Τομος Δευτερος

ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ [1946]
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

Τμημα I

Η «ΕΚΘΕΣΗ ΜΑΚΡΙΔΗ» ΜΕ ΣΧΟΛΙΑ-ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ο Θεόδωρος Μακρίδης και η «μυστική έκθεση» του 1946

Τη συγκλονιστική για τον Εαμικό κόσμο ήττα του Δεκεμβρίου 1944 και τη συμφωνία της Βάρκιζας, ακολούθησε, μετά ένα μικρό διάλειμμα, ο εμφύλιος πόλεμος. Το τέλος του ήρθε με μια νέα, συντριπτική ήττα του ΔΣΕ και, επομένως, του ΚΚΕ. Η συνταρακτική, τόσο όμορφη και γεμάτη έξαρση, αλλά και τόσο πικρή και τραγική, δεκαετία του '40 –η πιο σημαντική, ίσως, του 20ού αιώνα για τη χώρα μας– ήταν, πια, παρελθόν.

Τα κατ' αυτήν γενόμενα ουκ απογίγνονται. Οι εξελίξεις που τη σημάδεψαν, μένουν πίσω μας αυστηρά προσδιορισμένες, μια για πάντα. Να τις μεταβάλουμε, δεν μπορούμε. Το μόνο δυνατό, είναι ν' αλλάξουμε τον τρόπο θεώρησής τους, στηριγμένοι στις εμπειρίες μας και τη γνώση που αποκτήσαμε. Να τις αντικρύσουμε διαφορετικά, από τότε που τις βιώναμε, με την ελπίδα πως θα μπορέσουμε να κάνουμε κάποια βήματα στην προσέγγιση της αλήθειας. Θα το καταφέρουμε;

Ήταν κι αυτό ένα μέρος των μεγάλων προσπαθειών, που, στις αρχές της δεκαετίας του '50, κατέβαλλε το αριστερό κίνημα, να συμμαζέψει, κάπως, τις δυνάμεις του, να ορθοποδήσει, να καταφέρει να ξανατεντώσει τα κατατσαλακωμένα φτερά του. Ένα μεγάλο –και, μέχρι τότε, μαχητικό και προωθημένο– κομμάτι του, οι μαχητές του ΔΣΕ, ανάμεσά τους πολλοί κομμουνιστές, μαζί και ολόκληρη, σχεδόν, η ηγεσία του ΚΚΕ, βρίσκονταν στην αναγκαστική υπερορία. Εκεί, για μεγάλο διάστημα, δέσποζαν οι μεταξύ τους συζητήσεις και διαφωνίες, ιδιαίτερα οξυμένες, κάποτε και βίαιες, ως προς τις αιτίες και τις ευθύνες για τη διπλή ήττα. Κεντρικό θέμα αποτελούσε το πρόβλημα της εξουσίας: αν και πώς τέθηκε, πώς επιδιώχθηκε η κατάκτησή της.

Επιστρατεύθηκαν, ως επιχειρήματα, σ' εκείνες τις διαμάχες, πλείστες μαρτυρίες –γραπτές ή προφορικές– ηγετικών στελεχών, αρκετές «εκθέ-

σεις» τους. Απ' αυτές, άλλες δημοσιεύθηκαν, άλλες κρατούνταν μυστικές. Απ' αυτές όμως τις δεύτερες, αναλάμβανε η καθοδήγηση να κοινολογεί –κατά καιρούς και αποσπασματικά– κάποιες φράσεις ή σκέψεις, αποδίδοντας, με ακρίβεια ή όχι, κατά το δοκούν, το περιεχόμενό τους. Ιδιαίτερα αποκαλυπτικά ήσαν όσα «μυστικοπαθώς» διαδίδονταν για τις απόψεις του Θ. Μακρίδη, βασικού επιτελικού συμβούλου του ΚΚΕ, τις οποίες –όπως, επίσης, ψιθυριζόταν εντόνως– εκείνος είχε και γραπτώς διατυπώσει και παραδώσει στην ηγεσία. Για μένα, όπως και για τον κάθε απλό αγωνιστή της αντίστασης, που δεν μπορούσε να γνωρίζει τα συμβαίνοντα στους ηγετικούς κύκλους, οι ψίθυροι και οι διαδόσεις –καλυμμένες, μάλιστα, με πέπλο μυστηρίου– κινούνταν στο χώρο της φαντασίας.

Από τότε, πέρασε μισός αιώνας. Ανάμεσα στις πολλές εκατοντάδες τα βιβλία, που κυκλοφόρησαν γύρω από τη δεκαετία του '40, γίνεται σε αρκετά λόγος για τον Μακρίδη και τις απόψεις του. Σε ορισμένα υπάρχουν και νύξεις για την έκθεσή του και σε πολύ λίγα μερικές φράσεις απ' αυτήν, όχι πάντοτε απολύτως ακριβείς. Η δημοσίευση, τώρα, για πρώτη φορά, ολόκληρης της απόρρητης Έκθεσης του 1946 θα αποτελέσει μια πρόσθετη πηγή για την ιστορική έρευνα, ανεξάρτητα από τον τρόπο που ο καθένας θα αξιολογήσει την αξιοπιστία των πληροφοριών της και την εγκυρότητά της.

1. Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΚΡΙΔΗΣ

Το Δεκέμβριο 1953 (12-14 του μηνός) συνήλθε, στο Βουκουρέστι, η 4η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ. Επειδή επρόκειτο να συζητηθεί θέμα ευρύτερης σημασίας (Σχέδιο νέου Προγράμματος του ΚΚΕ), είχαν κληθεί να συμμετάσχουν, εκτός από τα τότε μέλη της ΚΕ, και άλλα 27 στελέχη του κόμματος. Αν και μέλος της ΚΕ έγινα αρκετά αργότερα (το 1961), ήμουν κι εγώ ανάμεσά τους[1].

Τις εντυπώσεις (ακριβέστερα, απογοητεύσεις) μου από εκείνη τη συμμετοχή, έχω αφηγηθεί με άλλη ευκαιρία[2]. Εδώ, θα ήθελα να προσθέσω πως ήταν τότε, ακριβώς, που άκουσα να λέγεται –δεν θυμούμαι από ποιον– ότι ο Θ. Μακρίδης κατάφερε να βγει στο εξωτερικό (μέχρι τότε βρισκόταν εξορία) και θα παρευρεθεί στη συνεδρίαση. Δεν εμφανίσθηκε όμως[3]. Ερευνώντας, τώρα, συστηματικά τα αρχεία, έμαθα τι είχε συμβεί, όπως και πολλά άλλα στοιχεία για τη ζωή, τη δράση, το έργο και την προσωπικότητά του.

α) Τα βιογραφικά

Άρχισα να γράφω τις σημειώσεις μου για τον Μακρίδη εκατό ακριβώς χρόνια μετά τη γέννησή του. «Γεννήθηκε τον Απρίλιο 1899, στην Κωνσταντινούπολη», σημειώνεται στο επίσημο βιογραφικό του, που έχει συνταχθεί από το μηχανισμό της ΚΕ του ΚΚΕ, το 1955[4]. Και συνεχίζει: «Επάγγελμα στρατιωτικός (ταγ/χης). Το 1916 πρωτοφοίτησε στη σχολή αξιωματικών του τούρκικου στρατού, απ' όπου βγήκε με βαθμό αξιωματικού. Υπηρέτησε σε διάφορα τμήματα του τούρκικου στρατού μέχρι το 1918. Τότε αυτομόλησε σε βρετανική στρατιωτική μονάδα στην Ιεριχώ, με σκοπό να πάει στην Ελλάδα και να καταταγεί στον ελληνικό στρατό. Πήγε στην Ελλάδα το 1919».

---

1. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 4η Ολομέλεια (1953) σελ. 7, 221.

2. *Φαράκος*, Μαρτυρίες, σελ. 113-114. *Μαυροειδής*, σελ. 609-611.

3. Έτσι εξηγείται, προφανώς, και η σύγχυση που έχει υπάρξει στην ιστοριογραφία ότι συμμετείχε στην 4η Ολομέλεια: *Ουλουνιάν*, σελ. 335. (Παρακάτω διευκρινίζεται, πώς προήλθε η λαθεμένη πληροφορία).

4. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, κωδικός 20/7/43. Από το ίδιο είναι παρμένα και τα παρακάτω βιογραφικά στοιχεία. Ολόκληρο στο Παράρτημα, σελ. 394-395.

Μόλις ήρθε στην Ελλάδα, «έκανε αίτηση να καταταγεί στον ελληνικό στρατό», αλλά την απέσυρε, γιατί «έπρεπε να ενταχθεί σε μονάδα στρατιωτική που θα έπαιρνε μέρος στην εκστρατεία κατά της ΕΣΣΔ, πράγμα που δεν το ήθελε». Από τη σχολή Ευελπίδων (μπήκε το 1921) αποφοίτησε ως ανθυπολοχαγός. Αποστρατεύθηκε μετά το αποτυχόν κίνημα του 1935. Στάλθηκε εξορία στην Τήνο.

«Μέλος του κόμματος έγινε το 1941». Όπως φαίνεται όμως και από τα παραπάνω, ο προσανατολισμός του προς το αριστερό κίνημα γίνεται αρκετά νωρίτερα. Ο ίδιος προσθέτει: «Για να αυξήσω τις στρατιωτικές μου γνώσεις... φρόντιζα πάντοτε μεταξύ του 1922 και του 1940 να προμηθεύομαι... καθετί μεταφρασμένο ή μεταφραζόμενο στη γαλλική στρατιωτικό σύγγραμμα» που προερχόταν από τη Σοβιετική Ένωση[5]. Στις παραμονές του πολέμου, κρατούσε επαφή και με τους παράνομους πυρήνες αξιωματικών, φιλικά προσκείμενων προς το ΚΚΕ.

Τον Αύγουστο 1941, η καθοδήγηση του ΚΚΕ τον καλεί να έρθει στην Αθήνα (βρισκόταν στην Τήνο) και του αναθέτει να ηγηθεί –ως το βασικό τεχνικό στέλεχος– της στρατιωτικής δουλειάς και της ανάπτυξης του αντάρτικου. Παρεμπιπτόντως, ας σημειωθεί ότι η έγκαιρη προσπάθεια ανεύρεσης και μετάκλησής του στην Αθήνα (προσπάθεια που είχε γίνει και προς τον Μάντακα και τον Μπακιρτζή) δείχνει την επιμονή της ηγεσίας του ΚΚΕ να προχωρήσει, πολύ γρήγορα, στην οργάνωση του ένοπλου αγώνα[6]. Από τότε και μέχρι το Μάρτιο του 1945, σχεδόν όλες οι δραστηριότητές του καταγράφονται στην Έκθεσή του. Ο αναγνώστης μπορεί να τις παρακολουθήσει, όπως και τις ενστάσεις και τους σχολιασμούς, που εκεί παραθέτω.

Στη διάρκεια της κατοχής ο Θ. Μακρίδης δρούσε και εμφανιζόταν με ψευδώνυμο. Με αυτό, συχνά, αναφέρεται και στη βιβλιογραφία, αλλά και σε αρχειακά υλικά. Το σύνηθες ψευδώνυμό του είναι «Έκτορας» ή «Έχτορας». Σε συναντήσεις-συζητήσεις με άλλες, εξωεαμικές δυνάμεις και με Άγγλους, όπου συμμετείχε ως επίσημος αντιπρόσωπος του ΕΛΑΣ ή της Εαμικής παράταξης, φερόταν ως «ο ταγματάρχης Έκτορας Πολίτης». Τη μυστική του έκθεση (του 1946) προς την ηγεσία του ΚΚΕ, υπογράφει (και τα δύο της μέρη) ως «Ξ.Ι.Φ.» Μένει να διερευνηθεί η αποκρυπτογράφηση των αρχικών, αν αυτά είχαν, και ποιο, νόημα.

---

5. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 207.

6. Αναλυτικά, για τους προβληματισμούς, αν υπήρξε καθυστέρηση και πόση στη δημιουργία και ανάπτυξη του αντάρτικου: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο.

Πιστεύω όμως ότι είναι ανάγκη ν' αναφερθούν σύντομα –με βάση, και πάλι, τα αρχειακά υλικά– και οι κατοπινοί βασικοί σταθμοί της ζωής και της δράσης του. Έτσι, θα είναι δυνατό να σχηματισθεί μια, όσο γίνεται, πιο ολοκληρωμένη αντίληψη για την προσωπικότητά του.

Με τη συμφωνία της Βάρκιζας –όπως έχω ήδη σημειώσει και στον Τόμο Πρώτο– διατύπωσε τις ίδιες με τον Άρη απόψεις για τις δυνατότητες συνέχισης του ένοπλου αγώνα. Αλλά: «Ούτε με τον Κλάρα πήγα, καίτοι μού έστειλε δυο φορές αυτοκίνητο για να με πάρει, ούτε συμφωνούσα με την ορθότητα της Βάρκιζας με τους όρους που έγινε. Ίσως από πειθαρχία στο κόμμα»[7]. Ακολουθεί την επίσημη κομματική γραμμή, και στο 7ο Συνέδριο του ΚΚΕ (Οκτώβριος 1945) εκλέγεται μέλος –αναπληρωματικό– της ΚΕ. Παραμένει βασικός στρατιωτικός σύμβουλος της ηγεσίας του ΚΚΕ.

Όσο εκείνη αρχίζει να προσανατολίζεται σε, εκ νέου, έναρξη του ένοπλου αγώνα, ο Μακρίδης επεξεργάζεται το στρατιωτικό σχέδιο. Δεν είναι όμως ακριβές ότι στην πολυσυζητημένη 2η Ολομέλεια της ΚΕ (Φεβρουάριος 1946), στην οποία συμμετείχε, και στη στρατιωτική σύσκεψη που ακολούθησε ήταν αυτός που έκανε εισήγηση[8]. Ο ίδιος υποστηρίζει: «στη στρατιωτική σύσκεψη... εγώ δεν άνοιξα το στόμα μου»[9]. Η σύγχυση έχει, πιθανώς, προέλθει από τη συμμετοχή του σε αυτή και τις ομιλίες του στις στρατιωτικές «συσκέψεις του Μαρτίου '46 Αθηνών, Λαρίσης, Θεσσαλονίκης»[10].

Έχει υποστηριχθεί ότι υπήρξαν, τότε, δυο απόψεις στην ΚΕ –άμεση καταφυγή στον ένοπλο αγώνα ή συνέχιση της ειρηνικής πορείας– και ότι ο Ζαχαριάδης διατύπωσε μια ενδιάμεση (σταδιακή ανάπτυξη του εμφυλίου) θέση, γύρω από την οποία, τελικά, επιτεύχθηκε ομοφωνία[11]. Ο Μακρίδης, μετά δέκα χρόνια, διαβεβαίωνε ότι είχε ταχθεί υπέρ της πρώτης άποψης. Η θέση του, λέει, προκάλεσε δυσαρέσκεια στον ηγέτη του κόμματος κι η εντολή, που εκείνη τη στιγμή του έδωσε να γράψει την Έκθεσή του, ήταν έμμεσος τρόπος να τον απομακρύνει από τη σύνταξη των στρατιωτικών σχεδίων[12].

---

7. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 209.

8. *Ουλουνιάν*, σελ. 170. Κατά τον Β. Μπαρτζιώτα (*Μπαρτζιώτας*, Δημοκρατικός Στρατός, σελ. 31) «έδοσε τις πρώτες οδηγίες για το ξεκίνημα του ένοπλου αγώνα με μικρές αντάρτικες ομάδες». Είναι προφανές ότι οι «οδηγίες», δεν ήσαν «εισήγηση» και θα μπορούσαν να δοθούν μετά τη σύσκεψη, όταν είχε τελειώσει και υπάρξει κατάληξη.

9. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 7η Ολομέλεια (1957), σελ. 334.

10. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 210.

11. *Μπαρτζιώτας*, Δημοκρατικός Στρατός, σελ. 27-32. *Ουλουνιάν*, σελ. 169-171.

12. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 210.

Ταυτόχρονα, του υποδείχθηκε να μην περάσει στην παρανομία, αλλά, μαζί με τους άλλους αξιωματικούς του ΕΛΑΣ, να ετοιμαστεί για την εξορία. Προκαλεί, μάλιστα, εντύπωση ένας υπαινιγμός του ότι, όσο διαρκούσε το γράψιμο της Έκθεσης, δεν τον ενόχλησαν οι αρχές: «Εδώ υπάρχει η εξής περίεργη απορία μου: Γιατί άργησε ο εκτοπισμός μου ώσπου να κάνω την έκθεση και μόλις την έκανα... στο σπίτι μου με τα πιστόλια πρωί πρωί στις 5 η ώρα... ήρθε η ΕΣΟ την άλλη μέρα»[13]. Το γεγονός είναι ότι από τις 17 Αυγούστου 1946, βρίσκεται εκτοπισμένος στη Νάξο.

Δεν φαίνεται όμως ότι έχουν βάση οι ισχυρισμοί για κάποια δυσαρέσκεια της ηγεσίας απέναντί του, ή, τουλάχιστον, αν αυτή υπήρξε κάποια στιγμή, δεν είχε συνέχεια. Αντίθετα, απ' όσα είχαν πέσει και στην προσωπική μου αντίληψη, στους κύκλους της, κατά τη διάρκεια των δύσκολων καταστάσεων του εμφυλίου, ιδιαίτερα μετά την ήττα, συζητιόταν συχνά η έλλειψη που προκλήθηκε με την απουσία της επιτελικής του σκέψης από το ΔΣΕ.

Πριν από αρκετά χρόνια (το 1977), σε δημοσιογραφική έρευνα τονιζόταν πως ο Ζαχαριάδης διέπραξε «σφάλμα τεράστιο» το 1946, όταν άφησε «ορισμένους αξιωματικούς σπάνιας ικανότητας, με πρώτο τον ιδιοφυή Έκτορα, τον περίφημο ταγματάρχη Θόδωρο Μακρίδη», που θα μπορούσε να είναι «ο πραγματικός αρχιστράτηγος» του εκκολαπτόμενου ΔΣΕ, να συλληφθούν και οδηγηθούν στην εξορία. Δινόταν, μάλιστα, η πληροφορία ότι, μετά την εκτόπιση, επειδή άρχισε, στο μεταξύ, να φουντώνει το νέο αντάρτικο, προετοιμαζόταν απόδραση μερικών αξιωματικών. Από τον κατάλογό τους όμως, «ο ίδιος ο Ζαχαριάδης... το όνομα του Έκτορα το διέγραψε, λέγοντας: "Αυτός δεν μας χρειάζεται. Θα μας φέρνει όλο δυσχέρειες. Παραείναι σοφός"...»[14].

Είμαι, ωστόσο, υποχρεωμένος να σημειώσω ότι, από την έρευνά μου στα αρχεία του ΚΚΕ, αποκαλύπτεται το αντίθετο. Τον Απρίλιο 1947, όταν γίνεται, τελικά, δυνατό να οργανωθεί η απόδραση μερικών αξιωματικών από τη Νάξο, η ηγεσία ενδιαφέρεται ειδικά μόνο γι' αυτόν και ειδοποιεί, με σήμα της, το Κλιμάκιο Αθήνας: «Αν Έχτορας είναι μεταξύ φυγάδων, να τον στείλτε σε μας, όσο μπορείτε πιο γρήγορα». Συνδέοντας, μάλιστα, τον ερχομό του με τη φυγή και του Σιάντου στο εξωτερικό, που τότε επιδίωκε επίμονα, επανέρχεται, σε ένα μήνα, με παρόμοιο μήνυμά της[15].

---

13. Στο ίδιο.
14. *«Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία»*, 7.8.1977, σελ. 10.
15. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 146, φάκελος 7/33/152, 155. Το σημείωμα έχει υπογραφή Διονύσης

Δεν ήταν όμως, τότε, μεταξύ εκείνων που είχαν αποδράσει, ο Μακρίδης. Μεταφέρεται, μάλιστα, στη Μακρόνησο. Οι άγριες καταστάσεις της κράτησης τον οδηγούν σε ψυχονευρικό κλονισμό και για ένα διάστημα, συνεχίζοντας να είναι κρατούμενος, σύρεται σε νοσοκομεία[16].

Μετά την ήττα του ΔΣΕ και την εγκατάσταση της ηγεσίας στο εξωτερικό, το ΠΓ συζητάει επανειλημμένα ζητήματα που έχουν σχέση με την κατάστασή του και τη βοήθεια που πρέπει να του δοθεί. Από τις αρχές του Ιουλίου 1952, ο Ζαχαριάδης, προσωπικά, φέρει προς αντιμετώπιση το «ζήτημα Έκτορα Μακρίδη». «Να ενισχυθεί μέσω του αδελφού του και να φροντίσουμε να πάει για θεραπεία». «Από υποτροπή ξαναμπήκε στο ψυχιατρείο. Να φροντίσουμε να βγει έξω για θεραπεία». «Να διατεθούν 500 δολάρια για να βγει έξω και για θεραπεία του Μακρίδη»[17].

Αρχές Νοεμβρίου 1953, δίνεται άδεια στον Μακρίδη να ταξιδέψει στην Ελβετία, για να νοσηλευτεί σε νευροψυχιατρική κλινική της Γενεύης. Τον συνοδεύουν η γυναίκα και η κόρη του. Το ΠΓ απευθύνεται εσπευσμένα σε «αδελφά» κόμματα (Ρουμανίας, Τσεχοσλοβακίας, Ουγγαρίας) να του εξασφαλίσουν βίζα να περάσει σε ανατολικές χώρες και η βίζα στέλνεται από την Ουγγαρία τέλη Νοεμβρίου[18]. Η σπουδή εξηγείται και με την ανάγκη να πάρει μέρος στην 4η Ολομέλεια, που επρόκειτο, εντός ολίγου, να συγκληθεί. Δεν έγινε όμως αυτό δυνατό, γιατί από τη Γενεύη, μέσω Βουδαπέστης, έφθασε στην έδρα της ΚΕ του ΚΚΕ (Βουκουρέστι) αρχές Ιανουαρίου 1954[19].

Επί αρκετούς, μετά την άφιξή του, μήνες δόθηκε η δυνατότητα να αναλάβει, σωματικά και ψυχικά, σε θεραπευτήρια και κέντρα ανάπαυσης της Ρουμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Τελικά, επιλέχθηκε ως μόνιμη χώρα εγκατάστασής του η Βουλγαρία, όπου και συμφωνήθηκε να εργα-

---

(= Ιωαννίδης), είναι χειρόγραφο, αλλά ο γραφικός χαρακτήρας είναι του Ζαχαριάδη. Ο λόγος της σύνδεσής του με την έξοδο του Σιάντου είναι προφανής: Ετοιμαζόταν η «δίκη» του Σιάντου και η καταγγελία του ως «χαφιέ», επομένως ο Μακρίδης, εκτός των άλλων, θα μπορούσε ν' αξιοποιηθεί (όπως φαινόταν από την Έκθεσή του) ως ένας των βασικών «μαρτύρων κατηγορίας».

16. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, φάκελος 20/7/184.

17. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 110, φάκελος 4/2/50, 51, 78, 124, 126.

18. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 373, φάκελος 20/23/187, 191. Κιβώτιο 378, φάκελος 20/28/183. Κιβώτιο 379, φάκελος 20/29/7. Δες περισσότερα και στο Παράρτημα, σελ. 395-396.

19. Αυτός ήταν, προφανώς, και ο λόγος που είχε διαδοθεί στις ημέρες διεξαγωγής της 4ης Ολομέλειας (12-14 Δεκεμβρίου) ότι θα εμφανιζόταν ο Μακρίδης, όπως και η σχετική πληροφορία που έχει δημοσιευθεί σε ελάχιστα βιβλία (δες προηγούμενα υποσημείωση 3).

σθεί σε στρατιωτική υπηρεσία της. Στην πορεία, διατυπώθηκαν παράπονα για τον τρόπο που αξιοποιήθηκε και η ΚΕ του ΚΚΕ παρεμβαίνει για τη διευθέτησή τους[20].

Κατά τη διαμονή του στο εξωτερικό συμμετέχει σε όλες τις Ολομέλειες (5η μέχρι και 14η) της ΚΕ, που συγκαλούνται μέχρι το 8ο Συνέδριο του ΚΚΕ (1961), στο οποίο δεν επανεκλέγεται. Η συμμετοχή του επιβεβαιώνεται και από τις επιστολές, που υπάρχουν στα αρχεία, με τις οποίες ζητείται η μετακίνησή του στο χώρο που, κάθε φορά, πραγματοποιούνταν οι συνεδριάσεις[21].

Στην 5η (26-28 Δεκεβρίου 1955) Ολομέλεια που για πρώτη φορά παίρνει μέρος, έχουν ξεσπάσει τα γνωστά γεγονότα Τασκένδης και η συζήτηση στρέφεται και γύρω απ' αυτά. Στην ομιλία του, που την καταθέτει –όπως προκύπτει από τα απόρρητα πρακτικά– γραπτή, μια βδομάδα μετά τη λήξη των εργασιών, τάσσεται με την άποψη της καθοδήγησης (Ν. Ζαχαριάδη) επί όλων των θεμάτων, αν και σημειώνει ότι δεν ξέρει γεγονότα και πρόσωπα, δεν διάβασε κάποια υλικά. Αντικρούει κατηγορίες, που ορισμένοι διατύπωσαν κατά του ΕΛΑΣ, υπεραμύνεται του έργου και βρίσκει ευκαιρία να δώσει μερικές εξηγήσεις για την Έκθεσή του (του 1946)[22].

Η θέση του γίνεται δυσκολότερη στην 6η Ολομέλεια (11-12 Μαρτίου 1956), στην οποία ασκείται κριτική κατά του συνόλου της πολιτικής και της δράσης του Ζαχαριάδη και διορίζεται η νέα καθοδήγηση του ΚΚΕ. Δεν διαφωνεί με τη «νέα γραμμή», αλλά όπου θεωρεί ότι η κριτική συμπαρασύρει δικές του απόψεις (διατυπωμένες στην έκθεση του 1946), δεν την αποδέχεται. Παρόμοια είναι η στάση του στην 7η (18-24 Φεβρουαρίου 1957) και 8η (5-9 Ιανουαρίου 1958)[23]. Στις κατοπινές Ολομέλειες, συνήθως, δεν παίρνει το λόγο. Στη δεκαετία του '60, σιγά σιγά, αποστασιοποιείται από την κομματική ζωή και δράση. «Είμαι από πολλά χρόνια τώ-

---

20. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, φακ. 20/7/3, 43, 184. Κιβώτιο 379, φακ. 20/29/7 και 90. Δες και στο Παράρτημα, σελ. 396.

21. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, φακ. 20/7/40. Κιβώτιο 358, φακ. 20/8/30, 51, 128 και 152. Κιβώτιο 379, φακ. 20/29/212. Κιβώτιο 380, φακ. 20/30/137. Κιβώτιο 381, φακ. 20/31/63, 96 και 145. Κιβώτιο 382, φακ. 20/32/22, 42, 50 και 86.

22. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 5η Ολομέλεια (1955), σελ. 66-70.

23. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 207-211. 7η Ολομέλεια (1957), σελ. 333-334. 8η Ολομέλεια ΚΕ (1958), σελ. 114-115. (Από τα Απόρρητα Πρακτικά τους). Ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα των ομιλιών του αυτών (όπως και από την αναφερόμενη στην προηγούμενη υποσημείωση) δες στο Παράρτημα, σελ. 397-401.

ρα εξωκομματικός – έλεγε το 1977. Δεν ανακατεύομαι, δεν σκέφτομαι να ανακατευτώ»[24].

β) Σχετικά με την προσωπικότητά του

«Ο σ. Μακρίδης θεωρείται ένας από τους καλύτερους επιτελικούς αξιωματικούς του αστικού στρατού στην Ελλάδα», έγραφε (12.1.1955) η ΚΕ του ΚΚΕ, σε επιστολή της προς την ΚΕ του Βουλγαρικού ΚΚ, παραπονούμενη για τον τρόπο που αξιοποιείται[25].

Ήταν μια εκτίμηση κάθε άλλο παρά υπερβολική, που είχα την ευκαιρία να σημειώσω επανειλημμένα στον Τόμο Πρώτο. Την υπογραμμίζουν, άλλωστε, σχεδόν όλοι, όσοι έχουν μιλήσει γι' αυτόν[26]. Ήταν φυσικό, οι ικανότητές του ν' ανησυχούν τους Βρετανούς, και δεν έχαναν ευκαιρία να εκδηλώνουν την αντιπάθειά τους[27]. Πάντως, ακόμα και οι αντίπαλοί του στον ΕΛΑΣ (είναι ο «μοιραίος άνθρωπος», κατά τον Λευτεριά), δεν μπορούν να αρνηθούν τη στρατιωτική του μόρφωση, έστω κι αν ειρωνεύονται την προσκόλλησή του στον Κλάουζεβιτς και τα τσιτάτα των στρατιωτικών συγγραμμάτων[28].

Φαίνεται όμως πως υπάρχει και κάποια εξήγηση στην τάση τους να λοιδωρούν τις επιτελικές του γνώσεις. Παρά την αναμφισβήτητη αξία της μόρφωσής του, είχε, ίσως, κάποια αντανάκλαση στη διαμόρφωσή του ως στρατιωτικού ηγέτη το γεγονός ότι δεν του δόθηκε ευκαιρία να επιδείξει τις ικανότητές του ως διοικητή μονάδας. «Στον πόλεμο της Ελλάδας με την Ιταλία δεν πήρε μέρος, γιατί δεν είχε επιστρατευθεί»[29]. Στην κατοχή βγήκε πολύ αργά (Φεβρουάριος 1944) στο βουνό, αλλά, και πάλι, εργάζεται ως Διευθυντής του ΙΙΙ Γραφείου (επιχειρήσεων) του ΓΣ του ΕΛΑΣ[30]. Στο ΔΣΕ, όντας στην εξορία και τη Μακρόνησο, δεν παίρνει μέρος.

---

24. *Ιστορία αντίστασης*, τ. Α', σελ. 409.

25. *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, φακ. 20/7/3.

26. Ενδεικτικά, θυμίζω κάποιες, σκόρπιες εκτιμήσεις από μερικά μόνον βιβλία: *Φλάισερ*, τ. Α', σελ. 227. *Ρούσος*, τ. Α', σελ. 179, *Χατζής*, τ. Α', σελ. 258, 349. *Ιωαννίδης*, σελ. 137, 161, 166, 177. *Ιστορία Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 408. Και ιδιαίτερα: *Φ. Γρηγοριάδης*, τ. 4, σελ. 532-534.

27. *Ελλάδα 1936-'44*, σελ. 620-621.

28. *Λευτεριάς*, σελ. 190, 192, 196, 212, 230, 316, 318, 333, 337, 472, 483, 597.

29. Αναφέρεται στο συντεταγμένο από την ΚΕ του ΚΚΕ βιογραφικό του σημείωμα: *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 357, φακ. 20/7/43.

30. Στην ιστοριογραφία έχει επανειλημμένα αναφερθεί αυτό το γεγονός. Σημειώνω, ενδεικτικά: *Φλάισερ*, τ. Α', σελ. 229. *Χατζής*, τ. Β', σελ. 289, 290-291, 320.

Ασχολούμενος επί μεγάλο διάστημα με την έκθεσή του, προσπάθησα να διευκρινίσω γιατί καθυστέρησε τόσο πολύ να βγει στο βουνό. Παρά τις εκτενείς εξηγήσεις που δίνει ο ίδιος, η απάντηση δεν είναι εύκολη: 1) Φοβόταν πως δεν θα άντεχε (λόγω υγείας) στις κακουχίες, όπως γράφει; Άντεξε, ωστόσο, όταν βγήκε. 2) Φοβόταν τις αντιθέσεις του με την ηγεσία του ΚΚΕ; Μα, και στην Αθήνα, με την ηγεσία συνεργαζόταν. 3) Αντιπαθούσε τον Σαράφη; Πιθανόν. Ίσως, και να υπέβλεπε τη θέση του. 4) Ήθελε να επιβάλει τον Σαρηγιάννη, με τον οποίο θεωρούσε ότι μπορούσε να συνεργασθεί; Πιθανόν. Ήταν όμως μια εντελώς αβέβαιη προοπτική. Τελικά, θα διακινδυνεύσω μια σκέψη, έστω και αν μπορεί να τον αδικώ: Φοβόταν τις προσωπικές ευθύνες από μια διοικητική θέση. Ίσως τον «βόλευε» ο ρόλος του συμβούλου, να είναι, απλώς, «παρά τη ηγεσία». Και αν, τελικά, πείστηκε να βγει στο βουνό (όπου, φαίνεται, δεν τον ικανοποίησε η θέση του Διευθυντή ΙΙΙ Γραφείου του ΓΣ του ΕΛΑΣ), ήταν, γιατί συνειδητοποίησε πως η στάση του μπορούσε να παρεξηγηθεί.

Διαβάζοντας τα κείμενά του, ειδικότερα την έκθεση του 1946, δημιουργείται η εντύπωση ότι, εξαιτίας αυτής της διαδρομής του, διακατέχεται, και ο ίδιος, από σύμπλεγμα απέναντι στους άλλους. Θα διαπιστώσει, για παράδειγμα, ο αναγνώστης ότι, επανειλημμένα, αισθάνεται την ανάγκη να προβάλει τους λόγους υγείας που τον εμπόδιζαν να βγει νωρίτερα στο βουνό. Σε μια στιγμή, μάλιστα, λέει ότι απαίτησε να σταλεί διοικητής σε κάποια μονάδα, για να αποδείξει ότι έχει δίκιο[31].

Η εξέλιξή του αυτή μπορεί να δίνει, εν μέρει, εξήγηση σε κάποια αφ' υψηλού στάση, που κρατούσε απέναντι στις διοικήσεις των μονάδων, στην έλλειψη κατανόησής του για τις δυσκολίες που εκείνες αντιμετώπιζαν. Αν σε αυτά προστεθούν κι οι κατοπινές περιπέτειές του, μπορεί να κατανοηθεί πληρέστερα κι η εικόνα του δύσκολου και δύστροπου χαρακτήρα, της συνεχούς «γκρίνιας» του για τα πάντα και τους πάντες. Αυτή την εντύπωση σχημάτιζαν όσοι αργότερα, από τα μέσα της δεκαετίας του '50 κι ύστερα, τον γνώριζαν.

Φαίνεται ότι το σύμπλεγμά του επέτεινε και η πικρία, που –όπως προκύπτει απ' όσα υπαινίσσεται στην Έκθεσή του– ένιωθε, γιατί η ηγεσία του κόμματός του δεν τον χρησιμοποίησε σε ανώτατη διοικητική θέση στη στρατιωτική ιεραρχία (γιατί όχι, και αντί του Σαράφη), ενώ είναι προφανές ότι θεωρεί τον εαυτό του αξιότερο από άλλους. Έτσι εξηγείται, σε

31. Απλή νύξη ή ευρύτερη αναφορά παραθέτει σε αρκετά σημεία της Έκθεσής του.

ορισμένο βαθμό, και η καταφανής προκατάληψη στις εκτιμήσεις του για πολλούς ανώτερους διοικητές του ΕΛΑΣ. Δεν εξαιρούνταν από την προκατειλημμένα υποκειμενική του θεώρηση και ανώτερα ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ. Αναφέρθηκα ήδη σε όλα αυτά προηγούμενα και θα δοθεί ευκαιρία να επισημανθούν ξανά και να σχολιασθούν στα επόμενα.

Βέβαια, σε ορισμένες περιπτώσεις, η προκατάληψή του κινείται και σε αντίθετες κατευθύνσεις. Ένα, μάλιστα, παράδειγμα –η στάση που τηρεί, λόγω συγγένειάς του, προς τον Ιωαννίδη– γίνεται κραυγαλέο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι δύο αναγκάζονται να δικαιολογηθούν. «Εγώ με τον Έκτορα –λέει ο Ιωαννίδης– κρατούσα πάντα μια απόσταση γιατί ήταν συγγενής μου»[32]. Όταν συζητούνταν μέτρα κατά του Ιωαννίδη, ο Μακρίδης σημειώνει: «Αν η δράσις του σ. Ιωαννίδη επεβαρύνθη υπό της ιδικής μου... δεν είναι ορθόν... Διά τα ιδικά μου εγώ και μόνον εγώ είμαι υπεύθυνος»[33]. Και τη στιγμή της ψηφοφορίας, πρόσθεσε: «Μήπως ο Μπαρμπαγιάννης [Ιωαννίδης] πληρώνει δικές μου αμαρτίες»[34].

Δυστυχώς, ο υποκειμενισμός του (που τον ομολογεί, άλλωστε) τον οδηγεί, όχι λίγες φορές, μέχρι την εμπάθεια. Έχει πιστέψει όμως πως ο ίδιος είναι μοναδική αυθεντία, γι' αυτό σπάνια αναγνωρίζει άλλους και τις απόψεις τους.

Δεν διατείνομαι πως έχω κάποια ικανότητα να προβώ σε ψυχαναλυτική θεώρηση. Πιστεύω όμως ότι στη στάση και στη συμπεριφορά του συχνά διαφαίνεται να τον διακατέχουν έμμονες ιδέες και να τον χαρακτηρίζει υπερτροφική καχυποψία. Σε αυτό, εκτός άλλων, αποδίδω την επιμονή του να κατηγορεί μεγάλο αριθμό στελεχών ή να διατυπώνει, εμμέσως πλήν σαφώς, υπαινιγμούς για ύποπτες σχέσεις ή συναλλαγές τους με τον αντίπαλο, ακόμα και για προδοσία ορισμένων.

Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι οι κατά του Σιάντου κατηγορίες του. Δικαιολογημένα, δημιουργείται η εντύπωση πως ο βασικός σκοπός που έγραψε την Έκθεσή του, ήταν για να δώσει επιχειρήματα σε όποιον ήθελε να καταγγείλει τον Σιάντο για «ύποπτο», «χαφιέ» κ.λπ. Η αλήθεια είναι πως πουθενά δεν διατυπώνει έναν τέτοιο χαρακτηρισμό. Για πολλά όμως λάθη ή «λάθη» του, υποστηρίζει ότι είναι καθοριστικά, μοιραία, καταστροφικά. Και το χειρότερο: Ισχυρίζεται ότι γίνονται από πρόθεση, είναι ηθελημένα κ.λπ.

32. *Ιωαννίδης*, σελ. 279.

33. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 5η Ολομέλεια (1955), σελ. 69.

34. Στο ίδιο, σελ. 247. Έχει δημοσιευθεί και στο: *Ιωαννίδης*, σελ. 499.

Παρ' όλες τις παρατηρήσεις που έγιναν, χρειάζεται να τελειώσω τη σκιαγράφηση του πορτραίτου του Θ. Μακρίδη με τη γενική εκτίμηση που ξεκίνησα. Ήταν μια μεγάλη στρατιωτική φυσιογνωμία, διέθετε εξαίρετες επιτελικές γνώσεις. Έθεσε, από την πρώτη στιγμή, τις ικανότητές του στην υπόθεση της δημιουργίας και της ανάπτυξης του αντάρτικου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Αναδείχτηκε σε εξέχουσα ηγετική προσωπικότητα, που σφράγισε το μεγάλο έργο του ΕΛΑΣ.

Είμαι βέβαιος πως η ανάγνωση της Έκθεσής του, με τα σχόλια που τη συνοδεύουν, θα φωτίσουν με περισσότερες λεπτομέρειες την προσωπικότητά του. Μια μόνο παρατήρηση θα ήθελα να προσθέσω. Ανεξάρτητα από τις όποιες ενστάσεις στις απόψεις του και τις επικρίσεις στην εξόφθαλμα υποκειμενική στάση του προς πρόσωπα και πράγματα, πρέπει κανείς να αναγνωρίσει το αναμφισβήτητο πάθος του, που ξεπηδάει μέσα από όλες τις αναλύσεις του. Επιθυμία του είναι να διερευνήσει τις αιτίες, που, κατ' αυτόν, επέδρασαν, ώστε το έργο του ΕΛΑΣ να παρουσιάσει σοβαρές αδυναμίες, να μην ολοκληρωθούν οι στόχοι που το Εαμικό κίνημα διακήρυσσε.

Έτσι, θα κατανοεί και τις υπερβολές στην υπεράσπιση των προτάσεών του. Αξίζει, οπωσδήποτε, με ιδιαίτερη συμπάθεια να σταθούμε απέναντι στη συνειδησιακή σύγκρουση και εσωτερική δοκιμασία του. Έφθασε στο σημείο, όπως εξομολογείται, να θέλει να αποστασιοποιηθεί πλήρως από τον απελευθερωτικό αγώνα. Να καταλήγει, ακόμα και εκ των υστέρων, ότι «κακώς ποιών, δεν το έπραξεν», υποχωρώντας στις πιέσεις συγγενών και φίλων[35].

Όσοι επί πολλές δεκαετίες αφιέρωσαν τη ζωή τους στους εθνικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς αγώνες μέσα από τις γραμμές του κομμουνιστικού κινήματος, μπορούν πολύ καλά να κατανοήσουν παρόμοιες στιγμές απογοητεύσεων και εσωτερικών συγκρούσεων των στελεχών του. Δυστυχώς, ούτε σπάνιες ήσαν, ούτε λίγοι οι αγωνιστές που με δραματικό τρόπο τις βίωναν. Ο καθένας, μοναδικά και μοναχικά, επέλεγε το δικό του δρόμο να τις αντιμετωπίσει[36].

---

35. Ο Θ. Μ. γράφει ότι, ανάμεσα στους άλλους, και η γυναίκα του, τότε, τον συμβούλευε να μη φύγει. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι, μετά δέκα χρόνια, η ίδια, παρεμβαίνοντας σε παρόμοια εξομολογητική συζήτησή του, φέρεται να του είπε: «Σε είχαν τότε παραπεταμένο, δεν σε λογαριάζανε κι όμως πήγες...» (*Ιστορία Αντίστασης*, τ. 1, σελ. 412).

36. Προσωπικά, έχω, επίσης, βιώσει τις απογοητεύσεις και πικρίες μου. Σε ανύποπτο χρόνο, προχωρώντας στον απολογισμό της πενηντάχρονης πολιτικής μου δράσης, δεν τόλμησα να γράψω: «κακώς ποιών, δεν το έπραξα». Με κάπως όμως διαφορετικό τρόπο, την ίδια σκέψη διατύπωσα (*Φαράκος*, Μαρτυρίες, σελ. 112-113 και 134).

2. Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ 1946

Την ύπαρξη της μεγάλης σε όγκο Έκθεσης Μακρίδη έμαθα στα τέλη της δεκαετίας του '50[37]. Στα αμέσως επόμενα χρόνια ήμουν στο Τμήμα Διαφώτισης της ΚΕ του ΚΚΕ, με ειδική ευθύνη για τον Τομέα Ιστορίας. Τότε συζήτησα, για πρώτη φορά, με τα στελέχη του Τομέα ορισμένα ζητήματα που το έγγραφο αυτό αναδείκνυε, χωρίς όμως να δω ολόκληρο το κείμενο[38]. Χρειάστηκε να περάσουν κάτι λιγότερο από 30 χρόνια, για να διαβάσω την Έκθεση του 1946[39].

α) Εντολή του Ζαχαριάδη

Στα λίγα εισαγωγικά λόγια που προτάσσει ο Θ. Μακρίδης («Σημειώσεις» και «Πρόλογος»), εξηγεί συνοπτικά τα κίνητρα και τους στόχους που είχε κατά τη σύνταξή της και δίνει μερικές δικές του εκτιμήσεις για το περιεχόμενο και την εγκυρότητά της. Με την πρώτη του κιόλας φράση, θεωρεί υποχρέωσή του να σημειώσει ότι γράφηκε «κατ' εντολήν προσωπικήν του...»[40]. Με την αμέσως επόμενη, διευκρινίζει ότι συντάσσεται για να αποκαλυφθούν οι ευθύνες «του υπεύθυνου [της] ανωτάτης καθοδηγήσεως», υπονοώντας σαφώς τον Γιώργη Σιάντο, χωρίς να τον κατονομάζει.

---

37. Η συζήτηση γι' αυτήν στους κύκλους του ΚΚΕ άρχισε το Δεκέμβριο 1955 (στην 5η Ολομέλεια). Λόγω της απέναντί μου δυσμένειας εκ μέρους της ηγεσίας του ΚΚΕ και της επί μερικά χρόνια απομόνωσής μου, πληροφορήθηκα τις συζητήσεις το 1959, όταν επανήλθα στην έδρα της ΚΕ και ανέλαβα την ευθύνη του Τμήματος Διαφώτισης. Δες: *Φαράκος*, Μαρτυρίες, σελ. 127-128, 139.

38. Ο Τομέας Ιστορίας της Κεντρικής Διαφώτισης του ΚΚΕ (με αντικείμενο, κυρίως, τη δεκαετία του '40) δημιουργήθηκε το 1959, ύστερα από δική μου επιμονή. Επικεφαλής του, ο Θόδωρος (Αλέκος) Παπαπαναγιώτου, που η συμβολή του, από τότε και κατοπινά, στην αρχειακή και ιστορική έρευνα απέβη από τις πιο σημαντικές. Η μεγάλη συνέντευξή του με τον Ιωαννίδη (έγινε, με επιμονή του, το 1965 και έχει καταγραφεί στο γνωστό βιβλίο, Ιωαννίδης-Αναμνήσεις) αποτελεί, στην ουσία, απαντήσεις στα ζητήματα που βάζει η Έκθεση Μακρίδη, που τότε συζητούσαμε. Ήταν κρίμα που η επί 10 χρόνια συνεργασία μας διακόπηκε μετά τη διάσπαση του ΚΚΕ. Επανασυνδεθήκαμε μετά 20, σχεδόν, χρόνια. Οι νέες μεταξύ μας συζητήσεις, με ανταλλαγή και αρκετών αρχειακών ντοκουμέντων, πρόσφερε πολλά στις έρευνές μου.

39. Τέλη δεκαετίας του '80, έγινε δυνατό να πλουτισθεί το προσωπικό μου αρχείο με το δακτυλογραφημένο αντίγραφο της Έκθεσης Μακρίδη (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 38).

40. Τα αποσιωπητικά υπάρχουν στο κείμενο. Έχουν μπει στη θέση του ονόματος, Ν. Ζαχαριάδη. Παρακάτω δίνονται περισσότερες εξηγήσεις.

Οι πληροφορίες του αυτές έχουν προκαλέσει διάφορες συζητήσεις σε κομματικά στελέχη και ιστορικούς. Σήμερα, με βάση τα αρχειακά υλικά, είναι δυνατή πλήρης, σχεδόν, αποσαφήνισή τους.

Τα αποσιωπητικά στη θέση του ονόματος του Ζαχαριάδη δικαιολογούνται για λόγους «συνομωτικούς» (μήπως παραπέσει το κείμενο). Είναι όμως παγκοίνως γνωστό ποιος έδωσε την εντολή. Άλλωστε, προς το τέλος του κειμένου του, ο ίδιος λέει πως αναφέρεται στον εισηγητή στη 12η Ολομέλεια (1945), που ήταν ο Ζαχαριάδης. Μετά 10 χρόνια, απαντώντας, μάλιστα, σε κάποια στελέχη, που αμφισβητούσαν ότι έγραψε την έκθεση «κατ' εντολήν» (όπως ο Γκόγκος Τζήμας, αδελφός του ΑνδρέαΤζήμα), ρητώς γράφει: «Κατά το θέρος του 1946... ο σ. Ζαχαριάδης με παρότρυνε να γράψω». «Με φώναξε ο Ζαχαριάδης και μου 'πε γράφ' τα»[41].

Επιβεβαιώνεται, επίσης, από τα ντοκουμέντα ότι βασικό κίνητρο για να γραφεί η έκθεση ήταν ν' αναζητηθούν οι ευθύνες, ιδιαίτερα του Γ. Σιάντου. Ο Μακρίδης εξηγούσε αργότερα ότι η εντολή τού δόθηκε αφού, σε συζητήσεις με την καθοδήγηση, είχε διατυπώσει «ερωτηματικά και απορίας πολλάς διά την πολεμικήν δράσιν του ΕΛΑΣ προ και κατά τα Δεκεμβριανά-Γκαζέρταν κ.λπ.»[42].

Στην ιστοριογραφία έχει διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη. Ότι, δηλαδή, «η περίφημη εμπιστευτική έκθεση του Θ. Μακρίδη γράφτηκε ύστερα από αίτηση και πλύση εγκεφάλου από τον Ζαχαριάδη»[43]. Είναι γεγονός πως αποτελούσε ιδιαίτερα προσφιλή μέθοδο για την ηγεσία του ΚΚΕ (πρώτος διδάξας, ο Ζαχαριάδης) να εκμαιεύει από στελέχη βαριές κατηγορίες εναντίον άλλων, που αυτή τα είχε «προγράψει» ως «πράκτορες», «αντικομματικά στοιχεία» κ.λπ., ισχυριζόμενοι, μάλιστα, εκ των υστέρων, πως οι καταγγελίες της στηρίζονταν, απλώς, σε αυτές τις «πληροφορίες»[44].

---

41. *Π.α.σ.* – 5η Ολομέλεια (1955), σελ. 69. 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 208. (Από τα *Απόρρητα Πρακτικά* τους). Η «απόφαση αριθμ. 780» της Κεντρικής Επιτροπής Ελέγχου του ΚΚΕ (Δεκέμβριος 1955) για «την υπόθεση Γκόγκου Τζήμα», τον διαγράφει «σαν πράχτορα του εχθρού, χυδαίο συκοφάντη του κόμματος και των στελεχών του». Ανάμεσα σε πολλά άλλα εναντίον του «στοιχεία», αναφέρεται και «το ερωτηματικό που βάζει στον αν ο σ. Ζαχαριάδης είπε πραγματικά στο σ. Μακρίδη να γράψει την έκθεσή του για το Σιάντο» (*ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 104, φακ. 2/3/57).

42. *Π.α.σ.* – 5η Ολομέλεια (1955), σελ. 69. Το ίδιο συνάγεται και από: 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 208. (Από τα *Απόρρητα Πρακτικά* τους).

43. *Χατζής*, τ. Β', σελ. 92, 287.

44. Η μέθοδος άνθησε ιδιαίτερα κι είχε ευρύτατη εφαρμογή στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '50. Η ίδια, άλλωστε, είχε εφαρμοστεί και στην τραγική περίπτωση Ν. Πλουμπίδη (*Φαράκος*, Μαρτυρίες, σελ. 109).

Ο Ζαχαριάδης, από την πρώτη στιγμή που επέστρεψε στην Ελλάδα (1945), είχε καταλήξει πως ο Σιάντος πρέπει να είναι πράκτορας του εχθρού. Αργότερα, έχει ο ίδιος επανειλημμένα υποστηρίξει τη θέση του αυτή, όπως και το γιατί, τότε, δεν τον κατήγγειλε ανοικτά[45]. Έχοντας, λοιπόν, υπόψη του πως κάποτε θα χρειαστεί να μιλήσει γι' αυτό το ζήτημα, κυνηγούσε τα όποια «στοιχεία», άρα και πίεσε τον Μακρίδη να γράψει σχετικά. Έτσι, όταν έκρινε πως ήρθε το πλήρωμα του χρόνου να εκτοξεύσει ανοικτά τις εναντίον Σιάντου κατηγορίες (1950), επισείει στους πάντες ως απόδειξη την Έκθεση Μακρίδη, κυρίως[46].

Παρ' όλ' αυτά, όσοι τον γνώρισαν από κοντά, μπορούν να επιβεβαιώσουν πως, από χαρακτήρος, ο Μακρίδης κάθε άλλο παρά ήταν επιρρεπής σε τέτοιου είδους πιέσεις, είτε πως θα ήταν δυνατό να εξαναγκασθεί, αν αυτό δεν θα το ήθελε, να διατυπώσει άλλες, απ' αυτές που πίστευε, απόψεις. Το σίγουρο όμως είναι ότι πιέσεις υπήρξαν. Ο ίδιος λέει: «Πάλαιψα μια περίπου βδομάδα μαζί του» [τον Ζαχαριάδη]. Υποχώρησε, όταν εκείνος είπε ότι είναι «καθήκον κομματικό» και τον κατηγόρησε ότι «δειλιάζει ν' αναλάβει τις ευθύνες του»[47].

Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει πως υπήρξε «πλύση εγκεφάλου». Όποιος διαβάσει την Έκθεσή του, βλέπει ότι ο ίδιος, επανειλημμένα και κατηγορηματικά, υποστηρίζει πως τη γνώμη του –για συνειδητή, εκ μέρους του Σιάντου, υπονόμευση του απελευθερωτικού αγώνα– διαμόρφωσε οριστικά αμέσως μετά τα Δεκεμβριανά. Κι ήταν πάνω σε αυτό, όπως λέει αργότερα, που προσπαθούσε να πείσει την καθοδήγηση[48].

Άλλωστε, είναι γνωστό ότι, αμέσως μετά την επάνοδό του (Μάιος 1945), ο Ζαχαριάδης εφήρμοσε ευρύτατα τη μέθοδο συνομιλιών «μ' έναν ξεχωριστά μεγάλο αριθμό από στελέχη και μέλη... Όλους τους ακούει με προσοχή, συχνά κρατάει σημειώσεις, συχνά, ακόμα, υποβάλλει ερωτήσεις στους συνομιλητές του... Αποφεύγει κατά κανόνα να εκφράσει τη γνώμη του... Αν ο συνομιλητής του τού εκθέτει κάτι που το θεωρεί σημαντικό, ζητά απ' αυτόν να του το εκθέσει και γραπτά»[49].

45. *Ζαχαριάδης*, σελ. 551-552. Το ενδιαφέρον είναι ότι και αργότερα, όταν το «άστρο» του «έδυε» και δεχόταν από όλους καταλυτική κριτική, ο Ζαχαριάδης επέμενε ότι ο Σιάντος ήταν πράκτορας: *Ελευθερίου*, σελ. 25, 56.

46. Και όχι μόνον. Είχε, στο μεταξύ, υποχρεώσει πολλές δεκάδες στελεχών να γράψουν σημειώματα για τον «χαφιέ» Σιάντο. Ολόκληρο κιβώτιο με τέτοιες «καταγγελίες» υπάρχει στα αρχεία: *ΑΣΚΙ*, κιβώτιο 474, κωδικός 28/39. Δες και: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 52, 251, 255.

47. *Π.α.σ. – Απόρρητα Πρακτικά*, 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 208.

48. Δες υποσημείωση 42.

49. *Αποστόλου*, σελ. 94-95.

Υπάρχει και μια άλλη πλευρά. Έχω ήδη σημειώσει ότι, αν και διαρκώς και ρητώς υπογραμμίζεται στην Έκθεση ότι ο Σιάντος συνειδητά και από πρόθεση διέπραττε τα «λάθη» (ή, έστω, λάθη) κατά τη διάρκεια του αγώνα, πουθενά δεν αναφέρονται οι χαρακτηρισμοί του «προδότη», «χαφιέ» κ.λπ. Με αυτές όμως τις κατηγορίες, η ηγεσία του ΚΚΕ κάρφωσε στο στύλο της ατίμωσης τον Σιάντο, επισείοντας ως απόδειξη την Έκθεση Μακρίδη. Έτσι, όταν, μετά το 1956, ο Ζαχαριάδης καταγγέλθηκε και γι' αυτή του την ενέργεια και πολλά στελέχη κατηγορούσαν και τον Μακρίδη, εξαιτίας της Έκθεσής του, εκείνος διαμαρτύρεται έντονα[50]. Είκοσι χρόνια μετά από εκείνες τις διαμαρτυρίες του, επανέρχεται: «Ποτέ εγώ δεν είπα για τον Σιάντο ό,τι μου αποδίδουν»[51].

β) Αυθεντικό το αντίγραφο

Για τον ίδιο, μάλιστα, λόγο, θέτει και ζήτημα εγκυρότητας των δακτυλογραφημένων αντιγράφων του κειμένου του: «Το εις χείρας του κόμματος πρωτότυπον είναι το γραμμένο από τον αδελφόν μου, καλλιγράφον, αντίγραφον εκ του προχείρου (δικού μου) πρωτοτύπου το οποίον εκάη τότε». «Δεν αναγνωρίζω δικιά μου έκθεση παρά μόνο το ιδιόχειρο γραφτό... γιατί αντίγραφα στη γραφομηχανή μπορεί να με βάλουν να λέω ότι είμαι βούδας». «Πάλι ξαναβγήκε αυτό το ζήτημα της έκθεσης. Τέλος πάντων, μυστικιά είναι, άυλος είναι, βγάλτετηνα»[52]. Φαίνεται ότι και μέχρι τέλους δεν κατάφερε να δει το δακτυλογραφημένο αντίγραφο[53].

Αφήνω κατά μέρος τη δικαιολογημένη αγανάκτησή του, γιατί η ηγεσία δεν έστερξε να του το επιδείξει. Εκτός των άλλων, το αποτέλεσμα ήταν και ο ίδιος να έχει πιστέψει στο μύθο της ύπαρξης διάφορων παραλλαγών. Πάντως, απ' όσα εκείνος λέει και από τη συστηματική έρευνα στα αρχεία, μπορεί ν' αποκατασταθεί η πραγματικότητα.

Το χειρόγραφό του ήταν δυσανάγνωστο. Το έδωσε στον καλλιγράφο αδελφό του, που το αντέγραψε, ο ίδιος το ήλεγξε και μονογράφησε τις σε-

---

50. *Π.α.σ.* – 5η Ολομέλεια (1955), σελ. 69. 6η Ολομέλεια (1956), σελ. 208. 7η Ολομέλεια (1957), σελ. 333. (Από τα *Απόρρητα Πρακτικά* τους).

51. *Ιστορία της Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 411.

52. Δες υποσημείωση 50.

53. Αυτό, τουλάχιστον, προκύπτει απ' όσα λέει και το 1977: *Ιστορία της Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 411.

λίδες του. Αυτό παρέδωσε, αφού έκαψε το πρόχειρο. Μόλις παρελήφθη, το 1946, έγινε το πρώτο γράψιμο σε γραφομηχανή, παραβολή με το χειρόγραφο και μπήκε στο αρχείο της ΚΕ που τότε συγκροτούνταν[54]. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, όταν δραστηριοποιείται ο Τομέας Ιστορίας και αρχίζει η προετοιμασία για τη συνέντευξη του Παπαπαναγιώτου με τον Ιωαννίδη, γίνεται δεύτερη δακτυλογράφηση και παραβολή με την πρώτη[55]. Δεν υπάρχει, επομένως, αμφιβολία ότι πρόκειται για ακριβή αντίγραφα του αρχικού χειρογράφου κειμένου του. Στο προσωπικό μου αρχείο βρίσκεται ένα από τα αντίγραφα της δεύτερης δακτυλογράφησης[56]. Είναι αυτό που δίνεται τώρα στη δημοσιότητα.

Το κείμενο είναι, επομένως, αυθεντικώς δακτυλογραφημένο αντίγραφο της Έκθεσης του 1946. Αυτό δε σημαίνει όμως πως πρέπει να θεωρηθούν έγκυρες οι απόψεις ή πληροφορίες (τουλάχιστον όχι όλες) του συγγραφέα του. Το ίδιο, άλλωστε, ισχύει για κάθε παρόμοιο αρχειακό υλικό. Όπως φαίνεται από τις συνεχείς αναφορές μου στα προηγούμενα, αλλά και απ' όσα σχόλια θα ακολουθήσουν παραπέρα, μπορεί να υπάρχουν πολλές παρατηρήσεις, αμφιβολίες, ενστάσεις, διορθώσεις, αντιρρήσεις. Συνολικά όμως, αποτελεί πολύτιμο για την ιστορική έρευνα κείμενο, και για τις πληροφορίες που προσθέτει, και για τα επιχειρήματα, τις απόψεις που διατυπώνει. Αρκεί, όσο είναι δυνατό, να διασταυρώνεται με άλλες πηγές και να διαβάζεται με οξυμμένο το κριτικό μας πνεύμα.

Σε μια ημερίδα, που οργανώθηκε από τα ΑΣΚΙ, πριν μερικά χρόνια (Δεκέμβριος 1996), ο ιστορικός Γ. Μαργαρίτης, στην ενδιαφέρουσα ανακοίνωσή του, αναφέρθηκε, παρεμπιπτόντως, στη μυστική έκθεση του 1946, θεωρώντας πως είναι παράδειγμα αρχειακού υλικού που μπορεί να οδηγήσει σε παραπλάνηση. Από γενική άποψη, δεν έχει άδικο. Μόνο που αυτό δεν θα πρέπει, ασφαλώς, να έχει ως αποτέλεσμα να κρατείται και τώρα, μετά από 55 χρόνια, θαμμένη και να καλύπτεται από «πέπλο μυστηρίου» το περιεχόμενό της.

---

54. Είναι κατατεθειμένο: *ΑΣΚΙ*, κιβ. 570, φ=2. Ότι γράφηκε το 1946 προκύπτει από τη σύγκριση του τύπου γραφομηχανής με εκείνη που έχουν γραφεί άλλα έγγραφα της ίδιας περιόδου. Ότι έγινε παραβολή, διαπιστώνεται από τις συνήθεις διορθώσεις που γίνονται σε αυτές τις περιπτώσεις.

55. Είναι, επίσης, κατατεθειμένο: *ΑΣΚΙ*, κιβ. 570, φ=2. Με τον ίδιο, όπως παραπάνω, τρόπο διαπιστώνεται ότι έχει γίνει παραβολή.

56. Έγινε και επισταμένη παραβολή του και με τα δυο δακτυλογραφημένα αντίγραφα που βρίσκονται στα ΑΣΚΙ.

Απ' ό,τι φαίνεται, όσοι έχουν εντρυφήσει στη δεκαετία του '40 δεν έχουν διαβάσει την Έκθεση Μακρίδη. Απ' αυτούς, μόνο ο Θόδωρος Παπαπαναγιώτου (Αλέκος) την έχει μελετήσει συστηματικά. Σε αυτήν έχει στηρίξει και το μεγαλύτερο μέρος της συνέντευξής του με τον Ιωαννίδη, όπου, στις υποσημειώσεις, παραθέτει και ένα εκτεταμένο απόσπασμα[57]. Το θέλουμε είτε όχι, η «Έκθεση του 1946» είναι για πολλά γεγονότα η μοναδική πηγή. Επιπλέον, αποκαλύπτει, συχνά, νέες, άγνωστες πλευρές εκείνων των εξελίξεων. Ο συντάκτης της διέθετε –από τη θέση που είχε και το ρόλο που έπαιξε στα διαδραματισθέντα– τη δυνατότητα να θεάται και την «αθέατη πλευρά της σελήνης». Είναι φανερό, φυσικά, πως, με αυτό το πρόσχημα, συχνά ανάγει την υποκειμενική του θεώρηση σε αυθεντία. Πιστεύω όμως πως οι υπερβολές ή διαστρεβλώσεις (σήμερα ιδιαίτερα που υπάρχει αφθονία μαρτυριών και ευκολία πρόσβασης σε πολλαπλές πηγές) είναι εύκολο να ελεγχθούν. Να μείνουν εκείνα τα στοιχεία που πλουτίζουν την ιστορική έρευνα. Το οξυμμένο κριτικό πνεύμα μελέτης του παρελθόντος, μέσω της διασταύρωσης των πληροφοριών και των στοχασμών γύρω απ' αυτό, επιτρέπει καλύτερη προσέγγιση της αλήθειας για την περίοδο εκείνη.

Σε κάθε περίπτωση, δεν θα συμφωνούσα με εκείνους που έχουν (ή φαίνεται να έχουν) τη γνώμη πως το κείμενο δεν θα έπρεπε να δημοσιοποιηθεί, γιατί είναι συνολικά αποπροσανατολιστικό. Ακόμα και αυτό εάν συνέβαινε (που, οπωσδήποτε, δεν συμβαίνει), η μη γνωστοποίησή του στερεί την έρευνα από μια πηγή –έστω, εξ αντιθέτου– ενημέρωσης. Πολύ περισσότερο, που ακόμα και οι τότε ηγέτες, καταγράφοντας τις μαρτυρίες τους, επειδή δεν το έχουν διαβάσει, δεν αναφέρονται σε πληροφορίες και καταστάσεις, που αυτό μόνο παραθέτει, ώστε να τις επιβεβαιώσουν ή αντικρούσουν[58].

---

57. *Ιωαννίδης*, σελ. 532-533.

58. Είναι εύκολο, για παράδειγμα, να διαπιστωθεί: Ο Π. Ρούσος δεν την έχει διαβάσει, ή, όταν έγραφε, δεν είχε τη δυνατότητα να τη συμβουλευτεί. Ο Ιωαννίδης, αν την είχε διαβάσει, δεν θυμάται τι έγραφε, απαντά ωστόσο σε όσα ζητήματα, με βάση το περιεχόμενό της, του θέτει ο Παπαπαναγιώτου. Ο Παρτσαλίδης δεν την παίρνει υπόψη του σε όσα γράφει. Ο Μπαρτζιώτας, για να αντικρούσει όσα ο Μακρίδης καταμαρτυρεί σε ορισμένα σημεία, ισχυρίζεται ότι την ξέρει «απέξω και ανακατωτά». Αυτό όμως δεν διαπιστώνεται στα βιβλία του. Μόνο ο Θ. Χατζής αναφέρει, σποραδικά, κάποιες σκέψεις της Έκθεσης, κυρίως όμως, όπως φαίνεται, χωρίς να έχει μπροστά του το κείμενο, αλλά με βάση όσα θυμάται από τις συζητήσεις με τον Μακρίδη.

Τα έγγραφα –όπως και ο ίδιος σημειώνει και όπως θα φανεί και από την ανάγνωση ολόκληρης της Έκθεσής του– τα αντλεί από το ατομικό του αρχείο, στο οποίο, προφανώς, κρατούσε αντίγραφα, αλλά και από το σχετικό για τον ΕΛΑΣ αρχείο του ΚΚΕ, το οποίο τέθηκε στη διάθεσή του.

Για το σημερινό ερευνητή έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των αναφερόμενων αρχειακών υλικών δεν είναι δημοσιευμένο και, ακόμα χειρότερα, είναι άγνωστο αν και πού βρίσκεται. Σχετικά με το ατομικό του αρχείο, δεν υπάρχει κάποια πληροφορία για την κατοπινή του τύχη. Από το επίσημο αρχείο του ΕΛΑΣ, ένα κομμάτι του έχει γραφεί ότι χάθηκε. Μόνο στα ΑΣΚΙ βρίσκεται ένα σημαντικό μέρος προσιτό στην έρευνα και μελέτη. Παραμένει όμως άγνωστο, αν και ποια άλλα έγγραφα απ' αυτό σώζονται στα, έτσι κι αλλιώς, απρόσιτα για το ερευνητικό κοινό αρχεία του ΚΚΕ[61].

* * *

Για τη διευκόλυνση του αναγνώστη, κρίνω σκόπιμο να προσθέσω μερικές «τεχνικές» διευκρινίσεις. Η Έκθεση είναι χωρισμένη σε έντεκα (I-XI) κομμάτια, «κεφάλαια» όπως τα ονομάζει, θέτοντας στο καθένα ως τίτλο μια, λίγο-πολύ, αναλυτική περίληψη του περιεχομένου. Έχει, επίσης, γραφεί (για λόγους όπως φαίνεται τυπικούς, διευκόλυνσης στην έγκαιρη παράδοσή της) σε δύο μέρη, με ξεχωριστή αρίθμηση σελίδων, χωρίς να προσθέτει έναν ειδικό τίτλο στο καθένα. Εδώ δημοσιεύονται, απλώς, ως πρώτο μέρος (στο οποίο προτάσσονται οι προλογικές της σημειώσεις) και δεύτερο μέρος. Στο πρώτο, έχουν συμπεριληφθεί τα δέκα «κεφάλαια» και στο δεύτερο, το ενδέκατο.

Λόγω του τρόπου και των συνθηκών που η Έκθεση συντασσόταν, η διάταξη των θεμάτων και του περιεχομένου της δεν ήταν εκ των προτέρων σαφώς σχεδιασμένη. Παρατηρούνται συχνές επαναλήψεις κι η ενότητα του κάθε κομματιού της διασπάται με αρκετά παράπλευρα ζητήματα. Αν σ' αυτά προστεθούν η γλώσσα, η σύνταξη και το όλο στυλ γραφής, προκύπτει ένα κείμενο που δύσκολα κατανοείται με μια πρώτη και γρήγορη ανάγνωσή του.

---

61. Αναλυτικότερα για τις αρχειακές πηγές, δες σελ. 253 κ.ε. του παρόντος τόμου.

Παρ' όλ' αυτά, δεν έγινε, όπως ήταν φυσικό, καμιά παρέμβαση στη διάταξη της ύλης. Όπου υπήρχαν συγκεκομμένες λέξεις ή προφανή λάθη γραφομηχανής, η συμπλήρωση ή διόρθωση τίθεται εντός αγκυλών. Διατηρήθηκαν, επίσης, τα «κεφάλαια» (κομμάτια) κι η με λατινικούς αριθμούς αρίθμησή τους. Κρίθηκε όμως σκόπιμο, τα κεφάλαια σε αυτό το Τμήμα Ι (που αναφέρεται στην «Έκθεση Μακρίδη») του Τόμου Δεύτερου του βιβλίου να διαταχθούν διαφορετικά. Έχουν δική τους αρίθμηση και δικό τους σύντομο τίτλο.

Σε κάθε ένα από τα κεφάλαια αυτά, προτάσσω γενικό σχολιασμό του κομματιού της Έκθεσης που ακολουθεί. Αλλά και στο καθαυτό κείμενο, υπάρχουν (με αστερίσκους) διευκρινίσεις, παρατηρήσεις, σχόλια. Όλ' αυτά θα μπορούσαν να είναι πολύ περισσότερα. Δεν το έκρινα σκόπιμο. Πρώτο, γιατί η εργασία θα διογκωνόταν υπέρμετρα. Δεύτερο, γιατί οι γενικές μου εκτιμήσεις για τα βασικά θέματα που θίγει έχουν συμπεριληφθεί στις αναλύσεις μου του πρώτου τόμου. Τρίτο, γιατί πιστεύω ότι είναι προτιμότερο ο κάθε αναγνώστης να προβαίνει στις δικές του παρατηρήσεις και εκτιμήσεις και να συναγάγει τα δικά του συμπεράσματα για όσα ζητήματα αυτός κρίνει σκόπιμο.

Το πρώτο μέρος της Έκθεσης Μακρίδη

ΕΚΘΕΣΙΣ

Συνταχθεῖσα κατ' ἐντολήν προσωπικήν τοῦ ...*

Πραγματευομένη ἀπορίας-ἐρωτήματα-ἐρωτηματικά, γεννηθέντα τότε εἰς τόν συντάκτην της, ἐξακολουθοῦντα νά ὑφίστανται καί πηγάζοντα ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιλύσεως ἤ ἀντιμετωπίσεως ὑπό τοῦ ὑπευθύνου ἀνωτάτης καθοδηγήσως βασικῶν ζητημάτων ἤ καταστάσεων τοῦ ἐνόπλου Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατά τόν χρόνον 24-8-41 ἕως 3-3-45.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

Ἡ ἔκθεση αὐτή στηριζομένη οὐσιαστικῶς:

1) Εἰς τήν μνήμην καί κρίσιν τοῦ συντάκτου της,

2) Εἰς τά διασωθέντα ἀποδεικτικά ἔγγραφα τοῦ ἀτομικοῦ του ἀρχείου εἰς τά διασωθέντα ἔγγραφα τοῦ Κομματικοῦ ἀρχείου τοῦ ΚΚΕ τά περιελθόντα εἰς γνῶσιν του, *τυγχάνει κατά βάσιν ὑποκειμενική τοιαύτη τοῦ συντάκτου της.*

Ἐπί πλέον ὁ τρόπος συντάξεώς της θέτει ὡς προϋπόθεσιν τῆς πλήρους κατανοήσεώς της, ὅτι ὁ ἀναγνώστης της γνωρίζει τουλάχιστον τάς γενικάς γραμμάς τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐνόπλου Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

---

* Τα αποσιωπητικά έχουν μπει στη θέση του ονόματος του Νίκου Ζαχαριάδη, όπως εξήγησα ήδη.

2ον) Ὑπεύθυνον διά τό ὅτι, *ἴσως* ὤθησε τήν πειθαρχίαν του *πρός τήν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν* (τήν κατ' αὐτόν ἐσφαλμένην) πέραν τοῦ ὠφελίμου καί τοῦ πρέποντος.

3ον) Ὑπεύθυνον διά τό ὅτι, κρίνον αὐθαιρέτως, –ἐν ἀντιθέσει μέ τό στρατιωτικόν του κριτήριον, τό πολιτικόν του τοιοῦτον ἀνεπαρκές,– *πάντοτε καί ἐκ συστήματος ὑπεστήριζε τάς ἀπόψεις του διά στρατιωτικῆς φύσεως ἐπιχειρημάτων καί οὐχί διά πολιτικῆς φύσεως τοιούτων*, ἐνῶ θά ἔπρεπε νά γνωρίζῃ ὅτι εἰς ὑπεύθυνα καθοδηγητικά ὄργανα, συγκροτημένα μόνον ἀπό πολιτικούς, οἱασδήποτε ἀξίας στρατιωτικά ἐπιχειρήματα δέν ἦτο δυνατόν παρά νά εἶχον πολύ μικράν ἐπίδρασιν, ἰδίως εἰς τήν περίπτωσιν καθ' ἥν οἱ πολιτικοί οὗτοι ἐστεροῦντο καί τῆς στοιχειώδους στρατηγικῆς μορφώσεως τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τούς πολιτικούς ἄνδρας ἐν καιρῷ πολέμου.

4ον) Ὑπεύθυνον διά τό ὅτι *διετήρησεν ἀκεραίαν* τήν ἥν εἶχεν ἐκ φύσεως καί εἰδικῆς διαπαιδαγωγήσεως *ἀκαμψίαν καί τραχύτητα* τοῦ καθ' ἑαυτόν ἐπαγγελματίου στρατιώτου *καί ὅταν ἀκόμη ἀντελήφθη τήν δυνατότητα νά ἐπιτυγχάνῃ ἐπωφελεῖς διά τόν Ἐθνικοαπελευθερωτικόν ἀγῶνα ἀποφάσεις κολακεύων ἤ μή προσβάλλων* τάς προσωπικάς ἀδυναμίας ἤ μωροφιλοδοξίας ἰσχυρῶν εἰς τά καθοδηγητικά ὄργανα προσώπων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνεπάρκεια καί αἱ τοιαύτης φύσεως ἀδυναμίαι ἦσαν τότε ἔκδηλοι καί συνεζητοῦντο σχεδόν δημοσίᾳ.

5ον) Ὑπεύθυνον διά τό ὅτι μέχρι τῆς κατά τά μέσα Φεβρουαρίου 1945 ὑποδείξεώς της ὑπό τοῦ τότε σ. Ἀθανασίου Κλάρα*, *δέν ἀντελήφθη διά τῶν ἰδίων αὐτοῦ διανοητικῶν δυνατοτήτων, τήν πιθανότητα ὑπάρξεως ἄλλων ἤ* καί ἄλλων, ἐκτός τῆς ἐλλείψεως μορφώσεως καί τῆς ἀνικανότητος, αἰτιῶν λήψεως τόσων ἐσφαλμένων ἀποφάσεων.

6ον) *Συνυπεύθυνον διά πᾶσαν ἀπόφασιν πρό τῆς λήψεως τῆς ὁποίας ἐζητήθη καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἡ γνώμη του ἐπί τῆς οὐσίας τῆς ὁποίας συνεφώνησε*, παρά τάς τυχόν οἱασδήποτε λεπτομερειακάς ἀντιρρήσεις του.

Μετά τά ἀνωτέρω, θ' ἀναπτυχθῶσι διαδοχικῶς κατά χρονολογικήν σειράν καί ἐν συντομίᾳ αἱ ἀπορίαι –τά ἐρωτήματα– τά ἐρωτηματικά, τά γεννηθέντα εἰς τόν γράφοντα, ἐκ τοῦ τρόπου ἐπιλύσεως ἤ ἀντιμετωπίσεως, ὑπό τῶν ὑπευθύνων καθοδηγήσεων, βασικῶν ζητημάτων τοῦ Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ κατά τόν χρόνον IX/1941 ἕως III/1945.

* Σε πολλά σημεία, αναφερόμενος στον Άρη, ο Θ. Μ. χρησιμοποιεί την έκφραση «τότε σ.[ύντροφος]», υπαινισσόμενος, –όπως και αλλού έχω εξηγήσει (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 66)–, την κατοπινή (1945) διαγραφή του από το ΚΚΕ.

Κεφάλαιο Πρώτο

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΑΠΟΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στις εκτιμήσεις περί επικείμενης απόβασης των Συμμάχων στον ελλαδικό χώρο, όπως και στις δικές του αντιδράσεις και ενέργειες, αναφέρεται ο Θ. Μ. στο πρώτο κεφάλαιο της Έκθεσής του. Στο θέμα γίνεται σχετικά αναλυτική αναφορά στον Τόμο Πρώτο, κεφάλαιο δεύτερο, του παρόντος βιβλίου. Η κατηγορηματική του διαφωνία και η αντίθεσή του έχουν, βέβαια, καταγραφεί στην αντιστασιακή βιβλιογραφία[62]. Εδώ αποκαλύπτονται, με αυθεντικό τρόπο, τα επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν και οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για ν' αλλάξουν οι σχετικές με το θέμα αντιλήψεις της Εαμικής ηγεσίας. Υπογραμμίζεται επίσης η ιδιαίτερη αξία των παρατηρήσεων που διατυπώνει στο κείμενό του, αφού, εκτός των άλλων, δεν συγκαταλέγεται στους επιμηθείς.

Πραγματικά, σε άρθρο του τον Ιούλιο του 1942, σημειώνει ότι θα καθυστερήσουν οι συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ευρώπη, θα πρέπει να αναμένονται στην γ' ή και στη δ' φάση του πολέμου και ότι, πάντως, θα πρόκειται για «βίαιη απόβαση των Αγγλοσαξωνικών στρατών *πάνω στον κορμό* (υπογράμμιση δική μου) της Ευρωπαϊκής ηπείρου»[63]. Εμμέσως, δηλαδή, υποβάθμιζε την προοπτική απόβασης στα ελληνικά παράλια. Μετά έναν ακριβώς χρόνο, τον Ιούλιο 1943, με άλλο, δημοσιευμένο στον παράνομο τύπο άρθρο του, αναφέρει τα «αίτια που κάνουν πιο μακρόχρονη την εισβολή μέσα στον Ευρωπαϊκό χώρο». Σημειώνει ότι η «βίαιη απόβα-

62. Ενδεικτικά, σημειώνω: *Χατζής*, τ. Α', σελ. 168, 169. *Ρούσος*, τ. Α', σελ. 195. Αλλά και όσοι άλλοι συγγραφείς έχουν αναφερθεί στο θέμα, σημειώνουν τη διαφωνία του Μακρίδη.

63. «Ποια είναι η πραγματική γενική στρατιωτική κατάσταση σήμερα στις 15 Ιουλίου 1943» στο όργανο της ΚΕ του ΕΛΑΣ «Απελευθερωτής». Ανατύπωση με τίτλο «Η στρατιωτική κατάσταση», *ΚΟΜΕΠ κατοχής*, τ. Α', σελ. 79-83.

ση *πάνω στον κορμό* (υπογράμμιση δική μου) της Ευρωπαϊκής ηπείρου... θα απαιτήσει... τις εκστρατείες του 1943 και πιθανότητα τις εκστρατείες του 1944» και ότι αυτή θα πρέπει να αναμένεται «κατά την κατεύθυνση των κέντρων βάρους δύναμης των φασιστικών κρατών»[64]. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστικό ότι άλλος αρθρογράφος στην αμέσως επόμενη σελίδα στο ίδιο φύλλο, τον «διορθώνει», γράφοντας ότι, ήδη, «*η Ελλάδα έγινε* [υπογράμμιση δική μου] ενδεχόμενο μέτωπο πολέμου»[65].

Πέρα, ωστόσο, από αυτά, ο Θ. Μ. στην Έκθεσή του, δεν εξηγεί αναλυτικά μόνον τις αρνητικές και για άλλες επιλογές συνέπειες που είχε η λαθεμένη περί απόβασης εκτίμηση της ηγεσίας του ΚΚΕ. Αλλά καταλήγει και στο συμπέρασμα ότι αυτή αποτελούσε μια από τις βασικές αιτίες και ένα από τα κύρια στοιχεία εκείνου που ονομάζει «τακτικές αδυναμίες» (και στην περίπτωση των Δεκεμβριανών «στρατηγική αδυναμία») του ΕΛΑΣ. Ανεξάρτητα αν κανείς μπορεί να συμφωνήσει ή όχι με τη σημασία που της αποδίδει, αξίζει να διαπιστωθεί ότι παρόμοια άποψη, απ' όσο ξέρω, δεν έχει υποστηριχθεί από άλλον. Διατυπώνεται για πρώτη φορά στο κείμενο αυτό.

Αναγνωρίζοντας όμως τη διεισδυτικότητα των προβλέψεών του θα πρέπει, ταυτόχρονα, να υπογραμμίσω ότι θεωρώ τουλάχιστον υπερβολικές πολλές από τις παρατηρήσεις του, που συνοδεύουν τη βασική του θέση. Επιπλέον, ορισμένες είναι βαθιά προκατειλημμένες, περιέχουν άδικες επιθέσεις κατά της ηγεσίας του ΚΚΕ (του Γ. Σιάντου ιδιαίτερα), βαρείς και, πάντως, αθεμελίωτους υπαινιγμούς εναντίον της.

Δικαιολογημένα, – θα 'λεγε κανείς– εκφράζει, έστω με υπερβολικό τρόπο, την ικανοποίησή του, αφού τα γεγονότα είχαν δικαιώσει τις εκτιμήσεις του. Υποστηρίζει όμως, σε συνέχεια, ότι οι θέσεις του ΚΚΕ ήσαν «αποφάσεις τόσον εκδήλως αφιστάμεναι της πραγματικότητος». Αφήνει να εννοηθεί ότι η δική του πρόβλεψη ήταν, στις συνθήκες του 1942 και του πρώτου μισού του 1943, απολύτως απλή και εύκολη, σχεδόν αυτονόητη. Οι ισχυρισμοί του αυτοί δεν ανταποκρίνονται στα πράγματα. Ούτε, βέβαια, από το γεγονός και μόνον ότι η Εαμική ηγεσία δεν προέβλεψε με ακρίβεια το χρόνο και τον τόπο της συμμαχικής απόβασης, μπορεί να συνάγεται ότι αυτή δεν διέθετε τις στοιχειώδεις καν ικανότητες για να παίξει το ρόλο της, όπως είναι το συμπέρασμα της Έκθεσής του.

---

64. «Ποια είναι η πραγματική στρατιωτική κατάσταση σήμερα, 19 Ιουλίου 1943». *ΚΟΜΕΠ κατοχής*, τ. Α', σελ. 449-458.

65. Στο ίδιο, σελ. 459.

Ι.

Ἡ περιοδικῶς ἐκδηλωθεῖσα πίστις τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς τό ἑκάστοτε ἐπικείμενον τῆς ἀποβάσεως εἰς Ἠπειρωτικήν Ἑλλάδα βρετανικῶν στρατευμάτων καί ἡ ἐκ ταύτης ἐπίδρασις

Ποῖα πρόσωπα καί διά τίνων ἐπιχειρημάτων εἰσηγήθησαν καί ἔκαμαν ἀποδεκτήν τήν φράσιν «αὐξάνει τίς δυνατότητες ἀποβάσεως* συμμαχικῶν δυνάμεων καί δημιουργίας πολεμικοῦ μετώπου εἰς τήν Βαλκανικήν καί ἰδιαίτερα εἰς τήν Ἑλλάδα... Ἡ ραγδαία ἐξέλιξη τῆς πολεμικῆς καί πολιτικῆς κατάστασης καί τά ἐξαιρετικά γεγονότα πού περιμένουμε στόν τόπο μας ἐπιβάλλουν τήν ...» εἰς τήν ἀπόφασιν τῆς 8ης ὁλομέλειας τῆς ΚΕ τοῦ Ἰανουαρίου 1942, ὁ γράφων δέν γνωρίζει.

Ἐάν τά πρόσωπα ταῦτα εἶναι τά αὐτά μέ ἐκεῖνα ἅτινα, περιοδικῶς κατά καιρούς καί μέχρι τοῦ Φθινοπώρου τοῦ 1944, ὑπῆρξαν οἱ φορεῖς τῆς ἀπόψεως ὅτι ἐπίκεινται ἀποβατικαί ἐπιχειρήσεις σοβαρῶν ἀγγλοσαξωνικῶν δυνάμεων εἰς τήν Βαλκανικήν καί ἰδιαιτέρως τήν Ἑλλάδα, ἐπίσης δέν γνωρίζει. Γνωρίζει ὅμως ὅτι, παρά τήν ὑπόδειξιν τοῦ ὄχι πιθανοῦ καί δυνατοῦ τῆς ἀποβάσεως ταύτης (πολλάς φοράς), ἐξακολουθεῖ ἐνδομύχως νά πιστεύῃ καί ὑπολογίζῃ ἐπί ταύτης ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, καί ὅτι ἡ πίστις της αὐτή ἔβλαψεν.

Κατά Φεβρουάριον 1942, ὅταν ἐδημοσιεύθη ἡ ἀπόφασις τῆς 8ης ὁλομελείας τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ εἰς τόν κυκλοφορήσαντα παράνομον τύπον, ὁ γράφων ἔφερε τό ζήτημα εἰς τήν ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (Παπασταματιάδης – Πολύδωρος Δανιηλίδης – ὁ ἴδιος) καί ἠρώτησεν: διατί, πρίν ληφθοῦν τοιαῦται ἀποφάσεις τόσον ἐκδήλως ἀφιστάμεναι τῆς πραγματικότητος, δέν ἠρωτήθησαν στρατιωτικοί, καί εἰδικότερον οἱ στρατιωτικοί τοῦ ΕΛΑΣ (ΚΕ), περί τοῦ δυνατοῦ ἤ πιθανοῦ τοιούτων ἀποβατικῶν ἐπιχειρήσεων καί μάλιστα τότε; Ἡ ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ ὁμοφώνως διετύπωσεν τήν ἄποψιν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐρώτησις πρέπει νά ὑποβληθῇ εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί ἀνέλαβεν ὁ σ. Πολύδωρος νά τήν διαβιβάσῃ. Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐρωτήματος τούτου, ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, διά τοῦ σ. Πολυδώρου, διεβίβασε ἐντολήν της πρός τήν ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ νά διατυπώσῃ ἐγγράφως τάς ἀπόψεις της περί τοῦ μή πιθανοῦ καί δυνατοῦ τῆς ἀποβάσεως τότε, πράγμα ὅπερ καί ἐγένετο, τοῦ γράφοντος ἐνταλθέντος, ὡς διευθυντοῦ τοῦ ἁρμοδίου Γραφείου ἐπιχειρήσεων αὐτῆς, νά συντάξῃ τήν σχετικήν ἔκθεσιν. Μετά ἔγκρισιν ἐκθέσεως ὑπό τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (ἀντίγραφόν της σώζεται εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον) αὐτή ὑπεβλήθη εἰς τήν καθοδήγησιν

---

* Στο κείμενο της Απόφασης σημειώνεται «αποβάσεων» και όχι, όπως εδώ, «αποβάσεως». Αν και η διαφορά είναι ανεπαίσθητη, έχει μια, κάποια μικρή σημασία. Η αλλαγή, πάντως, μπορεί να μην είναι λάθος του Μακρίδη, αλλά της δακτυλογράφησης.

τοῦ ΚΚΕ διά τοῦ σ. Πολυδώρου τήν 5 Ἀπριλίου 1942. Μετά τήν ὑποβολήν τῆς ἐκθέσεως, μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (οἱ σ. Σιάντος καί Α. Τζήμας) ἔλαβον προσωπικήν ἐπαφήν μέ τήν ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ διά πρώτην φοράν καί παρευρέθησαν εἰς συνεδρίασίν της, καθ' ἥν καί προφορικῶς τοῖς ἀνεπτύχθη τό περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως. Μετά ταύτην, ἀπεστάλη εἰς τόν γράφοντα ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, διά τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη, σημείωμά της, τῆς 7-5-42, περιέχον 4 ἐρωτήματά της ἐπί τοῦ κειμένου τῆς ἐκθέσεως, ὧν τό πρῶτον ἦτο «μήπως ὑποτιμᾶ τήν σημασίαν τῶν ἐν Μ.Α. Βρεττανικῶν στρατιωτικῶν δυνατοτήτων;», εἰς ὅ ἀπήντησεν ἐγγράφως τήν 22-6-42. Μετά τήν ὑποβολήν τῆς ἀπαντήσεως ταύτης τά μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἐφάνησαν πεισθέντα καί ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολέμου ἐδικαίωνεν τάς ἐν τῇ ἐκθέσει καί τῇ ἀπαντήσει ἀπόψεις. Ὅμως, ὁ γράφων ἔχει τήν πεποίθησιν ὅτι τό μόνον ἴσως θετικόν ἀποτέλεσμα αὐτῶν ὑπῆρξε ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ μετά ταύτην, πρίν λάβη ἀποφάσεις, ἤκουε καί τάς ἀπόψεις τῶν στρατιωτικῶν μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ καί ἰδιαιτέρως τοῦ γράφοντος.

Ὅστις:

1) Ἔλαβεν τήν ἐντολήν νά συντάξη ἐκθέσεις περί τῶν πιθανῶν καί δυνατῶν ἐξελίξεων τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ 1942 (ὑποβληθεῖσαν τήν 14 Ἰανουαρίου 1942 καί διασωζομένην ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον) καί τοῦ 1943 (ὑποβληθεῖσαν τήν 28 Ἰουνίου 1943 καί διασωζομένην ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον).

2) Ἐκλήθη τόν Ἰούνιον 1942 καί τόν Ἰούνιον 1943 νά ἐκθέση καί προφορικῶς τό περιεχόμενον τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ (σ. Γ. Σιάντος, Ἰ. Ἰωαννίδης, Δ. Γληνός, Γ. Ζεῦγος, Χρ. Χατζηβασιλείου, κ.λπ.).

3) Ἐκαλεῖτο μεταξύ Ἰουνίου 1942 καί Δεκεμβρίου 1943 ἐν Ἀθήναις νά ἐκθέση προφορικῶς τήν γενικήν στρατιωτικήν κατάστασιν καί τήν πιθανήν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου εἰς πολλάς συνεδριάσεις τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (τῆς ὡς ἄνω καί ἄλλης πολυμελεστέρας).

4) Ἐκαλεῖτο νά μετάσχη ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ διά νά ἀναπτύξη τήν στρατιωτικήν κατάστασιν καί τήν πιθανήν ἐξέλιξίν της κ.ο.κ.

5) Ἐκαλεῖτο νά γράψη ἄρθρα εἰς τόν παράνομον τύπον (*Ἀπελευθερωτής*, *Κομέπ*, κ.λπ.) περί τῆς πιθανῆς ἐξελίξεως τοῦ πολέμου, ὅπως π.χ. τά ὑπό τούς τίτλους: «Ποιά εἶναι ἡ πραγματική στρατιωτική κατάστασις σήμερον 15-7-1942», «Ποιά εἶναι ἡ πραγματική στρατιωτική κατάστασις σήμερον 19-7-1943», «Νέα μέθοδος μέ νέα πρόσωπα – ἀπάντησις σέ ἡττοπαθεῖς καί πουλημένους».

Ἐπίσης ὅμως ἔχει τήν πεποίθησιν ὅτι δέν κατώρθωσε νά πείση τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ (παρά τό ὅτι προσεπάθησε νά ἐπιτύχη τοῦτο πάρα πολλάς φοράς –ἄνω τῶν 10– μεταξύ Ἰουνίου 1942 καί Ὀκτωβρίου 1944) περί τοῦ ἑκάστοτε μή πιθανοῦ τῆς διενεργείας ἀποβάσεως εἰς Ἠπειρωτικήν Ἑλλάδα ὑπό βρετανικῶν

στρατευμάτων. (Τό ὅτι παρά τάς συζητήσεις οὐδείς σχεδόν ἐξέφερε ἀντίθετον γνώμην δέν σημαίνει ὅτι ὅλοι εἶχον πεισθῆ).

Μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1945 ὁ γράφων τό ἀρνητικόν ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας του νά πείση τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ ἐπί τοῦ ὀρθοῦ τῶν ἀπόψεών του ἀπέδιδε:

1) Εἰς ἀντιθέτους ἴσως εἰσηγήσεις ἄλλων στρατιωτικῶν ἔξω τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ εὑρισκομένων (ἄποψις ἀπό τό 1942 τοῦ Μπάρμπα Νίκου*).

2) Εἰς ἀδυναμίαν του, ὑποκειμενικήν δηλαδή ἀνικανότητά του, νά ἐκθέση ὅπως ἔπρεπε τάς ἀπόψεις του, ὥστε νά πείση τούς ἄλλους καί εἰς τόν αὐτόν βαθμόν εἰς ὅν ἔπειθε ἑαυτόν.

Ἤδη ὅμως, ἀφ' ὅτου ἐγνώρισεν τήν ἐξέλιξιν τῶν ἐν Μ.Α. γεγονότων, ἐκ τοῦ ἀρχείου Μ.Α., ἐπισκοπῶν τό σύνολον τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος καί γνωρίζων πολύ περισσότερα πρόσωπα καί πράγματα, διερωτᾶται ποῦ ὀφείλεται ἡ τόσον ἐπίμονος ἐμμονή, ἡ δυναμένη νά παρερμηνευτῆ καί ὡς ἐπιθυμία ἀκόμη, τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς τήν ἄποψιν τοῦ ἐπικειμένου τῆς ἀποβάσεως; Ἄποψιν, ἥτις παρώθησεν, ἀφανῶς μέν ἀλλά σταθερῶς, τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ εἰς τόσον σοβαράς ἀποφάσεις ὅπως, π.χ., μεταξύ ἄλλων, εἰς τήν ὑπογραφήν τοῦ συμφωνητικοῦ ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό στρατηγεῖον Μ.Α., εἰς τήν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως Τίτο περί συγκροτήσεως διαβαλκανικοῦ Γ.Σ. ἀτάκτων** στρατευμάτων, εἰς τήν ὑπογραφήν των ἐκ τοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ δεσμεύσεων τοῦ ΕΛΑΣ καί, κυρίως, εἰς τό νά μή ἐπιζητήση αὐτή σοβαρῶς καί δι' ἔργων τήν αὔξησιν τῆς μικρᾶς τακτικῆς ἀποδόσεως τοῦ ΕΛΑΣ διά τῆς λήψεως τῶν ἀπαραιτήτων ἀναγκαίων μέτρων, ἅτινα πολλάκις ὑπεδείχθησαν προφορικῶς καί ἐγγράφως.

---

* Συνήθως, ως «Μπάρμπα Νίκο», αναφέρονται οι Αντιστασιακοί στον Νίκο Παπασταματιάδη. Αυτός όμως δεν ήταν «έξω της ΚΕ του ΕΛΑΣ», αλλά μέλος της (το Μάρτη 1943 έγινε Επιτελάρχης του Γ.Σ. του ΕΛΑΣ) και, επιπλέον, όπως και ο ίδιος ο Θ. Μ. λίγο πριν έχει γράψει, αυτός συμφωνούσε μαζί του. Εκτός αν εννοεί ότι, προς τα τέλη του 1942, άλλαξε γνώμη.

** Πρόκειται για τη συνήθη επιστημονική διάκριση «τακτικών» και «ατάκτων» στρατευμάτων. Σύμφωνα με αυτήν, οι αντάρτες, οι παρτιζάνοι ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΕΝΟΠΛΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΝΙΜΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Στο δεύτερο κεφάλαιο, ο Θ. Μ. υποστηρίζει πως από την ηγεσία του ΚΚΕ υπήρξε «ουσιαστική αχρήστευσις» και, οπωσδήποτε, μη έγκαιρη αξιοποίηση των μόνιμων αξιωματικών που βρίσκονταν, τους πρώτους μήνες της κατοχής, συγκεντρωμένοι σε Αθήνα-Πειραιά και προσέγγιζαν ιδεολογικά το Εαμικό κίνημα. Θεωρεί πως αυτό αποτελούσε συστατικό στοιχείο και αιτία των τακτικών αδυναμιών που καταλογίζει στον ΕΛΑΣ. Το συνδέει, επίσης, με την επίδραση που άσκησε στην προσπάθεια για το ξεκίνημα του ένοπλου αγώνα και την ανάπτυξή του.

Ασχολήθηκα, αρκετά αναλυτικά, στον Τόμο Πρώτο, κεφάλαιο πρώτο, αλλά και αλλού, με τα θέματα που εδώ θέτει ο Μακρίδης. Η Έκθεσή του αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό ντοκουμέντο. Και γιατί προσφέρει πλουσιότατο υλικό, σε λεπτομέρειες, για το σημερινό στοχασμό μας. Και γιατί αποδεικνύει πως η έλλειψη ψύχραιμης και αντικειμενικής ανάλυσης –δικαιολογημένη, σε μεγάλο βαθμό, για το χρόνο που γράφηκε– οδηγεί σε υπερβολικές και άδικες κρίσεις κατά της ηγεσίας (αυτό θα ήταν το λιγότερο), αλλά και κατά του λαϊκού κινήματος, στο σύνολό του, και των αγωνιστών του.

Από πρώτη ματιά, όσα ο Θ. Μ. γράφει στο κεφάλαιο που ακολουθεί, φαίνονται σαν να στηρίζουν την άποψη ότι η καθοδήγηση του ΚΚΕ «καθυστέρησε» στην οργάνωση και ανάπτυξη του ΕΛΑΣ. Προσεκτικότερη όμως ανάγνωση πείθει πως οι επικρίσεις του αφορούν τη μη έγκαιρη αξιοποίηση των μόνιμων αξιωματικών, οι οποίοι, κατά την άποψή του, στάλθηκαν «πολύ αργά και αφού... καθιερώθησαν-ερριζώθησαν όλαι σχεδόν αι γενεσιουργοί αιτίαι των αδυναμιών του ΕΛΑΣ».

Ο Θ. Μ. υπογραμμίζει πως για την αξιοποίησή τους θα έπρεπε να απαιτούνται: ιδεολογική «καθαρότητα», επαγγελματική ικανότητα, διά-

θεση προσφοράς. Το ερώτημα όμως είναι αν, με τέτοια κριτήρια, θα μπορούσε να απαιτηθεί η ένταξη όλων, όσοι θα ήθελαν να πάρουν τα όπλα κατά των κατακτητών, σε έναν ενιαίο αντάρτικο στρατό (δηλαδή αυτό που θα έπρεπε να είναι το ζητούμενο στις συνθήκες της κατοχής). Άλλωστε, η αυστηρή τήρησή τους θα δυσκόλευε ακόμα κι αυτό το εύρος που χρειαζόταν να δοθεί στον ΕΛΑΣ, σύμφωνα με τις διακηρύξεις του.

Μια δεύτερη παρατήρηση. Στην περίπτωση που αυτά τα κριτήρια γίνονταν αποδεκτά, ποιος ή ποιοι θα αποφάσιζαν για την ύπαρξή τους και πόσο γρήγορα θα έπρεπε να ληφθεί η απόφαση, ώστε να μην κρίνεται εκ των υστέρων λαθεμένη; Ο ίδιος ο Θ. Μ. σημειώνει πως στον ΕΛΑΣ υπαίθρου έγινε αθρόα προσέλευση μόνιμων αξιωματικών, «ακόμη και διωκομένων καταχραστών δημοσίων ταμείων»[69]. Συχνά στην Έκθεσή του αναφέρεται στις περιπτώσεις «ανικάνων» κ.λπ., αφιερώνει, μάλιστα, το όγδοο κεφάλαιο του κειμένου του, για να αποδείξει ότι «μείωσις της τακτικής αποδόσεως του ΕΛΑΣ» προήλθε και από την προσχώρηση τέτοιων μόνιμων αξιωματικών. Όσο για τις πρώτες ομάδες αξιωματικών που απαριθμεί, ήταν ακριβώς το κριτήριο της «ιδεολογικής καθαρότητας» που η ηγεσία εφήρμοσε στα μέλη τους, ώστε, τελικά, η απόφαση για αξιοποίησή τους να ληφθεί αρκετά καθυστερημένα. Από την άλλη μεριά, είναι αναμφισβήτητο και αυτονόητο ότι το έργο που τα μόνιμα στελέχη του στρατού πρόσφεραν στον ΕΛΑΣ είναι σημαντικό.

Πέρα και απ' αυτά όμως, ο Θ. Μ. κρίνει με τουλάχιστον υπερβολικό τρόπο την επίδραση που είχε η μη έγκαιρη αξιοποίησή τους στις όποιες αδυναμίες του ΕΛΑΣ. Ο αναγνώστης της Έκθεσης θα συναντήσει την επιβεβαίωση και από όσα ο ίδιος γράφει σε συνέχεια. Ορισμένοι, στις μαρτυρίες του, έχουν καταθέσει ότι ο Θ. Μ. επέμενε πως «στους κύκλους των αξιωματικών παρατηρούνταν επιφύλαξη και δισταγμοί», ακολουθούσαν «τρενάρισμα εκνευριστικό»[70]. Και άλλοι ότι, στα τέλη του 1942, έλε-

---

69. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο Μακρίδης πέφτει από τη μια υπερβολή στην ακριβώς αντίθετη. Κατηγορεί την ηγεσία ότι δεν αξιοποίησε τους μόνιμους αξιωματικούς. Εδώ την κατηγορεί ότι αξιωματικοί που περνούσαν στο αντάρτικο ήσαν «καταχραστές ταμείων». Η αλήθεια είναι ότι η κατοχική κυβέρνηση διόρισε, τον πρώτο καιρό, αξιωματικούς σε ταμεία κ.λπ. Στην πορεία, όταν αναπτύχθηκε ο ένοπλος αγώνας, πολλοί απ' αυτούς πέρασαν στους αντάρτες. Υπήρξαν, μάλιστα, ελάχιστες περιπτώσεις, που ορισμένοι, φεύγοντας, ξεσήκωσαν και τα ταμεία που είχαν στα χέρια τους. Κάθε άλλο όμως, παρά αυτό αποτελεί γνώρισμα αξιωματικών που πέρασαν στον ΕΛΑΣ. Άλλωστε, ούτε ο ίδιος ο Μακρίδης αναφέρει κάποια συγκεκριμένη περίπτωση. Δες: *Σαράφης*, σελ. 85-86.

70. *Ρούσος*, τ. Α', σελ. 176.

γε: Στον ΕΛΑΣ «μπορούν να προσφέρουν... ελάχιστα οι επαγγελματίες αξιωματικοί... ακόμα δεν είναι σκόπιμο να σταλούν αξιωματικοί στο βουνό»[71].

Θα έπρεπε, βέβαια, να τοποθετηθούν στις σωστές τους διαστάσεις οι παραπάνω διαφορετικές, από πρώτη ματιά, παρατηρήσεις. Αυτή, ακριβώς, η προσπάθεια έγινε στον Τόμο Πρώτο, κεφάλαιο δεύτερο του βιβλίου.

Στη διστακτική-αντιφατική στάση προς τους μόνιμους αξιωματικούς και στις αντικρουόμενες απέναντί τους συμπεριφορές, προσπαθεί να δώσει τις δικές του εξηγήσεις κι εκτιμήσεις ο Θ. Μ. στο κείμενο που ακολουθεί. Καταλήγει, διερωτώμενος για τις αιτίες αυτών των επιλογών, προχωρώντας σε υπαινιγμούς, –σύμφωνα με το όλο πνεύμα του κειμένου του—, ότι δεν πρόκειται απλώς για λάθη –έστω μεγάλα, έστω μοιραία– από άγνοια, ανικανότητα κ.λπ., αλλά για συνειδητά υπονομευτικές αποφάσεις.

71. *Χατζής*, τ. Α', σελ. 252-253. Ο ίδιος όμως, αλλού, χρησιμοποιεί, ακριβώς, τα στοιχεία του Θ. Μ. ως δικά του επιχειρήματα (στο ίδιο, τ. Β', σελ. 287-291). Είναι επίσης ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι υπάρχει στα ΑΣΚΙ έκθεση του Πάνου Τούντα για τη διαδικασία προσέλκυσης των μόνιμων αξιωματικών στον ΕΛΑΣ, στην οποία σημειώνει ότι, όπως κατάγγειλε ο Καλιανέστης, είχε ακούσει τον Θ. Μακρίδη να λέει σε καφενείο: «Οι αξιωματικοί είναι γουρούνια»: *ΑΣΚΙ*, κιβ. 481, φακ. 29/1/53.

II.

Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ οὐσιαστική ἀχρήστευσις τῶν ἀξιωματικῶν-μελῶν τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς μέχρι καί τοῦ Αὐγούστου 1943 καί ἡ ἐκ ταύτης ἐπίδρασις

Ὁ γράφων ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι:

α) Ἀπό τοῦ Δεκεμβρίου 1941 εἶχον ἤδη συνδεθεῖ ὀργανωτικῶς μετά τοῦ ΚΚΕ ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ πλέον τῶν 25-30 μονίμων ἀξιωματικῶν, ἐξ ἐκείνων οἵτινες εἴτε ἦσαν ἤδη πράγματι μέλη του, εἴτε ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦσαν μέλη του (ὁμάς Φίλων τοῦ λαοῦ – ὁμάς Ι. Παλάσκα – ὁμάς Τούντα – κ.λπ.), καί ὁ ἀριθμός οὗτος ηὐξήθη διά μεταγενεστέρων μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1943 προσχωρήσεων εἰς τό ΚΚΕ καί τόν ΕΛΑΣ πλέον τῶν 80-90 μόνον εἰς Ἀθήνας-Πειραιᾶ.

β) Ὁ σημαντικός αὐτός ἀριθμός μονίμων ἀξιωματικῶν (οἵτινες πλήν τῶν δύο μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ ἦταν κατώτεροι ἀξιωματικοί, νέοι τήν ἡλικίαν καί ἐκ τῆς σχολῆς Εὐελπίδων κατά τό πλεῖστον προερχόμενοι) ἀπετελεῖτο ἀπό ἄτομα πρωτοπόρα πράγματι, ἄριστα κατά τό πλεῖστον ἀπ' ἀπόψεως ἰδεολογικῆς πίστεως καί ἐπαγγελματικῆς καταρτίσεως (οἱ ἐπιζῶντες ἐξ αὐτῶν καί τώρα ἀποτελοῦσι τήν εἰς μονίμους ἀξ/κούς οὐσιαστικήν δύναμιν τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ ΕΑΜ) καί ὅμως ἐχρησιμοποιήθη μόνον εἰς τήν στρατιωτικήν στελέχωσιν τῶν ἐπιτροπῶν πόλεων καί τῶν μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ τῶν πόλεων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς (ἐχουσῶν τόν Μάρτιον 1943 δύναμιν μή ὑπερβαίνουσαν τούς 2.200 ἄνδρας) καί εἰς δράσιν μόνον ὀργανωτικήν παρά στρατιωτικήν τοιαύτην.

γ) Ἡ διά ἐνόπλων ὁμάδων ἀτάκτων δράσις τοῦ ΕΛΑΣ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἤρχισεν ἤδη ὑπό τῆς ἀνοίξεως 1942, καί εἶχεν μέχρι Μαρτίου 1943 σημαντικήν ἀνάπτυξιν εἰς ἀριθμόν ἐνταχθέντων ἀνδρῶν (1600 τόν Ἰανουάριον 1943 κατά τήν ἔκθεσιν Ἄρη τόν Φεβρουάριον 1943)* καί δράσιν (ἀνατίναξις γεφύρας Γοργοποτάμου τόν Νοέμβριον 1942).

δ) Ἡ διά ἐνόπλων ὁμάδων ἀτάκτων δράσις ἢ δῆθεν δράσις ἀστικῆς (οὐσιαστικῶς Βρετανικῆς) καθοδηγήσεως ὀργανώσεων ἤρχισεν ἤδη ἀπό τοῦ θέρους 1942 ὑπό τήν ἡγεσίαν μονίμων ἀξ/κῶν (Ζέρβας–Ψαρρός–Γιαννακόπουλος–Βρεττάκος–Κωστόπουλος–Βλάχος–Σαράφης, κ.λπ.).

ε) Ἡ διά Βρετανικῶν πρακτόρων τῆς Μ.Ο.4, παρουσιαζομένων ὡς ἀξ/κῶν τοῦ στρατηγείου τῆς Μ.Α. ἀπ' εὐθείας καί οὐχί διά τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων, ἀνά-

---

* Τα σχετικά στοιχεία για την ανάπτυξη του αντάρτικου, δες στα αντίστοιχα κεφάλαια, στον Τόμο Πρώτο του βιβλίου.

μιξις τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως εἰς τά τῆς συγκροτήσεως καί δράσεως τῶν διαφόρων ἐνόπλων ἑλληνικῶν ὁμάδων ἀτάκτων ἤρχισεν ἐκδηλουμένη ἐμφανῶς καί σκανδαλωδῶς ἀπό τοῦ θέρους τοῦ 1942.

στ) Οἱ μόνιμοι ἀξ/κοί τοῦ ΕΛΑΣ (τουλάχιστον οἱ ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ) δέν ἔλαβον γνῶσιν ὀργανωτικῶς τῆς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ δράσεως τῶν ἐνόπλων ὁμάδων τοῦ ΕΛΑΣ μέχρι τοῦ Μαρτίου 1943. Μέ μόνην ἐξαίρεσιν τόν γράφοντα, ὅστις διά πρώτην φοράν ἔλαβεν γνῶσιν ταύτης τόν Φεβρουάριον 1943 (κατά τόν ὁποῖον ὁ Ἄρης ἐξέθεσεν τά τῆς ὀργανωτικῆς διαρθρώσεως καί τακτικῆς δράσεως τῶν ἐνόπλων), μετασχών ἀπροετοίμαστος καί αἰφνιδίως προσκληθείς εἰς ἀκτίφ ὁμάδων τοῦ ΕΛΑΣ Στερεᾶς Ἑλλάδος (λεπτομερῶς) καί Θεσσαλίας (δι' ὀλίγων).

ζ) Ὁ Ἄρης στά τέλη Ἰανουαρίου 1945 ἐβεβαίωσεν τόν γράφοντα ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς (θέρος τοῦ 1942) *ἐζήτησεν ἀπό τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ τήν ἀποστολήν εἰς τήν ὕπαιθρον μονίμων ἀξ/κῶν μελῶν κομματικῶν*. Καί ἐπί πλέον τήν ἀποστολήν εἰς τήν ὕπαιθρον καί παρ' αὐτῷ ἑνός ὁπωσδήποτε μεγάλου βαθμοῦ μονίμου ἀξ/κοῦ κομματικοῦ μέλους, προοριζομένου ν' ἀναλάβῃ τήν στρατιωτικήν ἡγεσίαν τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου μέ τό πραγματικόν του ὄνομα, ὅπερ θά ἔπρεπε νά εἶναι γνωστόν, ὥστε νά μήν ἀναγκάζεται ὁ ἴδιος (Ἄρης) νά παριστάνῃ πότε τόν ταγματάρχην καί πότε τόν ἀντισυνταγματάρχην τῶν διεθνῶν ταξιαρχιῶν τοῦ ἱσπανικοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Καί ἡ βεβαίωσις αὐτή εἶναι πολύ πιθανοφανής κατά τόν γράφοντα διότι τότε, τό 1942, πράγματι ὁ παράνομος τύπος Ἀθηνῶν τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ ΕΑΜ παρουσίαζε τόν Ἄρην ὡς ταγματάρχην ἤ ἀντισυνταγματάρχην τῶν διεθνῶν ταξιαρχιῶν*.

η) Οἱ ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ μόνιμοι ἀξ/κοί τοῦ ΕΛΑΣ, μανθάνοντας διά τοῦ παρανόμου τύπου καί διά συμπτωματικῶν συνομιλιῶν των μέ γνωστούς των, προερχομένους ἐκ τῆς ὑπαίθρου, τήν ὕπαρξιν καί δράσιν τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἐζήτησαν διαδοχικῶς, σχεδόν ἐν τῷ συνόλῳ των, πλήν τοῦ γράφοντος** καί ἴσως μερικῶν ἄλλων, τήν ἀποστολήν των εἰς τήν ὕπαιθρον, καί αὐτή δέν ἐνεκρίθη ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ.

---

* Η αλήθεια είναι ότι ο Άρης δεν είχε πάρει μέρος στον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο και δεν ήταν, βέβαια, ταγματάρχης των Διεθνών Ταξιαρχιών, όπως αναφερόταν στη φήμη που με επίταση είχε κυκλοφορήσει. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες πολλών, ο ίδιος, σε μια από τις πρώτες εμφανίσεις του με τους αντάρτες, αναγκάστηκε, για να προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στον ΕΛΑΣ, να αυτοπαρουσιαστεί με έναν τέτοιο τίτλο. Το περιστατικό αναφέρεται εκτεταμένα στη βιβλιογραφία. Δες, για παράδειγμα: *D. Eudes, Δημ. Δημητρίου (Νικηφόρος), Χατζηπαναγιώτου, Φλάισερ, Χαριτόπουλος κ.λπ.*

** Πραγματικά, ο Μακρίδης βγήκε, τελικά, στο βουνό την Άνοιξη του 1944. Δες προηγούμενα τις παρατηρήσεις μου για την καθυστέρηση εξόδου του στο βουνό (σελ. 25 και υποσημ. 30).

θ) Ἡ ἀποστολή μονίμων ἀξ/κῶν κομματικῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἤ ἁπλῶς μελῶν τοῦ ΕΛΑΣ ἐξ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἤρχισεν οὐσιαστικῶς ἀπό τοῦ Αὐγούστου 1943 διά τῆς ἀποστολῆς 22 τοιούτων, – δηλαδή πολύ ἀργά καί ἀφοῦ ἡ δύναμις τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ἔφθασε τούς 18.000 ἄνδρας, καθιερώθησαν-ἐρριζώθησαν ὅλαι σχεδόν αἱ γενεσιουργοί αἰτίαι τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ΕΛΑΣ.

ι) Ἀποδεικτικόν στοιχεῖον ἀντιθέτου διαπιστώσεως δέν δύναται νά ἀποτελέση κατά τόν γράφοντα, ἡ ἀποστολή τῶν κάτωθι ἀξιωματικῶν κομματικῶν μελῶν:

1) Κατά Μάρτιον 1943 εἰς τήν Ἀνατολικήν Στερεάν τοῦ ἀποστράτου λοχαγοῦ μηχανικοῦ Ζούλα Εὐθυμίου, μή ἀνήκοντος εἰς τόν ΕΛΑΣ, ἀλλά εἰς τήν ὁμάδα ἐπαφῶν τοῦ ΕΑΜ.

2) Κατά Μάρτιον 1943 εἰς τήν Ἀττικοβοιωτίαν τοῦ λοχαγοῦ πεζικοῦ Φ. Γρηγοριάδη.

3) Χρόνον ὀλίγον ἀφιστάμενον τοῦ Μαρτίου 1943 εἰς τήν Θεσσαλονίκην τοῦ ὑπολοχαγοῦ Τρωιανοῦ.

4) Χρόνον ὀλίγον ἀφιστάμενον τοῦ Μαρτίου 1943 εἰς τήν πόλιν Θεσσαλονίκην τοῦ ὑπολοχαγοῦ Κάρλου Θ.

5) Αἱ ἀνάγκαι εἰς στελέχη τοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς τόν Αὔγουστον 1943 ἦσαν πολύ μεγαλύτεραι παρά προηγουμένως, διότι ἡ δύναμίς του ἀνήρχετο εἰς 16.000-17.000 ἄνδρας, ἐδημιουργήθη ἤδη προοπτική μερικοῦ ἐξοπλισμοῦ του ἐκ της ἀναμενομένης Ἰταλικῆς καταρρεύσεως, ἀλλά ἐπραγματοποιήθη, ἄνευ σημαντικοῦ κλονισμοῦ του, ἡ ἀποστολή εἰς τήν ὕπαιθρον 22 μονίμων ἀξ/κῶν τῆς δυνάμεώς του.

ια) Ἡ ἀποστολή μονίμων ἀξ/κῶν τοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς κομματικῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ εἰς τήν ὕπαιθρον ἐπραγματοποιήθη μετά τήν ἀποσαφήνισιν τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐξελικτικῆς πορείας (προτσές) τῆς ἀναπτύξεως καί δράσεως τοῦ ΕΛΑΣ:

– Εἰσδοχή εἰς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ τῶν ὑποστρατήγων ἐ.ἀ Ν. Γρηγοριάδη (Μάϊος 1943), Π. Σαρηγιάννη (Αὔγουστος 1943) καί εἰς τόν ΕΛΑΣ ὑπαίθρου τῶν συνταγματαρχῶν ἐ.ἀ. Σ. Σαράφη (Ἀπρίλιος 1943 – Γ.Σ.), Τζιότζιου (Ἰούνιος 1943 – ΙΧ Μ.), Φλούλη (Ἰούνιος 1943 – Ι Μ.) κ.ο.κ., ἁπάντων τῆς αὐτῆς προελεύσεως.

– Δῆθεν μετατροπή τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ τόν Ἰούνιον 1943, πρωτοβουλίᾳ τῆς τριμελοῦς Δ/σης τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, τῇ ἐγκρίσει τοῦ σ. Γ. Σιάντου καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ἀλλά ἀντιθέτως πρός τήν γνώμην τοῦ γράφοντος, τάς ἀποφάσεις τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ καί τήν ἀπόφασιν τῆς μέ συμμετοχήν τοῦ συντ/ρχου Σαράφη εὐρείας Ἐαμικῆς συσκέψεως, τῆς γενομένης τήν 10-5-43 ἐν Ἀθήναις εἰς τήν οἰκίαν Τσιρώνη.

– Ὑπογραφή τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό Στρατηγεῖον τῆς Μ.Α.

– Ἀπόρριψις τῆς προτάσεως Τίτο περί ἱδρύσεως διαβαλκανικοῦ Γεν. Στρατηγείου Παρτιζάνων.

– Μεταστροφή Βρετανικῆς πολιτικῆς μετά τό κίνημα 3ης Μαρτίου 1943 τῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ.Α. καί τήν διάλυσιν τῆς ΙΙας Ταξιαρχίας.

– Πρώτη διαπίστωσις πρακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ κατά τάς ἐκκαθαριστικάς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μαΐου 1943.

– Καθιέρωσις τοῦ ὀλεθρίου ἀνευθύνου τῶν καθοδηγήσεων, καθιέρωσις τοῦ οὐσιαστικῶς ἀνευθύνου τῶν Δ/σεων διά τῆς ἀναμίξεως ὅλων εἰς ὅλα.

– Καθιέρωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ἀξ/κῶν κατά τήν τοποθέτησίν των εἰς Δ/σεις ἀσχέτως ἱκανοτήτων κ.λπ. Καί ἑπομένως, ὅταν πλέον ἦτο ἀδύνατον οὗτοι νά τήν μεταβάλωσι παρά τάς οἱασδήποτε ἱκανότητας ἤ ἀντιλήψεις των.

Διερωτᾶται ἀπορῶν διατί ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ:

1) Ἠχρήστευσεν (οὐσιαστικῶς) τόσον μεγάλον ἀριθμόν ἀξ/κῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἤ τοῦ ΕΛΑΣ, τοιαύτης ποιότητος ἰδεολογικῆς καί ἐπαγγελματικῆς καί ἐπί τόσον μακρόν χρόνον;

2) Ἤρχισεν τήν διοχέτευσιν τῶν ἀξ/κῶν αὐτῶν πρός τόν ΕΛΑΣ ὑπαίθρου μόνον ἀφοῦ εἶχεν δημιουργηθῆ κατάστασις πραγμάτων τοιαύτη ὥστε πᾶσα ἀπόπειρα τροποποιήσεώς της ἤ ἀνατροπῆς της, ὁσονδήποτε βλαπτική καί ἄν ἦτο αὐτή, νά προσκρούσῃ εἰς συνηθείας μακροχρονίους, εἰς κεκτημένην ἤδη ροπήν ἀδρανείας καί εἰς κεκτημένα ἤδη δικαιώματα προσώπων;

3) Ἀντιθέτως, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐπέτρεπε καί ἐνεθάρρυνε τήν ἔνταξιν εἰς τόν ΕΛΑΣ ὑπαίθρου μονίμων ἀξ/κῶν *πολύ κατωτέρας ποιότητος ἰδεολογικῆς καί ἐπαγγελματικῆς* (ἀκόμη καί διωκομένων καταχραστῶν δημοσίων ταμείων), εἴτε ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων διοχετευομένων διά τῶν ὀργανώσεων τοῦ ΕΑΜ, εἴτε παρουσιαζομένων εἰς τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ καί δι' ἰδίων μέσων;

Καί διερωτώμενος, δέν δέχεται πλέον ὡς ὀρθήν καί ἀνταποκρινομένην μέ τήν ἀλήθειαν τήν ἀπάντησιν ἥν ἄλλοτε (μεταξύ Αὐγούστου 1943 καί Δεκεμβρίου 1944) ἔδιδε εἰς ἑαυτόν, κατά τήν ὁποίαν ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ἴσως ἐφοβεῖτο ἀπόπειραν βοναπαρτισμοῦ ἀπό πρόσωπα ἅτινα θά ἀνεδεικνύοντο ἀρχηγοί καί θά ἀπέκτων ἐπιρροήν στρατιωτικήν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πεδίου τῆς μάχης καί ὄχι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διαφημίσεώς των ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, δηλαδή ἀπό πρόσωπα τῶν ὁποίων τό κῦρος θά ὑπερεῖχε τοῦ ἐπιθυμητοῦ ὑπ' αὐτῆς τοιούτου.

Δέν δέχεται δέ τήν ἀπάντησιν ταύτην ὡς ὀρθήν: 1) Διότι ὁ τοιοῦτος φόβος τῆς καθοδηγήσεως, ἔστω καί ἄν ἦτο βάσιμος (πραγματικῶς δέ, ἦτο ἀβάσιμος μή ὑπαρχουσῶν τῶν ἐξ ὑποκειμένου προϋποθέσεών του), δέν ἦτο ποτέ δυνατόν νά τήν ὁδηγήσῃ καί εἰς τήν ἀποδοχήν, ἐν γνώσει καί ἐκ τῶν προτέρων, τῆς ἀποτυχίας τοῦ

Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. 2) Διότι ὁ τοιοῦτος φόβος τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἔπρεπε νά τήν ὠθήσῃ εἰς τό νά ὁρίζῃ τά ἑκάστοτε διατιθέμενα καλύτερα κομματικά στελέχη ὡς πολιτικά μέλη τῶν διοικήσεων (κομμισάριοι) καί οὐχί τοιαῦτα ὁποῖα ὥρισε (πολλά ἐξ αὐτῶν ἀπό πάσης ἀπόψεως ἦσαν κατωτέρας ποιότητος τῶν θέσεων ἅς κατεῖχον ἀκόμη καί ἀπό ἰδεολογικῆς πίστεως ἢ ἰδεολογικῆς μορφωτικῆς καταρτίσεως) ἐν γνώσει τοῦ ποιοῦ των, ὅπως ἤδη ἐκ συνομιλιῶν μετά μελῶν τῆς καθοδηγήσεως ἀντιλαμβάνεται ὁ γράφων.

Κεφάλαιο Τρίτο

ΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Στο πρώτο μέρος του «κεφαλαίου» ΙΙΙ της Έκθεσής του, ο Θ. Μ. αναφέρεται στην αυτοτελή ευθύνη που έπρεπε τα διάφορα κλιμάκια Διοικήσεων του ΕΛΑΣ να διαθέτουν, ανάλογα με το χώρο δράσης και τις δικαιοδοσίες που τους είχαν ανατεθεί, καθώς και στις ενέργειες που έγιναν για την εξασφάλισή της. Στο δεύτερο μέρος του, περιγράφει 10 περιστατικά, για να σημειώσει πως η έλλειψή της προκαλούσε σημαντική ζημιά στο κίνημα.

Υπογραμμίζει πως οι καταστάσεις αυτές είναι γενικά ανεπιθύμητες. Εξαίρει τις προσπάθειες της ΚΕ και του ΓΣ του ΕΛΑΣ για την εξάλειψή τους. Προχωρεί σε συγκεκριμένη απαρίθμηση των ενεργειών αυτών προσφέροντας πρόσθετες πληροφορίες για την ιστορική μας ενημέρωση. Τις περιορίζει όμως χρονικά σ' εκείνα ακριβώς τα διαστήματα που ο ίδιος συμμετείχε και έπαιζε ουσιαστικό ρόλο στην ΚΕ ή το ΓΣ του ΕΛΑΣ, θέλοντας έτσι να υπογραμμίσει την προσωπική του προσφορά.

Η αλήθεια όμως είναι πως, ούτε μόνον αυτός, ούτε μόνο τα καθοδηγητικά όργανα του ένοπλου αγώνα και μόνο στα συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα που αναφέρει, ενδιαφέρονταν για την εξάλειψη της ανευθυνότητας των Διοικήσεων του ΕΛΑΣ. Υπήρχαν, ασφαλώς, μερικά, ίσως πολλά, αρνητικά φαινόμενα. Ο ίδιος περιγράφει 10 τέτοια περιστατικά και προσθέτει: «αν δε ταύτα δεν αρκούσι, είναι εύκολον να εκθέση εκ του σωρού των υπαρχόντων και άλλα». Αν ήταν όμως απεριόριστος ο αριθμός τους, τότε δεν θα υπήρχε θετικό έργο του ΕΛΑΣ, αυτό που και εκείνος παραδέχεται.

Θα ήταν, επίσης, παράλογο να φαντασθεί κανείς ότι δεν ήταν μόνιμη η φροντίδα για την αποφυγή τέτοιων καταστάσεων από τους ηγέτες και τα καθοδηγητικά όργανα του ΚΚΕ, του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ. Μόνο καταγγελία

όλων, συλλήβδην, για συνειδητή υπονόμευση του ένοπλου αγώνα θα εξηγούσε την πλήρη αδιαφορία τους για την εξασφάλιση της υπευθυνότητας των Διοικήσεων του ΕΛΑΣ. Όπως και ο ίδιος, εν μέρει, αναγνωρίζει, «η καθοδήγησις του ΚΚΕ ουδέποτε απέρριψεν σαφώς-απεριφράστως τα προς επίτευξιν του υπευθύνου των διοικήσεων προτεινόμενα μέτρα».

Δεν αμφισβητώ, φυσικά, πως υπήρξαν περιπτώσεις, στις οποίες «ανίκανα επαγγελματικώς» κ.λπ. στελέχη αποδέχονταν «**πάντα** παρεμβατισμόν, ...ίνα ...επιτυγχάνωσι καλύτερους όρους διαβιώσεως» κ.λπ. Και ότι υπήρξαν καθ' όλα αξιόλογα μέλη Διοικήσεων, που, επειδή αντιδρούσαν, βρίσκονταν «εις συνεχείς προστριβάς με όλα τα εξ αυτών επακόλουθα», όπως υποστηρίζει ο Θ. Μ. Δεν μπορεί όμως να συμφωνήσει κανείς με την εντύπωση που αφήνει να δημιουργηθεί στο κείμενό του, ότι αυτό αφορούσε το σύνολο των μελών των Διοικήσεων, ότι αυτή ήταν η γενική εικόνα για τον ΕΛΑΣ.

Άλλωστε, και ο ίδιος παραδέχεται ότι «από το θέρος του 1944... απέφευγε συστηματικώς να εκφέρη γνώμην». Και μπορεί, βέβαια, να κριθεί, εκ των υστέρων, ότι κακώς έπραξε. Θέλω όμως να πιστεύω ότι κατέληξε στη σιωπή, γιατί και αυτός βασανιζόταν από το δίλημμα που ανέφερα. Και όχι γιατί, όπως γράφει, «πας έπαινος θα κατέληγε εις βάρος των επαινουμένων προσώπων και πάσα μομφή, εις όφελος».

Αν τέτοιο ήταν το γενικό γνώρισμα για την πλειοψηφία των στελεχών του ΕΛΑΣ, τότε δεν θα είχε καταφέρει να ξετυλίξει το μεγάλο πολεμικό του έργο κατά των κατακτητών, για το οποίο και ο ίδιος έλεγε αργότερα: «Ο ΕΛΑΣ έδωσε σκληρές μάχες και τάβγαλε πέρα με τους Γερμανούς... Τον Αύγουστο του 1944 αντιμετώπισε 2 1/2 γερμανικές μεραρχίες και τα κατάφερε»[72]. Ούτε, φυσικά, αυτό μπορούσε, όπως γράφει στην Έκθεση, να είναι η συμβολή μόνον «των αφανών ίσως αλλά κυρίων στύλων, επί της εντίμου και ευσυνειδήτου εργασίας των οποίων εστηρίζετο το επιτελούμενον έργον».

Οι ίδιες υπερβολικές, προκατειλημμένες εκτιμήσεις κι επικρίσεις του διατυπώνονται και όταν, σε συνέχεια, για να αποδείξει την αλήθεια της γενικής του διαπίστωσης, περιγράφει τα 10 περιστατικά. Έστω και αν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην περιγραφή τους αποτυπώνεται, εν όλω ή εν μέρει, η πραγματικότητα. Η παρατήρησή μου θα γίνει σαφέστερη, αν, σε ορισμένα τουλάχιστον, γίνει πιο συγκεκριμένη αναφορά.

72. *Ιστορία της Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 410.

Η επίθεση, το 1943, τμημάτων του ΕΛΑΣ, κατά της ιταλικής φρουράς του Αλμυρού, έγινε το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου. Ο Τάσος Λευτεριάς, που διηύθυνε την επιχείρηση, σημειώνει: «αν θυμάμαι καλά, στις 12 με 13 Αυγούστου του 1943»[73]. Ο Σαράφης σημειώνει: «Στα μέσα Αυγούστου το Γενικό Αρχηγείο Ρούμελης ζήτησε να κάνει επιχείρηση κατά του Αλμυρού»[74]. Αναλυτική περιγραφή της υπάρχει και σε μαρτυρίες ντόπιων αγωνιστών[75].

Από τη σύγκριση των μαρτυριών προκύπτει σαφώς: Έχει δίκιο ο Μακρίδης, όταν θεωρεί ότι η επίθεση απέτυχε και υπήρξαν σημαντικές απώλειες. (Το ομολογεί ο Λευτεριάς, προσθέτοντας: «είχαμε επτά νεκρούς και πάνω από τους διπλάσιους τραυματίες, ...συλλήψεις και εχτελέσεις αμάχων, 35 τον αριθμό»). Σωστά, επίσης, κρίνει ότι η προετοιμασία ήταν ανεπαρκής. Ο Λευτεριάς, που υποστηρίζει ότι καλώς έγινε η επιχείρηση, δεν αναφέρει καθόλου ότι έγιναν «αι απαιτούμεναι τακτικαί αναγνωρίσεις», όπως όριζε η διαταγή του ΓΣ. Στηρίχτηκαν σε γενικές και αόριστες «πληροφορίες που αφορούσαν τον εχθρό» («το ηθικό τους βρισκόταν πολύ χαμηλά ...δεν παίρνουν αρκετά μέτρα άμυνας» κ.λπ.). Κι ακόμα στο «ότι θέλαμε να δοκιμάσωμε την ικανότητά μας στη διεξαγωγή επιχείρησης σε κατοικημένο χώρο»[76].

Απ' εκεί και πέρα όμως, αρχίζουν οι συνήθεις υπερβολές. Ο Θ. Μ. τη θεωρεί «μία των σοβαρωτέρων επιθετικών επιχειρήσεων του ΕΛΑΣ κατά το έτος 1943». Η ολοφάνερα τεχνητή έξαρση της σημασίας της γίνεται με προκατάληψη, για να μεγεθυνθούν οι ευθύνες των επικεφαλής της, ειδικότερα του Τ. Λευτεριά. Είναι χαρακτηριστικό ότι, και μόνον από αυτή την αποτυχία, ζητάει, ουσιαστικά, την «κεφαλήν επί πίνακι» των υπευθύνων.

Η προκατάληψη βρίσκει την ανταπόδοσή της. Ο Λευτεριάς απαντάει στην κριτική που του ασκήθηκε με σκληρές εκφράσεις: Τον «βομβάρδισαν –γράφει– με θεωρητικές τοποθετήσεις», με «πολλά τσιτάτα από τον Κλαούζεβιτς» αυτοί που μέχρι τότε κάθονταν «στην Αθήνα παρακολουθώντας τα αποτελέσματα της έκβασης του πολέμου στο Ανατολικό Μέτωπο». Και ισχυρίζεται ότι το νόημα της κριτικής ήταν πως ο ΕΛΑΣ δεν

73. *Λευτεριάς*, σελ. 218.
74. *Σαράφης*, σελ. 197-198.
75. *Τρικαλινός*, σελ. 186-200.
76. *Λευτεριάς*, σελ. 217-218.

έπρεπε να δίνει μάχες για να μην έχει απώλειες. Την άποψη αυτή όμως δεν υποστήριζαν οι συνομιλητές του. Αντίθετα, ο Μακρίδης, όπως θα φανεί και στη συνέχεια της Έκθεσής του, κατέκρινε κάποιες Διοικήσεις μονάδων, μαζί και της XIII Μεραρχίας (Λευτεριάς), ότι ήσαν οπαδοί «της δημιουργίας κενού ενώπιον του εχθρού»[77]. Ο Λευτεριάς έχει προηγούμενα γράψει πως η επιχείρηση αποφασίστηκε κυρίως ως «δοκιμή ικανοτήτων».

Ήταν επόμενο, η επιλογή μιας «δοκιμής», που στοίχισε 50, σχεδόν, απώλειες ανθρώπων, να μην κρίνεται σωστή. Αυτή ήταν και η άποψη του ΓΣ, που διέταξε «ανάκριση για να βρεθούν οι υπεύθυνοι της αποτυχίας και να επιβληθούν κυρώσεις»[78]. Στο ίδιο συμπέρασμα έχουν καταλήξει στις εκ των υστέρων μαρτυρίες τους κι οι πρωταγωνιστές εκείνης της μάχης[79].

Παρουσιάζουν, επίσης, συγκεκριμένο πληροφοριακό ενδιαφέρον για την ιστορική έρευνα και όσα γράφει για την κατά «τον Ιούνιον 1944 ...επίθεσιν κατά της εξ 100 περίπου ανδρών Γερμανικής φρουράς Καστελλίων». Πέρα, μάλιστα, από την ενημερωτική της αξία, δύσκολα θα μπορούσε κανείς να προβάλει αντιρρήσεις και στις παρατηρήσεις-κρίσεις, που διατυπώνει σχετικά με το περιστατικό αυτό.

Χρειάζεται όμως να προβληματιστούμε πάνω σε δυο βασικά ζητήματα που θίγει ο Θ. Μ. στις εκτιμήσεις του αυτές: Το είδος της στρατιωτικής πειθαρχίας, στην οποία θα έπρεπε να διαπαιδαγωγείται ο ΕΛΑΣ. Την αποφυγή των επικίνδυνων παρεμβάσεων των πολιτικών οργανώσεων στο έργο των μονάδων του ΕΛΑΣ και τον καθορισμό των σωστών μεταξύ τους σχέσεων. Αυτή, ακριβώς, η προσπάθεια έγινε στον πρώτο τόμο[80].

Ο Μακρίδης, ενώ δίνει στην Έκθεσή του τόσες πολύτιμες πληροφορίες για να διαμορφωθεί μια πλησιέστερη στην ιστορική αλήθεια εικόνα για τον ΕΛΑΣ, ταυτόχρονα αρνείται να διαλογισθεί βαθύτερα πάνω σε αυτές. Σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θα κατέληγε να προτείνει ως μόνο μέτρο, για κάθε επιχείρηση που αυτός κρίνει, σωστά ή λαθεμένα, ότι δεν εφαρμόστηκε το καλύτερο σχέδιο ή ότι παρουσιάστηκε απειθαρχία στην εφαρμογή του, «την ποινήν του θανάτου». Αυτή είναι, ακριβώς, η πρότα-

77. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο.
78. *Σαράφης*, σελ. 198.
79. *Τρικαλινός*, σελ. 198-200.
80. Τόμος Πρώτος, κεφάλαια πρώτο και δεύτερο.

σή του και στο επόμενο περιστατικό που περιγράφει, τις μάχες του Απριλίου 1944 κατά του συγκροτήματος Ψαρρού.

Στα γεγονότα εκείνα έχω ήδη αναφερθεί αρκετά αναλυτικά[81]. Εκείνο που θα μπορούσε να λεχθεί για τον Μακρίδη, είναι ότι χρειαζόταν βαθύτερος αναστοχασμός του πάνω στην οδυνηρή εκείνη σύγκρουση, όταν μετά ενάμιση χρόνο θέλησε να γράψει γι' αυτήν. Γιατί δεν αποτελεί, βέβαια, κανένα είδος ερμηνείας η επιπόλαια πρόταση της εσχάτης των ποινών στο Διοικητή ενός τάγματος, επειδή καθυστέρησε στην πραγματοποίηση της αποστολής του.

Έγινε στα προηγούμενα ένας γενικός σχολιασμός εκείνων των επιχειρήσεων[82]. Θα μπορούσε να προστεθεί ότι είναι, μάλλον, περίεργος ο τρόπος που ο Φ. Γρηγοριάδης αναλύει τις εξελίξεις εκείνης της στιγμής. Παρά τις πολυσέλιδες αφηγήσεις ακόμα και για τα πλέον ασήμαντα περιστατικά, δεν μπορείς, τελικά, να βρεις απάντηση: Πώς κινήθηκε το 42 ΣΠ που διοικούσε εκείνες τις μέρες; Πώς έγινε και δεν πραγματοποίησε τις διαταγές της ΟΜΣ και της Μεραρχίας του για εγκλωβισμό και εξόντωση των Γερμανών στην Άμφισσα; Γιατί αφέθηκαν να φύγουν σχεδόν ανενόχλητοι προς Λαμία;

Σε μια πρώτη περιγραφή, ασχολείται με την επανάληψη όσων έχει γράψει για το χαρακτήρα, τις ικανότητες και τη νοοτροπία του Μακρίδη. Όπως λέει, έστελνε συνεχώς διαταγές από το ΓΣ, κατεχόμενος από την έμμονη ιδέα να εξοντωθούν όσο το δυνατό περισσότεροι Γερμανοί, χωρίς όμως να βλέπει τα πολιτικά «παιχνίδια» πίσω από την πλάτη του (συμμετοχή στην κυβέρνηση Καΐρου, συμφωνία Καζέρτας, συνεννόηση αγγλικών και γερμανικών υπηρεσιών για την «αλλαγή φρουράς» κ.λπ.). Αυτός, λοιπόν, ο «πεισματάρης, αδιάλλακτος και αμετάπειστος "Λαζός" (Πόντιος)» δίνει «αλλεπάλληλες διαταγές αντεπιθέσεων, ελιγμών, αμύνης» και, αφού πείθεται ότι είναι αδύνατη «η καθήλωση και καταστροφή των γερμανικών οπισθοφυλακών», περιορίζει τις φιλοδοξίες του και «επιδιώκει να επιτύχει το "μάγκωμα" μιας ουράς μόνο στο δρόμο Άμφισσας-Γραβιάς». Καταλήγει, ότι το όλο σχέδιο «στο τέλος ματαιώνεται διά πολιτικούς λόγους από τον πολιτικό ηγέτη του ΕΛΑΣ, τον Σιάντο»[83].

---

81. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τέταρτο.
82. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.
83. *Φ. Γρηγοριάδης*, τ. 5, σελ. 140-141.

Πέραν τούτου, ουδέν. Δεν γράφει για τις ενέργειες και τις κινήσεις του Συντάγματός του και άλλων τμημάτων της Ρούμελης εκείνο το διάστημα, δεν δίνει καμιά απάντηση στα ερωτήματα που τέθηκαν παραπάνω. Διακόπτει, για να επανέλθει μετά 100, περίπου, σελίδες, αφού, στο μεταξύ, περιγράφει αναλυτικά τις πολιτικές και άλλες εξελίξεις «από Ταινάρου μέχρι Έβρου». Δεν δίνει όμως, και πάλι, κανένα στοιχείο, απλώς επαναλαμβάνει τον ισχυρισμό: ο Σιάντος, «την ημέρα της αποχωρήσεως των Γερμανών από την Αθήνα, ...**ακύρωσε** πάσαν προγενεστέραν διαταγήν οιουδήποτε για επιθέσεις και αντιπερισπασμούς»[84].

Παρόμοια κενά και αναπάντητα ερωτήματα αφήνει και η αφήγηση-ανάλυση του Θανάση Χατζή, παρ' όλο που δεν μας έχει στην εργασία του συνηθίσει σε αυτά. Σημειώνει ότι οι επιχειρήσεις στη Ρούμελη «προχωρούσαν με μεγάλη επιτυχία», εφαρμόζοντας την υπ' αρ. 10 γενική οδηγία του ΓΣ, που «υποχρέωνε την ΟΜΣ να κλείσει το δρόμο Μπράλο-Άμφισσα-Ιτέα, να καταφέρει αποφασιστικά χτυπήματα στα γερμανικά τμήματα και να ξεκαθαρίσει την περιοχή από τα εθνοπροδοτικά ένοπλα τμήματα». Περιγράφει, αρκετά αναλυτικά, τις ενέργειες του ΕΛΑΣ, που «λευτερώνει το Αγρίνι, το Μεσολόγγι και τη Ναύπακτο», πετυχαίνοντας και την παράδοση μεγάλων τμημάτων ταγματασφαλιτών, ενώ οι Γερμανοί αποσύρονται στην Άμφισσα[85].

Εκεί όμως διακόπτει την εξιστόρηση αυτής της δράσης. Αφού διαπιστώνει ότι «οι Άγγλοι προστατεύουν τους Γερμανούς» κατά την υποχώρησή τους, αναφέρεται σε διάφορα γεγονότα που διαδραματίζονταν κατά το ίδιο χρονικό διάστημα στον Ελλαδικό χώρο, στις πολιτικές εξελίξεις (συμφωνία της Καζέρτας), στις μετακινήσεις της στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας για να βρεθεί πλησιέστερα στην Αθήνα, καθώς και στις οξείες διαφωνίες στους κόλπους της, όχι μόνον μεταξύ ΚΚΕ και συμμάχων του, αλλά και εντός του ΠΓ του Κόμματος. Ο ίδιος παίρνει εντολή να συμμετάσχει στην υποδοχή του Κλιμακίου Υπουργών της Κυβέρνησης και απομακρύνεται από την παρακολούθηση των επιχειρήσεων της Ρούμελης[86].

Έτσι, όταν επανέρχεται στην αφήγησή του γι' αυτές, δεν ήταν δυνατό να έχει άμεση γνώση για την πορεία τους. Έχουν όμως ενδιαφέρον όσα

84. Στο ίδιο, σελ. 238.
85. *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 63-67.
86. Στο ίδιο, σελ. 67-121.

γράφει για τις απόψεις του Γρηγοριάδη και τη συνομιλία μαζί του. Τονίζει ότι εκείνος αμφέβαλλε «για τη σκοπιμότητα της επιχείρησης στην Άμφισσα» και επέμενε πως οι δυνάμεις του πρέπει να κινηθούν προς την Αθήνα. Για να ενισχύσει την άποψή του, «αποκάλυψε πως είχε πάρει ένα "παράξενο" σημείωμα από τον Γιάννη Πετσόπουλο, μέλος της Διοικητικής Επιτροπής της ΠΕΕΑ για την περιοχή της Πρωτεύουσας και της Αττικής που τούλεγε να τα παρατήσει και να σπεύσει στην Αθήνα». Δεν υπήρχε, δηλαδή, κάποια σαφής ένδειξη για άποψη του Σιάντου, αλλά ο Φοίβος θεωρούσε πως το σημείωμα δεν μπορούσε παρά να εκφράζει τη δική του γνώμη. Ο Χατζής δεν γράφει ποια σκέψη διατύπωσε ως προς την επιχείρηση της Άμφισσας, αλλά σαφώς υποδηλώνει ότι συμμεριζόταν τις ανησυχίες για την καθυστέρηση της κίνησης προς την Αθήνα. Γι' αυτό και ανέλαβε να επικοινωνήσει με τον Σιάντο, ο οποίος απλώς του «είπε πως θα μιλήσει με το Γενικό». Δεν διευκρινίζεται, ωστόσο, ποια ήταν η θέση του και τι θα έλεγε «στο Γενικό»[87].

Η σύγχυση, επομένως, παραμένει. Γι' αυτό ο Τάσος Λευτεριάς, έχοντας υπόψη και όσα προηγούμενα είχαν γραφεί, είναι αρκετά επιφυλακτικός. Περιγράφει με ενάργεια τις μάχες για την απελευθέρωση Αγρινίου-Ναυπάκτου, σημειώνοντας ότι «παρέμενε στην περιοχή μας η γερμανική φρουρά της Άμφισσας». Διατυπώνει, μάλιστα, σαφώς διαφορετική άποψη, λέγοντας: «μπορούσε να αποτελέσει έναν καλό στόχο στα πλαίσια του σχεδίου επίθεσης στις συμπτυσσόμενες δυνάμεις του εχθρού». Και ομολογεί ότι δεν μπορεί να ξέρει από πού προήλθε η εντολή για ακύρωσή της: «Ήταν από το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, από τον Σκόμπυ ή από τη δικιά μας διοίκηση... στις νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν με τη συμφωνία της Καζέρτας;»[88].

Τώρα, προστίθενται στις προηγούμενες μαρτυρίες οι πληροφορίες που αναφέρει ο Θ. Μ. στην Έκθεσή του. Με βάση όλες αυτές τις μαρτυρίες είναι, ίσως, δυνατό να καταλήξει κανείς σε κάποια συμπεράσματα.

Έχει δίκιο ο Μακρίδης που υπερασπίζεται το σχέδιο του ΓΣ για την περιοχή αυτή. (Συμφωνεί και ο Λευτεριάς. Δεν διατυπώνει ρητώς διαφωνία ο Χατζής). Είναι, επίσης, σωστή η άποψή του ότι το σχέδιο έπρεπε και μπορούσε, να ολοκληρωθεί με την εξόντωση της εκ 2000, περίπου, ανδρών γερμανικής φρουράς της Άμφισσας. Η «ακύρωση» της επίθεσης –αν

87. Στο ίδιο, σελ. 122-123.
88. *Λευτεριάς*, σελ. 479-481.

ισχύει η πληροφορία που ως δικαιολογία προβάλλει ο Γρηγοριάδης– έγινε στις 12 Οκτωβρίου, ενώ υπήρχαν «**προγενέστερες** διαταγές» του ΓΣ, της ΟΜΣ και της XIII Μεραρχίας που δεν πραγματοποιήθηκαν[89].

Δεν φαίνεται όμως να ανταποκρίνεται στα πράγματα ο ισχυρισμός του Θ. Μ., ότι δεν υπάρχει ευθύνη του 42 ΣΠ, επειδή οι κινήσεις του καθορίζονταν με εντολές του Θ. Χατζή. Αυτό ούτε ο ίδιος ο Χατζής το αναφέρει, ούτε ο Γρηγοριάδης το επικαλείται ως δικαιολογία. Όσο για την κατοπινή αλλαγή του σχεδίου των επιχειρήσεων, θα ήταν πολύ δύσκολο να ξεκαθαριστεί (σωστά το επισημαίνει ο Λευτεριάς) ποιος έδωσε τη συγκεκριμένη εντολή. Θα πρέπει, μάλλον, να θεωρηθεί ως μια συνέπεια των εξελίξεων μετά την Καζέρτα. Πραγματικά, δεν θα μπορούσε η ηγεσία του ΚΚΕ να ενεργεί διαφορετικά, από τη στιγμή που, παρά την οξεία διαμάχη στους κόλπους της, δέχτηκε αυτή τη συμφωνία.

Αυτόν, άλλωστε, το μονόπλευρο, χωρίς συνυπολογισμό και των πολιτικών εξελίξεων, τρόπο θεώρησης των πραγμάτων από τον Μακρίδη κατέκρινε ο Γ. Σιάντος, έστω και χρησιμοποιώντας το βαρύ χαρακτηρισμό του «στρατοκράτη», για τον οποίο εκείνος παραπονείται. Δυστυχώς, παρόμοιος είναι ο προβληματισμός του και για άλλες σημαντικές επιχειρήσεις που περιγράφει στα επόμενα περιστατικά: «Τον Ιούλιον 1944, κατά τας διά μεγάλων δυνάμεων διενεργηθείσας εκκαθαριστικάς επιχειρήσεις των Γερμανών εν Βορεία Πίνδω». «Τον Αύγουστον 1944, κατά τας ...επιχειρήσεις Κρόυτσοτερ εν τη Ν. Πίνδω». «Κατά τας επιχειρήσεις κατά ΕΔΕΣ του 1943/44». Την καθυστέρηση της κίνησης ενός τμήματος του ΕΛΑΣ εναντίον του ΕΔΕΣ, κατά τα Δεκεμβριανά.

Δεν θα επεκταθώ εδώ σε παρατηρήσεις επί των σχολίων του για καθεμιά απ' αυτές. Ο αναγνώστης της Έκθεσης θα συναντήσει, και πάλι, εκτός της επαναλαμβανόμενης πρότασης για στρατοδικεία και θανατική ποινή, τις συνήθεις καταγγελίες του εναντίον των παρεμβάσεων κομματικών καθοδηγήσεων και στελεχών στο έργο του ΕΛΑΣ, όπως και τις προκατειλημμένες επικρίσεις του εναντίον ορισμένων στελεχών του ΕΛΑΣ.

Θα έχει, λοιπόν, σοβαρές ενστάσεις, τελειώνοντας το διάβασμα και αυτού του κομματιού της Έκθεσης Μακρίδη. Αλλά δεν μπορεί να μη συγκρατήσει τις πολύτιμες και εν πολλοίς άγνωστες πληροφορίες του, όπως και τις ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τα προβλήματα, τα πρόσωπα και τα πράγματα της εποχής του. Να τις συγκρατήσει, για να τις συμπληρώσει ή απορρίψει, να τις αντιπαραβάλει και με άλλες πηγές.

---

89. *Φ. Γρηγοριάδης*, τ. 5, σελ. 238.

III.

Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ματαίωσις πάσης προσπαθείας τεινούσης νά καθιερώση τό ὑπεύθυνον τῶν διαφόρων κλιμακίων διοικήσεως καί ἡ ἐκ ταύτης μείωσις τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως τοῦ ΕΛΑΣ

Ὁ γράφων ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι:

α) Ἡ ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τήν ἀρχικήν τριμελῆ σύνθεσίν της καί κατά τό μέχρι τοῦ Μαΐου 1943 χρόνον ἐπεδίωξε (ἰδίως διά τοῦ μέλους της Ν. Παπασταματιάδη) ἐπιμόνως καί πολλάκις νά ἐπιτύχῃ τό ὑπεύθυνον τῶν διαφόρων 2μελῶν ἤ 3μελῶν κλιμακίων Διοικήσεως τοῦ ΕΛΑΣ διά τοῦ σαφοῦς ἐγγράφου θεωρητικοῦ καθορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων-ὑποχρεώσεών των ἐν τῇ καθέτῳ καθοδηγήσει, διά τῆς ἐν τῇ πράξει τηρήσεως τῶν καθορισθέντων καί διά τῆς καταστάσεως* τῆς ἀνευθύνου πλαγίας καθοδηγήσεώς των ὑπό τῶν ἐπιτοπίων στελεχῶν τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων καί τοῦ ΚΚΕ.

β) Τό ΓΣ, κατά τόν χρόνον Μάρτιον τοῦ 1944 – Δεκέμβριον 1944, ἐπεδίωξε ἐπιμόνως καί πολλάκις νά ἐπιτύχῃ τό ὑπεύθυνον τῶν διαφόρων κλιμακίων Διοικήσεως τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου: 1ον) Διά τοῦ σαφοῦς ἐγγράφου καθορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων-ὑποχρεώσεων τῆς 3μελοῦς ἤ 2μελοῦς Διοικήσεώς των, ὡς συνόλου καί ἑνός ἑκάστου μέλους της. (Ἀντίγραφον τοῦ κατά Μάϊον 1944 ὑποβληθέντος ὑπομνήματος τοῦ γράφοντος πρός τό Γ.Σ., ὑπό τόν τίτλον «Γνώμη Διευθυντοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] ἐπί τοῦ ζητήματος τῆς ἰσοτιμίας καί ἁρμοδιότητος τῶν μελῶν τῶν Δ/σεων τῶν μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ», σώζεται ἐν τῷ ἀτομικῷ του ἀρχείῳ καί δύναται νά κριθῇ ἡ ἀξία του. Καί ὅμως τοῦτο, μεταδοθέν, τίς εἶδε ὑπό τίνων καί πῶς, διαστρεβλωμένον καί εἰς τόν ἐν Πελοποννήσῳ Ἄρην, προεκάλεσεν τήν μῆνιν του κατά τοῦ γράφοντος ὡς δῆθεν ἐχθροῦ τῶν καπεταναίων, μῆνιν ἥν ἐξεδήλωσεν ἐν Λαμίᾳ τόν Ὀκτώβριον 1944**, διά τῆς φράσεως «σύ εἶσαι πού δέν χωνεύεις τούς κα-

---

* Προφανώς, η λέξη «καταστάσεως» είναι λάθος αντιγραφής. Θα πρέπει να είναι: «καταπαύσεως», λέξη που χρησιμοποιεί και παρακάτω.

** Όπως είναι γνωστό, ο Άρης (μετά την αποστολή του στο Μοριά) ξαναγύρισε στη Ρούμελη, στις 14 Οκτωβρίου 1944. Μετά μία, περίπου, βδομάδα, με θριαμβευτική λαϊκή υποδοχή, μπαίνει στη Λαμία, εκφωνεί στην πλατεία της έναν περίφημο λόγο, καταθέτοντας τις δικές του εκτιμήσεις για τον τετράχρονο αγώνα, στον οποίο είχε πρωτοστατήσει. Στο μεταξύ, ενώ τα σύννεφα των Δεκεμβριανών πυκνώνουν, επιχειρεί να παρέμβει στις πολιτικές εξελίξεις, παίρνοντας την πρωτοβουλία να συγκληθεί, στις 17 Νοεμβρίου, η γνωστή «Σύσκεψη Καπεταναίων», χωρίς όμως να πετύχει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα στην προώθηση των απόψεών του. Δες: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 79-81. Στη «Σύσκεψη» αναφέρεται και ο Μακρίδης σε αυτό το κομμάτι της Έκθεσής του.

πεταναίους», κατά τήν πρώτην μετ' αὐτοῦ συνάντησίν του. 2ον) Διά τῆς καταπαύσεως τῆς ἀνευθύνου πλαγίας καθοδηγήσεώς των ὑπό τῶν ἐπιτοπίων στελεχῶν τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων καί τοῦ ΚΚΕ.

γ) Ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ οὐδέποτε ἀπέρριψεν σαφῶς-ἀπεριφράστως τά πρός ἐπίτευξιν τοῦ ὑπευθύνου τῶν διοικήσεων προτεινόμενα μέτρα, ἀλλά καί οὐδέποτε ἐδέχθη τήν συνεπή-ἔντιμον ἐφαρμογήν των καί οὕτως κατέστησεν ἔκδηλον τήν ἐπιδίωξίν της νά διατηρήσῃ ὁπωσδήποτε τήν ἐκ τῶν πραγμάτων καθιερωθεῖσαν κατάστασιν, ἀλλά συγχρόνως νά μήν ἀναλάβῃ σαφῶς τήν εὐθύνην τῆς ματαιώσεως τῶν προσπαθειῶν τῶν τεινουσῶν νά καταστήσωσι ὑπευθύνους τάς διοικήσεις τοῦ ΕΛΑΣ.

δ) Τό ἀνεύθυνον τῶν διοικήσεων τοῦ ΕΛΑΣ σύν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου διεπιστώθη ὑπό πάντων καί εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νά παρατηρηθῶσι: 1ον) Τά ἀνίκανα ἐπαγγελματικῶς, χλιαρά ἀπό ἀπόψεως ἰδεολογικῆς πίστεως καί τά ἐκπροσωπούμενα μέλη τῶν διοικήσεων εἰς τό νά ἀποδέχωνται *πάντα* παρεμβατισμόν, πλάγιον ἤ κάθετον, κομματικῶν στελεχῶν τοῦ ΚΚΕ, ἵνα, γενόμενα οὕτως ἀρεστά, ἐπιτυγχάνωσι καλυτέρους ὅρους διαβιώσεως, πλαγίας ὑποστηρίξεις. 2ον) Τά ἱκανά ἐπαγγελματικῶς, ἔνθερμα ἀπό ἀπόψεως ἰδεολογικῆς πίστεως καί σταθερά μέλη τῶν διοικήσεων εἰς τό νά μή ἀποδέχωνται *οὐδένα* παρεμβατισμόν, πλάγιον ἤ κάθετον, κομματικῶν στελεχῶν τοῦ ΚΚΕ καί, γενόμενα μή ἀρεστά, νά εὑρίσκωνται ὑπό χειροτέρους ὅρους διαβιώσεως, εἰς συνεχεῖς προστριβάς μέ ὅλα τά ἐξ αὐτῶν ἐπακόλουθα πάσης φύσεως (κάθετα καί πλάγια).

ε) Ὁ ἴδιος ὁ γράφων, ἀφ' ἧς διεπίστωσεν, τό θέρος τοῦ 1944, τό μάταιον τῶν προσπαθειῶν του νά ἐπιτύχῃ τό, ἔν τινι μέτρῳ ἔστω, ὑπεύθυνον τῶν διοικήσεων, ἀπέφευγε συστηματικῶς νά ἐκφέρῃ γνώμην περί τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ἤ ἄλλου ποιοῦ τῶν μελῶν τῶν διοικήσεων τοῦ ΕΛΑΣ, φοβούμενος ὅτι πᾶς ἔπαινος θά κατέληγε εἰς βάρος τῶν ἐπαινουμένων προσώπων καί πᾶσα μομφή, εἰς ὄφελος.

στ) Οἱ κατά καιρούς καταγγελθέντες ἀνωνύμως καί διά σημειωμάτων εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ ΕΑΜ καί τοῦ ΕΛΑΣ ὡς δυσμενῶς σχολιάσαντες πράξεις, ἐνεργείας των ἤ καθοδηγητικῶν ὀργάνων των ἤ στελεχῶν των, κατά μέγα μέρος (καί ὁ γράφων) ἀπετέλουν τινάς τῶν ἀφανῶν ἴσως ἀλλά κυρίων στύλων, ἐπί τῆς *ἐντίμου καί εὐσυνειδήτου ἐργασίας* τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο τό ἐπιτελούμενον ἔργον.

ζ) Ἡ ἀντίδρασις τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς τάς τοιαύτας καταγγελίας περιορίζετο ἁπλῶς εἰς τό νά ἐλέγχῃ (χλιαρῶς καί μετ' ἐπιεικείας, ὀρθῶς ἔστω) τούς σχολιάζοντας δυσμενῶς τάς πράξεις καί ἐνεργείας της, οὐδέποτε ὅμως ἐπεξετάθη, ὅσον ὁ γράφων γνωρίζει, εἰς τό νά διερευνήσῃ τό βάσιμον ἤ οὐσιῶδες τῶν ὑπ' αὐτῶν σχολιαζομένων δυσμενῶς πράξεων ἤ ἐνεργειῶν της.

Διερωτᾶται ἀπορῶν, διατί ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ δέν ἀπεδέχθη, οὐσια-στικῶς καί ἐν τῇ πράξει, νά εἶναι ὑπεύθυνοι αἱ Διοικήσεις τοῦ ΕΛΑΣ καί δια-ἐματαίωνεν πάσας τάς προσπαθείας τάς τεινούσας πρός ἐπιβολήν τοῦ ὑπευθύνο-τῶν Διοικήσεων, ἀκόμη καί τότε ὅταν ἐμπραγμάτως ἀπεδείχθη ἡ τεραστία συμβο-λή τοῦ ἀνευθύνου τῶν Διοικήσεων εἰς τήν μείωσιν τῆς τακτικῆς ἀποδόσεώς του. Καί διερωτώμενος, δέν ἀποκλείει νά ἀποτελῇ μίαν τῶν ἀπαντήσεων εἰς τήν ἐπι-δίωξιν ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (ἰδίως Γ. Σιάντου) *καί τοῦ ἀνευθύνο-αὐτῆς*, παρά τήν συμμετοχήν της εἰς τάς διοικήσεις ἤ τούς πλαγίους παρεμβατι-σμούς της πρός τάς ἐκ κομματικῶν μελῶν ἀποτελουμένας διοικήσεις.

Ὁ γράφων, διά νά γίνῃ πλέον σαφῶς κατανοητός καί νά ἐξηγήσῃ πῶς ἤχθη εἰ-τό νά ὑποβάλῃ τόσον ὠμά ἐρωτήματα, κρίνει σκόπιμο νά ἐκθέσῃ ἐν μεγάλῃ συντο-μίᾳ 10 περιστατικά ἀποδεικνύοντα τό οὐσιαστικῶς ἀνεύθυνον τῶν Διοικήσεω-τοῦ ΕΛΑΣ καί τάς ἐκ τούτου ἐμμέσους ἤ ἀπωτέρας συνεπείας, ἄν δέ ταῦτα δέ-ἀρκοῦσι εἶναι εὔκολον νά ἐκθέσῃ ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν ὑπαρχόντων καί ἄλλα, ὅσ-χρειάζονται:

α) Μία τῶν σοβαρωτέρων ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ΕΛΑΣ κατά τό ἔτο-1943 ἦτο ἡ τοιαύτη κατά τῆς Ἰταλικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλμυροῦ. Διά τήν προπαρα-σκευήν της διετάχθησαν ὑπό τοῦ Γ.Σ. (Σαράφης, Ἄρης, Σαμαρινιώτης) νά διενερ-γηθῶσι αἱ ἀπαιτούμεναι τακτικαί ἀναγνωρίσεις ὑπό ὁμάδος στρατιωτικῶν στε-λεχῶν καί καπεταναίων τεθείσης ὑπό καπετάνιον τῆς XIII Μ. σ.Τ. Λευτεριᾶ-ὅστις, ἀντί ἀναγνωρίσεως, ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ διενήργησεν ἐπίθεσιν ἄνευ προπα-ρασκευῆς της καί τῶν ἀναγκαίων ἀναγνωρίσεων. Συνέπεια τῆς πρωτοβουλία-ταύτης τοῦ σ. *Τ. Λευτεριᾶ*, ὡς ἦτο φυσικῶς ἑπόμενον, ὑπῆρξεν ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπι-θετικῆς ἐνεργείας μέ σοβαράς ἀπωλείας, ὄχι ὅμως ἡ ἐπιβολή οἱασδήποτε κυρώσε-ως κατά οἱουδήποτε.

β) Τόν Ἰούνιον 1944, ἡ διοίκησις τῆς 5ης Ταξιαρχίας, κατόπιν ἐγκριθείση-αἰτήσεώς της πρός τό Γ.Σ., διέταξεν τήν Δ/σιν τοῦ 42ου Σ.Π. (ἀντισυνταγματάρ-χης Ἰατρούλης) νά διενεργήσῃ δι' ἐπαρκῶν δυνάμεων ἐπίθεσιν κατά τῆς ἐξ 10-περίπου ἀνδρῶν Γερμανικῆς φρουρᾶς Καστελλίων. Τήν ἐπιχείρησιν ταύτη-προπαρεσκεύασεν καί ἐξετέλεσεν καλῶς ἡ Δ/σις τοῦ Σ/τος. Τά ἀποτελέσματά τη-ὅμως δέν ὑπῆρξαν τά μέγιστα δυνατά, διότι, μίαν ὥραν πρό τῆς ἅμα τῇ ἕῳ ἐξορ-μήσεως τῶν τμημάτων, ὁ στρατιωτικός διοικητής τοῦ ἑνός λόχου καί ὁ καπετά-νιος τοῦ ἑτέρου λόχου, ἀμφότεροι κομματικά μέλη τοῦ ΚΚΕ καί ἐκ τῶν διενερ-γησάντων προσωπικῶς ἀναγνωρίσεις τήν προηγουμένην, κατά ὑποκίνησιν ἄ-ὄχι ἐντολήν τοῦ τοπικοῦ (τοῦ χωριοῦ) στελέχους τοῦ ΚΚΕ, ἠρνήθησαν νά μετά-σχωσι τῆς ἐπιθέσεως, θεωροῦντες ταύτην ἄσκοπον, ἀντικατασταθέντες προχεί-ρως διά τῶν ἀρχαιοτέρων στελεχῶν τῶν διμοιριῶν τῶν λόχων των. Συνέπεια

τῆς, κατά πάσας τάς στρατ[ιωτικάς] ποινικάς νομοθεσίας, καί τάς πλέον ἐπιεικεῖς, ἐπιφερούσας τήν ποινήν τοῦ θανάτου, πράξεως ταύτης τῶν ἀνωτέρω 2 στελεχῶν τοῦ ΕΛΑΣ (ἄρνησις ἐκτελέσεως διαταγῆς ἐπιχειρήσεως ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ) ὑπῆρξεν ὁ ἐπαναδιορισμός τῶν ἀντικατασταθέντων εἰς τάς πρό τῆς ἐπιχειρήσεως θέσεις των, ἡ δημιουργία φακέλλου εἰς τό ΙΙον (πολιτικόν) Γραφεῖον τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας εἰς βάρος τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ἰατρούλη, διότι δῆθεν, «λόγω τοῦ προσφάτου διορισμοῦ του εἰς τήν Δ/σιν τοῦ 42ου Σ.Π., θέλων νά ἀναδειχθῆ, διέταξεν πρωτοβούλως ἄσκοπον καί ἐπιζημίαν ἐπιχείρησιν». Καί ἡ βάσει τούτου αἴτησις ἀντικαταστάσεώς του ἐκ τῆς Δ/σεως τοῦ 42ου Σ.Π. διά τῆς πλαγίας ὁδοῦ*.

γ) Τόν Ἰούνιον 1944, εἰς τυχαίαν ὑπηρεσιακήν συνομιλίαν τῶν Δ/σεων ΙΙΙ Γραφείου καί Ἐπιμελητείας τοῦ Γ.Σ., διεπιστώθη ὅτι ἡ Δ/σις τοῦ 54ου Σ.Π. ἐξηπάτα τάς ἀνωτέρας της Δ/σεις, ἀναφέρουσα ὡς δύναμιν τοῦ Συν/τος τούς 1100, 1700 καί 2.300 ἄνδρας ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναφορῶν της καί ἑπομένως τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Γραφ[είου] τῆς ἀνωτέρας της διοικήσεως (δίδουσα δηλαδή τόν μικρότερον ἀριθμόν εἰς τό ΙΙΙ Γραφ[εῖον] ἐπιχειρήσεων καί τόν μεγαλύτερον εἰς τήν Ἐπιμελητείαν). Εἰς τούς γνωρίζοντας ὅτι τότε διά τῆς περιοχῆς δράσεως τοῦ 54ου Σ.Π. (Πηλίου) διοχετεύοντο τά ἐκ Σμύρνης ἐφόδια (τρόφιμα, ἱματισμός, ὑπόδησις), τά παρεχόμενα ὑπό τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. δυνάμει τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ**, καί μεταξύ τούτων ἦσαν οἱ ἀνώτεροι 3 Δ/ταί γραφείων τοῦ Γ.Σ., ἦτο φανερό ὅτι ἐπρόκειτο περί κλασικῆς περιπτώσεως προσπαθείας καλύψεως καταχρήσεων. Ἑπομένως, ὑπό τό πνεῦμα τοῦτο ἐσχολιάσθη τό ζήτημα ὑπό τῶν ἀνωτέρω 3 ἀνωτέρων ἀξ/κῶν τοῦ Γ.Σ. Αἱ καταχρήσεις, ἄλλωστε, διεπιστώθησαν μετ' ὀλίγον: ἀλλοιώσεις ἀριθμῶν ἀναγραφομένων διά μολυβδοκονδύλου εἰς τάς ἀποδείξεις ὑπό τοῦ ἐνεργήσαντος διαχειριστικόν ἔλεγχον ἀδελφοῦ τοῦ γράφοντος ἀνωτέρου ἀξ/κοῦ, δ/τοῦ τῆς Δ/σεως τοῦ ΕΛΑΝ τοῦ Γ.Σ.

Συνέπεια τούτων, φαινομενική μέν, ὑπῆρξεν, κατόπιν πλαγίου σημειώματος ἀντάρτου τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Γ.Σ. καί μέλους τοῦ ΚΚΕ, ὠτακουστήσαντος τά σχόλια τῶν ἀνωτέρω τριῶν ἀνωτέρων ἀξ/κῶν (Ἀντισυνταγματάρχης πυρ/κοῦ Μ. Μπαροῦτσος-Ἐπισμηναγός Μωραΐτης-ὁ γράφων), νά ἐλεγχθῶσι οἱ ἐκ τούτων τυγχάνοντες κομματικά μέλη τοῦ ΚΚΕ, καί ἰδίως ὁ γράφων, ὡς καταρρίπτοντες τό κῦρος τῆς ΠΕΕΑ, ὡς ἔχοντες τάσιν πρός τόν λικβινταρισμόν

---

* Το επεισόδιο δεν το αναφέρει ούτε ο Τ. Λευτεριάς, καπετάνιος, τότε, της ΧΙΙΙ Μεραρχίας. Δεν βρήκα, επίσης, σε κάποια πηγή, αν η «αίτησις αντικαταστάσεως» του Ιατρούλη έγινε αποδεκτή. Πάντως ο Λευτεριάς, που παραθέτει τις συνθέσεις Διοικήσεων των μονάδων του σε διάφορες περιόδους, δεν σημειώνει τον Ιατρούλη.

** Για το «Σχέδιο ΚΙΒΩΤΟΣ», δες, αναλυτικά: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.

κ.λπ., καί νά παραμείνη ἡ Δ/σις τοῦ 54ου Σ.Π. Πραγματική δέ, ἀφ' ἑνός μέν νά κατασπαταληθῶσι τά ἐφόδια ταῦτα διά πλουσιοπαρόχου διανομῆς των εἰς συγγενεῖς καί τετάρτου βαθμοῦ στελεχῶν τῶν ὀργανώσεων τοῦ νομοῦ Μαγνησίας (ἁπλοί ἀντάρται, πολίται καί γυναῖκες ἔφερον ἀμερικανικά ἄρβυλα 'Αξ/κῶν ἐξ ἐλαστικοῦ) εἰς ἐποχήν καθ' ἥν ἀνώτεροι ἀξ/κοί ἐβάδιζον εἰς τήν Πίνδον μέ ἡμιυποδήματα (σκαρπίνια) ἐφθαρμένα καί τό 1/3 τουλάχιστον τῆς δυνάμεως τῶν ἀνδρῶν τῆς ὀρεινῆς ἐλευθέρας περιοχῆς Ν. Πίνδου ἐβάδιζον ἀνυπόδητοι, ἀφ' ἑτέρου δέ τό 54ον Σ.Π., ὅπερ τόν Δεκέμβριον 1944 ἀνέφερεν δύναμιν τῶν συσσιτούντων 5.400 ἄνδρας, νά φθάση ἐκ Βόλου εἰς 'Αθήνας μέ 1.500 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων μόλις οἱ 1.000 ἀπετέλουν τήν παρατακτήν δύναμίν του καί οἱ ὁποῖοι ἦταν πραγματική του δύναμις.

δ) Τόν 'Οκτώβριον τοῦ 1944, διεπιστώθη ὑπό τῶν ἁρμοδίων Δ/τῶν γραφ[είων] τοῦ Γ.Σ. καί εἰς ἀναφοράς τῆς ΙΙΙ Μεραρχίας τό αὐτό φαινόμενον, ἤτοι ὅτι αὐτή, ἀναφέρουσα παροῦσαν δύναμίν της 11.000 ἄνδρας, ἐδικαιολόγει μερίδας τροφίμων διά δύναμιν 12.000 ἀνδρῶν. Μέ τάς αὐτάς συνεπείας, ἤτοι νά φθάσουν ἐκ Β.Α. Πελοποννήσου εἰς 'Αθήνας τόν Δεκέμβριον 1944 τά 2/3 τῆς δυνάμεώς της (5ον Σ.Π., 11ον Σ.Π., δύο τάγματα 9ου Σ.Π., 1ον τάγμα 8ου Σ.Π., πυρ/κόν Δ/σεως 8ης Ταξιαρχίας) καί νά μήν ὑπερβαίνη ἡ παρατακτή δύναμίς των τούς 4.000-5.000 ἄνδρας.

ε) Τήν 7 'Απριλίου 1944, κατά τάς ἐπιθετικάς ἐπιχειρήσεις κατά τῆς ΕΚΚΑ, τό Γ.Σ. ὑπήγαγεν τακτικῶς τό 36ον Σ.Π. (ὁλόκληρον, μέ τήν Δ/σιν καί τά δύο τάγματά του) τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας ὑπό τήν Δ/σιν τῆς ἀναλαβούσης τήν ἐπιχείρησιν 5ης ταξιαρχίας καί διέταξεν τήν ΧΙΙΙ Μεραρχίαν νά καλύψη τόν τομέα τοῦ ΙΙ/36 τάγματος (Καλοσκοπῆς) διά μεταγενεστέρας πρός αὐτόν προωθήσεως τμήματος τοῦ 42ου Σ.Π. Τό ΙΙ/36 τάγμα μετεκινήθη ἐκ τοῦ τομέως του μόνον τήν 23ην 'Απριλίου, ἀφοῦ διελύθη τήν 17ην 'Απριλίου 1944 ἡ ΕΚΚΑ, καίτοι πρός τήν Δ/σίν του διεβιβάσθησαν μεταξύ 8-4-44 καί 21-4-44: Μία Δ/γή τοῦ Γ.Σ., τρεῖς Δ/γαί τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας, μία Δ/γή τῆς 5ης Ταξιαρχίας, ἐντελλόμεναι τήν ἄμεσον μετακίνησίν του χωρίς ν' ἀναμείνη τήν ἀντικατάστασίν του ὑπό τάγματος τοῦ 42ου Σ.Π., ὅπως ἐπεδίωκε ἡ Δ/σίς του μέ ἐντολήν τοῦ ὑπευθύνου στελέχους τοῦ ΚΚΕ Καλοσκοπῆς.

Συνέπεια τῆς ἐπιφερούσης τήν ποινήν τοῦ θανάτου πράξεως ταύτης τῆς Δ/σεως τοῦ ΙΙ/36 Τ/τος, ὑπῆρξε ἡ μέ διαταγή τοῦ Γ.Σ. ἐπί 6μηνον ἀφαίρεσις τῆς Δ/σεως μαχίμων τμημάτων ἀπό τῶν μελῶν της, ἥτις προεκάλεσεν τήν δικαίαν ἀντίθεσιν τοῦ Ἄρη πρός τόν γράφοντα, ἐκφρασθεῖσαν μετά 10 μῆνας ἐν Τρικάλοις διά τῆς φράσεως «μέσα στά τόσα πού ἔγιναν καί τά ξεύρεις καλύτερα ἀπό μένα, δέν βρῆκες κανέναν ἄλλον ἀλλά μόνον τόν ἀνεψιό μου (τόν στρατιωτικόν Δ/τήν τοῦ ΙΙ/36 τάγματος ὑπολοχαγόν Μυλωνᾶν ἕναν τῶν παλαιοτέρων ἀνταρτῶν) γιά να

γίνει τό μοναδικό παράδειγμα Δ/τοῦ τμήματος πού τιμωρήθηκε στόν ΕΛΑΣ γιά μή ἐκτέλεση διαταγῆς ἐπιχειρήσεων;»*

στ) Τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1944, ἡ Δ/σις τῆς ΟΜΣ, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 1651/10-3-44 Γεν. Ὁδηγίας 10 τοῦ Γ.Σ., ἐπεδίωξε νά ἐπιτεθῇ κατά τῆς Γερμανικῆς φρουρᾶς Ἀμφίσσης διά τοῦ πλείστου τῶν τμημάτων τῆς XIII [Μεραρχίας]. Παρά τάς ἐπανειλημμένας ρητάς διαταγάς τῆς ΟΜΣ (Τσαμάκος) καί τῆς XIII Μεραρχίας (Παπασταματιάδης) καί τήν ἐπιβοήθησίν των ὑπό τοῦ ΓΣ (τηλεφωνήματα γράφοντος), ἡ ἐπιχείρησις καίτοι δυνατή δέν ἐξετελέσθη διότι κυρίως τό 42 ΣΠ (Φοῖβος Γρηγοριάδης) ἐκινεῖτο ἀπό Ἀγρίνιον εἰς Ναύπακτον-Κρυονέρι καί ἀλλαχοῦ μέ ἐντολάς τοῦ γραμματέως τῆς ΚΟΠΣ σ. Α. Χατζῆ, ἐνεργοῦντος διά τοῦ καπετάνιου τῆς XIII Μεραρχίας ὑπολοχαγοῦ Καλλίνου (Ἀμάρμπεη) καί ἐκβιάσαντος τόν θέλοντα νά ἐκτελέσῃ τάς διαταγάς τῶν ἀνωτέρων τοῦ κλιμακίου Δ/σεων, Δ/τήν τοῦ 42ου ΣΠ, ὅστις ἐτύγχανεν κομματικό μέλος τοῦ ΚΚΕ, διά τῆς φράσεως: «Σοῦ θέτω κομματικόν καθῆκον νά πάγει τό Σύνταγμα στή Ναύπακτο».

Συνέπεια τῆς πράξεως ταύτης ὑπῆρξεν οἱ Γερμανοί ν' ἀποσυρθῶσι ἐξ Ἰτέας-Ἀμφίσσης διά Γραβιᾶς εἰς Λαμίαν σχεδόν ἀνενόχλητοι καί ἀφοῦ ἀπέτυχεν ἡ διά ἀνεπαρκῶν δυνάμεων ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις κατά τῆς Ἀμφίσσης. Καί ἐπί πλέον ὁ ὑποστράτηγος Τσαμάκος νά εἴπῃ εἰς τόν γράφοντα ἐν Λαμίᾳ: «Γιατί τοῦ Παπασταματιάδη δέν τοῦ ἀφαιρέσατε τήν Δ/ση τῆς Μεραρχίας γιά τήν ἀποτυχία τῆς Ἄμφισας ἐπειδή εἶναι κι αὐτός κομμουνιστής; Ἔτσι εἶσθε οἱ κομμουνιστές, νά σᾶς χ... Ἀπό σένα δέν τά περίμενα αὐτά». Πρό ἑβδομάδος, ὁ γράφων συμπτωματικῶς ἔμαθεν ἀπό τόν ὑπ/γόν Καλλίνον ὅτι ὁ σ. Α. Χατζῆς ἐνήργησεν οὕτω κατ' ἐντολήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου διερχομένου ἐκ τῆς ἕδρας τῆς ΚΟΠΣ μετά τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα. Ἄν ὅμως τοῦτο εἶναι ἀληθές δέν γνωρίζει, οὔτε νά τό βεβαιώσῃ δύναται.

ζ) Τόν Ἰούλιον 1944, κατά τάς διά μεγάλων δυνάμεων διενεργηθείσας ἐκκαθαριστικάς ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν ἐν Βορείῳ Πίνδῳ**, ἡ Δ/σις τῆς IX Μεραρχίας (Καραγιάννης στρατιωτικός – Σμόλικας Καπετάνιος – Παλάσκας ἐπιτελάρχης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος μή κομματικόν μέλος τοῦ ΚΚΕ), ἀφοῦ ἐν ὁμοφωνίᾳ

* Ο Θ. Μ. αναφέρεται συχνά στον Άρη και σε όσα εκείνος έλεγε. Κι είναι ο μόνος, σχεδόν, από την ηγεσία, για τον οποίο μιλάει με σεβασμό κι εκτίμηση. Με το συγκεκριμένο γεγονός, που εδώ περιγράφει, ο Μακρίδης θέλει: α) Να επικαλεστεί τη μαρτυρία εκείνου, ότι αληθώς καταγγέλλει πως οι παραβιάσεις έμεναν ατιμώρητες, αφού και ο Άρης αναγνωρίζει ότι αυτό είναι το «μοναδικό παράδειγμα» τιμωρίας στον ΕΛΑΣ. β) Να αποδείξει πως αυτός ήταν ο μοναδικός άτεγκτος προς τον οποιονδήποτε, ενώ, ακόμα και ο Άρης, κάπου ενέδιδε, αφού ζητούσε διαφορετική μεταχείριση για τον ανιψιό του.

** Δες αναλυτικά: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο. Επίσης, στον πρώτο τόμο, έγγραφο του Ι. Παλάσκα: κεφάλαιο πρώτο, υποσημείωση 174.

τῶν μελῶν της ἐδέχθη τήν ἐπιφοράν τῶν προωθημένων Γερμανικῶν φαλάγγων, παρά τάς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 660/1-4-44 γενικάς ὁδηγίας τοῦ ΓΣ ὑπ' ἀριθ. 8, διά στατικῆς ἀμύνης ἀνεπαρκῶν δυνάμεων, μετέπειτα (μετά τήν ἀποκοπήν τῶν ἐν Β. Πίνδῳ τμημάτων της εἰς τρία) διαφωνήσασα, [απεφάσισεν] νά θάψη τόν ἀσύρματόν της καί νά διασπασθῆ εἰς τρία, ἑκάστου τῶν μελῶν της προσκολληθέντος εἰς ἄλλο τμῆμα της.

Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς πράξεως ταύτης ἦτο καί ἡ διαφυγή τοῦ στρατιωτικοῦ Δ/τοῦ τῆς Μεραρχίας, μετά μέρους τοῦ ἐπιτελείου της, ἐκτός τῆς περιοχῆς δράσεως τῶν μαχομένων τμημάτων της. Ἀπώτερον δέ, ἡ ἐπί μακρόν χρόνον (2 μῆνες) μείωσις τῆς μαχητικῆς ἀξίας τῆς Μεραρχίας.

Ὁ γράφων, ὡς ἁρμόδιος Δ/τής γραφείου τοῦ ΓΣ, μόλις ἐγνώσθησαν ταῦτα ἐξ ἀναφορᾶς τῆς ΟΜΜ (Καλαμπαλίκης – Μάρκος Βαφειάδης – Λαγγουράνης), ἐζήτησε, κατά τά καθιερωμένα εἰς ἅπαντας τούς στρατούς, τήν ἀντικατάστασιν τῆς Δ/σεως τῆς ΙΧ Μεραρχίας καί τήν παραπομπήν τῶν μελῶν της εἰς στρατοδικεῖον. Εἰς τοῦτο ἀντετάχθη ὑπό τῆς Δ/σεως τοῦ ΓΣ (Σαράφης) ὅτι ἔπρεπε νά διεξαχθοῦν μετά τό πέρας τῶν ἐπιχειρήσεων ἀνακρίσεις κ.λπ.

Αἱ ἀνακρίσεις πράγματι ἔγιναν προφορικῶς ὑπό τοῦ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ ΓΣ μεταβάντος εἰς Β. Πίνδον καί ἐγγράφως ὑπό τοῦ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ΟΜΜ καί κατεμερίσθησαν αἱ εὐθύναι, ὅμως τελικόν ἀποτέλεσμά των ἦτο νά ἀντικατασταθῆ μόνον ὁ στρατιωτικός ἀρχηγός τῆς ΙΧ Μεραρχίας Συν/χης Καραγιάννης καί, οὐσιαστικῶς, δι' ἄλλης φύσεως αἰτίαν.

η) Τόν Αὔγουστον 1944, κατά τάς διά μεγάλων δυνάμεων διενεργηθείσας ἐκκαθαριστικάς ἐπιχειρήσεις Κρόϋτσοτερ ἐν τῇ Ν. Πίνδῳ, ἡ ἐκ 4 ταγμάτων μετωπική διάταξις τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας ἐπί τῆς ἀμυντικῆς τοποθεσίας, τῆς εἰς τό ὕψος τῆς γραμμῆς Ἅγιος Γεώργιος–Ράχες εὑρισκομένης, διεσπάσθη ὑπό τριῶν ἁρμάτων (μέσου βάρους) περί τήν μεσημβρίαν τῆς 9-8-44 (3ης ἡμέρας τῶν ἐπιχειρήσεων) μέ ἀποτέλεσμα τήν εἴσοδον εἰς Καρπενήσιον τῶν Γερμανῶν καί τήν ἀποκοπήν ἑνός Τ/τος τοῦ 52ου ΣΠ, ἑνός Τάγματος τοῦ 36ου ΣΠ τοῦ ταγματάρχου Ζούλα καί τῆς Δ/σεως τοῦ 36ου ΣΠ καί τοῦ καπετάνιου τῆς ΧΙΙΙ Μ. σ. Τ. Λευτεριᾶ νοτίως τῆς ὁδοῦ Καρπενησίου-Λαμίας*.

Μετά τήν ἀποκοπήν τῆς δυνάμεως ταύτης νοτίως τῆς ὁδοῦ, παρά τάς σαφεῖς διαταγάς τοῦ ΓΣ καί τῆς ΧΙΙΙ Μ., τό στρατιωτικόν καθῆκον κ.λπ., ἡ δύναμις αὐτη, ἀποτελοῦσα πλέον τοῦ 1/6 τῆς ὅλης κατά τῶν Γερμανῶν ἀντιπαραταχθείσης ὑπό τοῦ ΓΣ δυνάμεως (14 τάγματα δυνάμεως παρατακτῆς 5.200 ἀνδρῶν), ὑπαιτιότητι τῶν ἀνωτέρων 2 στελεχῶν, ἠδράνησεν ἀποφυγοῦσα συστηματικῶς διά παλινδρο-

* Επίσης, επ' αυτών: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.

μικῶν κινήσεων τούς Γερμανούς. Μέχρις ὅτου, τήν 17/8/44, τετάρτην ἡμέραν τῆς διαταχθείσης ὑπό τοῦ ΓΣ ἀντεπιθέσεως καί παραμονήν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Γερμανῶν εἰς τάς βάσεις των, ἐκοινοποιήθη εἰς τά ἀνωτέρω δύο στελέχη ὑπό τῆς νοτίως τῆς ὁδοῦ εἰς Πενταγιούς σταθμευούσης καί διαθετούσης ἀσύρματον Δ/σεως τῆς 5ης ταξιαρχίας (Συν/χης Ρήγος) διαταγή τοῦ ΓΣ, διατάσσουσα τόν ἄμεσον τουφεκισμόν των, ἄν, καί μετά τήν κοινοποίησιν ταύτην, ἀδρανήσωσι. Δικαιολογίαν τῆς τοιαύτης ἀχρηστεύσεως τόσον σημαντικῆς δυνάμεως ἐπί τόσον χρόνον δέν δύναται ν' ἀποτελέση ἡ διακοπή τῆς τηλεφωνικῆς ἐπικοινωνίας των μέ τήν Δ/σιν τῆς ΧΙΙΙ Μ., διότι ὁπωσδήποτε καί πάντοτε τό στρατιωτικόν καθῆκον ἐπιβάλλει εἰς τοιαύτας περιπτώσεις τήν προώθησιν πρός τόν ἐχθρόν καί ὄχι τήν ἀποφυγήν τοῦ ἐχθροῦ.

Τά ἀνωτέρω σαφῆ, ἀποδεδειγμένα διά τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τοῦ ΓΣ, τῆς ΧΙΙΙ Μ. καί τῆς 5ης ταξιαρχίας καί σχεδιαγράμματος τῆς ὅλης διατάξεως τοῦ ἐχθροῦ καί ΕΛΑΣ κατά τήν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν (ἀντίγραφόν του σώζεται εἰς τό ἀτομικόν ἀρχεῖον του) τότε ἐξετέθησαν εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ ὑπό τῶν διευθυνόντων τήν ὅλην ἐπιχείρησιν, Συν/χου Παπασταματιάδη, ἐπιτελάρχου ΓΣ, καί τοῦ γράφοντος καί ἐζητήθη ἡ λῆψις κατά τῶν ὑπευθύνων μέτρων ἀναλόγων μέ τήν προσγενομένην ζημίαν εἰς τήν τακτικήν ἀπόδοσιν τοῦ ΕΛΑΣ κατά τήν σοβαρωτέραν ἐπιχείρησίν του κατά τῶν Γερμανῶν.

Μέ μόνον ἀποτέλεσμα: 1ον) Νά χαρακτηρισθῆ ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου ὁ γράφων ὡς στρατοκράτης ἤ τί τό παρεμφερές. 2ον) Νά εἴπη ὁ σ. Γ. Σιάντος εἰς τόν στρατιωτικόν Ἀρχηγόν τοῦ ΓΣ μετά τήν ἐπιστροφήν του ἐκ Β. Πίνδου, ὅπου ἀπουσίαζε κατά τάς ἐπιχειρήσεις Κρόϋτσοτερ, ὅτι τά περί σ. Τ. Λευτεριᾶ καί σ. Ζούλα λεγόμενα ὑπό τῶν ἁρμοδίων τοῦ ΓΣ εἶναι ἀβάσιμα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό ἐπιστολήν ἤ ἔκθεσιν τοῦ γραμματέως τῆς ΚΟΠΣ σ. Ἀ. Χατζῆ καί νά μήν ἐπιμείνη εἰς τήν γνώμην του, παρά τήν ἀπάντησιν τοῦ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ ΓΣ ὅτι τό βάσιμον ἤ ἀβάσιμον τοιούτων κατηγοριῶν δέν ἀποδεικνύεται διά ἐπιστολῶν ἤ ἐκθέσεων τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων τοῦ ΚΚΕ, ἀλλά διά τῆς μελέτης τῶν ἐγγράφων τῶν ἀρχείων καί, τό πολύ, τῆς ἐξετάσεως μαρτύρων ἐχόντων τακτικάς γνώσεις καί ἰδίαν ἀντίληψιν τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων. 3ον) Νά παραμείνη ὁ ταγμ[ατάρχης] Ζούλας Στρατιωτ[ικός] Ἀρχηγός τοῦ 36ου ΣΠ καί νά προαχθῆ ὁ σ. Τ. Λευτεριᾶς ἀπό καπετάνιος Μεραρχίας εἰς καπετάνιον Ὁ[μάδος] Μεραρχιῶν, τῆς ΟΜΣ.

θ) Κατά τάς ἐπιχειρήσεις κατά ΕΔΕΣ τοῦ 1943/44, διετάχθη τό ὑπό τήν Δ/σιν τοῦ Ταγμ[ατάρχου] Ζούλα 36ον ΣΠ τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας νά προωθηθῆ ἐξ Ἀ. Στερεᾶς εἰς Ἤπειρον πρός ἐνίσχυσιν τοῦ λίαν ἐξησθενημένου ἀριστεροῦ τῆς διατάξεως τοῦ ΚΓΣ Ἠπείρου (Ἄρης – Παπασταματιάδης). Ἡ διαταγή αὐτή δέν ἐξετελέσθη ὑπό τοῦ 36ου Σ.Π., ὅπερ μετά πορείαν ἡμερῶν τινῶν ἐπέστρεψε εἰς τάς ἀρχι-

κάς του θέσεις. Κατά τόν Παπασταματιάδην, αἰτία μή ἐκτελέσεως τῆς Δ/γῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἦτο τηλεγράφημα ἤ δῆθεν τηλ/μα πρός τήν Δ/σιν τοῦ 36ου Σ.Π. μέ τήν ὑπογραφήν Γέρος (σ. Γ. Σιάντος) διό καί οὐδέν μέτρον κατά οὐδενός ἐλήφθη ὑπό τοῦ Γ.Σ.

ι) Τήν 2 Δεκεμβρίου 1944, τό ΓΣ ἔταξεν τό 36ον ΣΠ (Τάγμα Ζούλα) τῆς ΧΙΙΙ Μ., σταθμεῦον εἰς Δ. Στερεάν ὑπό τήν 8ην Μεραρχίαν Ἠπείρου. Καί χωρίς νά ἐκδώση νέαν τινά διαταγήν, τήν 1-12-44 ἐπληροφορεῖτο αἰφνιδίως ἐξ ἀναφορᾶς τῆς 8ης Μ. ὅτι τό 36ον ΣΠ, ἀντί νά σταθμεύση ἤδη, ὡς εἶχεν διαταχθῆ καί ἠδύνατο, ὄπισθεν τοῦ κέντρου τῆς Μεραρχίας (Ἀν[ατολικῶς] τῆς Ἄρτας), ἐπορεύετο πρός τό Κρυονέρι διά νά ἐπιτεθῆ κατά τῆς ἐκεῖ ἐξ ὀλίγων ἑκατοντάδων Ἰνδικῆς δυνάμεως.

Μετά ὁλόκληρον ἀλληλογραφίαν καί ἔρευναν διεπιστώθη: 1ον) ὅτι τήν 10-12-44 ὁ σ. Παπαγιάννης τῆς ΚΟΠΣ ἐτηλεφώνησεν ἐξ Ἀγρινίου εἰς τόν καπετάνιον τῆς 8ης Μεραρχίας Ἡρακλῆν (Καρρᾶν) ὅτι ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νά ἐκτελεσθῆ ἐντολή τοῦ σ. Γ. Σιάντου (Γέρου) περί μετακινήσεως τοῦ 36ου ΣΠ ἀπό Ἀν[ατολικῶς] Ἄρτας εἰς Κρυονέρι, διά νά ἐπιτεθῆ κατά τῶν ἐκεῖ Ἰνδῶν ἐφ' ὅσον μάλιστα εἶχεν τήν ἔγκρισιν τοῦ Γ.Σ. 2ον) Ὅτι ὁ καπετάνιος Ἡρακλῆς τῆς 8ης Μ. ἐπίεσεν πάρα πολύ τήν Δ/σιν καί τό ἐπιτελεῖον τῆς 8ης Μ. (στρατ[ιωτικός] Ἀρχηγός Ὑποστράτηγος Αὐγερόπουλος μή κομ[ματικόν] μέλος, ἐπιτελάρχης ἀντισ/χης Κούκουρας κομ[ματικόν] μέλος τοῦ ΚΚΕ ἀλλά προερχόμενος ἐκ τῆς ὁμάδος φίλων τοῦ λαοῦ τοῦ Μάθεση) διά νά τά πείση νά ἐκδώσωσι, παρά τάς διαταγάς τοῦ ΓΣ καί ἐπικειμένης τῆς ἐξορμήσεως κατά ΕΔΕΣ, διαταγήν κινήσεως τοῦ 36ου ΣΠ πρός Κρυονέρι. 3ον) Ὅτι ἡ ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (Μάντακας – Χατζημιχάλης – Σιάντος), ὅπως ἐγνώρισεν εἰς τό ΓΣ διά τῆς ΑΠ 336/17-12-44 διαταγῆς της (ἀντίγραφόν της σώζεται εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον), δέν ἐξέδωκεν διαταγήν κινήσεως τοῦ 36ου ΣΠ πρός Κρυονέρι, ἐντέλλεται νά γίνουν ἀνακρίσεις διά τήν ἐξακρίβωσιν τοῦ διαβιβάσαντος πλαστήν διαταγήν κ.λπ. Καί τό ΓΣ, διά τῆς ΕΠΕ 2256/17-12-44 διαταγῆς του πρός τήν 8ην Μ. διέταξεν τήν ἄμεσον ἐπάνοδον τοῦ 36ου ΣΠ εἰς τόν Ἀν[ατολικῶς] Ἄρτας χῶρον, ἥτις μόλις ἐπετεύχθη τήν 20-12-44.

Συνέπεια ὅλων αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ κατά τρεῖς ἤ τέσσαρας ἡμέρας ἐπιβράδυνσις τῆς κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐξορμήσεως καί ἡ ἐξάντλησις τῶν ἀνδρῶν τοῦ 36ου ΣΠ, μόνης ἐφεδρείας τῆς 8ης Μ., ἀσκόπως εἰς βαθμόν καθιστῶντα ἀμφίβολον τήν δυνατότητα ἀμέσου τακτικῆς χρησιμοποιήσεώς του, ὄχι ὅμως ἡ λῆψις οἱουδήποτε μέτρου κατά οἱουδήποτε, ἴσως διότι ὁ σ. Παπαγιάννης τῆς ΚΟΠΣ ἐξετέλεσεν πράγματι ἐντολήν ἀνωτέρου του κομματικοῦ στελέχους, ὅπερ ἔπρεπε νά καλυφθῆ, ἐφ' ὅσον ἐγένετο ἔκδηλον τό ἐπιζήμιον τῆς ἀνευθύνου πλαγίας παρεμβάσεώς του εἰς τό ἔργον τῆς Δ/σεως τοῦ ΓΣ καί τῆς 8ης Μ., κατά τό τεκμήριον ὑπευθύνων.

Κεφάλαιο Τέταρτο

ΑΚΟΜΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ

Στο κεφάλαιο IV της Έκθεσής του ο Μακρίδης επιστρέφει στο θέμα της επάρκειας της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας. Το ανήσυχο και απαιτητικό πνεύμα του αναζητά στις ελλιπείς γνώσεις και ικανότητές της μια βασική, κατά τη γνώμη του, πηγή για όσα αυτός θεωρεί λάθη στη διεξαγωγή του απελευθερωτικού αγώνα. Ωστόσο, η Έκθεσή του σημειώνει δυο ακόμα πλευρές που υποβάθμιζαν την ποιότητα των καθοδηγητικών της δραστηριοτήτων.

Ιδιαίτερα προκατειλημμένες είναι, όπως πάντα, οι παρατηρήσεις του για τον Γ. Σιάντο, που συχνά τον ειρωνεύεται για «τον τίτλον του ποτέ επιλοχίου του Ελληνικού στρατού». Αν και έχει, γενικά, αναγνωριστεί ότι πολλοί αγωνιστές αναδείχτηκαν σε στρατιωτικά στελέχη, αξιοποιώντας τη συμμετοχή τους ως στρατιώτες και υπαξιωματικοί του στρατού σε προηγούμενους πολέμους.

Ο Σιάντος, ειδικότερα, αποτελούσε το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα[90]. Η συντριπτική πλειοψηφία εκείνων που τον γνώρισαν από κοντά, ακόμα και όσοι δείχνουν να μην τον συμπαθούν, καταθέτουν στις μαρτυρίες τους ότι, ακριβώς, ξεχώριζε από την πολιτική ηγεσία για τις στρατιωτικές του γνώσεις. Είναι, δηλαδή, ολότελα άδικη και άστοχη η συγκεκριμένη γι' αυτόν ειρωνεία του Μακρίδη και, πολύ περισσότερο, η άποψη του ότι, όποιος συνεργάζεται μαζί του, «καταλαμβάνεται υπό της θλίψεως και της αηδίας».

Ο μόνος, σχεδόν, από τους ηγέτες, τον οποίο εξαιρεί, κάπως, από τις

---

90. Για τον Γ. Σιάντο, μια από τις πιο πολυσυζητημένες προσωπικότητες της αντίστασης, έχουν πολλά γραφεί, όχι όμως και η τόσο αναγκαία ολοκληρωμένη και συνθετική εργασία, που θα ήταν σημαντική προσφορά στην αντιστασιακή βιβλιογραφία.

επικρίσεις του για την άγνοιά τους περί τα στρατιωτικά, είναι ο Άρης Βελουχιώτης. Έστω και συγκαταβατικά, αναγνωρίζει ότι «ομολογουμένως είχεν ιδιάζουσαν τακτικήν αντίληψιν», αν και, όπως λέει, από την άποψη της στρατιωτικής και γενικής μόρφωσης, «δεν υπερείχεν, τουλάχιστον αναμφισβητήτως, του πλείστου των μελών της καθοδηγήσεως του ΚΚΕ». Και γι' αυτόν όμως, αρκετά «μετριοφρόνως», επισημαίνει πως χρωστάει τις ηγετικές και στρατιωτικές ικανότητές του στη βοήθεια που του έδωσε στο εξάμηνο της στενής συνεργασίας τους και στο ότι ο Άρης άκουγε με προσοχή τις συμβουλές του και αξιοποιούσε την προσφορά του.

Είναι κρίμα, πραγματικά, –θα χρειαστεί να το επαναλάβω–, που η υπεροψία και η αλαζονεία, μαζί με τον υποκειμενισμό και την προκατάληψη, επηρεάζουν τις κρίσεις του. Εκτός των άλλων, και η Έκθεσή του, χωρίς αυτές τις αδυναμίες, θα αποκτούσε πολύ μεγαλύτερη, απ' όση και τώρα έχει, αξία για την ιστορική έρευνα. Η παρατήρησή μου ισχύει και για όσα αναφέρει παρακάτω: σχετικά με την ύπαρξη παράλληλων κεντρικών οργάνων στην καθοδήγηση του ΕΛΑΣ.

Έχει, βέβαια, δίκιο ο Θ. Μ. στη γενική του παρατήρηση, ότι η ύπαρξη παράλληλων, πλασματικών, χωρίς ειδικό περιεχόμενο οργάνων προκαλούσε δυσκολίες. Θεωρώ, ωστόσο, πως στις δυο, τουλάχιστον, από τις τρεις συγκεκριμένες περιπτώσεις που εδώ σημειώνει, ακόμα και αν υπήρξε μια κάποια αρνητική πλευρά, το κύριο ζήτημα βρίσκεται αλλού.

Είναι εμφανές, για παράδειγμα, από όσα γράφει, ότι ο Θ. Μ. θεωρούσε πως η τριμελής ΚΕ του ΕΛΑΣ είχε πλήρη επάρκεια για το έργο της, επομένως η δημιουργία της νέας, διευρυμένης Επιτροπής υποβάθμιζε την προηγούμενη (ακριβέστερα, τον εαυτό του, που πίστευε ότι ήταν ο βασικός και κύριος στύλος της Τριμελούς). Παράλληλα, δεν κρύβει ότι ελάχιστη εκτίμηση έτρεφε σε ορισμένα από τα νέα μέλη της. Επιπλέον, στην Εαμική ΚΕ του ΕΛΑΣ συμμετείχε ως εκπρόσωπος του ΕΑΜ ο τότε Γραμματέας της ΚΕ του, Θανάσης Χατζής, προς τον οποίο δεν χάνει ευκαιρία, επανειλημμένα στην Έκθεσή του, να δείχνει την αντιπάθειά του[91].

Εκτός απ' αυτό, από μια σεκταριστική, τουλάχιστον, σκοπιά, αντιμετωπίζει το όλο θέμα. Αυτό φαίνεται και από τις παρατηρήσεις του για τη

91. Δεν υπάρχει κάποια ένδειξη πως ήταν αμοιβαία η αντιπάθεια. Αντίθετα, στο βιβλίο του ο Θ. Χατζής προσπαθεί να περιγράψει και κρίνει αντικειμενικά τα της συμβολής του Θ. Μ. στον ένοπλο αγώνα, εξαίροντας, στις περισσότερες περιπτώσεις, τις γνώσεις και ικανότητές του.

συμμετοχή των Κλαδάκη και Δεληβοριά στο καθοδηγητικό όργανο του ΕΛΑΣ. Θα ήσαν κατανοητές, αν στηρίζονταν σε πραγματική αξιολόγηση των ικανοτήτων τους. Μόνον για τον έναν όμως προβάλλει τέτοια ένσταση, χωρίς να είναι βέβαιο ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ενώ και για τους δυο η κύρια αντίδρασή του προέρχεται από το ότι δεν ήσαν μέλη του ΚΚΕ, αλλά ενός άλλου κόμματος του ΕΑΜ, της ΕΛΔ.

Στο τρίτο περιστατικό που αναφέρει, τη δημιουργία Παμμακεδονικής Εαμικής Επιτροπής του ΕΛΑΣ, οι αντιρρήσεις του Θ. Μ. έχουν κάποια ουσιαστική βάση. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, υποδηλώνονται, ασαφώς έστω, η σεκταριστική-συγκεντρωτική νοοτροπία, οι διαγκωνισμοί ορισμένων στελεχών για ανάληψη ευρύτερης καθοδηγητικής ευθύνης, για ικανοποίηση προσωπικών φιλοδοξιών.

IV.

Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ οὐσιαστική ματαίωσις τῆς προσπαθείας, τῆς τεινούσης νά καταστήση προσιτά εἰς αὐτήν καί περιλαμβανόμενα εἰς τόν κύκλον τῶν γνώσεών της, τά στοιχεῖα τῆς στρατηγικῆς, τά ἀπαραίτητα εἰς τούς διαχειριζομένους ζητήματα πολιτικά ἐν καιρῷ πολέμου καί αἱ ἐκ ταύτης συνέπειαι.

Ὁ γράφων ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι:

α) Ἀπό τοῦ φθινοπώρου 1942, δηλαδή μετά τήν προσωπικήν του ἐπαφήν μετά σημαντικοῦ ἀριθμοῦ μελῶν τῆς ἀνωτάτης καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (Γ. Σιάντος, Ἰ. Ἰωαννίδης, Ἰ. Ζεῦγος, Π. Ροῦσσος, Ἀ. Τζήμας, Π. Δανιηλίδης κ.λπ.), *διέγνωσε μετά βεβαιότητος* ὅτι ταῦτα δέν ἔτυχε νά γνωρίζωσι τά στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς Γενικῆς Στρατηγικῆς, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων εἶναι ἀπαραίτητος ἐν καιρῷ πολέμου εἰς τούς διαχειριζομένους ὑπευθύνως ὑποθέσεις τῆς πολιτικῆς, προσεπάθησε ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών του νά θεραπεύση τήν ἀδυναμίαν των ταύτην, διά τῆς ὑποδείξεως ὅτι πρέπει νά ἐπιβληθῇ ἡ μελέτη τῆς γενικῆς στρατηγικῆς εἰς τά μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, τά καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀναμιγνυόμενα εἰς τόν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐνόπλου ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καί προσεφέρθη ὁ ἴδιος νά ὑποβοηθήση τήν μελέτην των ταύτην, ἄν δέν ὑπάρχωσι πρόσωπα κρινόμενα δι' οἱονδήποτε λόγον ὡς καταλληλότερα.

β) Ἡ ὑπόδειξίς του αὐτή (ἐμμέσως καί μερικῶς προταθεῖσα εἰς τόν σ. Ροῦσσον ἀπό τοῦ Σεπτεμβρίου 1941), ὑποβληθεῖσα διά τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ, οὐδέποτε ἀπερρίφθη κατά τρόπον σαφῆ, ἀντιθέτως ἐγένετο εὐμενῶς ἀποδεκτή, θεωρητικῶς.

γ) Ἡ ὑπόδειξίς του αὐτή, παρά τήν ἀποδοχήν της, ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ της κατέληξεν εἰς τό νά ἀναπτύσση προφορικῶς ὁ γράφων ἐπί ἕν ἔτος περίπου εἰς ἑβδομαδιαίας συγκεντρώσεις: 1ον) 5-6 ἀξ/κῶν τοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν ἰδίως τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, 2ον) 10-12 κομμ[ατικών] μελῶν τοῦ ΚΚΕ, ἐκτελούντων ἑκάστοτε χρέη ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΑΜ εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (σ. Π. Δανιηλίδης), εἰς τήν ἐπιτροπήν πόλεως Ἀθηνῶν (Σπ. Κωτσάκης), εἰς Δ/σιν Συν/των (Ἐμμ. Σιγανός, Δ. Παπαχρήστου) ἤ Τ/των τοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν, [τά ἑξῆς]: Ἐκ τοῦ βιβλίου «Περί πολέμου» τοῦ Κλάουζεβιτς, τό βιβλίον «Τό σχέδιον πολέμου». Ἐκ τοῦ βιβλίου «Ἡ ἄμυνα», τό 26ον κεφάλαιον, «Τό ἔνοπλον ἔθνος». Ἐκ τοῦ 7ου βιβλίου, «Ἡ ἐπίθεσις», τό 5ον κεφ[άλαιον], «Σημεῖον ὅριον τῆς ἐπιθέσεως», «Σημεῖον ὅριον τῆς νίκης» καί ἄλλα τινά.

δ) Ἡ ὑπόδειξίς του αὐτή οὐσιαστικῶς ἀπερρίφθη-ἐματαιώθη διότι ἐκ τῶν παρευρεθέντων εἰς τάς συγκεντρώσεις ταύτας οὐδείς, πλήν τοῦ γράφοντος, οὐδέποτε

καί ἀσχέτως τοῦ βαθμοῦ ἀφομοιώσεως τῶν ἀναπτυχθέντων, ἀπετέλεσεν μέλος, ἔστω καί συμβουλευτικόν, ὀργάνου λαβόντος ἀποφάσεις στρατηγικῆς σημασίας.

ε) Ἡ ἔλλειψις στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς Στρατηγικῆς εἶναι ἡ γενεσιουργός αἰτία τοῦ εἴδους καί τῆς ποιότητος τῶν ἐπιχειρημάτων διά τῶν ὁποίων ὑπεστηρίχθησαν πολλάκις ἀποφάσεις ὑπό μελῶν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, καί ἰδίως τοῦ σ. Γ. Σιάντου, τῶν ὁποίων ἡ λῆψις ἔγινε κατορθωτόν νά ματαιωθῆ, ἡ βάσει τῶν ὁποίων ἐλήφθησαν πολλάκις ἀποφάσεις, τῶν ὁποίων ἡ λῆψις δέν ἔγινεν κατορθωτόν νά ματαιωθῆ καί αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποφασιστικήν ἐπίδρασιν ἐπί τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὅλου ἀγῶνος. (Ἐπιχειρημάτων, ἀρκετά τῶν ὁποίων θά ἀνεύρῃ ὁ ἀναγνώστης τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἰς τό κείμενον τῶν ἑπομένων κεφαλαίων της).

Διερωτᾶται ἀπορῶν, διατί ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ἐματαίωσεν τήν ἐφαρμογήν προτάσεως, ἡ ἔγκαιρος ἀπό τοῦ 1942 ἀποδοχή τῆς ὁποίας, δεδομένων τῶν κατ' αὐτόν ἀναμφισβητήτων ἱκανοτήτων, τῆς γενικῆς μορφώσεως καί τῆς μαρξιστικῆς τοιαύτης πολλῶν ἐκ τῶν μελῶν της, θά καθίστα (*πάντοτε κατ' αὐτόν*) *πολύ δύσκολον τόν ἐπηρεασμόν της, ἤ τινῶν ἐκ τῶν μελῶν της, ἀπό οἱονδήποτε* (ἔστω καί ἱκανόν νά περιβάλῃ τά τερατουργήματά του, –μάλιστα, τερατουργήματα–, τά ὀφειλόμενα εἰς ἐπιρροήν τοῦ ταξικοῦ ἐχθροῦ ἤ τόν ἀρριβισμόν του, μέ ἐπίχρισμα τεχνικόν στρατιωτικόν σχετικῶς καλῶς ἡρμολογημένον) *πρός λῆψιν βασικῶς ἐσφαλμένων στρατηγικῶν ἀποφάσεων*, περιβαλλομένων, ἐν περιπτώσει προβολῆς ἀκαταμαχήτων στρατηγικῆς φύσεως ἀντιρρήσεων, μέ τό στερεότυπον ἐπιχείρημα τῆς ἀποδοχῆς των λόγῳ πολιτικῆς σκοπιμότητος καί ταύτης ἀμφιβόλου σαφηνείας καί ἀξίας, *ὡσάν νά ἦτο δυνατόν νά ὑπάρχωσι ἀποφάσεις ἄγουσαι εἰς τήν στρατηγικήν, ἄρα ἀποφασιστικήν ἧτταν, πολιτικῶς ὠφέλιμοι...*

Διά νά μήν νομισθῆ ὅτι ὁ ἀνωτέρω ἐν τῇ ἀπορίᾳ ἀναγραφόμενος θετικός ἰσχυρισμός τοῦ γράφοντος εἶναι ὑπερβολικός, θά ἀναφερθῆ πρός ἀπόδειξίν του ἡ συνεργασία του, μεταξύ Ὀκτωβρίου 1944 καί Φεβρουαρίου 1945, μέ τόν τότε σ. Ἀθανάσιον Κλάραν, ὁ ὁποῖος, καίτοι ὁμολογουμένως εἶχεν ἰδιάζουσαν τακτικήν ἀντίληψιν, ὅμως ἀπό ἀπόψεως τεχνικῆς στρατηγικῆς ἤ τακτικῆς μορφώσεως, γενικῆς μορφώσεως, ἤ μαρξιστικῆς τοιαύτης, τουλάχιστον ἀναμφισβητήτως, δέν ὑπερεῖχεν τοῦ πλείστου τῶν μελῶν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ. Συνεργασία, κατά τήν ὁποίαν, ἀφοῦ διευκρινίσθη ὑπό τῆς καλῆς θελήσεως ἀμφοτέρων εἰς τί συνίσταντο τά διαβιβασθέντα εἰς τόν Ἄρην κατά καιρούς περί στρατοκρατικῶν διαθέσεων τοῦ γράφοντος καί μίσους του κατά τῶν καπεταναίων καί διατί καί ὑπό τίνων διεβιβάσθησαν, ὁ γράφων: α) Ἀρχικῶς εἰς κατ' ἰδίαν συνομιλίας προοδευτικῶς ἔπεισεν τόν Ἄρην νά δεχθῆ ὡς ὀρθά καί στηριζόμενα ἐπί τῆς πείρας χιλιετηρίδων βασικά τινά στοιχεῖα τῆς στρατηγικῆς (ἀσαφῆ διατύπωσιν τῶν ὁποίων, ἄλλωστε, καί ὁ ἴδιος ὁ Ἄρης ἤδη εἶχεν, εἴτε ἐκ τῆς πείρας του, εἴτε ἐξ ἀναγνώσεως

στρατιωτικῶν συγγραμμάτων κατά τά ἔτη 1923-1928, καθ' ἅ ἀνῆκεν, ὡς ἔλεγε, εἰς τό μέ τά ζητήματα τοῦ στρατοῦ ἀσχολούμενον τμῆμα τῶν στελεχῶν τοῦ ΚΚΕ). Καί β) μετέπειτα ἄφηνεν τόν ἴδιον τόν Ἄρην ν' ἀνευρίσκῃ ἄν αἱ λαμβανόμεναι ἀποφάσεις ὑπό τῆς ΚΕ ἤ τοῦ Γ.Σ. ἦσαν σύμφωνοι μέ τάς ἀρχάς ταύτας ἤ ὄχι.

Τελικόν ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας ταύτης ὑπῆρξεν ὅτι ὁ Ἄρης δέν ἐδέχετο ἐπηρεασμόν του κατά τήν λῆψιν ἀποφάσεων ὑπό οἱουδήποτε, ἀκόμη καί τοῦ γράφοντος, ἐπιχειρήσαντος πειραματικῶς τοῦτο, σκοπίμως ἔξω τῶν γενικῶν γραμμῶν ἅς ἐχάρασσον τά στοιχεῖα ταῦτα τῆς στρατηγικῆς. Ἄλλο ζήτημα φυσικά καί δευτερευούσης σημασίας ἡ τεχνική διατύπωσις μιᾶς ὀρθῆς ἀποφάσεως εἰς ἔγγραφον ἐπιτελικόν, καλῶς συντεταγμένον, ἥτις εἶναι ἔργον τῶν ἐπαγγελματιῶν στρατιωτικῶν.

Παράδειγμα τοῦ δυνατοῦ τοῦ θετικοῦ ἰσχυρισμοῦ τῆς ἀπορίας εἶναι ὅτι: Ὁ Ἄρης, *πρῶτος*, εἶπεν εἰς τόν γράφοντα, τήν νύκτα τῆς 6ης-7ης Ἰανουαρίου 1945 κατά τήν πορείαν των πεζῇ ἐκ Βιλίων πρός Κόκλα καί, ἀφοῦ παρηκολούθησεν ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως τόν τρόπον καθ' ὅν τά εἰς τήν στενωπόν Κάζης (μεταξύ Ἐλευσίνος καί Κριεκουκίου) τμήματα του ΕΛΑΣ, ἀποτελούμενα ἐκ πολλῶν ταγμάτων τῆς XIII Μεραρχίας, ἤ ὑπό τήν XIII Μεραρχίαν, ἐδέχθησαν ἐπίθεσιν 3 καί εἶτα 5 βρετανικῶν ἁρμάτων καί ἑνός ἀεροπλάνου: «ἔξω ἀπό ρόδα» (τροχόν) ἀπόφασις. Καί ὁ γράφων διετύπωσεν εἰς πλέον τῶν 10 σελίδων γραφομηχανῆς τάς ὑπ' ἀριθ. 11 γενικάς ὁδηγίας τοῦ ΓΣ, τάς συνταχθείσας ἐν Τρικάλοις κατά τό βον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἰανουαρίου 1945, ἅς ὁ Ἄρης ὑπέγραψεν αὐτουσίως χωρίς νά προσθέσῃ ἤ ἀφαιρέσῃ λέξιν (ἐπιτελική διατύπωσις τῆς ἀποφάσεως). Ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ἀγῶνος μετά τήν ἀνακωχήν, ἐσφαλμένον τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως ἠδύνατο νά ἀποβῇ ἀποφασιστικῶς βλαπτικόν διά τόν ΕΛΑΣ, ἀκόμη καί θανάσιμον. Ἀντιθέτως, οἱονδήποτε λάθος ἤ παράλειψις περί τήν ἐπιτελικήν διατύπωσιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 11 γενικῶν ὁδηγιῶν ἠδύνατο νά διορθωθῇ διά μεταγενεστέρας ἐκτελεστικῆς διαταγῆς καί πάντως δέν ἠδύνατο νά γίνῃ πρόξενον σημαντικῆς βλάβης.

Ὅταν ὁ γράφων ἀναγκάζεται, ὅπως τώρα, νά ἀντιπαραβάλῃ τά ἀνωτέρω μέ τήν πραγματικότητα ἥν ἔζησεν, συνισταμένην μεταξύ ἄλλων καί εἰς τό ὅτι ὁ σ. Γ. Σιάντος μέ τόν τίτλον τοῦ ποτέ ἐπιλοχίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ (αὐτόν ἐχρησιμοποίει τό ἄμεσον περιβάλλον του, Β. Γεωργίου – Κ. Δεσποτόπουλος, εἰς ὅν τινα εἶχεν διάθεσιν νά τό ἀκούῃ), κατά τόν πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Μαρτίου τοῦ 1944, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. καί Γραμμ[ατεύς] τοῦ ΚΚΕ, ἐπέμενε νά διορθώνῃ ἀκόμη καί φραστικῶς συνήθους τύπου ὑπηρεσιακά τῆς τρεχούσης στρατιωτικῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας σχέδια διαταγῶν αὐτοῦ καί ἄλλων ἀνωτέρων ἀξ/κῶν, ἤδη ὑπογεγραμμένα ὑπό τοῦ ἐπιτελάρχου καί τοῦ στρατιωτικοῦ Δ/τοῦ τοῦ Γ.Σ., ὁμολογεῖ ὅτι καταλαμβάνεται ὑπό τῆς θλίψεως καί τῆς ἀηδίας ἐκείνης, ἥτις ἴσως ἔκαμψεν ὁριστικῶς ἄλλους ἀξ/κούς τοῦ ΕΛΑΣ, ἔχοντας ὀλιγωτέραν πίστιν ἤ ψυχικήν ἀντοχήν.

V.

Ἡ πρωτοβουλίᾳ καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ δημιουργία ὀργάνων Διοικήσεως τοῦ ΕΛΑΣ παραπλεύρων τῶν πραγματικῶν τοιούτων, πλασματικῶν καί προκαλεσά-ντων σύγχυσιν.

Ὁ γράφων γνωρίζει ὅτι μέ πρωτοβουλία, καθοδηγήσεων τοῦ ΚΚΕ κατά καιρούς συνεκροτήθησαν ὄργανα Διοικήσεως τοῦ ΕΛΑΣ παράπλευρα τῶν πραγματικῶν τοιούτων, πλασματικά και προκαλέσαντα σύγχυσιν, δυσχερείας, κινδύνους περιτ-τούς κ.τ.λ. Ὅπως π.χ.:

1ον) Ἡ συγκρότησις τῇ ἐπιμονῇ τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη (πολιτικοῦ μέλους τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ), ὀφειλομένη εἰς αἴτια γνωστά μόνον εἰς τόν ἴδιον ἤ τό πρόσωπον τό καθοδηγοῦν αὐτόν*, τό φθινόπωρον τοῦ 1943, τῆς δῆθεν ΕΑΜικῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (μέ τούς Κλαδάκην, κ.τ.λ.), παραπλεύρως τῆς πραγματικῆς τοιαύτης, ἥτις, παρά τήν συμμετοχήν εἰς ταύτην ὡς μέλους της τοῦ ἀρίστου ἀπό πάσης ἀπόψεως μακαρίτου σ. Λοχαγοῦ Τιμογιαννάκη, τότε γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς πόλεως Ἀθηνῶν τοῦ ΕΛΑΣ, καί ἄλλων ἀξ/κῶν τοῦ ΕΛΑΣ κομματικῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ, πλείστας ὅσας δυσχερείας παρενέβαλεν εἰς τό ἔργον τῆς πραγματικῆς ΚΕ.

2ον) Ἡ ἀνάθεσις τῇ ἐπιμονῇ τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη (πολιτικοῦ μέλους τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ), ὀφειλομένη εἰς αἴτια γνωστά μόνον εἰς τόν ἴδιον ἤ τό πρόσωπον τό καθοδηγοῦν αὐτόν, τό θέρος τοῦ 1943, τῆς Δ/σεως τοῦ ΙΙ Γραφείου τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τόν ἐκ τῶν μελῶν της ἀντιπρόσωπον τῆς ΕΛΔ Συν/χην Δεληβοριάν, ἀξ/κόν ὁμολογουμένως ἐπαγγελματικῶς ἀκατάλληλον διά τοιαύτην ἐργασίαν, ἥτις ἐξέθετεν εἰς περιττούς κινδύνους τό πραγματικόν Δ/τήν του σ. λοχαγόν Τιμο-γιαννάκην, ὅστις ἠναγκάζετο, μετά τήν σύνταξιν τῶν δελτίων πληροφοριῶν και τήν ὑποβολήν των ὅπου δεῖ, νά συντάσσῃ (τῇ βοηθείᾳ τοῦ γράφοντος ἤ τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη) ἕτερα τοιαῦτα, ἀποψιλωμένα τοῦ οὐσιαστικοτέρου περιεχομένου των, καί νά τά παρουσιάζῃ διά ὑπογραφήν κ.λπ. εἰς τόν Συν/χην Δεληβοριᾶν.

3ον) Ἡ συγκρότησις ὑπό [του] Μακεδονικοῦ Γραφείου τοῦ ΚΚΕ τό φθινόπω-ρον τοῦ 1943 ἤ τόν χειμῶνα τοῦ 1944**, μέ μόνον στρατιωτικόν μέλος τόν ἐξ Ἀθηνῶν ἀποσταλέντα ὑπολοχαγόν Κάρλον Θ., μιᾶς Παμμακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΛΑΣ, ἥτις ἔστελνε ὁδηγίας καί διαταγάς ἄνευ ὑπογραφῆς εἰς τάς ἐν Μακεδο-νίᾳ μεγάλας μονάδας (ΙΧ Μ., Χ Μ., ΟΜΜ) παρά τήν ὑπαγωγήν των εἰς τό ΓΣ και

---

* Εδώ, και αμέσως παρακάτω, υπαινίσσεται, εμμέσως πλην σαφώς, τον Γ. Σιάντο, που καθοδηγούσε τον Π. Δανιηλίδη.

** Θα μπορούσε σαφέστερα να ειπωθεί: το φθινόπωρο-χειμώνα του 1943-1944.

παρά τό ὅτι διοικοῦντο ὑπό Συν/χην κ.λπ. καί ἐδημιουργήθη προφανῶς σύγχυσις, παρά τήν ὁμολογουμένην ἐπαγγελματικήν ἀξίαν τοῦ σ. Ὑπολ/γοῦ Θ. Κάρλου, χωρίς αὐτή ν' ἀντισταθμίζεται μέ θετικόν τι ἀποτέλεσμα.

Καί διετωτᾶται, διά ποῖον λόγον συνεκροτήθησαν τά παράπλευρα τῶν πραγματικῶν καί πλασματικά ὄργανα Δ/σεως τοῦ ΕΛΑΣ καί ποῖον τό ἐξ αὐτῶν ὄφελος τό ἀντισταθμίζον τήν σύγχυσιν, τάς δυσχερείας καί τούς περιττούς κινδύνους οὗς προεκάλεσαν*.

---

* Αναλυτικά, για το θέμα των παράπλευρων διοικήσεων κ.λπ., δες: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο δεύτερο.

Κεφάλαιο Πέμπτο

ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
ή
ΚΟΙΝΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟ;

Στο VIο και VIIο κεφάλαιο της Έκθεσής του, ο Θ. Μακρίδης δίνει τις πληροφορίες που τότε (1946) διέθετε και διατυπώνει τις κρίσεις του σχετικά με τη συμφωνία του ΕΛΑΣ με το ΣΜΑ και την απόρριψη της σκέψης δημιουργίας κοινού βαλκανικού στρατηγείου ανταρτών. Και διευκολύνει, ίσως, σε συνδυασμό και με όλες τις άλλες πηγές, έναν πληρέστερο κι ακριβέστερο, σήμερα, στοχασμό μας για τις επιλογές εκείνες[92].

Στο σχέδιο της ΒΣΑ για υπαγωγή του ΕΛΑΣ στο ΣΜΑ ο Θ. Μ. επεξεργάστηκε ένα αντισχέδιο που παραδόθηκε στον Μάγιερς και, τελικά, υπογράφηκε στις 5 Ιουλίου[93]. Αυτό έγινε ύστερα από την εντολή που πήρε από την καθοδήγηση του ΚΚΕ, που «ήτο περιορισμένη και επιτελικής φύσεως» και «δεν επεξετείνετο εις την υποβολήν γνώμης συμβουλευτικής επί της αποφάσεως, ήτοι του αν στρατηγικώς η υπαγωγή του ΕΛΑΣ υπαίθρου υπό το στρατηγείον Μ.Α. ήτο ορθή και ωφέλιμος». Ανεξάρτητα αν μπορεί να γίνει αποδεκτή, ή όχι, η δικαιολογία για τη μη επιμονή στην αντίρρησή του, έχει δίκιο όταν υπογραμμίζει ότι η απόφαση έπρεπε να στηρίζεται επί «κριτηρίων στρατηγικής φύσεως».

---

92. Συνολική ανάλυση των θεμάτων: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τρίτο.

93. Το συμφωνητικό ΕΛΑΣ-ΣΜΑ υπογράφηκε, όπως έχω σημειώσει, στις 5 Ιουλίου. Στις 6 Ιουλίου, υπογράφεται στο Λιάσκοβο κοινό Ανακοινωθέν εκπροσώπων ΕΔΕΣ, ΕΛΑΣ, που το συνυπογράφει ο Μάγιερς και αποτελεί υπόσχεση για δημιουργία του ΚΓΣΑ. Λέγεται σε αυτό: «Διεπιστώθη πλήρης σύμπτωσις αντιλήψεων ως προς τας φιλικάς σχέσεις αίτινες πρέπει να υφίστανται μεταξύ των διαφόρων ανταρτικών ομάδων, η δε άρσις των παρουσιαζομένων δυσκολιών ως προς την στρατιωτικήν ηγεσίαν των κατά περιοχάς τμημάτων, θέλει επιτρέψει ταχέως τον σχηματισμόν του Κοινού Γεν. Στρατηγείου των Ανταρτών και τον πλήρη συντονισμόν της στρατιωτικής αυτών δράσεως»: *Κείμενα Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 216.

Οι επιλογές του 1943 ήσαν εντός των στρατηγικών στόχων του κινήματος. Ο αντίθετος ισχυρισμός δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Οφείλεται σε διαφωνία, τότε ή εκ των υστέρων, στην ίδια τη στρατηγική του ΕΑΜ, η οποία όμως, όπως προσπάθησα ν' αποδείξω στον πρώτο τόμο του βιβλίου, ήταν σωστή.

Ο Θ. Μ. παρατηρεί ότι η πρόταση του αρχηγού της ΒΣΑ για υπογραφή συμφώνου με τον ΕΛΑΣ γίνεται, όταν σημειώνεται στροφή του πολέμου υπέρ των Συμμάχων, μετατίθεται το κέντρο βάρους των ένοπλων ελληνικών τμημάτων από τη Μ.Α. στα βουνά, δυναμώνει σημαντικά ο ΕΛΑΣ και θα ήταν αδύνατο να του αντιπαρατεθούν οι μη Εαμικές δυνάμεις κ.λπ. Επίσης, ότι ο Μάγιερς υποχωρεί, αποδεχόμενος το αντισχέδιο του ΕΛΑΣ, όταν ο σοβιετικός στρατός σημειώνει νέες επιτυχίες στο ανατολικό μέτωπο, ο ΕΛΑΣ ολοκληρώνει τη συγκρότηση του ΓΣ του και τη μετατροπή του σε ένα είδος τακτικού στρατού, ενώ το ΣΜΑ έχει μεγάλη ανάγκη να χρησιμοποιήσει τους Έλληνες αντάρτες σε ενέργειες αντιπερισπασμού για να διευκολυνθούν οι επιχειρήσεις του στη Σικελία και Ιταλία κ.λπ.

Οι επισημάνσεις του κάθε άλλο, βέβαια, παρά είναι έξω από τα πράγματα. Αυτές όμως ήσαν οι αντικειμενικές συνθήκες και οι υποκειμενικές προϋποθέσεις, που έδιναν τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί ο συμβιβασμός, χωρίς να υποστούν ζημιά το Εαμικό κίνημα και ιδιαίτερα τα συμφέροντα της χώρας, όπως έχω ήδη αναλύσει[94].

Ο Θ. Μ. στηρίζει τις ενστάσεις του σε μια σειρά «εάν» και «θα», παρ' όλο που ο ίδιος αναγκάζεται να δηλώσει ότι «δεν θέλει να στηρίξει συλλογισμούς επί εάν και θα». Πολύ περισσότερο, όταν αυτά είναι εντελώς εξωπραγματικά, όπως τα σχετικά με τη Διάσκεψη της Τεχεράνης. Χωρίς αμφιβολία η εκτίμησή του ότι υπήρξαν οι συγκεκριμένες, ως προς τον ελλαδικό χώρο, αποφάσεις στη Διάσκεψη της Τεχεράνης, επειδή είχε υπογραφεί το Σύμφωνο του ΕΛΑΣ με το ΣΜΑ, είναι, τουλάχιστον, απλοϊκή.

Αποδεικνύει, βέβαια, και αυτή, αρκετά καθαρά, πόσο «μακριά νυχτωμένοι», ως προς τις διεθνείς διαστάσεις του αγώνα μας, ήμαστε τότε όχι μόνον οι απλοί μαχητές του, αλλά κι αρκετά από τα ηγετικά του στελέχη. Κι επιβάλλει, φυσικά, έστω και μετά από πολλές δεκαετίες, οι κρίσεις μας να στηρίζονται στις πραγματικές συνθήκες που τότε, εσωτερικά και διεθνώς, επικρατούσαν.

---

94. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τρίτο.

VI.

Ἡ ὑπό τοῦ Στρατηγείου ΜΑ προταθεῖσα, τήν 8ην Ἀπριλίου 1943, ὑπαγωγή τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπ' αὐτό καί οἱ ὅροι της, ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἀποδοχή τῆς ὑπαγωγῆς ταύτης, τήν 5ην Ἰουλίου τοῦ 1943, καί οἱ ὅροι της, αἱ ἐκ ταύτης καί αὐτῶν πολιτικαί, στρατηγικαί, τακτικαί συνέπειαι

Ὁ γράφων ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι:

α) Τό προσχέδιον συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α. παρεδόθη εἰς τά μέλη τῆς Δ/σεως τοῦ Γεν. Ἀρχηγείου Στερεᾶς Ἄρην–Σαμαρινιώτην (Ἀθ. Κλάραν, Ἀν. Τζῆμαν) τήν 8ην Ἀπριλίου 1943, – ἤτοι, κατά τά ἀπομνημονεύματα Σαράφη, εἰς ἅ καί τό κείμενον τῆς συμβάσεως ὁλόκληρον ὑπάρχει, τήν ἑπομένην τῆς δηλώσεως τοῦ τελευταίου ὅτι προσχωρεῖ εἰς τόν ΕΛΑΣ, – ὑπό τοῦ πράκτορος τῆς Μ.Ο.4 Ἔντυ Μάγιερς, παρουσιαζομένου ὡς Ταξιάρχου τοῦ Βρετανικοῦ στρατοῦ καί ἀρχηγοῦ Βρετ[ανικῆς] στρατ[ιωτικῆς] ἀποστολῆς παρά ταῖς Δ/σιν τῶν ἀτάκτων ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Ἤτοι:

1) Ὅταν ἤδη εἶχεν σημειωθεῖ ἐμφανῶς ἡ στροφή τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τοῦ ὅλου πολέμου 1939/43 (Στάλιγκραντ – Βόρ[ειος] Ἀφρική).

2) Ὅταν ἤδη εἶχεν γίνει τό κίνημα τῆς 3-3-43 τῶν ἐνόπλων ἑλλην[ικῶν] δυνάμεων τῆς Μ.Α.

3) Ὅταν ἤδη εἶχεν γίνει ἡ δημοκρατικοποίησις τῶν μελῶν τῆς ἑλλην[ικῆς] κυβερνήσεως τῶν φυγάδων καί τῶν Δ/σεων τῶν μονάδων τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μ.Α.

4) Ὅταν ἤδη εἶχεν ἡ Βρετ[ανική] Κυβέρνησις συναγάγει τά ἐκ τοῦ κινήματος συμπεράσματά της καί εἶχεν ἤδη καθορίσει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τά ἀντίμετρά της.

5) Ὅταν ἤδη ἤρχισεν νά μετατοπίζεται ἐκ Μ.Α. πρός τήν Ἑλλάδα τό κέντρον βάρους ἐνόπλων Ἑλληνικῶν δυνάμεων διά τῆς ἁλματώδους ἀναπτύξεως τοῦ ΕΛΑΣ μετά τόν Μάρτιον 1943.

6) Ὅταν ἤδη ἤρχισεν νά γίνεται ἀντιληπτόν ὅτι οἱ ἀστικῆς καθοδηγήσεως ἔνοπλοι ἄτακτοι Ἑλληνικαί δυνάμεις δέν ἦτο δυνατόν ν' ἀναπτυχθῶσι, ὅλαι ὁμοῦ λαμβανόμεναι, ἀριθμητικῶς τόσον ὅσον ὁ ΕΛΑΣ.

β) Τό κείμενον τοῦ προσχεδίου συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α., τό παραδοθέν εἰς τόν γράφοντα μετά τήν 21-4-43 (ἡμέραν ἀφίξεως τῶν Σαράφη–Σαμαρινιώτη) περιελάμβανε καί τόν ὅρον τῆς διευθύνσεως τῶν κατά περιοχάς τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ ἀπ' εὐθείας ὑπό τοῦ στρατηγείου Μ.Α., διά τῶν παρ' αὐταῖς ἤδη εὑρισκομένων Βρετανικῶν πρακτόρων τῆς Μ.Ο.4 τῶν παρουσιαζομένων ὡς ἀξιωματικῶν του.

γ) Ἡ ἐντολή, ἥτις ἐδόθη ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς τόν γράφοντα *ἦτο περιορισμένη καί ἐπιτελικῆς φύσεως*, δυναμένη νά συνοψισθῇ ἀπό μνήμης εἰς τήν φράσιν «νά ἐπεξεργασθῇς τό κείμενον τῆς συμβάσεως καί νά τό τροποποιήσῃς κατά τόν συμφερώτερον διά τόν ΕΛΑΣ τρόπον», καί ὁπωσδήποτε δέν ἐπεξετείνετο εἰς τήν ὑποβολήν γνώμης συμβουλευτικῆς ἐπί τῆς ἀποφάσεως, ἥτοι τοῦ ἄν στρατηγικῶς ἡ ὑπαγωγή τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό Στρατηγεῖον Μ.Α. ἦτο ὀρθή καί ὠφέλιμος. *Ἀποφάσεως, ἥτις εἶχεν ἤδη ληφθῇ βάσει μή γνωστῶν εἰς τόν γράφοντα κριτηρίων στρατηγικῆς φύσεως.*

δ) Αἱ καθ' ὑπέρβασιν τῆς ἐντολῆς ἥν εἶχεν (μετά τήν τροποποίησιν τοῦ σχεδίου συμβάσεως καί τήν ἀποδοχήν τῶν τροποποιήσεων τούτων ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ ΕΑΜ τό 1ον 10ήμερον Μαΐου 1943), μετά δειλίας ἴσως καί δι' ἀνεπαρκῶν ἐπιχειρημάτων, ὑποβληθεῖσαι ἀμφιβολίαι τοῦ γράφοντος ἐπί τοῦ ὀρθοῦ καί ὠφελίμου τῆς ληφθείσης *ἀποφάσεως* εἰς σύσκεψιν ἀνωτάτων καθοδηγητικῶν στελεχῶν τοῦ ΚΚΕ προηγηθεῖσαν τῆς ὑπογραφῆς τῆς τροποποιημένης συμβάσεως, *ἠκούσθησαν μᾶλλον δι'* ἐπιεικοῦς συγκαταβάσεως καί εἰρωνικῶν μειδιαμάτων. Ὅπως π.χ. εἰς συνεδρίασιν τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ (τότε ἐννεαμελοῦς), γενομένην τόν Ἰούνιον 1943 εἰς οἰκίαν περί τό ΣΤ' στρατιωτικόν νοσοκομεῖον Ἀμπελοκήπων, εἰς ἥν μετέσχεν συμβουλευτικῶς ὁ γράφων, καθ' ἥν, ἐπανερχόμενος ἐπί τῶν ἀμφιβολιῶν του καί ἀντιλαμβανόμενος ὅτι δέν προκαλοῦσαν τήν ἥν ἐνόμιζεν ἐντύπωσιν, ἔφθασε μέχρι τῆς προβολῆς καί τοῦ ἑξῆς, ἀμφιβόλου ἀξίας καί ἴσως μωροῦ ἐπιχειρήματος «δέν θά 'χουμε καλά ξεμπερδέματα ἅμα μπλέξουμε μέ λίρες καί μάλιστα ἀγγλικές», ὅπερ προεκάλεσεν, λόγω ἴσως τῆς μωρίας του, τό συγκαταβατικόν μειδίαμα τοῦ σ. Πλουμπίδη, τότε Ψ.*, καί ὅστις ἴσως λόγω τούτου νά ἐνθυμεῖται τό περιστατικόν.

ε) Ἡ ὑπογραφή τῆς τροποποιημένης συμβάσεως ἐγένετο τήν 5-7-43 ἤ τήν 6-7-43**. Ἤτοι:

1ον) Ἀφοῦ συνεκροτήθη τό ΓΣ τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου τήν 20-5-43 καί ἀφοῦ ἤρχισεν, πρωτοβουλίᾳ τούτου, προσπάθεια μετατροπῆς τῶν ὁμάδων ἀνταρτοομάδων εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ, δηλαδή ἀφοῦ κατέστη περιττή ἡ ἐμμονή τῶν Βρετανῶν εἰς τόν ὅρον τῆς ἀπ' εὐθείας διοικήσεως τῶν ἀνταρτοομάδων τῶν διαφόρων ἐδαφικῶν διαμερισμάτων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

---

* «Ψ» ήταν το γράμμα, με το οποίο υπέγραφε ο Πλουμπίδης, ως υπεύθυνος του Κλιμακίου του ΠΓ, που είχε μείνει στην Αθήνα, τα σημειώματά του προς το Κλιμάκιο του ΠΓ, που ήταν το βουνό.

** Η διπλή ημερομηνία του Θ. Μ. προέχεται από το γεγονός ότι στις 5 Ιουλίου υπογράφηκε το Σύμφωνο ΕΛΑΣ-ΣΜΑ και στις 6 Ιουλίου, το σύντομο κοινό Ανακοινωθέν ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ. Δες, υποσημείωση 93.

2ον) Ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ ἐμπράγματος μετατόπισις τοῦ κέντρου δυνάμεως ἐνό-πλων ἑλλη[νικῶν] δυνάμεων ἐκ τῆς Μ.Α. (προκλήσεις σκοποῦσαι τήν διάλυσιν, στάσιν - διάλυσιν, τῆς ΙΙ Ταξιαρχίας) εἰς τήν Ἑλλάδα (αὔξησις δυνάμεως ΕΛΑΣ ὑπαίθρου εἰς 12.000 περίπου ἄνδρας).

3ον) Ἀφοῦ ἐγνώσθησαν (ὁ Τέμπο μετέσχεν εἰς τήν Πανθεσσαλικήν συνδιάσκε-ψιν τῆς 7-7-43) καί ἴσως ἀπερρίφθησαν (ὁ Τέμπο ἀνεχώρησεν τήν 9-7-43) αἱ προ-τάσεις τοῦ Τίτο περί συγκροτήσεως διαβαλκανικοῦ στρατηγείου παρτιζάνων.

4ον) Ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῆ καί προπαρασκευασθῆ ἡ τήν 10-7-43 πραγ-ματοποιηθεῖσα ἀπόβασις εἰς τήν Σικελίαν τῶν διαθεσίμων ἐν Μεσογείῳ (μετά τήν κατά Μάϊον 1943 ἐκκαθάρισιν ὑπ' αὐτῶν τῆς Β. Ἀφρικῆς) ἐνόπλων δυνάμεων τῶν ἀγγλοσαξονικῶν κρατῶν. Δηλαδή, ἀφοῦ διεξήχθησαν αἱ παραπλανητικαί ἐνέργειαι τοῦ ΕΛΑΣ κατά τῶν γερμανικῶν συγκοινωνιῶν (τῇ αἰτήσει τοῦ Στρατη-γείου Μ.Α.)* χωρίς νά συνοδεύωνται μέ ἀνάλογον ἐνίσχυσίν του εἰς ὅπλα κ.τ.λ. Καί ἑπομένως, ἀφοῦ ἔγινεν ἀντιληπτόν ὅτι δέν ἐπρόκειτο νά ἐπιχειρηθῇ ἀπόβασίς των εἰς τήν Ν.Α. Εὐρώπην καί τήν Ἑλλάδα.

5ον) Ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ ἐντός διημέρου συντριβεῖσα γερμανική ἐπίθεσις κατά τῆς ἐξεχούσης Δ. τοῦ Κούρσκ, ἡ ἀρξαμένη τήν ἕω τῆς 5-7-43. Δηλαδή, ὅταν ἤρχισεν νά γίνεται ἤ ἔγινεν σαφῶς ἀντιληπτόν ὅτι τά Σοβιετικά στρατεύματα, κατά τήν τότε ἀρξαμένην ἐκστρατείαν τοῦ 1943 εἰς τήν Ἀνατολικήν Εὐρώπην, θά προωθηθῶσι πρός Δ. καί κατά πολλάς ἑκατοντάδας χιλιομέτρων Δ. τῆς γραμμῆς Χάρκοβ-Ταϊ-γάνιον.

στ) Ἡ ὑπογραφεῖσα σύμβασις ἐτηρήθη καί δέν κατηγγέλθη κατά τόν Ὀκτώ-βριον 1943 πρό τῆς συνδιασκέψεως τῆς Τεχεράνης ἥτις καθόρισεν τήν Ἑλλάδα ὡς περιοχήν δράσεως Βρετανικῶν στρατευμάτων. Ὅταν ἤδη:

1) Τό στρατηγεῖον Μ.Α., αὐθαιρέτως καί μέ τήν πρόφασιν τῆς διεξαγωγῆς ἐμφυλίου πολέμου κατά τοῦ ΕΔΕΣ, ἔπαυσεν τόν εἰς ὅπλα, ἐφόδια καί χρήματα, ἐφοδιασμόν τοῦ ΕΛΑΣ τόν Ὀκτώβριον 1943, ἤτοι παρεβίασεν οὐσιώδη ὅρον τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπ' αὐτό καί σχεδόν τόν μόνον εὐνοϊ-κόν διά τόν ΕΛΑΣ.

2) Τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου καί ἡ ἐν Ἀθήναις καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ εἶχον λάβει γνῶσιν τόν Ὀκτώβριον 1943 ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου Ζέρβα, διά τῶν ὁποίων ἀπεδεικνύετο ἡ τῇ ἀνοχῇ, ἄν ὄχι προτροπῇ, τοῦ στρατηγείου Μ.Α. (διά τῶν πρα-κτόρων τῆς Μ.Ο.4) συνεργασία του μέ τόν Γερμανικόν Στρατόν κατοχῆς**.

---

* Πρόκειται περί της συμβολής στο σχέδιο ANIMALS.

** Παρεμπιπτόντως, έχω αναφερθεί και σε προηγούμενη εργασία μου (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 67). Αναλυτικότερα, για το ίδιο θέμα, δες: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τέταρτο. Έχω, επίσης, σημειώσει ότι στην αντιστασιακή βιβλιογραφία υπάρχει μεγάλο πλήθος πληροφοριών και στοιχείων. Προσθέτω: *Γασπαρινάτος*, τ. 2, σελ. 23-40, όπου και αρκε-

ζ) Ἡ ὑπογραφεῖσα σύμβασις ἐτηρήθη οὐσιαστικῶς μέχρι τῆς 2-12-44 καί δέν κατηγγέλθη, καίτοι ἐπεβαρύνθησαν οἱ ὅροι της διά τῆς ἀποδοχῆς ἄνευ οὐδενός ἀντισταθμίσματος τῶν ἐκ τοῦ δῆθεν σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ προσθέτων δουλειῶν καί δεσμεύσεων τοῦ ΕΛΑΣ.

η) Ἡ ὑπογραφεῖσα σύμβασις ἐτηρήθη μέχρι 2-12-44 μόνον ὡς πρός τούς ὅρους της τούς δυσμενεῖς διά τόν ΕΛΑΣ καί ἀπελακτίσθη αὐθαιρέτως καί διά ἀμφιβόλου σοβαρότητος ἐμφανῶν ἐπιχειρημάτων (ὅπως παρακατιόντες θά ἀναπτύξωμεν) ἡ, εἰς ἀντιστάθμισμα τοῦ προταθέντος ὑπό τοῦ στρατηγείου Μ.Α. ἐπανακριβοῦς καθορισμοῦ (ἐπί σχεδιαγράμματος ὑπό κλίμακα 1/100.000 καί ἐπί τῇ βάσει τῆς πραγματικῆς τότε καταστάσεως) τῆς περιμέτρου τῶν σημείων ἐπαφῆς τῶν ἐδαφικῶν περιοχῶν τοῦ ΕΛΑΣ καί τοῦ ΕΔΕΣ, δυναμένη νά ἐπιτευχθῇ ἐπανάληψις τοῦ ἐφοδιασμοῦ τοῦ ΕΛΑΣ εἰς ὅπλα, ἐφόδια, χρήματα.

θ) Ἡ ὑπογραφή καί τήρησις τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α., ἐδημιούργησεν:

1) Διά τῶν συχνῶν ἐπισήμων παρεμβάσεων «τῶν μελῶν τῆς Συμμαχικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς» (πρακτόρων τῆς Μ.Ο.4 ἤ I.S.S.) εἰς πάσης φύσεως ζητήματα τῆς ἁρμοδιότητος τῶν Δ/σεων καί τῶν ἐπιτελείων (Γ.Σ. καί Μ[εγάλων] Μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ) καί τοῦ τρόπου τῆς ὑποδοχῆς των, μίαν κατάστασιν πραγμάτων τοιαύτην, ὥστε ταῦτα νά καταναλίσκωσι τό 1/3 ἤ τό 1/2 τοῦ ἐργασίμου χρόνου των, καί εἰς σοβαρωτάτας ἀπό πρακτικῆς ἀπόψεως στιγμάς ἀκόμη, εἰς τό νά ἐφευρίσκωσι «διπλωματικά» ἐπιχειρήματα διά ν' ἀπορρίψουν παραλόγους παρεμβατικάς ἀξιώσεις των (ν' ἀσχολοῦνται μέ κινεζισμούς, κατά τήν γαλλικήν φρασεολογίαν «σινουασερί»), ἤ εἰς τό νά ἐφευρίσκουν τρόπους ἐνεργείας δυναμένους νά διαφύγωσι τῆς προσοχῆς τῶν πρακτόρων τούτων καί ἐπομένως τῆς ἐνοχλητικῆς παρεμβάσεώς των.

2) Διά τῶν συχνῶν ἀφανῶν ἐνεργειῶν των παρά τῷ πληθυσμῷ τῆς ἐλευθέρας περιοχῆς καί πρός πρόσωπα-ἡγετικά στελέχη τοῦ ΕΛΑΣ, μίαν κατάστασιν πραγμάτων τοιαύτην, ὥστε καί σημαντικόν προσωπικόν ν' ἀσχολεῖται διά τήν παρακολούθησίν της καί νά εἶναι ἀμφίβολον ἄν ἡ παρακολούθησις αὕτη καί τά ἐπί τῶν ἀποτελεσμάτων της βασιζόμενα ἀντίμετρα εἶναι ἀποτελεσματικά.

τά δημοσιευμένα στοιχεία σε βιβλία και αρχειακό υλικό. Σχετικά με το βιβλίο αυτό, έχω επισημάνει ότι ενώ είναι σαφής η επιθυμία του συγγραφέα να απάλλασσε, αν ήταν δυνατό, τον Ζέρβα από τις κατηγορίες, έχει και σε αυτό το θέμα (αλλά και γενικότερα, όπως παρατηρώ στον πρόλογό μου στο έργο του), «την εντιμότητα και το αίσθημα ευθύνης» όχι μόνον να δημοσιεύσει όλα τα επιβαρυντικά στοιχεία, αλλά και να παραδεχθεί «ότι πιθανότατα υπήρξε κάποια συμφωνία εκεχειρίας Ζέρβα-Γερμανών» (σελ. 36). Ακόμα και να υπαινιχθεί σαφώς ότι αυτό γινόταν, όπως εδώ υποστηρίζει και ο Θ. Μ., με «την ανοχή αν όχι προτροπή» των Άγγλων (σελ. 37-38).

Διερωτᾶται, ἐάν ὑπῆρξεν ὀρθή ἤ ἐσφαλμένη ἡ ἀπόφασις ἀποδοχῆς τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α., ἐφ' ὅσον ἐν τῇ πραγματικότητι ὁ ΕΛΑΣ ἔδρασεν στρατηγικῶς, ὅπως καί τά ἄτακτα στρατεύματα τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης (πλήν τῶν τῆς Ἰταλίας, 1944-1945, καί τῶν τῆς Γαλλίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας τό 1944), ὑπέρ τοῦ κυρίου ἤ πρωτεύοντος θεάτρου πολέμου Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καί οὐχί ὑπέρ τοῦ θεάτρου πολέμου Βορ[είου] Ἀφρικῆς ἤ Ἰταλίας*, ἅτινα διαδοχικῶς διοικοῦντο ὑπό τοῦ στρατηγείου Μ.Α. καί ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαγωγή αὐτή λόγω τῆς φύσεώς της συνέτεινεν τά μέγιστα εἰς τήν μείωσιν τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως τοῦ ΕΛΑΣ ὡς ἀποτελοῦσα τήν ἐμφανῶς ἥσσονα προσπάθειαν.

Καί διερωτώμενος, θέτει τά ἐρωτήματα:

1) Ἐάν ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξεν ἐσφαλμένη, διατί ἐλήφθη; Βάσει ποίων κριτηρίων στρατηγικῶν καί διά τίνων προσώπων ἐλήφθη; Διατί δέν ἠκολούθησεν ὁδόν παρεμφερή πρός ἐκείνην ἥν εἶχεν ἤδη χαράξει ὁ Τίτο;** Διατί δέν κατηγγέλθη πρό τῆς Τεχεράνης;

2) Ἐάν ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξεν ὀρθή, διατί δέν ἤχθη ἡ τήρησίς της εἰς τάς ἐσχάτας αὐτῆς συνεπείας (τήν ἐκτέλεσιν πάσης διαταγῆς τοῦ στρατηγείου Μ.Α., ἑπομένως τήν ἀποδοχήν, ἔμμεσον ἔστω, τῆς Βρετανικῆς ἐπιρροῆς καί ἐξαρτήσεως); Καί διατί ἀπερρίφθησαν τά εἰς Κούτσαινα προταθέντα ὑπό τοῦ στρατηγείου ΜΑ;***

3) Ἐάν δέν ὑπεγράφετο ἡ σύμβασις ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α. καί, ἀντί τούτου, συνεκροτεῖτο τό διαβαλκανικόν στρατηγεῖον παρτιζάνων τό θέρος τοῦ 1943, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ συνδιάσκεψις τῆς Τεχεράνης, τό τέλος Νοεμβρίου 1943, θά καθώριζεν τήν Ἑλλάδα ὡς περιοχήν δράσεως Βρετανικῶν στρατευμάτων κατά τάς ἐκστρατείας τοῦ 1944; Ἐάν ὄχι, ἀποτελεῖ βασικόν σφάλμα ἡ ἀπόφασις ἀποδοχῆς τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό στρατηγεῖον Μ.Α. καί ἡ τήρησις τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως ἑτεροβαρῶς ἐπί τόσον χρόνον;

---

* Χωρίς να προσθέτει κάποιο ουσιαστικό επιχείρημα για την υπεράσπιση των απόψεών του, παραθέτει μία γνώμη που τουλάχιστον περίεργη μπορεί να χαρακτηρισθεί. Πώς είναι, για παράδειγμα, δυνατό να λεχθεί ότι ο Γοργοπόταμος, η συμμετοχή στο ANIMALS κ.λπ., δεν ήσαν ενέργειες που άμεσα και κυρίως βοηθούσαν το μέτωπο Β. Αφρικής και Ιταλίας; Αλλά και αν υποστηρίξει κανείς το αντίστροφο, πώς μπορεί να λεχθεί ότι «ο ΕΛΑΣ έδρασεν στρατηγικώς» υπέρ του ενός ή του άλλου θεάτρου και όχι υπέρ του πολέμου των Συμμάχων συνολικώς;

** Έχω εξηγήσει (Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τρίτο) ότι η στρατηγική του κινήματος των Γιουγκοσλάβων παρτιζάνων ήταν διαφορετική από εκείνη του ΕΛΑΣ. Και μάλιστα, ότι, όπως τεκμηριώνεται ιστορικά, ούτε στη δική τους στρατηγική θεωρούσε ο Τίτο πως θα συνέβαλε η δημιουργία κοινού Βαλκανικού Στρατηγείου.

*** Για τη Σύσκεψη στα Κούτσαινα: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.

VII.

Ἡ ὑπό τοῦ στρατάρχου Τίτο προταθεῖσα, τάς ἀρχάς Ἰουλίου 1943, συγκρότησις διαβαλκανικοῦ στρατηγείου παρτιζάνων, ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἀπόρριψις ταύτης καί αἱ ἐκ ταύτης πολιτικαί, στρατηγικαί, τακτικαί συνέπειαι

Ὁ γράφων δέν γνωρίζει ἄν ὑπῆρχεν ἐπαφή μεταξύ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί τοῦ Στρατάρχου Τίτο πρό τῆς ἀφίξεως εἰς τήν Ἑλλάδα, ὡς ἀντιπροσώπου του, τοῦ σ. Τέμπο Δ/τοῦ τῆς ταξιαρχίας Μακεδονίας (Γιουγκοσλαβικῆς). Γνωρίζει ὅμως ὅτι ὁ σ. Τέμπο, ὡς καί ὁ σ. Τζότζο ἀντιπρόσωπος τῶν ἀλβανῶν παρτιζάνων (Τσέτας), μετέσχον τῆς Πανθεσσαλικῆς συνδιασκέψεως τοῦ ΕΑΜ τῆς 7-7-43 καί ὑποθέτει ὅτι οὗτος πρέπει νά ἔλαβεν ἐπαφήν μετά τῶν ἐν τῷ Γ.Σ. μελῶν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί νά ὑπέβαλεν εἰς αὐτά τήν πρότασίν του περί συγκροτήσεως διαβαλκανικοῦ στρατηγείου παρτιζάνων πρό τῆς 5-7-43, δηλαδή [πρό] τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου εἰς τό στρατηγεῖον Μ.Α. Ο γράφων, ὑποθέτει, –ἄν καί ἤκουσεν ἀπό μέλος τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ., δέν ἐνθυμεῖται ὅμως ποῖον καί πότε, ἴσως τόν ὑποστράτηγον σ. Σαράφην–, ὅτι ὁ ταξίαρχος Ἔντυ, μόλις ἔμαθε τήν ἄφιξιν τοῦ σ. Τέμπο καί τάς προτάσεις του, ἐπετάχυνεν τήν ὑπογραφήν τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό στρατηγεῖον Μ.Α.

Διατί ἡ πρότασις αὐτη ἀπερρίφθη* καί βάσει ποίων κριτηρίων ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (σ. Γ. Σιάντος), ὁ γράφων δέν γνωρίζει. Ἄλλωστε τά τῆς ὑποβολῆς τῆς προτάσεως ἔμαθεν πολλούς μῆνας μετά τήν ὑποβολήν καί ἀπόρριψίν της.

Διερωτᾶται ὅμως. Ὑπῆρξεν ὀρθή καί ὠφέλιμος ἡ ἀπόρριψις τῆς προτάσεως ταύτης; Καί δέν θά ἦτο προτιμωτέρα ἡ ἀποδοχή της, ἐφ' ὅσον διά ταύτης, κατά τόν γράφοντα (χωρίς νά θέλη νά στηρίξη συλλογισμούς ἐπί ἐάν καί θά), θά ἐπετυγχάνοντο σχεδόν μετά βεβαιότητος:

1) Συντονισμένη δρᾶσις τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων τῆς Ν.Α. Εὐρώπης, ἰδίως κατά τά ἔτη 1944-45, ἥτις θά εἶχεν μεγαλυτέραν στρατηγικήν καί τακτικήν ἀπόδοσίν των, ἄρα καί τοῦ ΕΛΑΣ.

2) Ἐντονωτέρα δρᾶσις τοῦ ΕΛΑΣ, ἰδίως κατά τό ἔτος 1944, ἥτις θά εἶχεν [ὡς] συνέπειαν ἄν ὄχι τήν ἐξάλειψιν τουλάχιστον τήν μείωσιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ.

---

* Δες: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τρίτο.

3) Στενωτέρα πολιτική ἐπαφή μετά τῶν Ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινημάτων τῆς Ν.Α. Εὐρώπης. Καί ἐφ' ὅσον, βάσει ταύτης, παρουσιαζομένης ἀντί τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό στρατηγεῖον Μ.Α., θά ἦτο ἴσως δυνατόν νά καθορισθῶσι εἰς τήν συνδιάσκεψιν τῆς Τεχεράνης κατά διάφορον τρόπον αἱ περιοχαί δράσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων.

Ἐν ὑποσημειώσει ἐνταῦθα, παρατηρεῖ ὁ γράφων ὅτι κατά σύμπτωσιν καί ἡ ὑπογραφή τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας, 11-2-45, συμπίπτει μέ τήν προηγουμένην τῆς Γιάλτας, 11-2-45*.

---

* Δύσκολο να αποφανθεί κανείς κατηγορηματικά, προς τι αυτή η παρατήρηση. Δεν έγινε, πάντως, για να σημειώσει, απλώς, μια χρονική σύμπτωση. Πιθανότατα θέλει να υποδηλώσει πως οι σημαντικές επιλογές του Εαμικού κινήματος συνέπιπταν με κορυφαίες διεθνείς συναντήσεις, τις οποίες εκείνο θα έπρεπε να αξιοποιεί. Ο ίδιος όμως νιώθει πόσο «τραβηγμένη» θα ήταν μια τέτοια άποψη, εντελώς έξω από τα πράγματα, και αποφεύγει να τη διατυπώσει σαφώς.

Κεφάλαιο Έκτο

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (ΒΑΘΜΟΙ, ΠΡΟΒΙΒΑΣΜΟΙ) ΤΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΟΥ ΕΛΑΣ

Ο Θ. Μ. έχει το θάρρος –όσο κι αν αυτό μπορεί να παρεξηγηθεί, επειδή οι καταγγελίες του γίνονται σε μυστική προς την καθοδήγηση έκθεση– να μιλάει και για τις σκοτεινές πλευρές της πραγματικότητας. Εκδηλώνεται, αναμφισβήτητα, στο γραπτό η γνωστή «γκρίνια» του. Υπάρχουν υπερβολές ή επιλεκτική προβολή κάποιων αδυναμιών και των στελεχών, που, υποτίθεται, τις εξέφραζαν. Το βασικό όμως, είναι ότι, από τη στιγμή που αυτά έχουν γραφεί και παραδίδονται στην ιστορική έρευνα, διαθέτουμε πρόσθετες πληροφορίες, που μπορούμε να τις διευκρινίσουμε, να τις διασταυρώσουμε και να τις απορρίψουμε ή να τις επιβεβαιώσουμε.

Χαρακτηριστικά, απ' αυτήν την άποψη, είναι και όσα λέγονται στο κεφάλαιο VIII του κειμένου του. Για μια ακόμα φορά, με περίεργη –«δαιμονική» θα την έλεγα– επιμονή, επανέρχεται (όπως, αρκετά εκτενώς, έκανε και στο κεφάλαιο II και, παρεμπιπτόντως, σε άλλα) στο θέμα της αξιοποίησης-αξιολόγησης των μονίμων αξιωματικών, αλλά και άλλων στελεχών (καπεταναίων, εκπροσώπων του ΕΑΜ) στον ΕΛΑΣ. Αλλού τον απασχόλησε η μη έγκαιρη αξιοποίηση των μόνιμων αξιωματικών. Στο κομμάτι που ακολουθεί σημειώνεται η μη αξιοκρατική χρησιμοποίησή τους στις μονάδες. Και συνάγεται γενικά πως συνέπεια ήταν η «επελθούσα μείωσις της τακτικής αποδόσεως του ΕΛΑΣ».

Πιο συγκεκριμένα, παρατηρεί: Κακώς έγινε η τοποθέτηση των μόνιμων αξιωματικών, με βάση την επετηρίδα τους στον τακτικό στρατό «και ουχί την θεωρητικήν μόρφωσίν των ή την πρακτικήν απόδοσίν των». Οι προαγωγές τους –στο χρόνο και, κυρίως, με τον τρόπο και τις συγκεκριμένες επιλογές που έγιναν– δεν συνέτειναν στην επικράτηση αξιοκρατικών κριτηρίων. Αυτά ίσχυσαν και για τα άλλα στρατιωτικά στελέχη (εφέδρους εκ μονίμων, εφέδρους εξ εφέδρων, εφέδρους σχολών του ΓΣ, κ.λπ.), και–

θώς και για τους πολιτικούς εκπροσώπους του ΕΑΜ, τους καπεταναίους του ΕΛΑΣ. Για τους τελευταίους χρησιμοποιεί και βαρύτερο υπαινιγμό: «ετοποθετούντο ή προηγούντο βάσει άλλων κριτηρίων, *διά τα οποία πολλά ελέγοντο»*. Προσθέτει, μάλιστα, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν τηρήθηκαν καν οι προϋποθέσεις που είχε θέσει η ΠΕΕΑ[95]. Και αναφέρει ονομαστικά αρκετά παραδείγματα μη αξιοκρατικής, κατά τη γνώμη του, χρησιμοποίησης στελεχών.

Οι επισημάνσεις του Θ. Μ. αντανακλούν μέχρις ορισμένου βαθμού μια πραγματικότητα. Και είναι απαραίτητες για να διαμορφώσουμε τη συνολική εικόνα. Ωστόσο, είναι ολοφάνερο ότι, πριν απ' όλα και κυρίως, τις χαρακτηρίζουν η αποσιώπηση κάποιων ειδικών συνθηκών, η στείρα γενίκευση και υπερβολική εξόγκωση των αδυναμιών, αλλά κι η εκνευριστικά προκατειλημμένη στάση απέναντι ορισμένων προσώπων. Μόνον, λοιπόν, η πρόσληψη των παρατηρήσεών του στις σωστές τους διαστάσεις μπορεί να συμβάλει στην αντικειμενική μας ενημέρωση[96].

Έχει, επίσης, δίκιο, όταν παρατηρεί ότι η εμπλοκή του ΕΛΑΣ και η δέσμευσή του με τις παλιές «επετηρίδες» ενέκλειε κινδύνους. Δεν νομίζω, ωστόσο, ότι θα μπορούσε να παραβλεφθεί η πραγματικότητα των δυσκολιών για προσέλκυση αξιωματικών στον ΕΛΑΣ. Ο ίδιος ο Μακρίδης σημειώνει πως και «η μη διενέργεια προαγωγών των στρατιωτικών στελεχών του ΕΛΑΣ, και μάλιστα των μονίμων τοιούτων, ...απετέλεσαν εν εκ των αιτίων, άτινα εμείωσαν την τακτικήν απόδοσίν του». Ούτε θα μπορούσε κανείς να σκεφθεί ότι θα έπρεπε ο ΕΛΑΣ να καθιερώσει κάποια δική του επετηρίδα και να εμπλακεί στις ακόμα μεγαλύτερες αναστατώσεις που αυτή θα προκαλούσε. Άλλωστε, όπως αποδεικνύεται από αρχειακά υλικά, η ΚΕ του ΕΛΑΣ, στην οποία καθοριστικός ήταν ο ρόλος του Θ. Μ., είχε, από τον Ιούνιο 1943, αποφασίσει παρόμοια μέτρα. Στο σχετικό κείμενο αναγράφεται ότι οι αξιωματικοί θεωρούνται «σαν να μην απομακρύνθηκαν ποτέ από το στράτευμα», «η αρχαιότητα... κανονίζεται με βάση την επετηρίδα του 1925» κ.λπ.[97]

Στην επιφυλακτική στάση προς τους μόνιμους αξιωματικούς και στις αντικρουόμενες, ορισμένες φορές απαράδεκτες, απέναντί τους συμπερι-

95. Η ΠΕΕΑ ασχολήθηκε επανειλημμένα με θέματα ηθικών αμοιβών, ιεραρχίας-αρχαιότητας αξιωματικών κ.λπ., ιδιαίτερα με την έγκριση της Πράξης 36 και άλλων συμπληρωματικών-διορθωτικών εκείνης: *Αρχείο ΠΕΕΑ*, σελ. 31, 35, 39, 75, 76, 78, 130, 138.

96. Δες, για παράδειγμα, όσα περί μονίμων αξιωματικών έχουν λεχθεί: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο.

97. *ΑΣΚΙ*, κιβ. 493, φακ. 30/1/2.

φορές, για τις οποίες έχω ήδη μιλήσει, προσθέτει ο Θ. Μ. τις δικές του πληροφορίες κι εκτιμήσεις. Εκείνο που περισσότερο σε αυτές εντυπωσιάζει είναι ότι, από τη μια μεριά, θεωρεί πως με τη μη έγκαιρη αξιοποίησή τους επήλθε «μείωσις της τακτικής αποδόσεως του ΕΛΑΣ» (κεφ. II του κειμένου του). Από την άλλη (κεφ. VIII) καταδικάζει τις λαθεμένες επιλογές τους, με ένα τέτοιο, μάλιστα, συνολικό τρόπο, συμπεραίνοντας, και πάλι, επήλθε «μείωσις κ.λπ.».

Πέρα από την προσωπική του, πιθανώς, πικρία, μια τόσο εξόφθαλμα αντιφατική ανάλυση θα μπορούσε να εξηγηθεί μόνον από τη σαφώς προκατειλημμένη σχέση του προς ορισμένα πρόσωπα. Η προκατάληψη γίνεται, για παράδειγμα, πολύ χαρακτηριστική όταν γράφει: «σ. Λευτεριάς... πολύ αμφισβητησίμων ικανοτήτων ... ανεπαρκούς πολεμικής ή άλλης αποδόσεως» κ.λπ. Βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ίσως μπορεί κανείς να βρει κάποια εξήγηση στην αμοιβαία «συμπάθειά» τους[98]. Δύσκολα όμως θα μπορούσαν να αποδοθούν σε παρόμοιους λόγους οι αρνητικές αναφορές κατά του Μάντακα. Και πολύ λιγότερο εξηγείται η με εμπάθεια σχεδόν αναφορά του στον Θ. Χατζή, που, ουσιαστικά, τον κατηγορεί ότι «υπέκλεψε» την ονομασία του σε συνταγματάρχη-καπετάνιο. Ενώ αυτός, όπως προκύπτει από το βιβλίο του της δεκαετίας του '70, αντιμετωπίζει τον Μακρίδη, τουλάχιστον εκ των υστέρων, με ψυχραιμία και θεωρεί γενικά θετική την προσφορά του[99].

Δεν αντιμετωπίζουμε, δυστυχώς, λίγες φορές τέτοιες στενάχωρες συμπεριφορές, αντιζηλίες και προσωπικούς ανταγωνισμούς, διαβάζοντας μαρτυρίες και γραπτά στελεχών του Εαμικού κινήματος. Από την άλλη μεριά, κατανοώ απολύτως και τις δύσκολες καταστάσεις που πέρασαν, τα πικρά βιώματα, τις υπερβολικές ακόμα και άδικες κριτικές που έχουν υποστεί πολλοί απ' αυτούς. Θέλω όμως να πιστεύω πως η δικαίωσή τους δεν θα προέλθει μέσω της «πληρωμής με το ίδιο νόμισμα», ύστερα, μάλιστα, από πολλά χρόνια. Αλλά με τη συμβολή τους, για να κριθούν με νηφαλιότητα και όσο γίνεται πιο κοντά στην ιστορική αλήθεια πρόσωπα και γεγονότα εκείνης της εποχής.

---

98. Ο Τ. Λευτεριάς (αν και, όπως έχω αναφέρει, δεν είχε την ευκαιρία να διαβάσει ολόκληρη την Έκθεση του Θ. Μ.) αναφέρεται συχνά εντελώς αρνητικά, χαρακτηρίζοντάς τον, εκτός των άλλων, και «συκοφάντη κακής ποιότητας», ενώ επικρίνει και τον «Παπασταματιάδη, υψηλής βαθμίδας στέλεχος της Μασονίας» (*Λευτεριάς*, σελ. 300-301, 322 κ.α.).

99. *Χατζής*, passim. Ας σημειωθεί ότι ο Χατζής κρατάει αυτή τη στάση, αν και, όπως φαίνεται, έχει διαβάσει την έκθεση Μακρίδη. Αργότερα, πάντως, ο Ζαχαριάδης χρησιμοποίησε, μαζί με άλλες, και τις καταγγελίες Μακρίδη για τον εναντίον του Χατζή διωγμό.

VIII.

Ἡ ἐκ τῆς τοποθετήσεως μονίμων ἀξιωματικῶν, τῶν προσχωρησάντων εἰς τόν ΕΛΑΣ, μέ μοναδικόν κριτήριον τόν βαθμόν καί τήν ἀρχαιότητά των τῆς 1-4-41, ἐπελθοῦσα μείωσις τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως τοῦ ΕΛΑΣ·

Ὁ γράφων, ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι:

α) Τόν Αὔγουστον ἤ Σεπτέμβριον 1943 ἔφθασεν εἰς τήν ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (τότε τεταμελῆ ἐκ τῶν: Ν. Γρηγοριάδη, ὡς προέδρου, Πτολ. Σαρηγιάννη ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, τοῦ γράφοντος ὡς Διευθυντοῦ τοῦ ΙΙΙ Γραφείου, τοῦ σ. Π. Δανιηλίδη ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Α' Σ.Σ. καί ἐπί τῶν συνδέσεων, τοῦ σ. Α. Χατζῆ ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΑΜ, διότι ὁ Διευθυντής τοῦ Ιου Γραφ[είου] της Ν. Παπασταματιάδης ἀπουσίαζεν μέ εἰδικήν ἀποστολήν εἰς τό Γ.Σ., ὁ Διευθυντής τοῦ ΙΙ Γραφ[είου] της Δεληβοριᾶς δέν μετεῖχε τῶν συνεδριάσεων ὡς συλληφθείς καί ἀφεθείς ὑπό τῆς εἰδικῆς ἀσφαλείας), πρότασις τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἐγκεκριμένη καί ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου, εὑρισκομένου παρά τῷ Γ.Σ. μέ εἰδικήν ἀποστολήν τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ (ὑποστράτηγος σ. Σαράφης, στρατιωτικός ἀρχηγός – Ἄρης, καπετάνιος – Α. Τζήμας, ἀντιπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ) περί συγκλήσεως ὑπ' αὐτοῦ ἀνωτάτου στρατιωτικοῦ συμβουλίου, ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ στρατ[ιωτικοῦ] Δ/τοῦ τοῦ Γ.Σ., τοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ Γ.Σ. (συν/ρχου Πετροπουλάκη) καί τῶν Δ/τῶν Μ[εγάλων] Μονάδων (ὑποστρατήγου Φλούλη Ιης Μ., ὑποστρατήγου Νάσση VIIIης Μ., ὑποστρατήγου Τζιότζιου ΙΧης Μ. καί συν/χου Ἰωάννου Παπαθανασίου ΧΙΙΙης Μ.), μέλλοντος σύν τοῖς ἄλλοις νά ὑποβάλη προτάσεις προαγωγῆς ἀξιωματικῶν τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου καί δή τῶν ἐκ μονίμων τοιούτων προερχομένων.

β) Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Γ.Σ. ἐνεκρίθη ὁμοφώνως ὑπό τῆς κομματικῆς φράξιας τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (σ. Α. Χατζῆ, Π. Δανιηλίδη, τοῦ γράφοντος), τῆς καθοδηγουμένης τότε ὑπό τοῦ μέλους τῆς Γραμμ[ατείας] τοῦ Π.Γ. τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ σ. Ζεύγου καί τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ.

γ) Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Γ.Σ., ὑποστηριχθεῖσα ὑπό τοῦ προέδρου τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ, ἐκρίθη ὡς ἀσύμφορος μόνον ὑπό τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Ε. ἀντιστρατήγου Σαρηγιάννη, διότι προαγωγαί, διενεργούμεναι *τότε καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον* (ἀπεκλείοντο τῶν προτάσεων οἱ μόνιμοι ἀξιωματικοί τοῦ ΕΛΑΣ οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς μονάδας του μή ὑπαγομένας ὑπό τό Γ.Σ.*, ὅπως τό Α'ΣΣ, ἡ ΙΙΙ Μ. Πελοποννήσου,

* Με τον περιορισμό αυτόν αποκλειόταν από τις προτάσεις προαγωγών και ο Θ. Μακρίδης.

τό 34ον ΣΠ Ἀττικῆς, ἤ μή εὑρισκομένας ἐν συνδέσει μέ τό Γ.Σ. καί τήν ΚΕ, ὅπως αἱ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ τοιαῦται, αἱ τῶν νήσων κ.λπ.): Ἀφ' ἑνός, [θά προκαλέσωσιν] σάλον μεταξύ τῶν ἤδη ὑπηρετούντων εἰς τόν ΕΛΑΣ μονίμων ἀξιωματικῶν, παρεμφερῆ μέ τόν ἐπί 25ετίαν ταλανίσαντα τήν Ἑλλάδα τοιοῦτον, τόν προελθόντα ἐκ τῶν προαγωγῶν τῶν γενομένων κατά τά ἔτη 1916-1917 ὑπό τῆς Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἀμύνης (τῶν Ἀξιωματικῶν τούτων ὄντων, κατά πάσα πιθανότητα, καί αὐτῶν, ὅπως οἱ ὑπόλοιποι ἀπό ἑκατονταετίας καί πλέον Ἕλληνες μόνιμοι ἀξιωματικοί, προσκεκολλημένων εἰς τήν ἀρχαιότητά των τήν καθοριζομένην ὑπό τῆς ἐπετηρίδος). Καί ἀφ' ἑτέρου, θά παρεμποδίσωσιν τήν προσδοκωμένην τότε προσχώρησιν πολλῶν μονίμων ἀξιωματικῶν εἰς τόν ΕΛΑΣ*.

δ) Αἱ ἀπόψεις αὗται τοῦ ἀντιστρατήγου Σαρηγιάννη, κριθεῖσαι βάσιμοι καί οὐσιαστικοῦ περιεχομένου ὑπό τοῦ γράφοντος (ἀξιωματικοί πρό διμήνου προσχωρήσαντες εἰς τόν ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καί πολύ μετρίας ἀξίας περιελαμβάνοντο εἰς τούς προταθησομένους, λόγω τῶν κριτηρίων τῶν μελῶν τοῦ ἀνωτάτου Στρατ[ιωτικοῦ] Συμβουλίου, ἅτινα μόλις ἀπό διμήνου εἶχον προσχωρήσει εἰς τόν ΕΛΑΣ, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀξιωματικοί ὑπηρετοῦντες εἰς τόν ΕΛΑΣ ἀπό τῆς συστάσεώς του, μεγάλης ἤ πολύ μεγάλης ἀξίας, ζητήσαντες ἀπό ἔτους τήν ἀποστολήν των εἰς τήν ὕπαιθρον ἀλλά μόλις πρό 15θημέρου διοχετευθέντες πρός αὐτήν, δέν περιελαμβάνοντο εἰς τούς προταθησομένους κ.ο.κ.), τόν ὤθησαν: Ἀφ' ἑνός, νά ζητήση τήν ἀναβολήν τῆς συζητήσεως ἐπί τῆς ληπτέας ἀποφάσεως. Καί ἀφ' ἑτέρου, μετά τοῦτο, νά ἐπιτύχη, πείθων τά μέλη τῆς κομματικῆς φράξιας καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, τήν λῆψιν ἀντιθέτου ἀποφάσεως, ἥτις καθώριζεν ὅτι οἱ μόνιμοι ἀξιωματικοί τοῦ ΕΛΑΣ θά παρέμεινον εἰς τούς βαθμούς των τῆς 1-1-41 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως καί τά τῶν προαγωγῶν των θά ἐρρυθμίζοντο μετά ταύτην ὑπό τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐλευθέρας πλέον Ἑλλάδος**.

ε) Ἡ διενέργεια προαγωγῶν τῶν μονίμων ἀξιωματικῶν τοῦ ΕΛΑΣ ἐθεσπίσθη μέν κατ' ἀρχήν ὑπό τῆς ΠΕΕΑ τόν Ἀπρίλιον ἤ Μάϊον 1944 διά σχετικῆς πράξεώς της, ἀλλά ἡ Γραμματεία της Στρατιωτικῶν (ὑποστράτηγος Ἐ. Μάντακας), διά τῆς διατυπώσεως ταύτης ὑπό μή γνωστοῦ εἰς τόν γράφοντα προσώπου, ἔθετεν τοιαύτας προϋποθέσεις διά νά προβῆ εἰς τήν ἔκδοσιν τῆς πράξεως προαγωγῆς (προτάσεις τῆς συνελεύσεως τῶν ἀνδρῶν τοῦ τμήματος εἰς ὅ ἀνῆκε ὁ προτεινόμενος, ἔγκρισις τῆς προτάσεως ὑπό συνελεύσεως τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀνωτέρων κλιμακίων, κ.λπ.) ὥστε πρακτικῶς καθίστα μή δυνατήν τήν διενέργειάν των.

---

* Υπήρχε όμως και μια άλλη άποψη, που εκφραζόταν από πολλούς, όπως γράφει παρακάτω ο ίδιος: Η μη διενέργεια προαγωγών μείωνε την τακτική απόδοση των στελεχών του ΕΛΑΣ.

** Τέτοιες ακριβώς διατάξεις θέσπισε η ΠΕΕΑ με την Πράξη αρ. 36, για την οποία έχει γίνει και προηγούμενα λόγος.

στ) *Αἱ μόναι προαγωγαί μονίμων ἀξιωματικῶν τοῦ ΕΛΑΣ αἱ γενόμεναι ὑπό τῆς ΠΕΕΑ ἐπετεύχθησαν:*

1) Χωρίς νά τηρηθῶσι αἱ προϋποθέσεις ἅς ἔθετεν ἡ σχετική πρᾶξις τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν, ὅπως αἱ ἑξῆς πέντε επ' ἀνδραγαθία, διά τεσσάρων πράξεών της: Τοῦ ἀντισυνταγματάρχου πεζικοῦ Ρήγου Γ., Διοικητοῦ τῆς 5ης Ταξιαρχίας, δι' ὅν ὁ γράφων πρωτοβούλως, ὡς Διευθυντής τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] ἐπιχειρήσεων τοῦ Γ.Σ., ἔκαμε πρότασιν, ἐγκριθεῖσαν ὑπό τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. (ὁ καπετάνιος του Ἄρης ἀπουσίαζεν εἰς τό Κλιμ[άκιον] Γ.Σ. Πελοποννήσου) καί ἐπέτυχεν τήν προαγωγήν του, παρά τάς ἀντιρρήσεις τοῦ Γραμ[ματέα] Στρατιωτικῶν ὑποστρατήγου Ἐμμ. Μάντακα, διά τήν ἐπιθετικήν ἐπιχείρησιν κατά τῶν Γερμανῶν τῆς Ἀμφίσσης τῆς 1-2 Ἰουλίου 1944*. Τῶν ταγματαρχῶν Ἀρέθα Εὐ., τ. Δ/τοῦ 7ης ταξιαρχίας καί Παπασπύρου Δ/τοῦ τοῦ 3/40 Σ.Π., δι' οὕς ἡ Δ/σις τῆς VIIIης Μ. πρωτοβούλως ἔκαμεν πρότασιν, ἐγκριθεῖσαν ὑπό τοῦ στρατ. Ἀρχηγοῦ Γ.Σ., καί ἐπέτυχεν τήν προαγωγήν των διά τήν ἐπιθετικήν ἐπιχείρησιν κατά τῶν Γερμανῶν τῆς Ἀμφιλοχίας τῆς 12/14-7-44. Τοῦ λοχαγοῦ Πεντελάκη Ι., Δ/τοῦ τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τῆς 8ης Ταξιαρχίας τῆς ΙΙ Μεραρχίας, δι' ὅν ἡ Δ/σις τοῦ Κλιμ[ακίου] Γ.Σ. Πελοποννήσου (Ἄρης) ἔκαμεν πρότασιν μετά θάνατον προαγωγῆς του διά τήν ἐπιθετικήν ἐπιχείρησιν κατά τῶν ταγματασφαλιτῶν τοῦ Βαλτετσίου, καθ' ἥν ἔπεσεν μαχόμενος. Ἑνός ἀνθ/γοῦ, τοῦ ὁποίου δέν ἐνθυμεῖται ὁ γράφων τό ὄνομα, Δ/τοῦ διμοιρίας ἐκ 18 ἀνδρῶν τῆς Χ Μεραρχίας, δι' ὅν, πρωτοβουλίᾳ τοῦ Δ/τοῦ τοῦ ΙΙΙ Γραφείου τοῦ Γ.Σ. ἐγκριθείσῃ ὑπό τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Δ/τοῦ τοῦ Γ.Σ., διετάχθη ἡ Χ Μ. νά ὑποβάλῃ πρότασιν προαγωγῆς του διά τήν ὑπ' αὐτοῦ ἀπόκρουσιν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Γερμανικοῦ λόχου δυνάμεως 100 καί πλέον ἀνδρῶν καί εἶτα ἐξόντωσιν τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λόχου τούτου εἰς τό περί τήν Καλαμπάκαν καί Β. αὐτῆς χῶρον.

2) Χωρίς νά τηρηθῶσι αἱ προϋποθέσεις ἅς ἔθετεν ἡ σχετική πρᾶξις τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν, πρωτοβουλίᾳ τῆς ἰδίας, προφανῶς διά νά τακτοποιηθῇ καί ἡ προσωπική θέσις τοῦ Γραμμ[ατέα] Στρατιωτικῶν, διά τῆς μοναδικῆς πράξεως διά τῆς ὁποίας οἱ Συν/χαι Τσαμάκος, Μπακιρτζῆς, Μάντακας, Σαράφης, Ματσούκας, Καλαμπαλίκης προήχθησαν εἰς ὑποστρατήγους**.

3) Χωρίς νά τηρηθῶσι αἱ προϋποθέσεις ἅς ἔθετεν ἡ σχετική πρᾶξις τῆς Γραμμ[ατείας] Στρατιωτικῶν, πρωτοβουλίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων μονίμων ἀξιωματικῶν τοῦ ΕΛΑΣ, διά νά ἐξισωθῶσι οἱ βαθμοί των μέ ἐκείνους τῶν μονίμων

---

* Έστω και αν, όπως φαίνεται, στις περιπτώσεις αυτές είχε δίκιο, πάντως αποδεικνύεται ότι τη «λογική» της παράκαμψης των οδηγιών της καθοδήγησης, την ακολουθούσε και ο Θ. Μ.

** Είναι έκδηλες, και στην παρατήρηση αυτή, οι προσωπικές αντιζηλίες και πικρίες.

ἀξιωματικῶν τῆς Μ.Α. καί ἐφ' ὅσον ἠδύναντο οἱ ἐνδιαφερόμενοι νά παράσχωσι θετικάς πληροφορίας (τό φθινόπωρο 1944) περί προαγωγῆς ἐν Μ.Α. νεωτέρων των ἀξιωματικῶν.

ζ) Αἱ τοποθετήσεις μονίμων ἀξιωματικῶν εἰς Δ/σεις καί ἐπιτελεῖα ἐγένετο πρακτικῶς, παρά τό κείμενον σχετικῆς πράξεως τῆς ΠΕΕΑ, σχεδόν ἄνευ ἐξαιρέσεως, μέ μοναδικόν κριτήριον τόν βαθμόν καί τήν ἀρχαιότητά των εἰς τήν ἐπετηρίδα, καί δή τήν ἐπετηρίδα τοῦ 1930 (βενιζελικήν) διά τούς ἐξ αὐτῶν ὑπηρετούντας πρό τοῦ 1930, καί οὐχί τήν θεωρητικήν μόρφωσίν των ἤ τήν πρακτικήν ἀπόδοσίν των εἰς τόν τακτικόν στρατόν ἤ τόν ΕΛΑΣ*.

η) Τά ἀνωτέρω εἰς §§α-ζ διά τούς ἀξιωματικούς τούς προσχωρήσαντας εἰς τόν ΕΛΑΣ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς [ἰσχύουσιν] καί διά:

1) Τούς ἐφέδρους ἐκ μονίμων ἀξιωματικῶν του τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τούς προσχωρήσαντας εἰς τόν ΕΛΑΣ.

2) Τούς μονίμους ὑπαξιωματικούς τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τούς προσχωρήσαντας εἰς τόν ΕΛΑΣ.

3) Τούς ἐφέδρους ἐξ ἐφέδρων ἀξιωματικούς τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τούς προσχωρήσαντας εἰς τόν ΕΛΑΣ.

4) Τούς ἐφέδρους ἀξιωματικούς τούς ἀποφοίτους τῶν σχολῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ.

θ) Τά ἀνωτέρω εἰς §§α-ζ διά τούς μονίμους ἀξιωματικούς τούς προσχωρήσαντας εἰς τόν ΕΛΑΣ δέν ἰσχύουσιν διά τούς καπεταναίους καί τούς ἀντιπροσώπους τοῦ ΕΑΜ οἱ ὁποῖοι ἐτοποθετοῦντο ἤ προηγοῦντο βάσει ἄλλων κριτηρίων ἀγνώστων εἰς τόν γράφοντα, *διά τά ὁποῖα πολλά ἐλέγοντο* καί εἰς τά ὁποῖα πάντως δέν περιελαμβάνοντο, πλήν ἐξαιρέσεων, τά τῆς ἀρχαιότητος ὑπηρεσίας καί τῆς πολεμικῆς ἀποδόσεώς των.

Ἀπόδειξιν τῶν ἀνωτέρω ὄχι βεβαίως μοναδικήν ἀλλά χαρακτηριστικήν ἀποτελεῖ:

Τό ὅτι, ἐκτός τοῦ καπετάνιου τοῦ Γ.Σ. *Ἄρη*, προαχθέντος (ἐπαξίως κατά τόν γράφοντα) κατά Ἰούνιον 1944 εἰς καπετάνιον-ὑποστράτηγον**, προήχθησαν κατά

* Πάντως, η Πράξη 36 καθόριζε ρητώς: «Οι αξιωματικοί... θα χρησιμοποιούνται στις διάφορες διοικήσεις και υπηρεσίες σύμφωνα με τις ικανότητες, τα προσόντα και τη δράση τους».

** Το καλοκαίρι, πια, του 1944, ενώ ο Άρης είχε σταλεί στο Μοριά, αρκετά μακριά από το κέντρο λήψης αποφάσεων, έγινε, επιτέλους, κατανοητό ότι έπρεπε να του αποδοθεί μια τιμητική διάκριση. Στην 41η Συνεδρίασή της, «στις 20 Ιούλη 1944, ημέρα Πέμπτη, ώρα 9 π.μ.», από την ΠΕΕΑ: «Με απόφαση του Γραμματέα Στρατιωτικών αποφασίζεται, σύμφωνα με την Πράξη 36, άρθρ. 4, §1-2, ν' απονεμηθεί ο βαθμός του εφέδρου Υποστρατήγου της ιεραρχίας των καπεταναίων στο συναγ. Άρη Βελουχιώτη, Καπετάνιο του Γεν.

Ἰούλιον-Αὔγουστον-Σεπτέμβριον 1944, εἰς καπετάνιους Συνταγματάρχας (ὁμάδος Μεραρχιῶν ἤ Σώματος Στρατοῦ) οἱ: σ. Μ. Βαφειάδης, καπετάνιος τῆς Ο.Μ.Μ. (ἐπαξίως κατά τόν γράφοντα), σ. Σ. Κωτσάκης, καπετάνιος τοῦ Α' Σ.Σ. (ἀμφισβητησίμων ἴσως ἱκανοτήτων κατά τόν γράφοντα, ἀλλά πάντως ἐξασκήσας τά καθήκοντα τοῦ πολιτικοῦ μέλους τῆς Δ/σεως τοῦ Α' Σ.Σ. ἀπό τῆς συστάσεώς του), σ. Λευτεριᾶς, καπετάνιος τῆς Ο.Μ.Σ. (πολύ ἀμφισβητησίμων ἱκανοτήτων κατά τόν γράφοντα καί βαρυνόμενος μέ πολλά σοβαρά ἀποδεικτικά στοιχεῖα ἀνεπαρκοῦς πολεμικῆς ἤ ἄλλης ἀποδόσεως, ἀλλά πάντως πραγματικῶς ἐξασκήσας διαδοχικῶς τά καθήκοντα τοῦ πολιτικοῦ μέλους Δ/σεως τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγείου Στερεᾶς, τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος Ἠπείρου (ΕΣΗ), τῆς XIII Μ. καί τῆς Ο.Μ.Σ.) καί Ἀθ. Χατζῆς, καπετάνιος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (ἀγνώστων ἱκανοτήτων κατά τόν γράφοντα, ἐφ' ὅσον δέν διετέλεσεν πολιτικόν μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐπί χρονικόν διάστημα ὑπερβαῖνον τούς ἕξι μῆνας, ὡς ὥριζεν ἡ σχετική πράξις τῆς ΠΕΕΑ).

Καί τό ὅτι δεν προήχθη, ἀντιθέτως, εἰς συνταγματάρχην-καπετάνιον ἤ καπετάνιον ἄλλου βαθμοῦ ὁ σ. Π. Δανηλίδης (ὅπως ἔπρεπε κατά τόν γράφοντα), ὅστις πραγματικῶς ἐξήσκησεν τά καθήκοντα τοῦ πολιτικοῦ μέλους τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ ἐπί 20 μῆνας ἤτοι ἀπό τῆς συστάσεώς της μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1943, ὅτε μετετέθη εἰς τήν III Μεραρχίαν Πελοποννήσου ὡς καπετάνιος ΕΛΑΣ.

Κατά τήν μεγίστην των πλειοψηφίαν, αἱ προαγωγαί αὗται καί ἰδίως τοῦ Ἀθ. Χατζῆ, αἱ γενόμεναι τόν Αὔγουστον τοῦ 1944 (6 ὁλόκληρους μῆνας μετά τήν διάλυσιν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί μετά τόν σχηματισμόν τῆς Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος), δίδουσι σαφῆ εἰκόνα τοῦ εἴδους καί τοῦ ποιοῦ τῶν κριτηρίων, βάσει τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ τοποθέτησις καί αἱ προαγωγαί καπετάνιων.

Ἐάν εἰς τά ἀνωτέρω γενικά περί τοῦ εἴδους καί ποιοῦ τῶν κριτηρίων βάσει τῶν ὁποίων ἐγένοντο αἱ τοποθετήσεις καί προαγωγαί καπετάνιων, προσθέση τά κατωτέρω ἐκτεθησόμενα τρία εἰδικά τοιαῦτα διά τήν προαγωγήν τοῦ σ. Ἀ. Χατζῆ, τότε ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης θά δυνηθῇ ν' ἀντιληφθῇ πλήρως τί ὁ γράφων ἐννοεῖ διά τῆς φράσεως «βάσει ἄλλων κριτηρίων ἀγνώστων εἰς τόν γράφοντα, διά τά ὁποῖα πολλά ἐλέγοντο».

Στρατηγείου» (δες, *Αρχείο ΠΕΕΑ*, σελ. 138). Είναι χαρακτηριστικό ότι η Απόφαση έχει καταχωρηθεί στα «Πρακτικά Συνεδριάσεων» ως «επικυρωμένη παραπομπή» (στο ίδιο, σελ. 39). Ίσως, μπορεί να λεχθεί ότι είχε «ξεχαστεί» η λήψη της απόφασης και κρίθηκε σκόπιμο να προστεθεί εκ των υστέρων στο βιβλίο των Πρακτικών! Τελικά, η Απόφαση δημοσιεύτηκε στο «Δελτίο Πράξεων και Αποφάσεων της ΠΕΕΑ, 5 Αυγούστου 1944, σελ. 59» (*Κείμενα Αντίστασης*, τ. Β', σελ. 212). Στις 18.8.1944, το ΓΣ του ΕΛΑΣ, με τη «Γενική Διαταγή», αρ. 9435, κοινοποιεί την Απόφαση της ΠΕΕΑ σε όλες τις μονάδες (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 53 και 256-257).

Τά είδικά κριτήρια, βάσει τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ προαγωγή τοῦ σ. Ἀ. Χατζῆ εἰς συνταγματάρχην καπετάνιον εἶναι:

1) Ὅτι ὁ σ. Ἀ. Χατζῆς προήχθη εἰς συνταγματάρχην-καπετάνιον διότι ἐπεδίωξεν νά ἐπιτύχῃ ταύτην χαρακτηριστικῶς, *ἐπωφελούμενος τοῦ γενικοῦ πνεύματος ὅπερ ἐπεκράτει τότε εἰς τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν* διά παρατεταμένης προσπαθείας καί εἰδικῶν μετακινήσεών του ἐκ τῆς ἕδρας τῆς ΚΟΠΣ πρός τήν ἕδραν τῆς ΠΕΕΑ. Ὅταν ὁ ἀντιστράτηγος Π. Σαρηγιάννης ἠρνήθη νά τοῦ δώσῃ τήν αἰτηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ προσωπικῶς καί ὄχι ὑπηρεσιακῶς βεβαίωσιν μή ἀνταποκρινομένην πρός τά πράγματα, ἐπέτυχεν διά προσωπικῆς αἰτήσεώς του τοιαύτην ἀπό τόν ἀντιστράτηγον Ν. Γρηγοριάδην ἀορίστως συντεταγμένην.

2) Ὅτι ὁ ἀντιστράτηγος Ν. Γρηγοριάδης, ὅταν ἔμαθε τόν τρόπον χρησιμοποιήσεως ὑπό τοῦ σ. Ἀ. Χατζῆ τῆς χορηγηθείσης βεβαιώσεως καί τήν ἐπακολουθήσασαν προαγωγήν του ἀπό τόν συνταγματάρχην Ν. Παπασταματιάδην ἐπιτελάρχην τοῦ Γ.Σ. καί τόν γράφοντα, ἐπί μακράς ὥρας πολλάκις τούς ἐπεσκέπτετο εἰς Φουρνά διά νά τούς πείσῃ ὅτι αὐτός δέν ἔδωκεν τήν βεβαίωσιν μέ χαριστικήν διάθεσιν, ἀλλά παραπλανηθείς.

3) Ὅτι οἱ σ. Γ. Σιάντος καί Ἰ. Ἰωαννίδης, ὅταν ἔμαθαν ἀπό τόν γράφοντα εἰς Ρόσι Πετριλίων τά τῆς προαγωγῆς, ἐφάνησαν ἀγανακτήσαντες καί ὑπεσχέθησαν νά φροντίσωσι διά τήν ἀκύρωσιν τῆς σχετικῆς πράξεως τῆς ΠΕΕΑ, ὅμως πρακτικῶς ἡ σχετική πράξις τῆς ΠΕΕΑ οὐδέποτε ἠκυρώθη, ἄρα οὐσιαστικῶς ἔτυχεν τῆς ἐγκρίσεως τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ.

Κατ' ἀρχήν καί ἄνευ ἐπιφυλάξεως τινός δέχεται ὡς ὀρθήν τήν ὑπό πολλῶν ἤδη ἐκφρασθεῖσαν ἄποψιν ὅτι ἡ μή διενέργεια προαγωγῶν τῶν στρατιωτικῶν στελεχῶν τοῦ ΕΛΑΣ, καί μάλιστα τῶν μονίμων τοιούτων, δοθείσης τῆς ἐπαναστατικῆς φύσεως τούτου, ἀπετέλεσεν ἕν ἐκ τῶν αἰτίων ἅτινα ἐμείωσαν τήν τακτικήν ἀπόδοσίν του, ὑπό τήν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι αἱ προαγωγαί θά διενεργοῦντο μέ μόνα κριτήρια τήν ἱκανότητα καί ἰδίως τήν πολεμικήν ἀπόδοσιν τοῦ προαγομένου. Καί προσθέτει, ὅτι διά τήν ἐκ τῆς μειώσεως ταύτης τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως τοῦ ΕΛΑΣ ζημίαν τοῦ Ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑπευθύνων, ἤ *μᾶλλον ὁ κυριώτερος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ γράφων**.

Δεχόμενος ὅμως τήν ἄποψιν ταύτην κατ' ἀρχήν, διερωτᾶται:

1) Ἐάν τά πρόσωπα (τοιαῦτα τά ὁποῖα ἦσαν ἐν τῇ πραγματικότητι), τά ὁποῖα

* Ακόμα ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου που ο Θ. Μ. προχωρεί στην «αυτοκριτική» του. Δέχεται ότι είναι «εις εκ των κυριωτέρων υπευθύνων, ή μάλλον ο κυριώτερος» που συνετέλεσε, ώστε να ακολουθήσει ο ΕΛΑΣ αυτή τη λογική στο θέμα των προαγωγών κ.λπ. Αμέσως όμως παρακάτω, με μια σειρά ερωτηματικά, υποδηλώνει ότι αυτή ήταν η συμφερότερη (αν, και πάλι, την καταδικάζει!).

ἀπετέλεσαν κατά καιρούς τά ὄργανα Δ/σεως ἅτινα θά ὑπέβαλον τάς προτάσεις προαγωγῆς ἤ θά ἠκύρουν τάς ὑποβληθεῖσας προτάσεις προαγωγῆς, ἦσαν ἐν τῇ πραγματικότητι ἐκεῖνα ἅτινα θά ἠδύναντο νά διενεργήσωσι προαγωγάς μέ μόνα κριτήρια τήν ἱκανότητα καί τήν πολεμικήν ἀπόδοσιν; Ἤ μήπως ταῦτα θά διενήργουν καί τάς προαγωγάς στρατιωτικῶν στελεχῶν μέ κριτήρια παρεμφερῆ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΑΜ;

2) Ἄν προαγωγαί στρατιωτικῶν στελεχῶν, διενεργούμεναι βάσει κριτηρίων παρεμφερῶν μέ ἐκεῖνα ἅτινα ἰσχύουν διά τάς προαγωγάς τῶν καπετάνιων, θά ἐμείωναν ἀκόμη περισσότερον τήν τακτικήν ἀπόδοσιν τοῦ ΕΛΑΣ, ἀντί νά τήν αὐξήσουν;

3) Ἄν, δοθείσης τῆς ἐμπραγμάτου καταστάσεως ὡς ἐδημιουργήθη αὕτη ἤδη πρό τοῦ Αὐγούστου 1943, ἡ μή διενέργεια προαγωγῶν στρατιωτικῶν στελεχῶν τοῦ ΕΛΑΣ *ἐν τελευταίᾳ συνθέσει ἐμείωσεν ἤ ηὔξησεν τήν τακτικήν ἀπόδοσίν του*, ἤτοι ἔβλαψεν ἤ ὠφέλησεν τόν Ἐθνικοαπελευθερωτικόν ἀγῶνα;

4) Ἄν ὁ γράφων, ἐνεργήσας ὡς ἐνήργησεν (καί κανείς πιστός εἰς τό περιεχόμενον τῆς πρώτης ἱδρυτικῆς διακηρύξεως τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ τῆς 16-2-42 τό ὁποῖον καί ὁ ἴδιος εἶχεν ἐγκρίνει τότε) οὐσιαστικῶς ὠφέλησεν τόν Ἐθνικοαπελευθερωτικόν ἀγῶνα, ὅπως προετίθετο καί εἶχεν ὑποσχεθεῖ, ἤ ἔβλαψεν τοῦτον; Ἀσχέτως μέ τό ἄν δύναται νά ἔχῃ τυπικήν ἤ οὐσιαστικήν εὐλογοφανῆ δικαιολογίαν διά τήν ἐνέργειάν του ταύτην.

Κεφάλαιο Έβδομο

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Στο κεφ. IX της απόρρητης Έκθεσής του, τον Θ. Μ. απασχολούν τα ερωτήματα: Ποιο ή ποια στρατιωτικά σχέδια είχαν εκπονηθεί για την κατάληψη της Αττικής; Σε τι αποσκοπούσαν;

Η ύπαρξη ενός τέτοιου ζητήματος δεν είναι άγνωστη στην Εαμική ιστοριογραφία. Η καταγραφή των σχετικών μαρτυριών, μαζί με τα πολλά νέα στοιχεία και τις πολύτιμες πληροφορίες που παρέχει ο Μακρίδης, παρατέθηκε ήδη στα προηγούμενα[100]. Ο αναγνώστης θα παρακολουθήσει, με ειδικό ασφαλώς ενδιαφέρον, τη σταθερή άποψή του ότι οι Άγγλοι προετοίμαζαν ένοπλη αντιπαράθεση και ο ΕΛΑΣ πρέπει να γίνει ικανός να τους αντιμετωπίσει. Κι ακόμα ότι, ακριβώς γι' αυτό, επειδή δεν ήταν γνωστό πότε, με ποιες και πόσες δυνάμεις θα γίνει η σύγκρουση, εκείνος αρνιόταν επίμονα, να συμμετέχει στη σύνταξη ενός τέτοιου σχεδίου.

Με την έννοια αυτή, θα πρέπει ν' αποδοθεί ιδιαίτερη αξιοπιστία στις παρατηρήσεις του για την τάση «της καθοδηγήσεως του ΚΚΕ εις το να περιφρονεί τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα πολεμικής ισχύος». Έστω κι αν κάποιος, καχύποπτα, θεωρήσει τις εκτιμήσεις αυτές ως προσπάθεια δικαιολόγησης δικών του λαθεμένων, τότε, αντιλήψεων, παραλείψεων και αδυναμιών. Αποκτούν, επίσης, μεγάλη αξία οι σπάνιες πληροφορίες του για τη παραπέρα τύχη «του σχεδίου» ή «των σχεδίων».

Σύμφωνα με μια άλλη παρατήρησή του, όλες αυτές οι πληροφορίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον μόνον ως «απαραίτητος εισαγωγή διά την κατανόησιν σοβαρωτάτων ερωτημάτων, πηγαζόντων εκ της διεξαγωγής των επιχειρήσεων κατά Δεκέμβριον 1944». Έχει, ασφαλώς, δίκιο. Είναι ιδιαί-

100. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τρίτο.

τερα σημαντικές, έτσι κι αλλιώς, οι όποιες «λεπτομέρειες» δίδει για τη ιστορική έρευνα. Εκτός όμως απ' αυτό, φωτίζουν μερικές ακόμα πλευρέ για το θέμα της στάσης της ηγεσίας του ΚΚΕ ως προς τη μεταπολεμικ πολιτική εξουσία στη χώρα και την προετοιμασία για τη διεκδίκησή της.

Επειδή, ωστόσο, στις τελευταίες σελίδες του παρόντος κεφαλαίου τη απόρρητης Έκθεσής του, ο Θ. Μ. δίνει αναλυτικές πληροφορίες για τι δυνάμεις που αντιπαρατάχθηκαν στις συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1944 μπορεί να προστεθούν εδώ κάποιες παρατηρήσεις, έχοντας υπόψη ότι τ ίδιο ζήτημα έχει ήδη εξετασθεί εκτενέστερα και προηγούμενα[101].

Τον Μακρίδη δεν απασχολεί η γενική-πολιτική πλευρά ενός τέτοιο σχεδίου. Τον ενδιαφέρει μόνον, αν «τεχνοκρατικά» μπορούσε να συντα χθεί. Γράφονται, δηλαδή, όλα αυτά για να στηριχθούν οι αιτίες που, απ στρατιωτική πλευρά, οδήγησαν στην ήττα του ΕΛΑΣ. Καταλήγει στο γενι κό συμπέρασμα, ότι η αποτυχία ήταν αναπόφευκτη, κυρίως, γιατί: α Εφαρμόστηκε σχέδιο στρατιωτικών επιχειρήσεων εντελώς αντίθετο μ εκείνο που είχε αυτός εκπονήσει το φθινόπωρο του 1943. Και β) Δεν πάρ θηκαν, ευθύς εξαρχής, μέτρα για να αφοπλιστούν οι διάσπαρτες, τότε στην Ελλάδα βρετανικές δυνάμεις και να παρεμποδιστεί ο άμεσος ερχο μός τους στην Αθήνα. Η άποψή του μπορεί να συζητηθεί και εκτιμηθε από τους περί τα στρατιωτικά ειδήμονες.

Θέλω όμως να υπογραμμίσω ότι οι λεπτομέρειες που παραθέτει γι τον αριθμό και τη διάταξη των αντιμαχόμενων δυνάμεων αποτελούν πολύτιμο υλικό, που για πρώτη φορά, απ' όσο ξέρω, παρέχονται στην ιστοριογραφία[102]. Να προσθέσω όμως μια παρατήρηση: Τις πληροφορίες του, τις συνοδεύει με πολλά ερωτηματικά: «διατί» έγιναν όλα έτσι; Πρόκειται για το συνήθη τρόπο του, με τον οποίο όχι απλώς εκφράζει την υποκειμενική του αντιπάθεια προς διάφορα στελέχη, αλλά φτάνει σαφώς να υπαινιχθεί και συνειδητή εκ μέρους τους υπονόμευση του Εαμικού κινήματος.

---

101. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

102. Γενικές πληροφορίες για τον αριθμό και τη διάταξη των δυνάμεων που συγκρούστηκαν το Δεκέμβριο υπάρχουν σε πολλά βιβλία. Για παράδειγμα: *Έκθεση Σιάντου*, σελ. 11-16. *Σαράφης*, σελ. 582-601. *Ιστορία Αντίστασης*, τ. Δ', σελ. 1598-1601 και, κυρίως, σελ. 1761-1766. *Ρούσος*, τ. Β', σελ. 334-340. Από ηγέτες του ΕΛΑΣ στα Δεκεμβριανά: *Κωτσάκης*, Δεκέμβρης, σελ. 331-335 (χωρίς να παραθέτει αριθμούς). *Κεπέσης*, σελ. 188-192. Από πρόσφατες μη Εαμικές πηγές: *Γασπαρινάτος*, τ. 4, σελ. 321-330. Η εικόνα ως προς τα δεδομένα αυτά θα συμπληρωθεί, αν δοθούν τα επίσημα στοιχεία από το ΓΕΣ (πιθανόν να υπάρχουν στα Αρχεία της ΔΙΣ), όπως και από βρετανικές στρατιωτικές υπηρεσίες. Δες και υποσημειώσεις 750-754 στον πρώτο τόμο του βιβλίου.

Ωστόσο, ακόμα και αν η γνώμη του για ανικανότητα της ηγεσίας γίνει αποδεκτή (όχι, βέβαια, και η εκ μέρους του κατηγορηματική και απόλυτη καταδίκη της ως πλήρως ανεπαρκούς), είναι, οπωσδήποτε, απαράδεκτοι και αναπόδεικτοι οι υπαινιγμοί του που, ουσιαστικά, στρέφονται εναντίον του συνόλου, σχεδόν, των ηγετικών στελεχών του ΚΚΕ-ΕΛΑΣ και, πολύ χειρότερα, όταν υπαινίσσονται κατηγορίες για "προδοσία" κ.λπ.

IX.

Τό κατά Σεπτέμβριον-Ὀκτώβριον 1943 ἐκπονηθέν σχέδιον ἐνεργείας διά τήν κατάληψιν τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς (Ἀθηνῶν-Πειραιῶς-περιχώρων) ὁ τρόπος τῆς συντάξεώς του, αἱ ἀρχαί ἐπί τῶν ὁποίων ἐβασίσθη ἡ σύνταξίς του, ἡ τροποποίησίς του τόν Ἀπρίλιον 1944, ἡ κατά Δεκέμβριον 1944 διεξαγωγή τῶν ἐπιχειρήσεων, ἄνευ σχεδίου ἐνεργείας συνολικοῦ, καί αἱ ἐκ ταύτης συνέπειαι

Ὁ γράφων, ὅταν κατά τόν Σεπτέμβριον 1943 (μετά τήν κατάρρευσιν τῆς Ἰταλίας) ἔλαβεν διά τοῦ σ. Ζεύγου ἐντολήν νά ἀποτελέσῃ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς μελέτης συντάξεως ἐγγράφου σχεδίου ἐνεργείας διά τήν κατάληψιν τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς (Ἀθηνῶν-Πειραιῶς-περιχώρων), συγχρόνως ἤ ἀμέσως μετά τήν ἀποχώρησιν (προβλεπομένην ὡς λίαν προσεχῆ) τῶν στρατευμάτων κατοχῆς. Καί ὅταν ἔμαθεν ὅτι εἰς τήν Ἐπιτροπήν θά μετεῖχον ὁ σ. Ἰ. Ζεῦγος ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ., ὁ σ. Βασ. Μπαρτζιώτας ὡς γραμ[ματεύς] τῆς ΚΟΑ, ὁ σ. Βατουσιανός ὡς γραμ[ματεύς] ΚΟΠ, ὁ σ. Ἀθ. Χατζῆς ὡς γραμ[ματεύς] τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ, ὁ σ. Π. Δανιηλίδης ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί τοῦ Α′ Σ.Σ., ὁ σ. λοχαγός Ἰ. Τιμογιαννάκης ὡς Δ/τής, οὐσιαστικῶς, τοῦ ΙΙ γραφ[είου] τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί ὁ γράφων ὡς Δ/τής, τοῦ ΙΙΙ γραφ[είου] τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ἤδη ἦτο βέβαιος περί τῆς τάσεως τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς τό νά περιφρονῇ τά ποσοτικά καί ποιοτικά δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος καί πλήρης φόβου διά τάς ἐνδεχομένας ἐν τῇ πράξει συνεπείας της.

Διότι, ὅταν ἐκλήθη ἀμέσως μετά τήν κατά τά τέλη Ἰουλίου 1943 ἀνατροπήν τῆς Κυβερνήσεως Μουσολίνι εἰς συνεδρίασιν, εἰς ἥν μετεῖχον καί τά μέλη τῆς Γραμμ[ατείας]* τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, διά νά ἐκθέσῃ προφορικῶς εἰς τούς μετέχοντας τῆς συνεδριάσεως τάς κατ' αὐτόν, ἐκ προβλεπομένης ὡς προσεχοῦς συνθηκολογήσεως τῆς Ἰταλίας, συνεπείας ἐπί τοῦ ὅλου ἰσοζυγίου δυνάμεων ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων συνασπισμῶν καί ὡς ἐκ ταύτης ἐπί τῆς πιθανῆς ἐξελικτικῆς πορεί-

* Μετά τις πρώτες προσπάθειες για ανασυγκρότηση των κομματικών δυνάμεων (1941), η καθοδήγηση του ΚΚΕ (Κεντρική Επιτροπή-ΚΕ, που εκλέγει το Πολιτικό Γραφείο-ΠΓ) διαμορφώνεται υπό τον Γιώργη Σιάντο στην 8η Ολομέλεια της ΚΕ (Ιανουάριος 1942). Στη διάρκεια της κατοχής, με τις αποδράσεις και άλλων κρατουμένων ή και με νέες προσλήψεις, συμπληρώνεται η ΚΕ. Στη Β' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του ΚΚΕ (Δεκέμβριος 1942), η ΚΕ εκλέγει ΠΓ, που, με ελάχιστες αλλαγές, λόγω των συνθηκών, παραμένει σε όλο το διάστημα. Τότε ορίζεται και τριμελής Γραμματεία του ΠΓ, από τους: Γιώργη Σιάντο, Γιάννη Ιωαννίδη, Δημήτρη Γληνό. Με την απόδρασή του από το νοσοκομείο (Φεβρουάριος 1943), συμμετέχει στη Γραμματεία ο Γιάννης Ζέβγος και παραμένει σε αυτήν ως μέλος της, μετά το θάνατο του Δημήτρη Γληνού (23 Δεκεμβρίου 1943). Αργότερα, μετά την απόδρασή του, μέλος της Γραμματείας είναι και ο Μ. Παρτσαλίδης.

ας τοῦ ὅλου ἐν ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ πολέμου. Καί ἐπί πλέον, διά νά ἀπαντήσῃ εἰς τό ἐρώτημα, ἄν εἰς τάς πιθανάς συνεπείας τῆς Ἰταλικῆς συνθηκολογήσεως περιλαμβάνεται ἡ ἀπόσυρσις τῶν ἀξονικῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς Ν.Α. Εὐρώπης καί τῆς Ἑλλάδος. Καί ὅταν προσέκρουσεν εἰς ἐπίμονον γνώμην πολλῶν ἐκ τῶν μετεχόντων τῆς συσκέψεως ὅτι αἱ συνέπειαι τῆς Ἰταλικῆς συνθηκολογήσεως δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι μόνον ἐκεῖναι, ἅς ὁ γράφων ἐξέθεσεν ἐν τῇ προφορικῇ του ἐκθέσει ὡς τάς μεγίστας δυνατάς (αἱ ἐλάχισται δυναταί δέν ἐλήφθησαν κάν ὑπ' ὄψιν, καίτοι ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθησαν αἱ πλησιέστεραι πρός τήν πραγματικήν ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων), βάσει χαρτῶν τῶν πραγματικῶν καί ἐνδεχομένων θεάτρων πολέμου, ἀριθμοῦ μεραρχιῶν, διαθεσίμων ἀνδρῶν εἰς τάς στρατολογικάς βάσεις, ποιοτικοῦ συντελεστοῦ τῶν διαφόρων στρατῶν κ.τ.λ., ἀλλά ἄλλαι τοιαῦται, ἀορίστως καθοριζόμεναι ὡς πολύ εὐρυτέρας σημασίας κ.τ.λ.

Διά πρώτην φοράν, ἐκδήλως καί σαφῶς, ἀντελήφθη *τήν περιφρόνησιν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ἤ τουλάχιστον μελῶν τινῶν ταύτης πρός τά ποσοτικά* (βιομηχανικῆς παραγωγῆς – δημογραφικῆς στρατολογικῆς ἀποδόσεως – ἀριθμοῦ μαχίμων μεραρχιῶν – καί λοιπά ποσοτικά στοιχεῖα πολεμικοῦ δυναμικοῦ) ὡς καί ποιοτικά (μέσος ποιοτικός συντελεστής διαφόρων στρατῶν συναγόμενος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πεδίων μάχης τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος, χῶρος-χρόνος, κ.τ.λ.), *δεδομένα τῆς πολεμικῆς ἰσχύος*.

Γράφει, σαφῶς καί ἐκδήλως. Διότι μόνον ἐπί τῆς περιφρονήσεως τούτων, τῆς σαφοῦς καί ἐκδήλου, ἠδύναντο νά στηριχθῶσι ἀπόψεις ὅπως ἐκείνη, καθ' ἥν τά βρετανοαμερικανικά στρατεύματα Μ.Α., τά τότε προσπαθοῦντα νά στερεώσωσι τό προγεφύρωμά των τοῦ Σαλέρμο, ἐντός μηνῶν τινῶν θά προωθηθῶσι διά Μπρένερ πρός Βαυαρίαν, καί ἐκείνη, καθ' ἥν θά ἐκκενωθῇ ἡ Ν.Α. Εὐρώπη πρός ἐξοικονόμησιν δυνάμεων κ.τ.λ. Καθ' ἥν στιγμήν τά δεδομένα ταῦτα μετά βεβαιότητος ἔδιδον: 1) Τήν Ἰταλικήν χερσόνησον, ὀρεινήν, ἔχουσαν εἰς βάθος 600 χλμ., πλάτος μόνον 200-250 χλμ. καί δυναμένην νά κρατηθῇ μέ 15-20 Μεραρχίας Γερμανικάς (διά στατικῆς ἀμύνης καί ὑποχωρητικοῦ ἐπιβραδυντικοῦ ἐλιγμοῦ ἐναλασσομένων) ἐπί μακρόν χρόνον. 2) Τήν Βαλκανικήν χερσόνησον, ὀρεινήν, προκαλυπτομένην ἀπό ἄλυσσον νήσων ὀχυρωμένων, ἔχουσαν πλάτος ὁλοέν διευρυνόμενον πρός Β. ἀπό 250 χλμ. εἰς τό ὕψος τοῦ Ὀλύμπου, εἰς 1.000 χλμ. εἰς τό ὕψος τοῦ Δουνάβεως, καί δυναμένην νά κατέχεται μέ 20-25 Μεραρχίας Γερμανικάς ἀσφαλῶς. 3) Τήν Γερμανίαν, διαθέτουσαν ἀκόμα 70-80 Μεραρχίας εἰς Ἰταλίαν, Ν.Α. Εὐρώπην καί εἰς γενικάς ἐφεδρείας. 4) Τό στατικόν ἀμυντικόν μέτωπον εἰς τό ὕψος τοῦ Δουνάβεως ἀπαιτοῦν τουλάχιστον 45-50 Μεραρχίας Γερμανικάς καί μή ἔχον δυνατότητας ἐλιγμοῦ πρός Β., λόγω τῆς ἐγγύτητός του πρός τήν πλευράν καί τάς συγκοινωνίας τοῦ κυρίου ἤ πρωτεύοντος θεάτρου πολέμου Ἀνατολικῆς Εὐρώπης.

Καί διότι μόνον βραδύτερον μετά τόν σχηματισμόν τῆς ΠΕΕΑ, ἡ τάσις αὕτη περιφρονήσεως τῶν ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν δεδομένων τῆς πολεμικῆς ἰσχύος (εἰς ἥν καί μόνον, ὑπό τοῦ γράφοντος καί τῶν ἄλλων μονίμων ἀξιωματικῶν τῶν κατεχόντων θέσεις λόγω τῆς φύσεώς των ἐν ἐπαφῇ εὑρισκομένας μέ τήν ἀνωτάτην καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, ἀπεδίδετο ἡ τάσις ταύτης εἰς τό νά λαμβάνῃ ἀποφάσεις ἤ νά ὑποδεικνύῃ τήν λῆψιν ἀποφάσεων ἐκτός τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καί τοῦ ὑπάρχοντος δυναμικοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων εὑρισκομένης) περιεβλήθη μέ τεχνικόν στρατιωτικόν περικάλυμμα, προθυμότατα παρεχόμενον ὑπό τοῦ Γραμματέως ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν τῆς ΠΕΕΑ, *διά λόγους τῶν ὁποίων ἡ ἐξακρίβωσις εἶναι ὁπωσδήποτε ἀναγκαία*: Περικάλυμμα ὅμως σχεδόν πάντοτε πολύ διαφανές, εἴτε λόγω ἀνικανότητος τοῦ τελευταίου νά παράσχῃ καλυτέρας ποιότητος τοιοῦτον, εἴτε διότι τοῦτο ἐκρίθη σκόπιμον *καί δυστυχῶς ἀπεδείχθη, τόν Δεκέμβριον 1944*, ἀρκετόν καί ἐπαρκές νά ἐπιτύχῃ τά δι' αὐτοῦ ἐπιδιωκόμενα*.

Ὁ γράφων, ὑπό τήν ψυχολογικήν πίεσιν τῆς διαπιστώσεως του ταύτης εὑρισκόμενος, μετέσχεν τῆς ἐπιτροπῆς καί συνέβαλεν εἰς τό ἔργον της κατά τό μέτρον τῶν ἱκανοτήτων του, ἐφ' ὅσον τοῦτο περιορίζετο εἰς προφορικάς συζητήσεις καί τήν μελέτην τῶν ληπτέων μέτρων διά τήν βελτίωσιν τοῦ ποσοτικοῦ καί ποιοτικοῦ φιλίου δυναμικοῦ πολεμικῆς ἰσχύος.

Ὅταν ὅμως ἐκλήθη ὑπό τοῦ σ. Ἰ. Ζεύγου νά συντάξῃ ἔγγραφον συνολικόν σχέδιον ἐνεργείας, βασιζόμενος εἰς τά ποσοτικά δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος ἅτινα θά παρεῖχον ὁ σ. λοχαγός Ἰ. Τιμογιαννάκης (τά ἐχθρικά) καί ὁ ταγματάρχης Ἀθ. Ἀθηνέλης ὑπασπιστής τοῦ Α' Σ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ (τά φίλια), ἠρνήθη νά πράξῃ τοῦτο ἐπί τῷ λόγῳ ὅτι ἕν τοιοῦτον σχέδιον ἐνεργείας δέν δύναται παρά νά εἶναι, *ἤ ἄχρηστον ἤ ἐπιζήμιον*, διότι ὁπωσδήποτε ἡ κατοχή τῆς Ἑλλάδος ὑπό τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων θά παραταθῇ ἐπί μακρόν χρόνον ἀκόμη παρά τήν ἀντίθετον γνώμην του (τοῦ σ. Ἰ. Ζεύγου).

Ἑπομένως, ἄν κατά τήν ἀποχώρησιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων ἐφαρμοσθῇ: 1) Ἕτερον σχέδιον, βασιζόμενον εἰς τά δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος τοῦ χρόνου τῆς ἀποχωρήσεως ὡς πρέπει, εἶναι ἄσκοπος ἤ ἀπό τοῦδε σύνταξις σχεδίου

---

* Η στήριξη, από τον Μακρίδη, των σχετικών με την εξέλιξη του πολέμου στρατιωτικών δεδομένων, είναι, αναμφισβήτητα, ενδιαφέρουσα, και επιβεβαιώθηκε. Το «τεχνικόν στρατιωτικόν περικάλυμμα» της λαθεμένης, κατά τον Μακρίδη, κατεύθυνσης δίνει ο στρατηγός Εμμ. Μάντακας, τότε «Γραμματέας επί των Στρατιωτικών» της ΠΕΕΑ. Ο ίδιος είναι και μέλος της τριμελούς ΚΕ του ΕΛΑΣ στη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Σε πολλά σημεία της Έκθεσής του, ο Θ. Μ. όχι μόνον ασκεί σκληρή κριτική κατά του Μάντακα, αλλά και διατυπώνει (αναπόδεικτα) βαρύτατους υπαινιγμούς, όπως και στην περίπτωση αυτή, που, βέβαια, μόνον από προκατάληψη και ασυγχώρητο υποκειμενισμό μπορεί να εξηγηθούν.

ἐνεργείας καί θά δύνανται οἱ συντάκται του νά ἀπασχοληθῶσι μέ ἄλλο τι ζήτημα περισσότερον ἐπεῖγον καί ὠφέλιμον. 2) Τό συνταχθησόμενον σχέδιον ἐνεργείας, βασιζόμενον εἰς δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος διάφορα τῶν τοιούτων τοῦ χρόνου τῆς ἀποχωρήσεως τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων, θά εἶναι ἐπιζήμιον ὁπωσδήποτε ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του.

Παρά τήν ἄρνησιν τοῦ γράφοντος καί τά ἐπιχειρήματά του ἐπί μακρόν ἀναπτυχθέντα, ὁ σ. Ζεῦγος (*κατόπιν πιθανῆς συννενοήσεως καί με ἄλλα μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ*) εἰς διαδοχικάς συσκέψεις *ἐπίεσεν πολύ* τόν γράφοντα νά συντάξῃ τό σχέδιον τότε. *Καί τελικῶς ἐπέτυχεν νά τόν ἐξαναγκάσῃ*, διά τῆς φράσεως: «Ἔτσι (μέ τήν ἄρνησίν σου) σαμποτέρνεις τόν ἀγώνα».

Κατόπιν τούτων, ὁ γράφων ἐπί μῆνα, ἐγκαταλείψας πᾶσαν ἄλλην ἀπασχόλησιν, ἠσχολήθη μέ τήν σύνταξιν τοῦ σχεδίου ἐνεργείας, βοηθούμενος ὑπό τοῦ μακαρίτου σ. Ἰ. Τιμογιαννάκη εἰς τά σημεῖα του τά σχέσιν ἔχοντα μέ πληροφορίας περί τῶν ἐχθρικῶν δεδομένων πολεμικῆς ἰσχύος, ἅς συνέλεγεν ἐπί τούτῳ ὁ σ. Τιμογιαννάκης, βάσει εἰδικοῦ σχεδίου ἀναζητήσεως πληροφοριῶν.

Τό σχέδιον συνετάχθη μετά μεγίστης ἐπιμελείας μέ τήν καταβολήν μεγάλης προσπαθείας. Ἐπί πλέον, κατεβλήθη εἰδική προσπάθεια νά μή γίνῃ (ἤ δυνατόν) πρόξενον βλάβης, ἄν ὑπό ἄλλου τινός πλήν τοῦ συντάκτου του ἐφηρμόζετο, διά τῆς προσθήκης εἰς αὐτό εἰδικῶν κεφαλαίων εἰς τά ὁποῖα ἀνελύοντο:

1) Ἡ κατά τήν σύνταξιν τῶν στοιχείων γενική πολιτικοστρατιωτική κατάστασις βάσει τῆς ὁποίας συνετάχθη τοῦτο.

2) Ἡ κατά τήν σύνταξιν τοῦ σχεδίου εἰδική ἐν τῷ Λεκανοπεδίῳ Ἀττικῆς πολιτικοστρατιωτική κατάστασις βάσει τῆς ὁποίας συνετάχθη τοῦτο.

3) Τό εἶδος καί ἡ ἰδιομορφία τῶν ἀντιπαραταχθησομένων ἀντιπάλων δυνάμεων, βάσει τῶν δεδομένων πολεμικῆς ἰσχύος τοῦ χρόνου τῆς συντάξεώς του (μετά πινάκων λεπτομερεστάτων τῆς συνθέσεως καί τοῦ ὁπλισμοῦ των, ὡς καί σχεδιαγραμμάτων ἐπί διαφανοῦς ὑπό μεγάλην κλίμακα τῆς ἐν τῷ χώρῳ τοποθετήσεώς των).

4) *Ἡ εἰδική μορφή ἥν ἀναγκαστικῶς θά λάβῃ ὁ ἐντός τῶν πόλεων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἀγών, ὁ πιθανός χρόνος διαρκείας τοῦ ἀγῶνος καί τά αἴτια διά τά ὁποῖα ὁ ἀγών οὗτος θά εἶναι βραχυχρόνιος καί μεγίστης ἐντάσεως*.

5) Καί κυρίως οἱ λόγοι (προσπάθειαι ἐπιτεύξεως ταχέως ἀποφασιστικοῦ τακτικοῦ ἀποτελέσματος) δι' οὗς καθωρίσθησαν, ὡς καθωρίσθησαν, ὁ ἐπιχειρησιακός ἀγών προωθήσεως τοῦ ΕΛΑΣ (τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου καί τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ Α' Σ.Σ.) κατά τῶν 4ου (Γουδί, 1000 χωροφύλακες) καί 1ου (Συν/γμα, 2500 εὔζωνοι – χωροφύλακες – ἀστυφύλακες) ἐπικέντρων δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ (τῶν κειμένων ἐπί τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἄξονος ἐπιθέσεως) καί οἱ ἄξονες ἐπιθέσεως τῶν ὑπολοίπων τμημάτων τοῦ Α' Σ.Σ., τῶν ὁποίων ἡ δύναμις καθωρί-

σθη νά εἶναι ἡ κριθεῖσα ὡς ἡ ἐλαχίστη ἐπαρκής, κατά τοῦ 2ου (Ὁμόνοια, 2000 ἀστυφύλακες – χωροφύλακες) καί 3ου (κέντρον λιμένος Πειραιῶς, 1400 ἀστυφύλακες) ἐπικέντρων δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ (τῶν κειμένων ἐκτός τοῦ ἐπιχειρησιακοῦ ἄξονος).

6) Οἱ λόγοι δι' οὕς (ἀνεπάρκεια δυνάμεων) δέν διετέθησαν τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ διά τήν κάλυψιν τῶν μεμονωμένων εἰς τάς συνοικίας καί τά προάστια ἀστυνομικῶν τμημάτων ἤ σταθμῶν χωροφυλακῆς (2000 χωροφύλακες καί ἀστυφύλακες).

Μετά τήν σύνταξίν του, τό σχέδιον ἐνεργείας προσήχθη εἰς τήν ἀνωτέρω ἐπιτροπήν πρός ἔγκρισιν. Κατά τήν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν *διεφώνησεν* πρός τό περιεχόμενόν του ὁ σ. *Β. Μπαρτζιώτας*, ὡς ἔχων τήν γνώμην ὅτι: 1ον) Δέν διετέθησαν κατά τοῦ 2ου ἐπικέντρου, ὅπερ εἶχεν (κατ' αὐτόν καί λόγω τῆς εἰς αὐτό συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων εἰδικῆς καί γενικῆς ἀσφαλείας) ἴσην σημασίαν μέ τό 1ον τοιοῦτον, δυνάμεις ἴσαι μέ τάς κατά τοῦ 1ου τοιούτου διατεθείσας. 2ον) Δέν διετέθησαν κατά τῶν μεμονωμένων ἀστυνομικῶν τμημάτων καί σταθμῶν χωροφυλακῆς δυνάμεις ὁπωσδήποτε σοβαραί.

Μετά πολύωρον συζήτησιν ἐπί διαφωνίας τοῦ σ. Μπαρτζιώτα, τελικῶς τό σχέδιον ἐνεργείας ἐνεκρίθη ὁμοφώνως ὑπό τῆς Ἐπιτροπῆς. Μετά τήν ἔγκρισίν του καί ἀφοῦ ἐγένοντο ἐπί τοῦ κειμένου του αἱ ἐκ τῆς συζητήσεώς του πηγάσασαι λεπτομερειακαί τροποποιήσεις, τό σχέδιον ἐνεργείας ἀντεγράφη εἰς διπλοῦν καί παρεδόθη εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ.

Ἐπειδή, δυστυχῶς, παρεδόθησαν καί τά δύο ἀντίτυπα, δέν ὑπάρχει ἀντίγραφον εἰς τό ἀτομικόν ἀρχεῖον τοῦ γράφοντος. Διά τόν τυχόν θέλοντα νά τό κρίνη ἀπό πάσης ἀπόψεως, παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι ἡ σ. *Χρύσα Χατζηβασιλείου*, τόν Ἀπρίλιον 1945, ἐβεβαίωσεν τόν γράφοντα ὅτι αὐτή εἶναι κάτοχος τοῦ ἑνός ἐκ τῶν 2 ἀντιτύπων καί ὅτι θά τό διαφυλάξη, ἐφ' ὅσον οὗτος τήν διαβεβαιεῖ ὅτι τοῦτο θά χρειασθῆ εἰς τό μέλλον. Ἐπίσης, ὅτι ὁ σ. *Ἰωαννίδης* ἐβεβαίωσεν αὐτόν ὅτι τό δεύτερον ἀντίτυπον *ἔκαυσεν ὁ ἴδιος* κατά Νοέμβριον 1943, ὅταν ἐκυκλοφόρησαν αἱ φῆμαι, ὅτι ἡ κυβέρνησις Ἰ. Ράλλη κατέχει τό σχέδιον ἐνεργείας ΚΚΕ διά τήν κατάληψιν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς.

Κατά τόν γράφοντα, τά ἀνωτέρω εἰς τό κεφάλαιον τοῦτο ἐκτεθέντα, ἄνευ ἴσως ἐνδιαφέροντος καί σοβαρότητος, εἶναι ἀπαραίτητος εἰσαγωγή διά τήν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου *σοβαρωτάτων ἐρωτημάτων του*, πηγαζόντων ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων κατά Δεκέμβριον 1944 (ἄνευ σχεδίου ἐνεργείας συνολικοῦ καί ἀντιθέτως πρός ὅλας τάς προϋποθέσεις ἅς ἔθετεν τό ἀνωτέρω σχέδιον) καί γεννηθέντων ἐκ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων (μετά τήν Βάρκιζαν) διαπιστώσεως:

Α) Ὅτι τό κατ' Αὔγουστον ἤ Σεπτέμβριον 1944 περιελθόν εἰς τήν κατοχήν ΕΑΜ-ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν σχέδιον ἐνεργείας, τό συνταχθέν ὑπό τοῦ ὑπουργείου

Ἐθνικῆς Ἀμύνης τῆς κατοχικῆς κυβερνήσεως Ἰ. Ράλλη (τοῦ ὁποίου, ἕν ἀντίγραφον ἐστάλη εἰς τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ μέ τήν ἐντολήν νά τό μελετήση ὁ γράφων, ὡς ἁρμόδιος Δ/τής Γραφείου του *καί ἕτερον σώζεται εἰς τό ἀρχεῖον τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ καί εἰς τόν φάκελλόν του ὑπό τόν τίτλον ΕΛΑΣ)*, τό καθορίζον τόν τρόπον ἀντιμετωπίσεως διά τῶν ἑλληνικῶν κατοχικῶν κυβερνητικῶν ἐνόπλων δυνάμεων (τάγματα ἀσφαλείας, χωροφυλακή, ἀστυνομία πόλεων, πυροσβέσται, κ.τ.λ.) ἐνδεχομένης ἀποπείρας καταλήψεως τῶν πόλεων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ὑπό τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἐπιβοηθουμένων ὑπό τοῦ ἐφεδρικοῦ ΕΛΑΣ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς (Α′ Σ.Σ.), 1) εἴτε διότι συνετάχθη ὑπό στρατιωτικῶν στελεχῶν, ὀρθῶς ἐκτιμησάντων τήν τακτικήν κατάστασιν καί τά ἑκατέρωθεν ποσοτικά-ποιοτικά δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος, 2) εἴτε διότι συνετάχθη ὑπό στρατιωτικῶν στελεχῶν, εἰς ἅ εἶχεν περιέλθει ἀντίγραφον (ἤ ἐπαρκεῖς πληροφορίαι περί τοῦ περιεχομένου) τοῦ σχεδίου ἐνεργείας τοῦ συνταχθέντος ὑπό τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης ἐπιτροπῆς, ὡς διεδίδετο, 3) εἴτε διότι συνετάχθη ὑπό ἀμφοτέρας τάς ἀνωτέρω προϋποθέσεις.

Προέβαινεν (κατά σύμπτωσιν;) εἰς κατανομήν τῶν κατοχικῶν κυβερνητικῶν ἐνόπλων δυνάμεων (ἴσων ποσοτικῶς καί ποιοτικῶς πρός τάς τοῦ Ὀκτωβρίου 1943) καί εἰς τοποθέτησίν των τοιαύτην (πᾶς τίς, ἀκόμη καί μή στρατιωτικός, δύναται νά τό ἐξακριβώση διά τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν εὐτυχῶς διασωθέντων ἀντιγράφων των εἰς τά ἀρχεῖα τοῦ ΚΚΕ), ὥστε: 1) Τά κύρια ἐπίκεντρα ἐπισυσσωρεύσεώς των ἐν τῷ χώρῳ νά εἶναι τά αὐτά καί τῆς αὐτῆς σειρᾶς σπουδαιότητος μέ ἐκεῖνα, ἅτινα ὁ μακαρίτης σ. λοχαγός Τιμογιαννάκης καί ὁ γράφων καθώρισαν ἐπί τοῦ Αου, ἐπί διαφανοῦς, σχεδιαγράμματος ὑπό κλίμακα 1/72.000, τοῦ προσηρτημένου εἰς τό σχέδιον ἐνεργείας τῆς ἐπιτροπῆς. 2) Ὁ κύριος ἐπιχειρησιακός ἄξων τῆς ἀμυντικῆς ἐνεργείας του νά εἶναι ὁ αὐτός (Γουδί-Σύνταγμα) μέ ἐκεῖνον, ὅν τινα ὁ γράφων καθώρισεν ἐπί Βου, ἐπί διαφανοῦς, σχεδιαγράμματος ὑπό κλίμακα 1/72.000, τοῦ προσηρτημένου εἰς τό σχέδιον ἐνεργείας τῆς ἐπιτροπῆς. 3) Ὁ χρόνος διαρκείας τοῦ ὅλου ἀγῶνος νά εἶναι ὁ δυνατός μικρότερος, ἐπιτυγχανόμενος διά τῆς διαδοχικῆς πρός τήν περίμετρον προωθήσεως καί ἐμπλοκῆς σημαντικοῦ μέρους τῆς ὅλης κυβερνητικῆς δυνάμεως τοποθετημένης εἰς τό κέντρον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν (Σύνταγμα) ὡς ἐφεδρείας.

Β) Ὅτι, κατά προφορικήν βεβαίωσιν τοῦ σ. Β. Μπαρτζιώτα πρός τόν γράφοντα, τοῦ σ. Ἀντ/χου Χρ. Προυκάκη πρός τόν σ. Συν/χην Ν. Παπασταματιάδην, τό κατά Μάρτιον ἤ Ἀπρίλιον 1944 συνταχθέν νέον σχέδιον ἐνεργείας τοῦ Α′ Σ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τοῦ Ἀντ/χου Χρ. Προυκάκη, τότε ἐπιτελάρχου τοῦ Α′ Σ.Σ., καί ἐγκριθέν ὑπό ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Β. Μπαρτζιώτα, σ. Ἀντ/χου Προυκάκη καί τοῦ σ. Ταγ/χη Ἀθ. Ἀθηνέλη ὡς ὑπασπιστοῦ τοῦ Α′ Σ.Σ., χωρίς νά ἔχη ὑπ' ὄψιν του τό σχέδιον ἐνεργείας τό συνταχθέν κατά τό φθινόπωρον τοῦ 1943, ἐβασίζετο

ἐπί τῶν αὐτῶν περίπου δεδομένων πολεμικῆς ἰσχύος καί κατέληγεν εἰς τά αὐτά περίπου συμπεράσματα καί, γενικῶς, ἀπετέλει παραλλαγήν του. (Ἄν σώζεται ἀντίγραφον τοῦ σχεδίου τούτου, ἤ ἄν ὁ σ. Ἀντ/χης Χρ. Προυκάκης ἠδύνατο, ἐντελλόμενος πρός τοῦτο, νά συντάξῃ ἀπό μνήμης ἀντίγραφόν του, ἴσως θά ἦτο δυνατόν ἡ βεβαίωσις αὐτη τῶν σ. Β. Μπαρτζιώτα καί Χρ. Προυκάκη νά μετετρέπετο εἰς θετικότερον ἀποδεικτικόν στοιχεῖον).

Γ) Ὅτι (κατά προφορικήν βεβαίωσιν τοῦ σ. *Ἀντ/χου Προυκάκη* πρός τόν σ. *Συν/χην Παπασταματιάδην*, περιελθοῦσαν εἰς γνῶσιν τοῦ γράφοντος, *διαψευδομένην ἤ ἀγνοουμένην ἀπό τόν σ. Β. Μπαρτζιώτα* καί χρήζουσαν ἐξακριβώσεως) τό κατ' Αὔγουστον 1944 συνταχθέν νέον σχέδιον ἐνεργείας τοῦ Α' Σ.Σ., – σ. *Συν/χης Ἰ. Πυριόχος, Στρατ[ιωτικός] Δ/τής, Σπ. Κωτσάκης, καπετάνιος, ἴσως Τ/χης Ξανθόπουλος, Δ/τής ΙΙΙ Γραφείου (τότε σ. καί ἀποδειχθείς τό 1946 πράκτωρ τῆς Ι.S.)**–, *ἀνατρέπον τήν βάσιν τῶν προηγουμένων τοιούτων, καί μέ τά αὐτά περίπου δεδομένα πολεμικῆς ἰσχύος, ἀπέβλεπεν κατ' ἀρχήν:* 1) *Εἰς τήν κατάληψιν τῶν μεμονωμένων ἀστυνομικῶν τμημάτων καί σταθμῶν χωροφυλακῆς.* 2) *Εἰς [τόν] ἀποκλεισμόν ἤ εἰς τήν ἐπιτήρησιν τῶν ἐπικέντρων ἐπισυσσωρεύσεως τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων*, ὡς κρινομένης τῆς ἐξουδετερώσεως ἤ καταλήψεώς των ἀκατορθώτου μέ τάς δυνάμεις τοῦ Α' Σ.Σ.

Δ) *Καί κυρίως*, ὅτι, κατά τήν ἑσπέραν τῆς 6-12-44, ἡμέραν καθ' ἥν ἀπεφασίσθη ἐν συσκέψει τῶν μελῶν: 1ον τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (Μάντακας – Χατζημιχάλης – Σιάντος), 2ον τῆς Δ/σεως τοῦ Α' Σ.Σ. (Πυριόχος – Κωτσάκης), 3ον τῆς Δ/σεως τῆς ΙΙ Μεραρχίας (Ρῆγος – Ὀρέστης) σχεδόν ὁμοφώνως, – τοῦ Προυκάκη μόνον διαφωνήσαντος, κατά τόν σ. Β. Μπαρτζιώτα, ἤ ἀποπεμφθέντος κατά τήν ἔναρξιν τῆς συσκέψεως, κατά τόν Συν/χην σ. Ν. Παπασταματιάδην (ὡς προφανῶς μέλλοντος νά διαφωνήσῃ), – *ἡ γενική ἐξόρμησις τοῦ ΕΛΑΣ νά γίνῃ τήν πρωίαν τῆς ἐπομένης 7-12-44, τρίτην ἡμέραν ἀπό τῆς ἐνάρξεως, σποραδικῶς καί διαδοχικῶς, ἐπιθέσεων τμημάτων τοῦ Α' Σ.Σ. κατά μεμονωμένων ἀστυνομικῶν τμημάτων καί σταθμῶν χωροφυλακῆς.*

Παρά τό ὅτι δέν εἶχε γίνει πρό τῆς 1-12-44 οἱαδήποτε προπαρασκευαστική ἐπισυσσώρευσις εἰς τήν Ἀττικήν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, παρά τήν ἄνευ σχεδίου ἐνεργείας συνολικοῦ καί ἐπί τῇ βάσει μόνον μερικῶν ἐκτελεστικῶν διαταγῶν (τοῦ σ. Γ. Σιάντου, Γραμμ[ατέως] τοῦ ΚΚΕ, πρός τόν Ἄρην, καπετάνιον τοῦ Γ.Σ. ἀπό 30-11-44 μέχρι τῆς 2-12-44 καί τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πρός τό Γ.Σ. μετά τόν σχηματισμόν της ἀπό τῆς 2-12-44) προώθησιν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου πρός τό

---

* Ο Θ. Μ. εδώ δεν εξηγεί πώς αποδείχθηκε, το 1946, η βαριά κατηγορία, στην οποία αναφέρεται. Έχουν γραφεί, πάντως, κάποια στοιχεία στην Εαμική βιβλιογραφία: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο. Δες τις εκεί υποσημειώσεις 748, 749 στον πρώτο τόμο.

λεκανοπέδιον τῆς Ἀττικῆς*, παρά τήν πολύ κακήν γενικήν (στρατηγικήν) κατανο-μήν τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τῆς Κ.Ε. καί παρά πλεῖστα ὅσα ἄλλα, περί τῶν ὁποίων, ἀπαντῶν, ὁ γράφων θά ἀσχοληθῇ ἀναλυτικῶς εἰς ἕν τῶν ἑπομένων κεφα-λαίων τῆς παρούσης ἐκθέσεως.

[Αριθμός και διάταξη αντιπάλων δυνάμεων στα Δεκεμβριανά]**

Α) *Αἱ διατιθέμεναι ὑπό ἑκατέρου τῶν ἀντιπάλων ἔνοπλοι δυνάμεις ἦσαν:*

1) *Ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ*: 17.000 περίπου ἄνδρες: Τοῦ Α' Σ.Σ. (6.350 ἄνδρες – Ι Ταξ., 5ον Σ.Π. Προαστίων, 6ον Σ.Π. Πειραιῶς). Τῆς ΙΙ Μεραρχίας (4.000 ἄνδρες – 34ον Σ.Π., 2 τάγματα 7ου Σ.Π., ΙΙΙ/42 τάγμα, Ι/8 ἤ ΙΙ/6 τάγμα). Τῆς ΧΙΙΙ Μεραρχίας (2.500 ἄνδρες – 52ον Σ.Π., Ι/42 τάγμα, μή ἀφοπλισθέν τμῆμα τοῦ 2ου Σ.Π.). Τῆς VIII Ταξιαρχίας (3.100 ἄνδρες – 6ον Σ.Π., 18ον Σ.Π., Ι/8 τάγμα). Τῆς Ταξιαρχίας Ἱππικοῦ (400 ἄνδρες μηχανοκινήτου τμήματός της).

Ἐκ τῶν ὁποίων: Τήν 6-12-44, οἱ 4.500 ἄνδρες (Ι καί ΙΙ Ταξιαρχίας) ἐστάθμευον ἐντός τῶν Ἀθηνῶν, οἱ 1.200 ἄνδρες (6ον Σ.Π. Πειραιῶς) ἐστάθμευον ἐντός τοῦ Πειραιῶς, οἱ 4.400 (ΙΙ Μεραρχία καί 5ον Σ.Π. Προαστίων) ἐστάθμευον εἰς τά προ-άστια καί περί τά προάστια τά Βορ[είως] τοῦ Γουδίου, οἱ 2.500 ἄνδρες (ΧΙΙΙ Με-ραρχία πλήν τοῦ ΙΙ/52 τάγματος, μόλις τήν 13-12-44 ἀφιχθέντος ἐκ Θηβῶν, τῶν μή ἀφοπλισθέντων τμημάτων τοῦ 2ου Σ.Π. παραμεινάντων εἰς Θήβας καί σχηματι-σμῶν τινῶν) ἐκινοῦντο ἐκ Βορ[ρᾶ] πρός Νότον καί ἔφθασαν διαδοχικῶς εἰς τήν Δυτικήν παρυφήν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς τήν 9ην καί 10-12-44, οἱ 400 ἄνδρες τῆς Τα-ξιαρχίας ἱππικοῦ ἐκινοῦντο ἐκ Βορ[ρᾶ] πρός Νότον καί ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας τήν 12-12-44.

---

* Σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, ο Σιάντος στις παραμονές των Δεκεμβριανών (από 27 Νοεμβρίου) έχει δώσει προφορικά εντολή στο ΓΣ του ΕΛΑΣ να κινήσει τμήματα του προς την Αθήνα. Επιμένει, ιδιαίτερα, σε αυτό ο Τάσος Λευτεριάς, όπως φαίνεται από συνέντευξή του το 1977 (*Ιστορία της Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 426-427) και από προφορική του παρέμβαση σε συζήτηση που είχε οργανώσει η εφημερίδα «Σοσιαλιστική πορεία» την ίδια χρονιά. Τις μαρτυρίες του αυτές αναγράφει και ο Θ. Χατζής, διατυπώνοντας την άπο-ψη: «δικαιολογημένα δεν αποφάσισε το ΓΣ να συμμορφωθεί με τις εντολές του Σιάντου» (*Χατζής*, τ. Γ', σελ. 281-285). Πάντως, ο Λευτεριάς, επανέρχεται ακόμα πιο αναλυτικά στα απομνημονεύματά του (*Λευτεριάς*, σελ. 530), όπου αποφαίνεται: «Ο Άρης ήταν κατη-γορηματικά αντίθετος στην εκτέλεση της εντολής του Σιάντου... αποτάθηκα στον Μακρί-δη... Αυτός ήταν περισσότερο κατηγορηματικός και πιο αδιάλλαχτα τοποθετημένος από τον Άρη...».

** Ο υπότιτλος έχει τεθεί από εμένα. Το κομμάτι που ακολουθεί θα ήταν λογικό να συγχωνευθεί με όσα παρακάτω προσθέτει για τα Δεκεμβριανά (κομμάτι Ε' κεφαλαίου ΧΙ της Έκθεσης). Ωστόσο, κρίθηκε σκόπιμο να μη γίνει καμιά απολύτως παρέμβαση στη διά-ταξη του κειμένου του.

(Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ἡ δύναμις αὕτη τῶν 16.000 ἀνδρῶν* εἶχεν τήν δυνατότητα ν' ἀναπληρώνη τάς ἀπωλείας της ἤ νά ἐνισχύεται εἰς τάς βοηθητικάς ὑπηρεσίας της ὑπό τῶν ὑπολοίπων 16.000 ἀόπλων ἀνδρῶν τοῦ Α' Σ.Σ.).

2) *Ὑπό τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου*: 11.000 περίπου ἄνδρες. Ὁ ἀριθμός οὗτος, ἐλλείψει ἐπισήμων στοιχείων, συνάγεται ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης: 1ον) Τῶν στοιχείων (6.800 ἄνδρες) ἀντιδραστικῆς προελεύσεως, («Ἔθνος», «Ἀσύρματος»), τῶν δυναμένων νά θεωρηθῶσι ὡς ἕν ἐλάχιστον. 2ον) Τῶν στοιχείων (15.000 ἄνδρες) ἀπολογιστικῆς προελεύσεως (ἔκθεσις σ. Συντ/χου Ἰ. Πυριόχου), τῶν δυναμένων νά θεωρηθῶσι ὥς ἕν μέγιστον. Καί 3ον) τῶν ἐπισήμων στοιχείων περί τῆς δυνάμεως τῆς Χωροφυλακῆς καί τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων τῶν ἐν[τῷ] παλαιῷ σχεδίῳ ἐνεργείας.

Αὐξομειουμένων, μέ τάς ἐπιγενομένας προσθήκας νέων δυνάμεων (ΙΙΙ Ταξιαρχίας Ρίμινι, ἀνδρῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ἐγκλήτων, ἀνδρῶν Χ, ΕΔΕΣ, Ταγμάτων Ἐθνοφυλακῆς) καί διαλύσεως-μειώσεως παλαιῶν δυνάμεων (Ταγμάτων Ἀσφαλείας Πλυτζανοπούλου, ἐνόπλων πυροσβεστῶν, ἀνδρῶν Χωροφυλακῆς καί Ἀστυνομίας Πόλεων προσχωρησάντων εἰς τόν ΕΛΑΣ ἤ τήν ΟΠΛΑ), [ὡς ἑξῆς]: Τῆς ΙΙΙ ὀρεινῆς ταξιαρχίας Ρίμινι, 2.500 ἄνδρες. Τῆς Χωροφυλακῆς, 3.000 ἄνδρες. Τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, 2.000 ἄνδρες. Τῶν τέως Ταγμάτων Ἀσφαλείας, 1.500 ἄνδρες. Τῆς Χ καί τοῦ ΕΔΕΣ, 1.000(;) ἄνδρες. Καί τῶν Ταγμάτων Ἐθνοφυλακῆς, 1.000 ἄνδρες.

Ἐκ τῶν ὁποίων, τήν 6-12-44: Οἱ 4.500 τουλάχιστον ἄνδρες (ΙΙΙ ὀρεινή ταξιαρχία Ρίμινι – Χωροφύλακες-ἄνδρες Ταγμάτων Ἀσφαλείας) ἐστάθμευον εἰς Γουδί. Οἱ 1.200 τουλάχιστον ἄνδρες, (Σύν/γμα Χωροφυλακῆς Μακρυγιάννη-Ἀστυνομικά τμήματα περί Σύνταγμα) ἐστάθμευον περί τό Σύνταγμα. Οἱ 1.500 ἄνδρες (Γενική καί Εἰδική Ἀσφάλεια – Ἀστυνομικά τμήματα περί Ὁμόνοιαν) ἐστάθμευον περί τήν Ὁμόνοιαν. Καί οἱ ὑπόλοιποι 3.800 ἄνδρες ἐστάθμευον εἰς τό κέντρον τοῦ Λιμένος Πειραιῶς, κατά τά μεμονωμένα κτίρια τῶν Ἀστυνομικῶν τμημάτων, τῶν Σταθμῶν Χωροφυλακῆς, τῶν Γραφείων τῆς Χ καί τοῦ ΕΔΕΣ τά διάσπαρτα εἰς Ἀθήνας-Πειραιᾶ-περίχωρα.

(Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ἡ δύναμις αὕτη τῶν 11.000 περίπου ἀνδρῶν δέν εἶχε τήν δυνατότητα ν' ἀναπληρώνη τάς ἀπωλείας της ἤ νά ἐνισχύεται εἰς τάς βοηθητικάς ὑπηρεσίας της ὑπό νέων κατατασσομένων ἀνδρῶν εἰς τήν χωροφυλακήν παρά μόνον εἰς λίαν περιωρισμένην κλίμακα καί ἐφ' ὅσον θά παρετείνετο ὁ ἀγών εἰς

* Στην αρχή αναφέρει ως σύνολο της δύναμης του ΕΛΑΣ «17.000 περίπου άνδρες». Η πρόσθεση των επιμέρους αριθμών δίνει 16.350. Είναι φανερό πως δεν υπάρχει αντίφαση, αλλά, στη μια περίπτωση, «στρογγυλεύει» τον αριθμό προς τα πάνω και, στην άλλη, προς τα κάτω.

χρόνον, ἤ θά διευρύνετο ὁ χῶρος ὅν κατεῖχεν, ὅπως ἀπέδειξεν τό ὅτι τελικῶς, τήν 5-1-45, ἡ Ἐθνοφυλακή ἀπέκτησεν δύναμιν μόνον 4.000 ἀνδρῶν).

3) *Ὑπό τῆς Δ/σεως τοῦ 3ου Βρετανικοῦ Σ.Σ.*: 8.000 περίπου μάχιμοι ἄνδρες. Ὁ ἀριθμός αὐτός, ἐλλείψει ἐπισήμων στοιχείων, συνάγεται ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης: 1ον) Τῶν στοιχείων (800 μάχιμοι ἄνδρες αὐξηθέντες μέχρι τῆς 14-12-44 εἰς 5.800 ἄνδρας) ἀντιδραστικῆς προελεύσεως («Ἔθνος», «Ἀσύρματος»), τῶν δυναμένων νά θεωρηθῶσι ὡς ἕν ἐλάχιστον. 2ον) Τῶν στοιχείων (5.000 ἄνδρες αὐξηθέντες μέχρι 20-12-44 εἰς 15.000 ἄνδρας) ἀπολογιστικῆς προελεύσεως (ἔκθεσις σ. Συντ/χου Πυριόχου), τῶν δυναμένων νά θεωρηθῶσι ὡς ἕν μέγιστόν των. 3ον) Τῶν στοιχείων, ἅτινα ὁπωσδήποτε περιῆλθον εἰς γνῶσιν τοῦ γράφοντος, εἴτε ἐν Τρικάλοις, μετά τήν ἀνακωχήν, ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ συν. Ἀντ/χου Λαγγουράνη πρός τό Γ.Σ., εἴτε ἐν Ἀθήναις μετά τήν Βάρκιζαν. [Ἀναλυτικῶς:] Τμημάτων τῆς 139 Ταξιαρχίας (1.500 μάχιμοι ἄνδρες). Τῆς 2ας Ταξιαρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν (2.000 μάχιμοι ἄνδρες). Τμημάτων τῆς 2ας καί 5ης Ταξιαρχίας (3.000 μάχιμοι ἄνδρες). Τμήματος τῆς 23ης τεθωρακισμένης ταξιαρχίας (500 μάχιμοι ἄνδρες). Τῶν σχηματισμῶν τοῦ 3ου Σ.Σ. (400 μάχιμοι ἄνδρες). Τῶν ἀεροπορικῶν σχηματισμῶν (600 μάχιμοι ἄνδρες).

Ἐκ τῶν ὁποίων, τήν 6-12-44: Οἱ 1.700 ἄνδρες (τμήματα τῆς 139 ταξιαρχίας — Τμῆμα τῆς 23ης τεθωρακισμένης ταξιαρχίας – σχηματισμοί τοῦ 3ου Σ.Σ.) ἐστάθμευον εἰς Ἀθήνας. Οἱ 600 ἄνδρες (ἀεροπορικοί σχηματισμοί) ἐστάθμευον εἰς τά περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ 700 ἄνδρες (τμήματα τῆς 139 ταξιαρχίας) ἐστάθμευον εἰς Πειραιᾶ. Οἱ 3.000 ἄνδρες (τμήματα τῶν 2ας καί 5ης ταξιαρχιῶν) ἐκινοῦντο ἀτμοπλοϊκῶς εἰς Ἀθήνας ἐκ Πατρῶν-Βόλου-Καβάλας κ.λπ., ὅπου συνεκεντροῦντο ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἤ ὁδικῶς πρός Ἀθήνας, ἐκ Λαμίας, Κορίνθου κ.τ.λ., καί ἔφθασαν διαδοχικῶς μέχρι τῆς 13-12-44. Οἱ 2.000 ἄνδρες (2ας ταξιαρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν) ἐκινοῦντο ἀεροπορικῶς πρός τάς Ἀθήνας ἐκ Παλαιστίνης-Συρίας, καί ἀπεβιβάσθησαν εἰς τό ἀεροδρόμιον Χασανίου ἀπό τῆς πρωίας τῆς 7-12-44 μέχρι τῆς 10-12-44.

(Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ἡ δύναμις αὔτη τῶν 8.000 μαχίμων ἀνδρῶν εἶχεν τήν δυνατότητα ν' ἀναπληρώνη τάς ἀπωλείας της ἤ νά ἐνισχύεται εἰς τάς βοηθητικάς ὑπηρεσίας της ὑπό τῶν μή μαχίμων ἀνδρῶν τῆς Ζ-1 καί τῆς μονάδας I.S.S., ὑπερβαινόντων τότε ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ-περιχώροις τούς 3.000 ἄνδρας).

Β) *Αἱ διατιθέμεναι ὑπό ἑκατέρου τῶν ἀντιπάλων ἐπί τόπου τήν πρωΐαν τῆς 7-12-44 ἔνοπλοι δυνάμεις ἦσαν*:

1) Ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ, 10.350 ἄνδρες.

2) Ὑπό τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, 11.600 ἄνδρες.

Ὑπό τοῦ 3ου Βρετανικοῦ Σ.Σ., 3.000 ἄνδρες, 14-24 θωρακισμένα αὐτοκίνητα, 5-7 ἅρματα Σέρμαν, 20 πυροβόλα, ἀεροπλάνα τινά.

Γ) *Αἱ δυνάμεναι νά διατεθῶσι ὑπό ἑκατέρου τῶν ἀντιπάλων μέχρι τῆς 14-12-44 ἐφεδρικαί ἔνοπλοι δυνάμεις ἦσαν*:

1) Ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ, 5.000 ἄνδρες.

2) Ὑπό τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, 0.

3) Ὑπό τοῦ 3ου Βρετανικοῦ Σ.Σ., 5.000 ἄνδρες.

Δ) *Αἱ διατεθεῖσαι ὑπό ἑκατέρου τῶν ἀντιπάλων τήν πρωΐαν τῆς 7-12-44 εἰς τό κύριον ἐπίκεντρον, Γουδί, δυνάμεις ἦσαν*:

1) Ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ, 7.200 ἄνδρες (τῆς ΙΙ Μεραρχίας, ἧς ὁποίας τμῆμα ἐκ 300 ἀνδρῶν μετά τοῦ 5ου Σ.Π. προαστίων, διετέθησαν διά τήν ἐπιτήρησιν καί τόν ἀποκλεισμόν τῶν εἰς τά Βόρ[εια] προάστεια τῶν Ἀθηνῶν Βρετανικῶν σχηματισμῶν καί Σταθμῶν Χωροφυλακῆς), ἤτοι ποσοστόν 0,35.

2) Ὑπό τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, 4.500 ἄνδρες, ἤτοι ποσοστόν 0,41.

3) Ὑπό τοῦ 3ου Βρετανικοῦ Σ.Σ., τεθωρακ[ισμένα] αὐτοκίνητα, ἅρματα, πυροβόλα, ἀεροπλάνα τινά.

Ε) *Αἱ διατεθεῖσαι ὑπό ἑκατέρου τῶν ἀντιπάλων μέχρι τῆς 14-12-44 εἰς τό κύριον ἐπίκεντρον, Γουδί, ἐφεδρεῖαι ἦσαν*:

1) Ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ, 0.

2) Ὑπό τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, 0.

3) Ὑπό τοῦ 3ου Βρεταν. Σ.Σ., 0.

ΣΤ) Ἡ ὑπ' ἀριθμόν Α.Π. 44/5-12-44 Γενική Διαταγή Ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (ἡ ὁποία τυγχάνει νά εἶναι ἡ μόνη ἐκδοθεῖσα ὑπ' αὐτῆς γενική διαταγή ἐπιχειρήσεων καί καθορίζει τήν δρᾶσιν κ.τ.λ., μόνον τῶν τμημάτων τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς), βάσει τῶν ὅσων ὁ γράφων γνωρίζει ἤ ἔμαθεν, *καθώριζεν, ἐπιτευκτέον μέν σκοπόν* «τήν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς ἐλάχιστον χρόνον ἐντός τῶν Ἀθηνῶν-Περιχώρων», *κυρίαν δέ προσπάθειαν* «Πρός Γουδί – Σχολήν Χωροφυλακῆς καί ταυτοχρόνως ἐντός τῆς πόλεως»*. Ὅμως, παρά τήν ὀρθήν διατύπωσιν τῆς φρασεολογίας της ταύτης (τεχνικόν στρατιωτικόν περικάλυμμα), *ἐν τῇ πράξει:*

1ον) *Διέθετεν διά τήν εἰς ἐλάχιστον χρόνον ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως* (ἄρα διά μοναδικοῦ ἀποφασιστικοῦ πλήγματος) *πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς κυρίας προσπαθείας* (Γουδί) ποσοστόν τῆς διαθεσίμου δυνάμεώς της 0,35 (3.700 ἄνδρες ἐπί 10.350) ἔναντι διατεθέντος ὑπό τοῦ ἀντιπάλου ποσοστοῦ 0,41 (4.500 ἄνδρας ἐπί 11.000 ἀνδρῶν).

2ον) Δέν διέθεσεν μεταξύ 7 καί 14ης/12/44 πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς κυρίας προσπαθείας οὐδέν τμῆμα ἐκ τῆς ἐξ 6.000 ἐφεδρείας της διατεθείσης πρός ἐκκέ-

* Αναλυτικότερα, για τους στόχους που καθόριζε η Διαταγή αυτή: *Έκθεση Σιάντου*, σελ. 19.

ντρους κατευθύνσεις (Πειραιᾶ – Περιστέρι – Κολωνόν, κ.τ.λ.), καίτοι ὁ ἀντίπαλος διέθεσεν πρός τήν κατεύθυνσιν αὐτήν τό ἀπαιτούμενον μέρος τῆς ἰδικῆς του ἐφεδρείας (τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα, ἅρματα, ἀεροπλάνα, πυροβολικόν καί τμήματα τινά Βρετανικοῦ πεζικοῦ κατά τήν ἔκθεσιν τῆς Μεραρχίας)*.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, ἅτινα γίνονται πολύ πλέον εὔγλωττα, ἄν γίνωσι ἀποδεκτοί ὡς ἀνταποκρινόμενοι πληρέστερον πρός τήν πραγματικότητα οἱ ἀριθμοί οἱ δεδομένοι ὑπό τῆς ἀπολογιστικῆς ἐκθέσεως τοῦ σ. Συν/χου Ἰ. Πυριόχου, τῆς συνταχθείσης κατ' αὐτόν βάσει τοῦ ἀρχείου τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (κατά τούς ὁποίους ὁ ΕΛΑΣ διέθεσεν εἰς Γουδί 2.500 ἄνδρας τῆς ΙΙ Μεραρχίας τούτου ἐπί τοῦ συνόλου 15.000 ἀνδρῶν ἤτοι ποσοστόν 0,16 καί ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου 5.500 ἐπί συνόλου 15.000 ἀνδρῶν ἤτοι ποσοστόν 0,33, ἐνισχυμένον μέ τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα, ἅρματα, πυροβολικόν, ἀεροπλάνα Βρετανικά), ὁ γράφων εἶναι ἀναγκασμένος νά προβάλη πρός τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ τά ἐρωτήματα:

Α) Διατί, ἐφ' ὅσον καί ὑπό τῶν μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ καί τῆς Δ/σεως τοῦ Α' Σ.Σ. «ἐπεδιώκετο» κατά τήν Α.Π. 44/5-12-44 διαταγήν τῆς ΚΕ ἡ ἐπίτευξις ταχέως ἀποφασιστικοῦ τακτικοῦ ἀποτελέσματος πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς κυρίας προσπαθείας *διετέθησαν ὑπ' αὐτῶν διά τήν ἐπίτευξίν του τόσον ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις;* Αἱ ὁποῖαι, ἀσχέτως πρός τάς οἱασδήποτε ἰδιότητας μελῶν τινῶν τῆς Δ/σεώς των (καπετάνιου τῆς ΙΙ Μεραρχίας – Ὀρέστη, Στρατ[ιωτικού] Δ/τοῦ 34ου Σ.Π., ταγματάρχη Δαλιάνη, κ.λπ.) *δέν ἦτο δυνατόν λόγω ἀριθμητικῆς ἀνεπαρκείας των καί ἐλλείψεως παρ' αὐταῖς βαρέος ὁμαδικοῦ ὁπλισμοῦ* (πυροβολικοῦ, ἁρμάτων κ.λπ.) *νά ἐπιτύχωσι ταχύ ἀποφασιστικόν τακτικόν ἀποτέλεσμα κατά δυνάμεων ὑπερτέρων εἰς ἀριθμόν καί πολεμικά μέσα καί κατεχουσῶν ἀπό ἀρκετοῦ χρόνου ἀμυντικάς θέσεις προσφόρους διά τήν διεξαγωγήν παρατεταμένου ἀγῶνος τριβῆς.* Καί αἱ ὁποῖαι [δυνάμεις του ΕΛΑΣ] δέν ἐκάμφθησαν ἀνατρεπόμεναι, μόνον χάρις εἰς τόν ἡρωισμόν των, τήν ἐπαγγελματικήν ἀξίαν τῶν κατωτέρων στελεχῶν των καί τήν ἀναμφισβήτητον ἱκανότητα τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Δ/τοῦ των, Συντ/χου Γ. Ρήγου.

---

* Στο σημείο αυτό, κατά τη γνώμη μου, μπορεί, μάλλον, να σημειωθεί μια κάποια αντίφαση αν δεν οφείλεται σε λάθος γραφομηχανής: Στην προηγούμενη παράγραφο Ε, όπου η παράθεση των αριθμητικών στοιχείων για τις δυνάμεις των αντιπάλων, γράφει ότι από όλους τους αντιπάλους οι εφεδρείες που διατέθηκαν προς την κύρια κατεύθυνση ήσαν «μηδέν». Εδώ όμως γράφει ότι «προς την κατεύθυνσιν της κύριας προσπαθείας» ο ΕΛΑΣ «δεν διέθεσεν... ουδέν τμήμα», αλλά «ο αντίπαλος διέθεσεν... το απαιτούμενον μέρος» από τις δικές του εφεδρείες.

Β) Διατί αἱ ἐξ 6.000 ἀνδρῶν ἐφεδρεῖαι τῆς ΚΕ *διετέθησαν, παρά πάντα κανόνα πολεμικῆς τέχνης και λογικῆς*, μεταξύ 7-12-44 καί 13-12-44 καί ἰδίως τάς πρώτας ἡμέρας, *πρός κατευθύνσεις ἐκκέντρους* (Πειραιᾶ-Περιστέρι-Κολωνόν κ.λπ.) *καί ὄχι πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς κυρίας προσπαθείας (πρός τό κύριον ἐπίκεντρον τοῦ ἀγῶνος)*;

Γ) Διατί δέν ἐφηρμόσθη εἰς τάς κυρίας κατευθυντηρίους γραμμάς του, δεόντως τροποποιημένον εἰς τάς λεπτομερείας του, τό σχέδιον ἐνεργείας τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1943 ἤ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1944; Ἐφ' ὅσον, κατά διαβολικήν σύμπτωσιν καί παρά πᾶσαν πρόβλεψιν, διεπιστώθη ὅτι ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου ἤ ὁ ἀντιστράτηγος κ. Σκόμπυ διέθεσαν ἑλληνικάς δυνάμεις παραπλησίους πρός τάς τῆς κατοχικῆς κυβερνήσεως Ἰ. Ράλλη καί κατά τόν αὐτόν, ὀρθόν τρόπον διατεταγμένας.

Δ) Διατί, ἐάν προεβλέπετο ἡ ἐπέμβασις τῶν Βρετανικῶν δυνάμεων εἰς τόν ἀγῶνα μεταξύ 6-12-44 καί 11-12-44, ἡ ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ ἀπέρριψεν τετράκις πρότασιν τοῦ ΓΣ τοῦ ΕΛΑΣ, ὑποβληθεῖσαν διά τῶν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2153/6-12-44, ΕΠΕ 2159/6-12-44, ΕΠΕ 2168/7-12-44 καί ΑΠ 1953/7-12-44 ἀναφορῶν του, *νά ἐκμηδενίσῃ, διά τῶν ὑπ' αὐτό δυνάμεων καί μόνον, τάς μεμονωμένας Βρετανικάς δυνάμεις*, τάς διεσπαρμένας εἰς διαφόρους ἐπαρχιακάς πόλεις (Τρίκαλα, Λαμία, Λάρισα, Κοζάνη, Καρδίτσα κ.λπ.) ἤ τουλάχιστον νά παρεμποδίσῃ τήν πρός Ἀθήνας διοχέτευσίν των, εἴτε διά ξηρᾶς, εἴτε διά λιμένων (Πατρῶν, Βόλου, Θεσσαλονίκης, Καβάλλας);*

Ε) Διατί οἱ σ. Ζεῦγος, Β. Μπαρτζιώτας, Βατσουσιανός, κ.τ.λ., οἱ ὁποῖοι ἐχρημάτισαν μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς συντάξεως τοῦ σχεδίου ἐνεργείας τοῦ φθινοπώρου 1943, ἐγνώριζον τάς ἀρχάς ἐφ' ὧν ἐβασίσθη ἡ σύνταξίς του καί διεδραμάτισαν ἀναμφισβητήτως σημαίνοντα ρόλον εἰς τήν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς τόν Δεκέμβριον 1944, *δέν διεμαρτυρήθησαν; Ὅταν ἀντελήφθησαν*: 1) Ὅτι ἡ πολεμική ἐνέργεια ἤρχισεν κατά τῶν μεμονωμένων ἀστυνομικῶν τμημάτων τήν 4-12-44 καί ὄχι κατά τοῦ κυρίου ἐπικέντρου; 2) Ὅτι διετέθη κατά τοῦ κυρίου ἐπικέντρου τόσον ἀνεπαρκές ποσοστόν τῆς ὅλης διαθεσίμου δυνάμεως κ.λπ.; *Διατί τούς ἔλλειψεν τό σχετικόν πρός τοῦτο θάρρος;* Διά τίνων ἐπιχειρημάτων ἀντεκρούσθησαν αἱ διαμαρτυρίαι των, *ἄν ἔγιναν*; Διατί ὁ σ. Ζεῦγος εἶχεν τήν δύναμιν νά ἐπαναφέρῃ εἰς τήν Δ/σιν τοῦ 34ου ΣΠ τήν 8-12-44 τόν ὑπό τῆς Δ/σεως τῆς ΙΙ Μ. τήν 7-12-44 παυθέντα διοικητήν τοῦ 34ου Σ.Π., σ. Ταγ/χην Λαλιάνην (παυθέντα διότι δέν ἐξετέλεσεν τήν πρωϊαν τῆς 7-12-44 διαταγήν ἐξορμήσεως κατά Γουδί) καί δέν εἶχεν τήν δύναμιν νά ἐρωτήσῃ ἐάν αἱ διατεθεῖσαι εἰς Γουδί δυνάμεις ἦσαν ἀρκεταί καί αἱ πρέπουσαι;

---

* Πιο συγκεκριμένα επ' αυτών: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

ΣΤ) Διατί ἀπερρίφθησαν αἱ ἐπανειλημμέναι προτάσεις τοῦ Γ.Σ. (τέσσερις) προσβολῆς τῶν μεμονωμένων εἰς τάς ἐπαρχιακάς πόλεις Βρετανικῶν τμημάτων; Διατί ἐπετράπη ἡ ἀνενόχλητος συγκέντρωσίς των εἰς τό κύριον ἐπίκεντρον τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀθήνας πρό τῆς ἀφίξεως τῶν ἐξ Ἰταλίας Βρετανικῶν ἐνισχύσεων; Διατί μόνον μετά τήν 15-12-44, δηλαδή μετά τήν συγκέντρωσιν τούτων εἰς Ἀθήνας καί ἀφοῦ εἶχεν ὑπερβληθῆ ἀπό τά πράγματα ἡ διαταγή αὕτη, ἐξεδόθη διαταγή τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πρός τό Γ.Σ. ἐπιτρέπουσα τήν προσβολήν των;*

---

* Είναι φανερό ότι το ερώτημα ΣΤ' επαναλαμβάνει, σχεδόν αυτούσια, το Δ'. Δεν αποκλείεται, με την επανάληψή του, ο Θ. Μ. να ήθελε να υπογραμμίσει τη σημασία που αποδίδει στην υποτίμηση των συνεπειών που θα είχε η παρέμβαση των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Πάντως, για το όλο θέμα και το σχολιασμό του, δες όσα στον Τόμο Πρώτο, κεφάλαιο έκτο, έχουν λεχθεί.

Κεφάλαιο Όγδοο

ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΙΜΗ (1944) ΧΡΟΝΙΑ

Ο Μακρίδης μιλάει για τα κρίσιμα γεγονότα του 1944 (στο κεφάλαιο Χ της απόρρητης Έκθεσής του), συνδέοντάς τα και διαπλέκοντάς τα, όλα, με τις «δεσμεύσεις και δουλείες», τις οποίες, όπως εκτιμάει, είχε δεχθεί ο ΕΛΑΣ με βάση το σχέδιο (ο ίδιος το αναφέρει παντού ως «δήθεν σχέδιο») ΚΙΒΩΤΟΣ. (Στην ιστοριογραφία χρησιμοποιείται, σπανιότερα, και η πλήρης ονομασία: "Κιβωτός του Νώε"). Αναλυτική αναφορά στις επιλογές της χρονιάς εκείνης και σχολιασμός τους, όπως και παρατηρήσεις στις απόψεις, που ο Θ. Μ. διατυπώνει στο κομμάτι αυτό του κειμένου του, έχει γίνει στο κεφάλαιο πέμπτο του πρώτου τόμου.

Τα επιχειρήματα, στα οποία στηρίζει τις κατηγορηματικές αντιρρήσεις του ως προς το «σχέδιο ΚΙΒΩΤΟΣ», ο Θ. Μ. αναπτύσσει αναλυτικά και με πολλές λεπτομέρειες. Παρά τις όποιες παρατηρήσεις μπορεί να γίνουν για τις σχοινοτενείς και δαιδαλώδεις διατυπώσεις των απόψεών του ή τις ανάλογες εξηγήσεις της καθυστέρησής του να μεταβεί στο βουνό, για τις υπερβολές και τους αστήρικτους κατά ηγετικών στελεχών υπαινιγμούς, τα επιχειρήματά του, από καθαρά στρατιωτική άποψη, είναι λογικά και σωστά. Γίνονται ισχυρότερα, όταν έχει κανείς υπόψη του τις κατοπινές εξελίξεις. Με την έννοια αυτή, θεωρώ πως το κομμάτι αυτό της Έκθεσής του είναι από τα πλέον σημαντικά όχι μόνον για την ιστοριογραφική, αλλά και για την ουσιαστική-κριτική του αξία. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να συμφωνήσει με την όλη λογική του για απόρριψη της αγγλικής πρότασης, όπως και με άλλες παρατηρήσεις του.

Αξίζει, επίσης, να εξαρθεί ο εξαιρετικά παραστατικός τρόπος, με τον οποίο περιγράφει την προς βορρά πορεία του Τζέλλικο. Είναι φανερό όμως πως, ακόμα και το 1946 που έγραφε την Έκθεση, δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι αυτή εντασσόταν σε ένα εκτεταμένο και ευρείας στόχευσης

σχέδιο. Γι' αυτό και φαίνεται να τη θεωρεί, μάλλον, τμήμα του σχεδίου ΚΙΒΩΤΟΣ. Έτσι εξηγείται, ως ένα βαθμό, και η τόσο μεγάλη σημασία που, λαθεμένα, αποδίδει σε εκείνο. Με τον ίδιο, επίσης, τρόπο, εξηγούνται οι υπερβολικές διαστάσεις, τις οποίες προσδίδει σε όσα είχαν διαδραματισθεί, αρκετά νωρίτερα, στα Κούτσαινα, τα οποία, επίσης, περιγράφει.

Η αλήθεια είναι πως οι συνεννοήσεις εκείνες, του ΕΛΑΣ με τον ΕΔΕΣ και τη ΒΣΑ, όση κι αν είχαν επιμέρους σημασία, δεν θα καθόριζαν, τελικά, τα κατοπινά γεγονότα. Διαφαινόταν ήδη –από την άνοιξη, τουλάχιστον, του 1944– ότι το κέντρο βάρους της αντιπαράθεσης μεταφερόταν στα ανώτερα κλιμάκια. Κι αυτό γινόταν, από τότε, κατανοητό, έστω όχι πλήρως, και από την ηγεσία του ΚΚΕ. Πιθανόν, λοιπόν, αυτή να σκεπτόταν ότι, τηρώντας αμυντική στάση στις συμφωνίες με τη ΒΣΑ, προσπαθώντας, απλώς, να παραλλάξει ή παρακάμψει τις δεσμεύσεις, θα προσερχόταν με περισσότερα πλεονεκτήματα στις επί ανωτάτου επιπέδου συναντήσεις-συζητήσεις. Άλλωστε, πολύ γρήγορα, τα πράγματα απέδειξαν πως οι κατοπινές εξελίξεις στην Ελλάδα καθορίστηκαν με βάση τις μεταξύ των Συμμάχων συμφωνίες για το ρόλο της Βρετανίας στη χώρα μας και, από την άποψη των εσωτερικών δυνάμεων, με βάση τους συσχετισμούς που διαμόρφωσαν οι διασκέψεις και συμφωνίες στο Λίβανο και την Καζέρτα.

X.

Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἀποδοχή, ἑτεροβαρῶς καί ἄνευ ἀνταλλάγματος τινός, τῶν εἰς βάρος τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου καί τῆς τακτικῆς ἀποδόσεώς του δεσμεύσεων καί δουλειῶν, τῶν ἐπιβληθεισῶν διά τήν «ἐπικειμένην» ἐφαρμογήν τοῦ δῆθεν σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. Ἡ τήρησις τούτων, καί μετά τήν ἐκ τῶν πραγμάτων, κατά Μάρτιον καί Μάϊον 1944 μετά τήν δῆθεν ἀναβολήν των, ἀπόδειξιν ὅτι ἐπρόκειτο περί φενάκης, μέχρι τῆς ἀποσύρσεως τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ἐξ Ἑλλάδος κατά Ὀκτώβριον 1944, λόγῳ τῆς πρός τήν Β.Δ. Βαλκανικήν προωθήσεως τῆς ὁμάδος στρατιῶν τοῦ Στρατάρχου Τολμπούχιν, καί αἱ ἐκ τούτων συνέπειαι

Ὁ γράφων, γνωρίζων ἐκ προφορικῶν κατά καιρούς ἀνακοινώσεων τῶν σ. *Γ. Σιάντου*, ὑποστρατήγου *Σ. Σαράφη*, συνταγματάρχου *Ν. Παπασταματιάδη* καί *Κ. Δεσποτοπούλου* ὅτι:

Α) Ὁ Βρετανός πράκτωρ τῆς I.S.S. Γουντχάουζ, ὁ παρουσιαζόμενος ὡς συνταγματάρχης Κρίς ἀρχηγός τῆς συμμαχικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, παρουσίασεν, ἡμέρας τινάς μετά τήν ἀρξαμένην τήν 5-1-44 ἐπιτυχῆ ἐπίθεσιν τοῦ ΕΔΕΣ καί τήν συνεπείᾳ ταύτης σχετικῶς ἀτάκτου, ἐξ Ἀράχθου πρός τόν Ἀχελῶον καί ἀνατολικῶς τούτου, ὑποχώρησιν τῶν τμημάτων τοῦ ΚΓΣ Ἠπείρου, εἰς τόν στρατιωτικόν ἀρχηγόν τοῦ Γ.Σ. ὑποστράτηγον Σ. Σαράφην καί τόν παρ' αὐτῷ πολιτικόν σύμβουλον τοῦ ΕΑΜ σ. Κ. Δεσποτόπουλον (τοῦ καπετάνιου τοῦ Γ.Σ. τότε σ. Ἀθ. Κλάρα ἀπουσιάζοντος εἰς τό ΚΓΣ Ἠπείρου καί τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. σ. Γ. Σιάντου ἀπουσιάζοντος εἰς Ἀθήνας ἵνα μετάσχῃ τῆς 10ης ὁλομελείας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ) ἑλληνιστί συντεταγμένον καί διά μολυβδοκονδύλου ἀναγεγραμμένον κείμενον δῆθεν διαταγῆς τοῦ στρατηγείου Μ.Α. (δῆθεν, καί τυπικῶς ἀκόμη, διότι δέν ἔφερεν ὑπογραφήν τινά, οὔτε ἔνδειξιν τινά περί τοῦ ὀνόματος ἤ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἐκδόσαντος διαταγήν ἤ ἄλλου τινός πράκτορος τῆς I.S.S.), εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας θά ἔπρεπεν τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου νά ἐκδώσει τάς ἀναγκαίας πρός τάς Μονάδας του ἐκτελεστικάς διαταγάς, σαφῶς καθοριζομένου περιεχομένου ἐν τῷ κειμένῳ τῆς δῆθεν διαταγῆς (ὑπάρχει εἰς τό ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου τοῦ Γ.Σ., τό ἀποκρυβέν μετά τοῦ ὅλου ἀρχείου τοῦ Γ.Σ. τήν 20-2-45 ἐν Τρικάλοις), ἵνα αὗται δυνηθῶσι κατά Μάρτιον 1944 (ὁ χρόνος δέν ἀνεγράφετο εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς ἀλλά ἐλέχθη προφορικῶς ὑπό τοῦ συνταγματάρχου Κρίς) νά ἐκτελέσωσι ταύτην, *ἀποτελοῦσαν, ἐν τῷ συνόλῳ της τό μέρος τό ἀφορῶν τήν δρᾶσιν τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν στρατευμάτων τοῦ ΕΛΑΣ τοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ τοῦ Στρατηγείου Μ.Α.*, τοῦ ἀποβλέποντος εἰς τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, δι' ἀποβά-

σεως, εἰς αὐτήν ἤ τήν γειτονικήν Βαλκανικήν, τακτικῶν στρατευμάτων, τεταγμένων ὑπό τό Στρατηγεῖον Μ.Α. (τό τελευταῖον δέν ἀνεγράφετο εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς ἀλλά ἐλέχθη προφορικῶς ἤ ἀφέθη νά ὑπονοηθῆ ὑπό τοῦ συνταγματάρχου Κρίς).

Β) Ὁ στρατιωτικός ἀρχηγός τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ὑποστράτηγος Σ. Σαράφης, συμφωνοῦντος καί τοῦ πολιτικοῦ συμβούλου τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, Κ. Δεσποτοπούλου, τήν 17-1-44 (δηλαδή πρό τῆς ἀντεπιθέσεως τῶν τμημάτων τοῦ ΚΓΣ Ἠπείρου καί ἐνῶ τά τμήματα τοῦ ΕΔΕΣ εὑρίσκοντο εἰς τῶν Ἀχελῶον) ἐδέχθη νά ἐκτελέση, ὡς εἶχεν, τήν δῆθεν διαταγήν τοῦ στρατηγείου Μ.Α. καί ἐξέδωκεν αὐθημερόν τήν ὑπ' ἀριθμ. ΕΠΕ 183/1944 διαταγήν τοῦ Γ.Σ. (τό σχέδιόν της ὑπάρχει εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ γραφείου τοῦ Γ.Σ.)* πρός τάς σχετικάς μονάδας τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου (ΙΧην Μεραρχίαν σταθμεύουσαν εἰς τό Δ. τμῆμα τῆς Δ. Μακεδονίας καί ἔχουσαν στρατιωτικόν ἀρχηγόν τόν συνταγματάρχην Καραγιάννην, Χην Μεραρχίαν σταθμεύουσαν εἰς τό Ἀ. τμῆμα τῆς Δ. Μακεδονίας καί ἔχουσαν στρατιωτικόν ἀρχηγόν τόν *ὑποστράτηγον Καλαμπαλίκην*, XVIην Μεραρχίαν σταθμεύουσαν εἰς τό Ν. καί Ἀ. τμῆμα τῆς Θεσσαλίας καί ἔχουσαν στρατιωτικόν ἀρχηγόν τόν *ὑποστράτηγον Τσαμάκον*), χωρίς νά ζητήση προηγουμένως, ὡς ἠδύνατο καί ὤφειλεν, ὑπό τήν ἰδιότητά του τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ μείζονος μέρους τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων τῆς ἐπιβοηθητικῆς ἐνεργείας καί κατά τά διεθνῆ στρατιωτικά θέσμια:

α) Νά τοῦ γνωσθῶσι: 1) Πλείονες καί σαφέστεραι πληροφορίαι περί τοῦ χρόνου καί τοῦ χώρου δράσεως τῶν τακτικῶν στρατευμάτων, *τῆς κυρίας ἐνεργείας τῶν τακτικῶν* στρατευμάτων τοῦ στρατηγείου Μ.Α. 2) Πλήρεις καί σαφεῖς πληροφορίαι περί τοῦ χρόνου καί χώρου δράσεως τῶν λοιπῶν, μικροτέρας συνολικῆς δυνάμεως, ἀτάκτων ἐν Ἑλλάδι *στρατευμάτων τῆς ἐπιβοηθητικῆς ἐνεργείας*. Ἤτοι τῶν τελούντων: Ὑπό ἄλλας, πλήν τοῦ ΕΑΜ, πολιτικάς καθοδηγήσεις, – ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ κ.λπ. Ὑπό τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, – ΙΙΙ Μεραρχία Πελοποννήσου, 5 Ταξιαρχία Ἀττικοβοιωτίας, ΕΛΑΣ νήσων κ.λπ. Ὑπό τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἀλλά ἐμπλακέντων, ὑπό τό Κλιμ[άκιον] Γ.Σ. Ἠπείρου εἰς τόν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀγώνα, – 8η Μεραρχία Ἠπείρου, τμήματα Ιης Μεραρχίας, τμήματα ΧΙΙΙ Μεραρχίας κ.τ.λ. Ὑπό τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἀλλά ἀποσπασάντων σημαντικά τμήματά των εἰς τόν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀγώνα, – Ι Μεραρχία Θεσσαλίας, ΧΙΙΙ Μεραρχία Στερεᾶς.

β) Νά χορηγηθῶσι τά ἀπαραίτητα ἀνταλλάγματα: 1) Εἰς ὅπλα-πυρ/κά-ἐφόδια

* Για όσα έγγραφα –που αναφέρονται εδώ και παρακάτω στο κείμενο– έγινε δυνατό να ανευρεθούν περισσότερα στοιχεία, αυτά παρατίθενται στα αντίστοιχα σημεία του κεφαλαίου έκτου του πρώτου τόμου του βιβλίου, όπου γίνεται και σχολιασμός τους.

(καθωρισμένα ἀριθμητικῶς, ἑπομένως ἀναλόγως τῆς παρούσης δυνάμεως, εἰς τό κείμενον εἰδικῆς σχετικῆς καταστάσεως προσαρμοσμένης εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς, *ἅτινα ἔχει τήν αὐθυπονοουμένην ὑποχρέωσιν* νά χορηγῇ εἰς τάς ὑπ' αὐτήν δυνάμεις πᾶσα διοίκησις στρατευμάτων, τακτικῶν ἤ ἀτάκτων). 2) Ἀσφαλιστική τις διάταξις τηρήσεως τῶν συμφωνηθέντων (ἀπαραίτητος μετά τήν κατά Ὀκτώβριον 1943 αὐθαίρετον παραβίασιν ὑπό τοῦ στρατηγείου Μ.Α. τῆς συμβάσεως ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπ' αὐτό) διά τῆς προσθήκης σχετικῆς παραγράφου εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς. Καί ἀρκεσθείς νά προστεθῇ εἰς τό τέλος τοῦ κειμένου τῆς δῆθεν διαταγῆς ἡ ἀσαφούς διατυπώσεως φράσις: «τό στρατηγεῖον ΜΑ, ὀλίγον χρόνον πρό τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ σχεδίου ΚΙΒΩΤΟΣ, θά ἀνεφοδιάσῃ εἰς ἐφόδια, πυρομαχικά, ὅπλα τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ, νά ἐκτελέσωσιν τάς ἐπιχειρήσεις ταύτας καί μόνον αὐτάς».

Γ) Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, σ. Γ. Σιάντος, ἐπιστρέψας εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. κατά τό τέλος Ἰανουαρίου 1944 μετά τήν προπαρασκευήν καί ἔναρξιν τῆς ἀντεπιθέσεως τοῦ Κ.Γ.Σ. Ἠπείρου, ἀπεδέχθη ἄνευ ἀντιρρήσεως τήν ἐκτέλεσιν τῆς δῆθεν διαταγῆς τοῦ στρατηγείου Μ.Α. καί ἐνέκρινεν τάς ἐκδοθείσας διαταγάς.

Δ) Ὁ στρατιωτικός ἀρχηγός τοῦ Γ.Σ. ὑποστράτηγος Σ. Σαράφης, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ., σ. Γ. Σιάντος, καί ὁ πολιτικός σύμβουλος τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ., σ. Κ. Δεσποτόπουλος, κατά τάς διαπραγματεύσεις μέ τήν συμμαχικήν στρατιωτικήν ἀποστολήν (Βρετανός Συνταγματάρχης Κρίς, Ἀμερικανός Ταγματάρχης Οὐάινς), αἵτινες κατέληξαν εἰς τήν μετά τοῦ ΕΔΕΣ συναφθεῖσαν ἀνακωχήν τῆς 5-2-44, καί ὁ στρατιωτικός ἀρχηγός τοῦ Γ.Σ., ὑποστράτηγος Σ. Σαράφης, καί [ὁ] ἀντιπρόσωπος τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, σ. Π. Ροῦσος, κατά τάς διαπραγματεύσεις Μυροφύλλου-Πλάκας μετά τοῦ συνταγματάρχου Κρίς τῆς συμμαχικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ὡς ἐκπροσώπου τοῦ στρατηγείου Μ.Α. καί τῆς κυβερνήσεως Τσουδεροῦ, [τῶν] Συν/χου Ζέρβα, Πυρομάγλου, Ἀντ/χου Νικολοπούλου ὡς ἐκπροσώπων τοῦ ΕΔΕΣ ὑπαίθρου, [τῶν] Καρτάλη, Συν/χου Ψαροῦ ὡς ἐκπροσώπων τῆς ΕΚΚΑ, αἵτινες κατέληξαν εἰς τήν ὑπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πλάκας τήν 29-2-44, ὄχι μόνον ἐδέχθησαν, χωρίς καί νά ἐπιχειρήσωσι νά τάς τροποποιήσωσι ἐπί τό εὐνοϊκώτερον, τάς ἐκ τοῦ δῆθεν σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ δεσμεύσεις καί δουλείας τοῦ ΕΛΑΣ, ἀλλά ἐπί πλέον οἱ δύο τελευταῖοι* πρωτοβούλως ὑπέγραψαν μυστικόν πρωτόκολλον προσηρτημένον εἰς τό κείμενον τῶν συμφωνιῶν τῆς Πλάκας, τροποποιοῦν ταύτας ἐπί τό δυσμενέστερον, ὅπερ ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, τοῦ ΕΑΜ καί ἡ ΠΕΕΑ ἐδέχθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων.

---

* Δηλαδή, οι Ρούσος, Σαράφης.

Ε) Ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ οὐδέποτε ἠρνήθη τήν ὕπαρξιν ἀλλά καί οὐδέποτε παρέδωσεν τό κείμενον τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ πρωτοκόλλου εἰς τό ἁρμόδιον Γραφεῖον τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, καίτοι τοῦτο ἐζητήθη ἀπό τόν γράφοντα, τότε Δ/τήν του, μετά τήν συνδιάσκεψιν τῶν Κουτσαίνων, κατά τήν διάρκειαν τῆς ὁποίας καί κατά ἔντονον διαλογικήν συζήτησιν μέ τόν Συν/χην Κρίς (προφανῶς νομίζοντα ὅτι ἀπευθύνεται πρός γνωρίζοντα ταῦτα) ἔμαθεν αἰφνιδίως καί τήν ὕπαρξιν πρωτοκόλλου καί τό περίπου περιεχόμενον τῶν ἐπιβαρυντικωτέρων ὅρων του.

ΣΤ) Τό κείμενον τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου δέν ὑπάρχει οὔτε ὑπῆρξε ποτέ εἰς τά ἀποκρυβέντα ἀρχεῖα τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου.

Ζ) Τό κείμενον τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου δέν ὑπάρχει εἰς τό ἐνταῦθα ἀρχεῖον τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ τό ἀφορῶν τόν ΕΛΑΣ, ὅπερ ὁ ἴδιος πρό ἔτους ἐταξινόμησεν.

Η) Τό κείμενον τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου εἶναι ἄγνωστον (τουλάχιστον εἰς τόν γράφοντα) εἰς ποῖον παρεδόθη ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη, ὅστις τό ὑπέδειξεν εἰς τούς Ἄρην, Παπασταματιάδην, Ροῦσον, Π. Αὐγερόπουλον εἰς Βουλγαρέλι τήν 1 ἤ 2-3-44 καί τί ἀπέγινεν.

Θ) Τό περίπου κείμενον τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου δέν ἀναγράφεται ἀπό μνήμης, ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου σ. Σαράφη εἰς τά ἀπομνημονεύματά του*.

Ἐπίσης, ὁ γράφων, γνωρίζων ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ὅτι:

Α) Ὅταν, ἀφιχθείς κατά τά τέλη Φεβρουαρίου 1944 εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου μετά τοῦ σ. Ἰ. Ἰωαννίδη, μέ τήν δῆθεν ἐντολήν τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ νά ἐπιχειρήσῃ νά ἐκτελέσῃ τά ὅσα θά ἀναφερθῶσι εἰς τό ὑπό τόν τίτλον «Αἱ προσπάθειαι πρός θεραπείαν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, αἱ ματαιωθεῖσαι ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ», κεφάλαιον τῆς παρούσης ἐκθέσεως, ἀναλαβών τήν 2-3-44 τήν Δ/σιν τοῦ ΙΙΙ Γραφείου ἐπιχειρήσεων τοῦ Γ.Σ. καί κατατοπισθείς λεπτομερῶς ἐπί τῆς ἐπικρατούσης τακτικῆς καταστάσεως τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων κ.λπ. μόλις τήν 20-3-44, ἐπεχείρησε κατά τήν 21-3-44 (μετά τόν σχηματισμόν τῆς ΠΕΕΑ) νά ἐπιτύχῃ ἀναδιάταξιν τῶν τμημάτων, νέαν ὀργα-

* Υπενθυμίζω ότι σχετικά με τη, γενικά, σωστή και αρκετά σημαντική αυτή παρατήρηση του Μακρίδη, ο Σαράφης γράφει: «Ο συνταγματάρχης Κρις, κατ' εντολή του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, πρότεινε να υπογραφεί και ένα μυστικό πρωτόκολλο, που οι οργανώσεις θα αναλάβαιναν την υποχρέωση για την εκτέλεση του σχεδίου "Κιβωτός"... Καίτοι η αντιπροσωπεία του ΕΛΑΣ δεν είχε εντολή... συμφώνησε να υπογράψει και το μυστικό πρωτόκολλο» (*Σαράφης*, σελ. 293-294). Σε άλλο σημείο, προηγούμενα, έχει υπαινιχθεί: «Ο κ. Κρις μάς πληροφόρησε πως αν ήταν ανάγκη θα έρχονταν και συμμαχικά τμήματα» (στο ίδιο, σελ. 265). Αυτός ήταν και ο βασικός, σχεδόν μοναδικός, όρος του μυστικού πρωτοκόλλου.

νωτικήν διάρθρωσιν –νέαν κατανομήν ἀποστολῶν κ.λπ.– *ἐπιτρέπουσαν καλυτέραν τακτικήν ἀπόδοσιν*, ἀλλά μή τηροῦσαν πλήρως τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δουλείας κ.λπ., προσέκρουσεν:

α) Εἰς τήν ἄρνησιν τοῦ τότε ἐπιτελάρχου τοῦ Γ.Σ. σ. Συν/χου Πετρουλάκη νά μονογράψη τά σχετικά σχέδια διαταγῶν, μέ τήν παιδαριώδη, ἀλλά εἰλικρινῆ, τιμίαν καί σύμφωνον μέ τό ἐπικρατοῦν εἰς τό Γ.Σ. γενικόν κλίμα αἰτιολογίαν, ὅτι τά ἐπιδιωκόμενα δυνατόν νά εἶναι ὀρθά καί ἐπιβεβλημένα ἀλλά ἀντίκεινται πρός τάς ἐκ τοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ συμβατικάς ὑποχρεώσεις τοῦ ΓΣ τοῦ ΕΛΑΣ (ἅς μάλιστα παρεδέχθη ὡς ἀποτελούσας εἶδος τί «ταμποῦ» κατά τήν γενομένην συζήτησιν).

β) Εἰς τό εἶδος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΓΣ ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη, ὅπερ τόν ὤθη, ἀφ' ἑνός, εἰς τό νά ἀποδέχεται, υἱοθετεῖ, ὑποστηρίζει πᾶσαν ὀρθήν καί διά λογικῶν ἐπιχειρημάτων ὑποστηριζομένην πρότασιν ὡς μίαν τῶν παραδεκτέων ἀποφάσεων καί, ἀφ' ἑτέρου, εἰς τό νά ἐγκαταλείπη παρά τοῦτο, διαμαρτυρόμενος, διά λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος (πάντοτε καί στερεοτύπως ἐδικαιολόγει τήν ὑπαναχώρησίν του εἰς τόν γράφοντα διά τῆς φράσεως: «τί νά κάμω ἡ παραίτησίς μου θά βλάψη περισσότερον τόν ἀγώνα»), μόλις ἀντελαμβάνετο ἤ διεπίστωνε ὅτι ἡ πολιτική ἐξουσία (Γραμματεία Στρατιωτικῶν ΠΕΕΑ, καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, καί ἰδίως ὁ σ. Γ. Σιάντος) ὑποστηρίζει ἀντίθετον ἤ διάφορον ἄποψιν*.

γ) Εἰς τήν πεισμόνως ὑποστηριζομένην διάφορον γνώμην τοῦ καπετάνιου τοῦ Γ.Σ. τότε σ. Ἀθ. Κλάρα, τήν μή ἐπαρκῶς ἠτιολογημένην, ἀλλά ἀποτελοῦσαν τήν, κατ' αὐτόν, πρός αὐτόν διαβιβασθεῖσαν ἄποψιν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ὅπως μετά 9 μῆνας εἶπεν**.

---

* Ο Θ. Μ. επιρρίπτει όλες τις ευθύνες –για όσες πραγματικές ή, κατ' αυτόν, λαθεμένες αποφάσεις κι ενέργειες του ΕΛΑΣ– σε ολόκληρη την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία του. Εδώ, ειδικότερα, για τη συμφωνία με το σχέδιο ΚΙΒΩΤΟΣ και τη μη κάλυψη των δικών του προσπαθειών για διόρθωση κάποιων όρων της. Θεωρεί όμως ότι η ποιότητα ευθύνης του καθενός είναι διαφορετική. Ο τότε επιτελάρχης του ΓΣ (Πετρουλάκης), γιατί είχε «παιδαριώδη» αφέλεια. Ο αρχηγός του ΓΣ (Σαράφης), γιατί δεν είχε το θάρρος να υποστηρίζει τη γνώμη του. Ο Καπετάνιος του (Άρης Βελουχιώτης), γιατί συμφώνησε με την άποψη της καθοδήγησης του ΚΚΕ. Ο Γραμματέας του ΚΚΕ Σιάντος και ο επί των Στρατιωτικών υπεύθυνος της ΠΕΕΑ Μάντακας, γιατί συνειδητά ωθούσαν σε λαθεμένες ενέργειες τον ΕΛΑΣ. Ο Κ. Δεσποτόπουλος, που συχνά έπαιζε, στη θέση του Σιάντου, το ρόλο πολιτικού καθοδηγητή του ΕΛΑΣ, γιατί ήταν πάντοτε «άνθρωπος του Σιάντου».

** Πέρα από τη διατυπούμενη επίκριση για τον («τότε σύντροφο») Άρη, ενδιαφέρον έχει η πληροφορία που προκύπτει ότι ο Καπετάνιος του ΕΛΑΣ δεν ήταν μονίμως αντιρρησίας, ήξερε να ελίσσεται στην αντιπαράθεσή του προς την ηγεσία. (Δες και: *Φαράκος*, Άρης, passim).

δ) Εἰς τήν διάφορον γνώμην τοῦ Γραμματέως Στρατιωτικῶν, ὑποστρατήγου Ἐμμ. Μάντακα, πρός ὅν, ὡς ἁρμοδίαν προϊσταμένην ἀρχήν, ὑπεβλήθησαν ἐγγράφως αἱ διιστάμεναι ἀπόψεις: 1) Τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ., διά ἀναφορᾶς του, συνταχθείσης ὑπηρεσιακῶς ὑπό τοῦ γράφοντος καί περιεχούσης, μεταξύ τῶν τεσσάρων κατά σειράν προτιμήσεως ἀναγραφομένων ληπτέων ἀποφάσεων, ὡς πρώτην τήν μοναδικήν ὑπό τοῦ γράφοντος ὑποδειχθεῖσαν, μετ' ἐνδείξεως τῆς κατά τόν Δ/τήν τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] ἐπιχειρήσεων* μοναδικότητός της. 2) Τοῦ καπετάνιου τοῦ Γ.Σ., δι' ἀναφορᾶς του συνταχθείσης ἀτομικῶς ὑπό τοῦ ἰδίου, ὑποβληθείσης ὑπηρεσιακῶς μετά τῆς πρώτης καί περιεχούσης τήν διάφορον ληπτέαν ἀπόφασιν, τήν ὑποστηριζόμενην ὑπ' αὐτοῦ. Ὅστις** ἐξέδωκεν διαταγήν τῆς Γραμμ. Στρατιωτικῶν τερματίζουσαν τό ζήτημα, διά τῆς ἐπιβολῆς ἰδίας ἀποφάσεως διαφόρου πρός τάς πέντε προταθείσας (τά σχέδια τῶν δύο ἀναφορῶν καί ἡ διαταγή ὑπάρχουσι εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.).

ε) Εἰς τάς διαμαρτυρίας τῆς συμμαχικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς (πράκτορες τῆς I.S.S. Συν/χης Κρίς, ἔπειτα Ἀντ/χης Χάμοντ ἤ Ἔγκς) *διά τήν ἐλαφροτάτην παραβίασιν* τῶν ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δουλειῶν καί δεσμεύσεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τῶν διά τῶν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 745 καί ΕΠΕ 660 διαταγῶν τοῦ Γ.Σ., τῶν κοινοποιηθεισῶν πρός τάς Μ.[μεγάλας] Μονάδας Γενικῶν ὁδηγιῶν ὑπ' ἀριθ. 8 τοῦ Γ.Σ., τῶν συνταχθεισῶν κατά τό τέλος Μαρτίου 1944 ὑπό τοῦ γράφοντος μέ βάσιν τήν ἀπόφασιν τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν, τήν ἐγκριθεῖσαν ὑπό τοῦ Γ. Σιάντου, ἀλλά μέ σχετικῶς εὐρύ πνεῦμα (τά σχετικά ἔγγραφα τῆς ΣΣΑ καί αἱ «διπλωματικαί» ἀπαντήσεις τοῦ Γ.Σ. ὑπάρχουσι εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.).

Β) Ὅταν, κατά τό τέλος Ἀπριλίου 1944, κατά τήν συνδιάσκεψιν τῶν Κουτσαίνων, προσποιούμενος τόν ἀφελῆ, ἠρώτησεν ὁ γράφων τόν Συν/χην Κρίς ἄν αἱ ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ὑποχρεώσεις τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμεναι, δοθέντος ὅτι αὗται ἰσχύουν μέχρι τοῦ Μαρτίου 1944, ἔλαβεν τήν προφορικήν ἀπάντησιν: Βεβαίως, διότι αὗται ἀνεβλήθησαν διά τόν Μάϊον 1944.

Γ) Ὅταν, κατά Ἰούνιον 1944, ἠρώτησεν τόν Ἀντ/χην Χάμοντ, ἄν αἱ ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ὑποχρεώσεις τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμεναι, δοθέντος ὅτι αὗται ἰσχύουν μέχρι τοῦ Μαΐου 1944, ἔλαβεν τήν προφορικήν ἀπάντησιν «βεβαίως, διότι αὗται ἀνεβλήθησαν δι' ἀργότερον» (ἀορίστως).

Δ) Ὅταν, μετά τήν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ Ἀντ/ρχου Χάμοντ, ἠρώτησεν τόν σ.

---

* Εννοεί τον εαυτό του.

** Εννοεί το Γραμματέα επί των Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ, υποστράτηγο Εμμ. Μάντακα.

Γ. Σιάντον, ὡς Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ, τί θά γίνῃ μέ τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δεσμεύσεις καί δουλείας καί ἄν θά καταγγελθῶσι αὗται ὡς ἑτεροβαρεῖς, ἔλαβεν τήν Πυθιακήν ἀπάντησιν «ἄσε τήν ΚΙΒΩΤΟΝ, μήν τή λαμβάνεις ὑπόψη σου, κάνε τή δουλειά σου». Ὡσάν νά ἦτο δυνατόν ὁ γράφων, ἁπλοῦς διευθυντής [Γραφείου] τοῦ Γ.Σ., *νά παραβιάζῃ ἐμφανῶς τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δεσμεύσεις καί δουλείας*, ὧν ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος, ὅπως ἄλλωστε καί ὁ σ. Γ. Σιάντος, ὅτι:

α) Πᾶν σχέδιόν του διαταγῆς, συντεταγμένον οὕτως, θά προσέκρουε εἰς ἀντιρρήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη, εἰς ἀντίθετον γνώμην τοῦ πολιτικοῦ συμβούλου τοῦ Γ.Σ. σ. Κ. Δεσποτοπούλου καί προφανῶς εἰς δυσκολίας νά μονογραφηθῇ ὑπ' αὐτῶν.

β) Πᾶσα διαταγή, συντεταγμένη οὕτως, τῆς ὁποίας θά ἐπετυγχάνετο ἡ, παρά τά ἀνωτέρω, ὑπογραφή ὑπό τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ., μόλις θά ἔφθανε εἰς τάς παραληπτρίας μονάδας, θά περιήρχετο, κατά τόν ἕναν ἤ τόν ἄλλον τρόπον, ταχύτατα εἰς γνῶσιν τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς, ἥτις θά προέβαινεν, ἐν ὀνόματι τοῦ στρατηγείου Μ.Α., εἰς ἔντονον προφορικήν καί ἔγγραφον διαμαρτυρίαν, *ἥν οὐδείς ἐκ τῶν ἐν τῷ Γ.Σ. ἤ τῇ ΠΕΕΑ ἁρμοδίων ἦτο διατεθειμένος τότε ν' ἀντικρούσῃ ἀνδροπρεπῶς* καί μετά παρρησίας. (Ὅταν, κατά τοιοῦτον τρόπον, εἰς Βλάσι τόν Ἰούλιον 1944, ὁ γράφων ἀντέκρουσε διάβημα τοῦ Ἀντ/χου Χάμοντ ἤ Ἔντμοντ, παρετηρήθη, παρουσίᾳ τοῦ τελευταίου, ὑπό τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. καί ἔκτοτε δέν ἐκαλεῖτο, ὅπως προηγουμένως, εἰς τάς συνομιλίας τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. μετά τῶν μελῶν τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς, ἔστω καί ἄν αὗται ἀφεώρων ὑποθέσεις τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Γραφείου του).

Ε) Ὅταν, εἰς τήν συνδιάσκεψιν Κουτσαίνων (τέλος Ἀπριλίου 1944 μέ ἀρχάς Μαΐου 1944, δηλαδή πρό τῆς συμφωνίας τοῦ Λιβάνου καί μετά τήν κατά τήν 17-4-44 ἐπιτευχθεῖσαν ἔνοπλον διάλυσιν τῆς ΕΚΚΑ), εἰς ἥν ἀπεστάλη, ὑπό τό ὄνομα Ἕκτορας Πολίτης, ὑπό τοῦ Γ.Σ. καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γ.Σ. μετά τοῦ σ. Κ. Δεσποτοπούλου (ὅστις, ὡς λαβών τάς ἐγγράφους ὁδηγίας τῆς ΠΕΕΑ καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ –σ. Γ. Σιάντος– τάς ὑπό τοῦ γράφοντος ἤ καί ὑπό τοῦ γράφοντος ζητηθείσας, δέον νά θεωρηθῇ ὡς ὁ πραγματικός ἀντιπρόσωπος τοῦ Γ.Σ., τοῦ γράφοντος ἀποτελοῦντος τό συμβουλευτικόν –ἄνευ προφορικῶν ἤ ἐγγράφων ὁδηγιῶν– τεχνικόν μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας) ἀντελήφθη, μετά τήν πρώτην συνεδρίασιν μετά τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΔΕΣ (δικηγόρος Φρόντζος ἐξ Ἰωαννίνων –δικηγόρος...* ἐξ Ἀγρινίου– Ἀντ/χης Νικολό-

* Τα αποσιωπητικά, που υποδηλώνουν, βέβαια, την παράλειψη του ονόματος, υπάρχουν στο δακτυλογραφημένο κείμενο. Προφανώς: Είτε, γιατί, όταν ο Θ. Μ. έγραφε, του διέφευγε το όνομα. Είτε, γιατί το όνομα είχε γραφεί δυσανάγνωστα και ο/η δακτυλογράφος δεν μπορούσε να το αντιγράψει. Πάντως, από τα Πρακτικά της Σύσκεψης προκύπτει ότι πρόκειται για το δικηγόρο Γεώργιο Κατάσο (*Κείμενα Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 314).

πουλος Δ/τής ΙΙΙ Γραφ[είου] ΕΔΕΣ) καί τῶν δύο ἀντιπροσώπων τοῦ στρατηγείου Μ.Α. (Συν/χης Κρίς τῆς βρετανικῆς συμμαχικῆς ἀποστολῆς, Ταγ/χης Οὐάινς τῆς ἀμερικανικῆς συμμαχικῆς ἀποστολῆς), ὅτι:

1) Σκοπός τῆς συνδιασκέψεως τῶν Κουτσαίνων, *τῆς συγκληθείσης τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν Βρετανῶν (Στρατηγείου Μ.Α.) συγχρόνως μέ τήν πρόσκλησιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ΚΚΕ, ΕΑΜ, ΠΕΕΑ, ΕΛΑΣ* (*Σβῶλος, Σαράφης, Π. Ροῦσος, Πορφυρογένης κ.τ.λ.*) εἰς Μ. Ἀνατολήν διά τήν συνδιάσκεψιν τοῦ Λιβάνου, δέν ἦτο ἡ σύναψις πολιτικῆς συμφωνίας, ἀλλά, πράγματι, ὡς ὁ Συντ/χης Κρίς ἐδήλωσε σαφῶς καί κατηγορηματικῶς, *ἡ σύναψις στρατιωτικῆς συμφωνίας* διά τήν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ (κατά τόν Συν/χην Κρίς) ἤ διά τήν ἀποφυγήν ἐπιθέσεως τοῦ ΕΛΑΣ κατά τοῦ ΕΔΕΣ μέ πρόφασιν διαμφισβήτησιν μεθοριακῶν τινῶν χωρίων ὑπό ἀμφοτέρων τῶν ὀργανώσεων (κατά τόν γράφοντα).

2) Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ΕΔΕΣ καί τά μέλη τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς ἐφαίνοντο διατεθειμένοι (πιθανότατα καί ἦσαν), ἐάν ἄλλως δέν ἦτο δυνατόν νά τό ἐπιτύχωσι, ἔναντι *λογικῆς-δικαίας, στηριζομένης εἰς τήν τότε πραγματικήν κατάστασιν* καί μόνον ὀλίγον μεροληπτικῶς ὑπέρ τοῦ ΕΛΑΣ διαχαράξεως, ἐπί διαφανοῦς προσηρμοσμένου εἰς χάρτην ὑπό κλίμακα 1/100.000 τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ (*ἄρα μή ἐπιδεχομένας σκοπίμους διαμφισβητήσεις*), τῶν ἀορίστως καθορισθέντων εἰς τάς συμφωνίας τῆς Πλάκας, διά τῆς φράσεως «ὅπου τά τμήματα ἑκάστης τῶν ὀργανώσεων θά εὑρίσκοντο κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀνακωχῆς» (πιθανότατα σκοπίμως τεθείσης, διότι ἀμφότεραι αἱ ὀργανώσεις ἐγνώριζον ὅτι γερμανικά στρατεύματα, ἐκτελοῦντα ἐκκαθαριστικάς ἐπιχειρήσεις, κατεῖχον κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀνακωχῆς σημαντικόν ἑκατέρωθεν τοῦ Καλαρύτικου καί τοῦ Μέσου Ἀράχθου [ἔδαφος], ὅ ἔμελλον ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν νά ἐκκενώσωσι), νά δεχθῶσι ἔγγραφον δέσμευσιν τῶν μελῶν τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς, ὡς ἐκπροσώπων τοῦ στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς (ὁ Συν/χης Κρίς εἰς σχετικήν ἐρώτησιν ἐδέχθη νά συζητηθῇ τό ζήτημα εὐθύς μετά τήν ἐπίτευξιν τῆς συμφωνίας ἐπί τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ), περί τῶν χορηγητέων κατά μῆνα εἰς τόν ΕΛΑΣ διά τήν ἐκτέλεσιν τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ὅπλων, πυρ/κῶν, ἐφοδίων κ.τλ. (ἀριθμητικῶς καθοριζομένων).

Προσεπάθησεν νά διαπραγματευθῇ καί νά συμβουλεύσῃ τήν ἀποδοχήν λύσεως, καθ' ἥν, τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ παραμενόντων ὡς τά ἐχάραξεν ὁ γράφων καί ὡς, κατ' αὐτόν, ἀντεπροσώπευον τήν πραγματικήν κατάστασιν, θά ἀντηλλάσετο: Ἡ ὑπό τοῦ 24ου Σ.Π. τοῦ ΕΛΑΣ (140 ἄνδρες) κατεχομένη περιοχή τοῦ νομοῦ Πρεβέζης (ἐν τῇ πράξει καί, παρά ὅσα ἰσχυριζόμεθα κατά τάς διαπραγματεύσεις σκοπίμως, 3-4 χωρία μεταξύ τῶν ποταμῶν Λούρου καί Ἀχέροντος κείμενα νοτίως τοῦ Σουλίου, ἅτινα μετά τήν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων τῶν

Κουτσαίνων κατέλαβεν ὁ ΕΔΕΣ βιαίως καί ἄνευ ἀντιμέτρου τινός τοῦ ΕΛΑΣ)*. Ἡ πραγματικῶς διασπῶσα τήν διάταξιν τοῦ ΕΔΕΣ καί παρεμποδίζουσα τήν τακτικήν ἀπόδοσίν του (ἄν ἤθελεν ὑποτεθῆ ὅτι πράγματι θά ἐπεχείρει ὁ ΕΔΕΣ κατά τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων τῆς Ἠπείρου ἐπιχειρήσεις συμφώνως τῇ ΚΙΒΩΤῼ, ὅπως ἔθετεν ὡς προϋπόθεσιν τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Συν/χης Κρίς). Ἔναντι τῆς ὑπό τῆς ΙΙΙ Μεραρχίας τοῦ ΕΔΕΣ (1.200 ἄνδρες) κατεχομένης περιοχῆς Κράψας-Γοτίτσας-Περιστερίου (τῆς κειμένης νοτίως τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Μετσόβου καί βορείως τοῦ ποταμοῦ Καλαρύτικου, καί ἐν εἴδει ἐξεχούσης εἰσχωρούσης ἐντός τῆς ἐπί Ν. Πίνδου διατάξεως τῶν κυρίων δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ), τῆς πραγματικῶς διασπώσης τήν διάταξιν τοῦ ΕΛΑΣ καί παρεμποδιζούσης τήν τακτικήν ἀπόδοσίν του.

Παραδόξως προσέκρουσεν:

α) Εἰς ἔκδηλον θεατρικήν καί θορυβώδη ἀντίδρασιν τοῦ Συν/χου Κρίς, ἐγερθέντος κατερύθρου καί ἀποκαλέσαντος *γελοῖα* (ρίντικιουλ) τά προτεινόμενα, ἐξουδετερωθεῖσαν: 1) Διά τῆς φράσεως «μπορεῖ νά φαίνονται γελοῖα τά προτεινόμενα εἰς αὐτόν *μή ὄντα ἐπαγγελματίαν στρατιωτικόν*. Ὅμως θά φανῶσι ὀρθά εἰς τούς ἐπαγγελματίας στρατιωτικούς τοῦ Σ.Μ. Ἀνατολῆς ἐάν εἰς αὐτούς ἀναφερθῶσι, διότι εἶναι ἐκδήλως καί ἀναμφισβητήτως στρατιωτικῶς, ἐπιχειρησιακῶς ὀρθά». Ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἑπομένην ὁ Συν/χης Κρίς νά χρησιμοποιήση διά τήν ὑποστήριξιν τῆς ἀντιθέτου ἀπόψεώς του τήν ἑξῆς φράσιν ἀποτελοῦσαν ἔμμεσον ὑποχώρησιν «τό στρατηγεῖον Μ.Α. εἰς ὅ ἀνεφέρθη τό ζήτημα ἀπήντησεν ὅτι δυνατόν τά ὑπό τοῦ Ταγ/χου Ἕκτορος Πολίτη ὑποστηριζόμενα νά εἶναι στρατιωτικῶς (ἐπιχειρησιακῶς) ὀρθά, ὅμως τό στρατηγεῖον Μ.Α., ὡς προϊσταμένη ὑπεύθυνος ἀρχή, διατάσσει ἄλλα, καί τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὀφείλει, ὡς ὑφισταμένη ἀρχή, νά ὑπακούσῃ». 2) Διά τῆς φράσεως (ἀπαντητικῆς εἰς τήν ἀνωτέρω ἄποψιν ἤ δῆθεν ἄποψιν τοῦ στρατηγείου Μ.Α.), «ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ εἶμαι ὑποχρεωμένος νά ἐκτελῶ διαταγάς μιᾶς μόνο προϊσταμένης ἀρχῆς, τῆς ΠΕΕΑ, ἥν ἀναγνωρίζω ὡς τήν μόνην ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξουσίαν». Ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὁ ἕτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ Γ.Σ. σ. Κ. Δεσποτόπουλος νά ἐπέμβη καί ἀποκηρύξῃ αὐτήν (ἀφοῦ ὅμως εἶχεν ἤδη ἐπιτύχει τό ἀποτέλεσμά της), λέγων

* Ο Σαράφης επ' αυτού έχει γράψει: «Η διάσκεψη στα Κούτσαινα είχε αποτύχει γιατί οι Άγγλοι επέμεναν να δοθεί η περιοχή Πρέβεζας στο Ζέρβα και ν' αποσυρθεί το 24 σύνταγμα ανατολικά από τον Άραχθο» (*Σαράφης*, σελ. 392). Εδώ, ο Θ. Μ. υποστηρίζει ότι αυτό θα ήταν ένας λογικός και συμφέρων ελιγμός, αφού, παρ' όλα όσα παραπλανητικώς λέγονταν κατά τις συνομιλίες, επρόκειτο μόνον για τρία-τέσσερα χωριά (που έτσι κι αλλιώς τα κατέλαβε ο ΕΔΕΣ χωρίς να αντιδράσει ο ΕΛΑΣ), ενώ, με τη συμφωνία, ο ΕΛΑΣ θα έπαιρνε ως αντάλλαγμα, πιο σημαντική, από στρατηγική άποψη, περιοχή.

ὅτι ἀντιπροσωπεύει αὐτη τήν γνώμην τοῦ Ταγ/χου Ἕκτορος Πολίτη ὄχι ὅμως καί τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Γ.Σ.

β) Εἰς ἀφανῆ, ἀλλά ἐπίμονον ἀντίδρασιν (σύμφωνον δηλαδή μέ τόν χαρακτῆρα του) τοῦ ἑτέρου μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας σ. Κ. Δεσποτοπούλου. Ὅστις, ἐνῶ εἰς τάς κατ' ἰδίαν (ἐν τῷ δωματίῳ ὅπερ εἶχεν παραχωρήσει εἰς τήν ἀντιπροσωπείαν ὁ καπετάνιος τῆς Ιης Μ. σ. Κίσσαβος-Μπλάνας) πολυώρους συζητήσεις πάντοτε συνεφώνει μέ τάς ἀπόψεις τοῦ γράφοντος, ὡς πρός τά συζητηθέντα ἤ ὡς πρός τά συζητηθησόμενα κατά τάς συνεδριάσεις τῆς συνδιασκέψεως, ὡς πρός τήν διατύπωσιν τοῦ κειμένου τῶν τηλεγραφημάτων τῶν ἀποσταλησομένων εἰς τό Γ.Σ. (ὑποστράτηγον Ε. Μάντακαν, ἀντικαθιστῶντα τόν εἰς Μ.Α. ἀπουσιάζοντα ὑποστράτηγον Σ. Σαράφην) ἤ τόν σ. Γ. Σιάντον. *Ὅμως, παρά τοῦτο καί τό ὅτι συνυπέγραφε τά τηλεγραφήματα τοῦτα, ἐφρόντιζε πάντοτε* εἰς τό κείμενον τῶν τηλεγραφημάτων τῆς ἀντιπροσωπείας *νά παρεμβάλη τεχνηέντως φράσιν τινά ὑποδηλοῦσαν ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἄποψιν τοῦ γράφοντος* (Ἕκτορας νομίζει, Ἕκτορας προτείνει κ.τ.λ.). Πράγμα ὅπερ ἐγέννησεν εἰς τόν γράφοντα τήν ὑπόνοιαν ὅτι, *ἐκτός τῶν ἐπισήμων πρωτοκολλημένων τηλεγραφημάτων, ἔστειλεν ἴσως καί ἄλλα*, εἰς ἅ ἐξέθετε τάς ἀτομικάς του ἀπόψεις, τάς προφανῶς διαφόρους. Καί ὅστις, κατά καιρούς, τεχνηέντως ὑπεδείκνυε εἰς τόν γράφοντα ὅτι αὐτός γνωρίζει περισσότερα περί τῶν ἰδιαιτέρων ἀπόψεων τοῦ σ. Σιάντου, συνισταμένων εἰς τό ὅτι δέν θέλει τήν ἐπίτευξιν συμφωνίας εἰς Κούτσαινα.

γ) Εἰς ἐμφανῆ, θορυβώδη ἀντίδρασιν τοῦ ὑποστρατήγου Ἐμμ. Μάντακα, ὅστις τελικῶς ἔφθασε μέχρι τοῦ νά ἀποστείλη ἐπίσημον τηλεγράφημα τοῦ Γ.Σ. πρός τήν ἀντιπροσωπείαν, περιέχον καί τήν φράσιν «ἀδιαφοροῦμε διά πολιτικάς καί στρατιωτικάς συνεπείας διακοπῆς διαπραγματεύσεων, ὑπό οἱονδήποτε πρόσχημα διακόψατε ταύτας καί ἐπιστρέψατε ἕδραν Γ.Σ.».

δ) Εἰς φαινομενικῶς ἀλλοπρόσαλον, θεατρικήν *ἐπίθεσιν τοῦ σ. Γ. Σιάντου* (φραστικῶς στρεφομένην κατά τῶν μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας, *οὐσιαστικῶς κατά τοῦ μόνου παρόντος μέλους της, τοῦ γράφοντος*) κατά τήν ἔναρξιν ἐν Βίνιανη συνεδριάσεως τῆς Γραμμ[ατείας] τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ (σ. Γ. Σιάντος, Ἰ. Ἰωαννίδης, Δ. Παρτσαλίδης, Ἰ. Ζεῦγος), γενομένης πολλάς ἡμέρας μετά τήν ἐπιστροφήν τῆς ἀντιπροσωπείας ἐκ Κουτσαίνων καί ἀφοῦ ὁ σ. Κ. Δεσποτόπουλος εἶχεν ἀρκετάς πολυώρους συναντήσεις μετά τοῦ Γ. Σιάντου εἰς Βίνιανην ὅπου κατήρχετο ἐκ Κερασόβου πρός τοῦτο. Εἰς ἥν παρευρίσκετο ὁ γραμμ[ατεύς] στρατιωτικῶν τῆς ΠΕΕΑ καί τότε ἀναπληρωτής τοῦ στρατ[ιωτικοῦ] ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. (τοῦ ἀπουσιάζοντος εἰς Μ.Α.) ὑποστράτηγος Ἐμμ. Μάντακας, κατελθών ἐκ Κερασόβου. Καί εἰς ἥν, κληθείς αἰφνιδίως ἐκ Κερασόβου, μετέσχεν ὁ γράφων χωρίς νά εἰδοποιηθῆ περί τοῦ ὑπό συζήτησιν θέματος.

Ἑπομένως, χωρίς νά φέρη μεθ' αὐτοῦ:

α) Τά ὑπό τοῦ ἑτέρου μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας, τοῦ κατά τεκμήριον ἐπικεφαλῆς αὐτῆς, κρατούμενα, ἵνα δῆθεν παραδοθῶσιν εἰς τό Γ.Σ. ἀποδεικτικά στοιχεῖα, ἤτοι: 1) Τό ἐπίσημον ἀντίτυπον, τό τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ τό ὑπογεγραμμένον ὑπό ὅλων τῶν μελῶν τῶν τριῶν ἀντιπροσωπειῶν (Συν/χης Κρίς, Ταγ/χης Οὐάινς – Φρόντζος, Ἀντ/χης Νικολόπουλος – Δεσποτόπουλος Ἕκτορας Πολίτης). 2) Τήν ἐπίσημον ἔκθεσιν πρός τό Γ.Σ. μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας του, τήν ὑπογεγραμμένην ὑπό ἀμφοτέρων τῶν μελῶν της. 3) Τά ἐπίσημα ἀρχεῖα τῆς ἀντιπροσωπείας (τηλεγραφήματα αὐτῆς πρός τό Γ.Σ. καί τοῦ Γ.Σ. πρός αὐτήν).

β) Τά φύλλα χάρτου 1/100.000 τά εἰς τό ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ. παραδοθέντα ὑπό τοῦ γράφοντος, ἐφ' ὧν εἶχον χαραχθῆ τά ὑπό τῶν ἀντιπροσώπων ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ διεκδικούμενα ὅρια τῶν περιοχῶν των καί τά ὑπό τῆς συμβιβαστικῆς διαχαράξεως τοῦ Συν/χου Κρίς καθοριζόμενα. (Ἀλλά, εὐτυχῶς καί τυχαίως, νά φέρῃ σχεδιάγραμμα, αὐθεντικόν τῶν διαφόρων χαράξεων τῶν ορίων τῆς περιοχῆς ἐπί διαφανοῦς ὑπό κλίμακα 1/500.000, ληφθέν μετά τῶν χαρτῶν τῶν διαφόρων θεάτρων πολέμου διά πᾶν ἐνδεχόμενον).

Ἐπίθεσιν, σκοποῦσαν, ἀναμφισβητήτως καί ὅπως ἀπεδείχθη κατά τήν συζήτησιν, εἰς τό νά ἐκφοβίσῃ τόν γράφοντα δι' αὐτῆς καί νά τόν ἀναγκάσῃ νά ἀποσιωπήσῃ:

α) *Τήν δυνατότητα ἐπιτεύξεως συμφωνίας ὑπό λογικούς, στηριζομένους εἰς τά πράγματα (ἄρα δικαίους) καί συμφέροντας εἰς τόν ΕΛΑΣ ὅρους.*

β) Τήν ἀναιτιολόγητον καί βάσει τραγελαφικῶν ἐπιχειρημάτων (ἡ περιοχή τοῦ 24ου Σ.Π. ἔχει μεγαλυτέραν στρατηγικήν σημασίαν ἀπό τήν περιοχήν τῆς ἐξεχούσης τῆς κυρίας Πίνδου, ἡ κυβέρνησις τῶν φυγάδων θέλει τήν περιοχήν τοῦ 24ου Σ.Π. τοῦ ΕΛΑΣ διά νά μεταφέρῃ τήν ἕδραν της εἰς τήν περιοχήν τοῦ ΕΔΕΣ ἐκ Μ.Α. κ.τ.λ.) διακοπήν τῶν διαπραγματεύσεων κατόπιν διαταγῆς τοῦ Γ.Σ. ὑπογεγραμμένης ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Ἐμμ. Μάντακα, προφανῶς τῇ ἐγκρίσει τοῦ σ. Γ. Σιάντου.

Καί τοῦτο, ἐπειδή προφανῶς ἀπό τόν σ. Κ. Δεσποτόπουλον (πληροφορηθέντα ἴσως τοῦτο ἀπό τόν δακτυλογράφον τοῦ γραφείου τοῦ γράφοντος) ἔμαθεν ὅτι ὁ γράφων προετίθετο νά ὑποβάλῃ σχετικόν ἔγγραφον ὑπόμνημα εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί εἰδικώτερον εἰς τά ἄλλα, πλήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου*, μέλη τῆς Γραμμ[ατείας] τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, διά τά ὁποῖα ἐπίστευε καί πιστεύει ὅτι συγκατένευσαν εἰς τά γενόμενα παραπεισθέντα *ὑπό ψευδῶν δεδομένων*, ἅτινα τοῖς παρε-

---

* Εδώ, πλέον, γίνεται σαφέστερος ο βαρύς υπαινιγμός. Ενώ για τα άλλα μέλη της ηγεσίας του ΚΚΕ δέχεται το ελαφρυντικό της άγνοιας ή της κακής εκτίμησης, για τον Γ. Σιάντο υποστηρίζει ότι συνειδητά ενεργούσε προς λαθεμένη κατεύθυνση.

σχέθησαν ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Ἐμμ. Μάντακα καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου. (Ὅπως, ἄλλωστε, καί διεπιστώθη ἐκ φράσεως τοῦ σ. Ἰ. Ἰωαννίδη κατά τήν διάρκειαν τῆς αὐτῆς συνεδριάσεως τῆς Γραμμ[ατείας] τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, περί τῆς ὁποίας, ὡς σημαντικωτάτου σταθμοῦ ἀπό ἀπόψεως οὐσιαστικῆς ματαιώσεως τῶν προσπαθειῶν πρός θεραπείαν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, θά ἀσχοληθῆ ὁ γράφων ἐκτενῶς εἰς τό σχετικόν ἑπόμενον κεφάλαιον τῆς παρούσης ἐκθέσεως).

Ἐνταῦθα, ἁπλῶς ὑποσημειοῦται ὅτι, ἐνῶ τά φύλλα χάρτου 1/100.000 καί τό σχεδιάγραμμα ἐπί διαφανοῦς, ἐφ' ὧν ἦσαν χαραγμένα ἅπαντα τά ὅρια (καί ὧν ἀκριβές ἀντίγραφον ἐζήτησαν καί ἔλαβον ἡ Σ.Σ. Ἀποστολή καί ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ ΕΔΕΣ εἰς Κούτσαινα διά σχετικοῦ ἐγγράφου των πρός τήν ἀντιπροσωπείαν τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ), ὑπάρχουσι εἰς τά ἀποκρυβέντα ἀρχεῖα τοῦ ΙΙΙ Γρ[αφείου] τοῦ Γ.Σ., ἀντιθέτως τά ὑπό τοῦ σ. Δεσποτοπούλου κρατηθέντα (ἀντίτυπον πρακτικῶν, ἀντίτυπα ἐκθέσεων ἀντιπροσωπείας, ἀρχεῖον ἀντιπροσωπείας) ἐκρατήθησαν εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον μέχρι τῆς Βάρκιζας. Καί μετά ταύτην, κατά πληροφορίαν χρήζουσαν ἐξακριβώσεως, μεταφερόμενα εἰς Ἀθήνας εἰς τάς ἀτομικάς ἀποσκευάς του, κατεσχέθησαν ὑπό τῶν κρατικῶν ὀργάνων (τάς ἀρχάς Μαρτίου 1945) *καί τυγχάνωσι τά μόνα ἐκ τῶν κατασχεθέντων* ὀλίγων ἀτομικῶν ἀρχείων *ἅτινα οὔτε ἐπεστράφησαν οὔτε ἐζητήθησαν ἔκτοτε**. Ἐπίσης, ὅτι ἀντίγραφον τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀντιπροσωπείας σώζεται εἰς ἕναν ἐκ τῶν φακέλλων (τοῦ ΕΛΑΣ) τοῦ ἀρχείου τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, ὅπερ ὁ γράφων ἐταξινόμησεν πρό ἔτους.

ΣΤ) Ὅταν, μετά τήν ἀνωτέρω σύσκεψιν τῆς Γραμμ[ατείας] τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ (δηλαδή, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη περί τοῦ ἀπολύτως ματαίου πάσης προσπαθείας του, τεινούσης νά βελτιώσῃ ἔν τινι μέτρῳ τήν κρατοῦσαν κατάστασιν καί εἰδικῶς νά ἐλαττώσῃ τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ζημίας), ἐνισχυθείς εἰς τήν πίστιν του ὅτι ἡ ΚΙΒΩΤΟΣ ἀποτελεῖ ἀπατηλόν κατασκεύασμα τοῦ στρατηγείου Μ.Α. ἤ τῆς καθοδηγήσεως τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς (τοῦ ἐν Μ.Α. Κεντρικοῦ Γραφείου τῆς I.S.S.): 1) Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΔΕΣ Ἀντ/χου Νικολοπούλου (τῆς λεχθείσης εἰς τήν συνδιάσκεψιν τῶν Κουτσαίνων): «Μά ἡ περιοχή τῆς ἐξεχούσης (Κρά-

* Στους απαράδεκτους και αστήρικτους βαρείς υπαινιγμούς του, δίνει συνέχεια. Εμμέσως, πλην σαφώς, διατυπώνει την υπόνοια ότι τα αρχεία δεν κατασχέθηκαν, αλλά μπορεί, για ιδιοτελείς σκοπούς, να αποκρύφτηκαν και να καταστράφηκαν. Πέραν των άλλων, θα μπορούσε κανείς να σημειώσει ότι, αντίθετα με ό,τι ισχυρίζεται, υπάρχουν και άλλα αρχεία που κατασχέθηκαν και δεν επιστράφηκαν. Ο Σόλωνας Γρηγοριάδης, για παράδειγμα, περιγράφει πώς χάθηκε, με τον ίδιο τρόπο, μεγάλο μέρος του αρχείου του Α' ΣΣ του ΕΛΑΣ. (Δες, περιοδικό *«Εθνική Αντίσταση»*, Συλλογή 28η, Αύγουστος 1981).

ψας-Γοτίτσας-Περιστερίου) μᾶς χρειάζεται (τοῦ ΕΔΕΣ) κατά τήν δευτέραν φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ». 2) Ἐκ τῆς εἰς σχετικήν ἐρώτησιν τοῦ γράφοντος ἀπαντήσεως τοῦ Συν/χου Κρίς (ἀντί τοῦ ἐρωτηθέντος Ἀντ/χου Νικολοπούλου): «Βεβαίως, ἡ διαταγή τοῦ στρατηγείου Μ.Α. πρός τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ δέν ἀναφέρει τί περί Β' φάσεως, ἀλλά τά κατά ταύτην γνωστοποιηθέντα ἤδη εἰς τό Γεν[νικόν] Ἀρχηγεῖον τοῦ ΕΔΕΣ (πιστόν καί ἀκριβῆ ἐκτελεστήν τῶν διαταγῶν τοῦ στρατηγείου Μ.Α.) θά γνωστοποιηθῶσι καί εἰς τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ εὐθύς ὡς, ἐπιτυγχανομένης συμφωνίας ἐπί τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν ΕΔΕΣ-ΕΛΑΣ, ἐπιδείξει τοῦτο τήν καλήν του πίστιν κ.τ.λ.».

Ἐπεχείρησε δι' ἐγγράφων τοῦ Γ.Σ. πρός τό στρατηγεῖον τῆς Μ.Α., διαβιβαζομένων διά τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς καί περιεχόντων *πλῆθος λογικῶν, καθαρῶς τακτικῶν* ἐπιχειρημάτων, νά ἐλαττώση τήν ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ζημίαν τοῦ ΕΛΑΣ διά τροποποιήσεως τῶν διατάξεων τῆς δῆθεν διαταγῆς τοῦ στρατηγείου Μ.Α., τῶν ἐμφανῶς αὐθαιρέτων καί μή δυναμένων νά ὑποστηριχθῶσι διά τακτικῆς φύσεως ἐπιχειρημάτων. Ὅπως π.χ.:

α) Ἐκείνην, καθ' ἥν τά τμήματα Βερμίου-Πάϊκου κ.τ.λ., τῆς περιοχῆς Χης Μεραρχίας (στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός Συν/χης Παλαιολόγος, καπετάνιος Κικίτσας, ἐπιτελάρχης Ταγ/χης Κασταναᾶς), τά ὀργανωτικῶς ἀνήκοντα εἰς ταύτην θά ἔδει νά ὑπάγωνται τακτικῶς ὑπό τήν Δ/σιν τῆς ΙΧης Μεραρχίας (στρατ. ἀρχηγός Συν/χης Καραγιάννης, καπετάνιος Καρατζᾶς, ἐπιτελάρχης Ταγ/χης Κιφήσσας) καθ' ὅλον τόν χρόνον τόν μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ.

β) Ἐκείνην, καθ' ἥν τά τμήματα τά βορείως Μετσόβου-Καλαμπάκας τῆς περιοχῆς τῆς Ιης Μεραρχίας (Στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός Συν/χης Μουστεράκης, καπετάνιος Κίσσαβος, ἐπιτελάρχης Ταγ/ης Κουτσομητρόπουλος καί ἔπειτα Λ/γός Μοσχάτος) θά ἔδει νά ὑπάγωνται τακτικῶς ὑπό τήν Δ/σιν τῆς Χης Μεραρχίας καθ' ὅλον τόν χρόνον τόν μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ.

γ) Ἐκείνην, καθ' ἥν δέν θά ἔπρεπε νά ἀναλάβῃ ἡ Ιη Μεραρχία ἐν τῇ περιοχῇ της ἀποστολάς τῶν ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΥ, καίτοι εἶχεν διαθεσίμους σημαντικάς δυνάμεις (4ον Σ.Π. καί Ι/38 Σ.Π.) καί θέσεις, διότι τό 5ον Σ.Π. της ἦτο ἀπεσπασμένον εἰς τήν 8ην Μεραρχίαν (στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός ὑποστράτηγος Αὐγερόπουλος, καπετάνιος Κόζακας, ἐπιτελάρχης Ἀντ/χης Κούκουρας) ἔναντι τοῦ ΕΔΕΣ.

δ) Ἐκείνην, καθ' ἥν δέν θά ἔπρεπε νά ἀναλάβῃ ἡ ΧΙΙΙη Μεραρχία (στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός Συν/χης Ι. Παπαθανασίου, καπετάνιος Τ. Λευτεριᾶς, ἐπιτελάρχης Ἀντ/χης Παπαθανασίου) ἐν τῇ περιοχῇ της ἀποστολάς τῶν ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΥ, παρά τό ὅτι ὑπ' αὐτήν εἶχε ταχθεῖ διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 8 Γεν. Ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ. ἡ εἰς XVΙην Ταξιαρχίαν μετατραπεῖσα Ιη Μεραρχία, διότι εἶχεν ἀποστείλει πρό 8 ἤ 10 μηνῶν ἐνισχύσεις εἰς τόν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀγώνα.

ε) Ἐκείνην, καθ' ἥν δέν θά ἔπρεπε νά ἀναλάβῃ ἡ Ο.Μ.Μ. (στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός ὑποστράτηγος Καλαμπαλίκης, καπετάνιος Μάρκος Βαφειάδης, ἐπιτελάρχης Ἀντ/χης Λαγγουράνης) τήν οὐσιαστικήν συντονισμένην διεύθυνσιν τῶν εἰς τήν περιοχήν της (Δ. τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας) ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ (δηλαδή τῶν ὑπ' αὐτήν ΙΧης καί Χης Μεραρχιῶν), διότι αὕτη συνεκροτήθη διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 8 Γεν. ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ. μετά τήν 17ην-1-44.

Ἐπέτυχεν μέν τήν ὑπογραφήν τῶν σχετικῶν ἐγγράφων ὑπό τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (ὑποστράτηγος Σ. Σαράφης – σ. Κ. Δεσποτόπουλος), ὅμως οὐδεμιᾶς περαιτέρω ἐνισχύσεως ἔτυχεν, ὅταν ἐλήφθησαν ἀπαντητικά ἔγγραφα τῆς Σ.Σ. Ἀποστολῆς ἀρνητικά καί στερούμενα λογικοφανῶν ἐπιχειρημάτων. (Ὅπως π.χ. [ὅτι] τό ἀπόσπασμα Βερμίου πρέπει νά ὑπάγεται εἰς τήν ΙΧην Μεραρχίαν διότι ὁ ἀξ/κός — σύνδεσμος Βερμίου ὑπάγεται ὑπό τόν τοιοῦτον τῆς ΙΧης Μ.).

Ζ) Ὅταν, κατά τό τέλος Αὐγούστου 1944, ὁ ταξίαρχος Μπένφαλδ* (πραγματικός ἐπαγγελματίας καί στρατιωτικός καί διευθυντής τοῦ γραφείου τοῦ στρατηγείου τῆς Μεσογείου τοῦ ἀπησχολημένου μέ τάς κατά τῶν Γερμανῶν ἐπιχειρήσεις τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων τῆς Ν.Α. Εὐρώπης), διαπραγματευόμενος (μετά τῶν στρατ[ιωτικοῦ] ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη –πολιτικοῦ συμβούλου τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. σ. Κ. Δεσποτοπούλου– ἐπιτελάρχου τοῦ Γ.Σ. Συν/χου Ν. Παπασταματιάδη διευθυντοῦ τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.) τούς ὅρους συμμετοχῆς σημαντικοῦ τμήματος τοῦ ΕΛΑΣ (15.000 ἀνδρῶν, ἤτοι τότε τοῦ ἡμίσεως τῆς παρατακτῆς του δυνάμεως) εἰς ἐπίθεσιν κατά τῶν Ἰωαννίνων (ἕδρας τοῦ 22ου Γερμ. Σ.Σ. καί τῆς 101ης Γερμ. Μεραρχίας ὀρεινῶν κυνηγῶν), ἀφῆκεν ἐπί τινας ὥρας εἰς τό Γραφ[εῖον] τοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ Γ.Σ., ὅπου ἐγένοντο αἱ διαπραγματεύσεις, χάρτην ὑπό κλίμακαν 1/100.000 τοῦ Βρετ. ΣΜΑ, ἐφ' οὗ ἦσαν χαραγμέναι, κατά πληροφορίας τοῦ ΣΜΑ τοῦ Αὐγούστου 1944:

1) Ἡ διάταξις τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ἡ νοτίως τῆς γραμμῆς Κάτταρον–Μητροβίτσα–Βράνια–Σόφια.

2) Ἡ διάταξις τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων ἡ ἐπί τῆς αὐτῆς περιοχῆς καί

3) Αἱ περιοχαί τῶν ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΥ.

Ὁ γράφων ἐπέτυχε ν' ἀντιγράψῃ, διά τοῦ ἀρίστου σχεδιαστοῦ τοῦ ΙΙ γραφ[εί-

---

* Στις άλλες πηγές, το όνομα του Άγγλου ταξίαρχου αποδίδεται στα ελληνικά: Μένφιλντ. Δεν φαίνεται να πρόκειται για λάθος γραφομηχανής, γιατί και παρακάτω ο Θ. Μ. τον γράφει: Μπένφαλδ. Στον πρώτο τόμο έχω επανειλημμένα σημειώσει και τη σημαντική έκθεση (από τα αρχεία F.O.) του ταξίαρχου Μπένφιλντ (27.12.1944), η οποία αναφέρεται και στη δραστική, κατά τον Αύγουστο 1944, παρέμβασή του κατά της αδράνειας του ΕΔΕΣ. Δες και στο Παράρτημα, σελ. 326-328.

ου] τοῦ Γ.Σ. σ. Ἀ. Μεϊμάρη, ἐπί διαφανοῦς (ὅπερ σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.) τά ἐπί τοῦ χάρτου χαραγμένα καί, ἐκ τῆς μεταγενεστέρας μελέτης τοῦ σχεδιαγράμματος, νά συναγάγη μετά βεβαιότητος ἐκτός τῶν ἄλλων καί ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ σχεδίου ΚΙΒΩΤΟΥ ἐπεξετείνοντο:

1) Εἰς τήν Πελοπόννησον, ἀποτελοῦσαν ἰδίαν περιοχήν δράσεως, τήν 5ην. (Ἐνῶ εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς τῆς 17-1-44 οὐδέν περί Πελοποννήσου ἀνεφέρετο, πιθανῶς διότι τότε ἠλπίζετο ὅτι εἰς ταύτην θά κατίσχυον τά ὑπό τόν Συν/χην Παπαδόγκονα τάγματα ἀσφαλείας).

2) Εἰς τήν Ἤπειρον, Δυτ. Στερεάν, ἀποτελοῦσαν ἰδίαν περιοχήν δράσεως, τήν 4ην. (Ἐνῶ εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς τῆς 17-1-44 οὐδέν περί Ἠπείρου — Δυτ. Στερεᾶς ἀνεφέρετο, πιθανῶς διότι τότε ἠλπίζετο ὅτι εἰς ταύτην θά κατίσχυε ὁ ΕΔΕΣ).

3) Εἰς τήν ἀνατολικώς τοῦ Ἀξιοῦ Βόρ[ειον] Ἑλλάδα. (Ἐνῶ εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς τῆς 17-1-44 οὐδέν περί ταύτης ἀνεφέρετο, πιθανῶς διότι τότε ἡ καθοδήγησις τῆς I.S.S. ἐγνώριζεν ὅτι τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ δέν εἶχεν ἐπαφήν μετά τῶν Α. τοῦ Ἀξιοῦ τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ καί δέν ἐγνώριζεν κάν τήν ὕπαρξιν τῶν Α. τοῦ Στρυμῶνος τοιούτων).

4) Εἰς τήν Κρήτην, ἀποτελοῦσαν ἰδίαν περιοχήν μή ἐξηρτημένην ἐκ τοῦ στρατηγείου Μεσογείου, ἀλλά ἐκ τοῦ Βρετ[ανικοῦ] Ναυαρχείου. (Ἐνῶ εἰς τό κείμενον τῆς δῆθεν διαταγῆς τῆς 17-1-44 οὐδέν περί αὐτῆς ἀνεφέρετο, πιθανῶς διότι ἡ καθοδήγησις τῆς I.S.S. ἐγνώριζεν ὅτι τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ δέν εἶχεν ἐπαφήν μετά τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ Κρήτης).

Ἤτοι, ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ μετεβάλλοντο κατά μῆνα ἀναλόγως τῆς ἀλλαγῆς τῆς τακτικῆς καθοδηγήσεως καί κάθε ἄλλο παρά ἀμετάβλητον ταμποῦ ἦσαν, ὅπως ἤθελον νά πιστευθῇ ἡ ΣΣΑ (πράκτορες τῆς I.S.S.) καί οἱ παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, τῇ καθοδηγήσει τοῦ ΚΚΕ, ὑποστηρικταί τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν σχεδίων τοῦ στρατηγείου τῆς Μ.Α.

Η) Ὅταν, μετά τήν ἀπρόοπτον ἀνάκλησιν τοῦ ταξιάρχου Μπένφαλδ, πιθανότατα ὑπονομευθέντος ὑπό τοῦ Συν/χου Κρίς*, τήν ἄφιξιν τῆς Σοβιετικῆς Στρατιωτικῆς ἀποστολῆς παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ καί τήν συρροήν παρά τῷ Γ.Σ. σωρείας πληροφοριῶν πειθουσῶν περί τοῦ προσεχοῦς τῆς ἀποχωρήσεως τῶν γερμ[ανικῶν] στρατ[ευμάτων] κατοχῆς ἐξ Ἑλλάδος, ἔγινεν ἐμφανές ὅτι ἡ Σ.Σ.Α. δέν δύνα–

* «Σχηματίσαμε τη γνώμη –γράφει ο Σαράφης– ότι ανακλήθηκε γιατί εύρισκε σωστές τις απόψεις του ΕΛΑΣ, αντίθετα προς τις προθέσεις του Στρατηγείου του» (*Σαράφης*, σελ. 429). Γενικότερα, για το θετικό κλίμα που διαμορφώθηκε με την παρουσία του Μπένφιλντ, γράφει: σελ. 422-429. Και συμφωνούν με όσα σημειώνει ο ίδιος ο Μπένφιλντ στην έκθεσή του που παρατίθεται και στο Παράρτημα, σελ. 326-328.

ται ἐπί πολύν ἀκόμη καιρόν νά ἐμπαίζῃ τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ μέ τάς προϋποθέσεις ἐκτελέσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ σχεδίου ΚΙΒΩΤΟΣ, ὁ Συν/χης Κρίς, κατά τά τέλη περίπου Αὐγούστου ἤ τάς ἀρχάς Σεπτεμβρίου 1944, ἐγνώρισεν εἰς τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ἐγγράφως ὅτι προϋπόθεσιν διά τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ ἀποτελεῖ ἡ προώθησις τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων πρός τήν Ν. τοῦ Δουνάβεως Βαλκανικήν.

Θ) Ὅταν, διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Γενικῶν ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ. τῶν ἀποσταλεισῶν τήν 10-9-44 διά τῶν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 1650 καί 1651 διαταγῶν (τῶν συντεταγμένων βάσει τῆς πραγματικῆς τότε καταστάσεως –ἀντίγραφά των σώζονται καί εἰς τό ἀτομικόν ἀρχεῖον τοῦ γράφοντος– καί ὄχι *ὑπερβολικῆς*, κατά τό σύνηθες, τοιαύτης τῶν ὁδηγιῶν τοῦ γραμμ[ατέως] στρατιωτικῶν – τό πρωτότυπόν των σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.), διδαχθείς ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω, ἐπεχείρησεν, παραβλέπων τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δεσμεύσεις καί δουλείας (χωρίς νά γράφῃ τάς λέξεις εἰς τό κείμενον τῆς διαταγῆς ἀλλά ἀντιθέτως δῆθεν διά τήν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ), οὐσιαστικῶς καί πραγματικῶς νά ἐπιτύχῃ τήν μεγίστην δυνατήν τακτικήν ἀπόδοσιν τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, [νά ἐντάξῃ τόν μέγιστον δυνατόν] ἀριθμόν τῶν ἀνδρῶν, Δ/σεων καί ἐπιτελείων των εἰς συντονισμένας μαζικάς πολεμικάς ἐνεργείας καί, κατά τό δυνατόν, ἀφθονώτερον ἐφοδιασμόν των ἐκ τῶν κυριευθησομένων Γερμανικῶν ἀφ' ἑνός λαφύρων, παραδόξως καί ἀπροόπτως:

1) Οὐδεμίαν δυσκολίαν συνήντησε εἰς τό νά ἐπιτύχῃ τήν ὑπογραφήν ὑπό τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Σ. τοῦ κειμένου των αὐτουσίως καί ἄνευ προσθαφαιρέσεως οὐδέ λέξεως.

2) Οὐδεμίας παρατηρήσεως τῶν συνήθων καί δι' ἀσημάντους ἀφορμάς γεγομένων τοιούτων τοῦ Γραμματέως Στρατιωτικῶν [ἔτυχεν], καίτοι τό κείμενόν των ἐκοινοποιήθη ἀμέσως εἰς τήν Γραμμ[ατεία] Στρατιωτικῶν ὡς προϊσταμένην ἀρχήν καί ἐξ αὐτοῦ προδήλως ἐφαίνετο ἡ σύνταξίς των ἐπί τελείως διαφορετικῆς βάσεως.

3) Οὐδεμίαν ἔγγραφον ἤ προφορικήν διαμαρτυρίαν τῆς ΣΣΑ ἐδέχθη, παρά τό ὅτι, συνήθως καί διά πολύ ἀσημάντους παραβιάσεις τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ, ἐδέχετο σωρείαν ἐγγράφων καί προφορικῶν διαμαρτυριῶν τῆς ΣΣΑ.

Ἀφ' ἑτέρου, ἐπίσης παραδόξως καί ἀπροόπτως:

1) Πρότασις τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΕΛΑΣ ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη πρός τόν Γραμμ[ατέα] Στρατιωτικῶν καί τόν σ. Γ. Σιάντον, διαβιβασθεῖσα τηλεγραφικῶς ὑπό τοῦ γράφοντος, ὅπως ὁ γράφων, ὡς μόνος γνώστης τῆς γενικῆς καί τακτικῆς καταστάσεως (ἄρα ὡς ὁ μόνος ἁρμόδιος), τόν συνοδεύσῃ εἰς Γκαζέρταν, ὡς τεχνικός σύμβουλος, προσέκρουσεν εἰς ἀπόλυτον ἄρνησιν τοῦ Γραμμ[ατέως]

στρατιωτικῶν καί εἰς ἀντιπρότασιν, γενομένην ἀποδεκτήν ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου, ὅπως, ἀντί τοῦ γράφοντος, ἀπαραιτήτου εἰς τό Γ.Σ. (ἄγνωστον διατί, ἀφοῦ αἱ ὁδηγίαι εἶχον ἐκδοθῆ, ἡ ἐκτέλεσίς των θά ἤρχιζεν νά πραγματοποιεῖται μετά 15θήμερον καί ἡ ἀπουσία του δέν θά διήρκει πλέον τῶν 4-5 ἡμερῶν), τόν συνοδεύῃ ὡς τεχνικός (στρατιωτικός) σύμβουλος ὁ σ. Κ. Δεσποτόπουλος (ὁ μή ἔχων ἰδέαν στρατιωτικῶν ζητημάτων)*.

2) Τά ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Γεν. Ὁδηγιῶν προσδοκώμενα ὑπέρ τοῦ ΕΛΑΣ κατά τό πλεῖστον ἐξηνεμίσθησαν, ἐξουδετερώθησαν, ἐματαιώθησαν διά τοῦ κειμένου τῆς συμφωνίας τῆς Γκαζέρτας, ὅπερ, ἀφ' ἑνός ἐπανέφερε ἐν ἰσχύι διά πλέον ρητῶν-σαφῶν κατηγορηματικῶν διατάξεων τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δεσμεύσεις καί δουλείας, εἰς ἅς, ἀφ' ἑτέρου, προσέθετεν νέας τοιαύτας. (Τό Γ.Σ. ὑπάγεται ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ, αἱ δυνάμεις ΕΛΑΣ Πελοποννήσου ὑπάγονται ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ ἀπ' εὐθείας καί ὄχι διά τοῦ Γ.Σ. Αἱ Α. τοῦ Ἀξιοῦ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ ὑπάγονται ὑπό Ἕλληνα ἀντιδραστικόν ἀξιωματικόν ὑπαγόμενον ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ. Αἱ ἐν Ἀττικῇ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ ὑπάγονται ὑπό Ἕλληνα ἀντιδραστικόν ἀξιωματικόν ὑπαγόμενον ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ. Αἱ ἐν Ἠπείρῳ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ ὑπάγονται ὑπό τό Γ.Α. τοῦ ΕΔΕΣ ὑπαγόμενον ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ κ.τ.λ.).

3) Ὁ γράφων ἐξηναγκάσθη ἐν Φουρνᾷ** (διαμαρτυρόμενος, ἀπογοητευμένος, περίλυπος) νά συντάξῃ, ἀντί τοῦ κειμένου τῶν ὑπ' αὐτοῦ προταθεισῶν ἐκτελεστικῶν διαταγῶν τοῦ σχεδίου Η/Σ (τοῦ ἐκπονηθέντος ἀπό τοῦ Ἰουλίου 1944, σκοποῦντος τήν ταχεῖαν καί ἐντός ἡμερῶν τινων διάλυσιν τοῦ ΕΔΕΣ καί σωζομένου εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.), βάσει τῶν συμφωνιῶν τῆς Γκαζέρτας, τήν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 1825 διαταγήν τοῦ Γ.Σ. (ἀντίγραφόν της σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφ[είου] τοῦ Γ.Σ.) καί τά 7 παραρτήματά της,

---

* Το θέμα της μη μετάβασης (παρά την αρχική σκέψη) του Μακρίδη ως αντιπροσώπου και της απόφασης για την τελική σύνθεση της αντιπροσωπείας του ΕΛΑΣ στην Καζέρτα από τους Σαράφη, Δεσποτόπουλο, είναι αρκετά γνωστό στην ιστοριογραφία. (Δες, για παράδειγμα: *Σαράφης*, 432-433. *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 77. *Ιωαννίδης*, σελ. 280-281. *Ρούσος*, τ. Β', σελ. 234). Ο τρόπος όμως που εδώ το σχολιάζει ο Θ. Μ. είναι χαρακτηριστικός για τη γενικότερη καχυποψία του. Είναι αστείο να υποστηρίζει ότι δεν θα έβλαπτε να λείπει για μερικές μέρες όλη η στρατιωτική ηγεσία του ΕΛΑΣ. Και βέβαια, δεν επρόκειτο για 4 μέρες, όπως ισχυρίζεται. Έλειψαν από τις 16 μέχρι τις 27 Σεπτεμβρίου. Ούτε, επίσης, ο Κ. Δεσποτόπουλος στάλθηκε «ως τεχνικός (στρατιωτικός) σύμβουλος». Ο ίδιος ο Σαράφης σημειώνει: «δεν είχα ανάγκη από στρατιωτικό βοηθό» (*Σαράφης*, σελ. 433). Συμμετείχε ως εκπρόσωπος της πολιτικής καθοδήγησης του ΕΛΑΣ.

** Από τις αρχές του Σεπτεμβρίου 1944, η έδρα του ΓΣ του ΕΛΑΣ και του ΠΓ του ΚΚΕ μεταφέρθηκε στο χωριό Φουρνά της Ευρυτανίας, για να βρίσκεται πλησιέστερα στην Αθήνα η ηγεσία.

τήν διασκορπίζουσαν εἰς τούς πέντε ἀνέμους τάς προσπαθείας-θυσίας τόσων συντρόφων συναγωνιστῶν του καί τοῦ ἰδίου. (Ὅπως, ἄλλωστε, μετά τινας μῆνας, ἐξηναγκάσθη ὑπό τῆς ἀνωτάτης καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ – σ. Γ. Σιάντου καί Ἰ. Ἰωαννίδη– νά διαπραγματευθῇ αὐτός τούς ὅρους τῆς μετά τοῦ Βρετ. στρατοῦ ἀνακωχῆς – αὐτός ὁ εἰς Ἤπειρον ἀποσταλείς κατά τήν διάρκειαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ ἀγῶνος, – ὅταν ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ, μετά τοῦ τότε σ. Ἀθ. Κλάρα, μετεκινήθησαν πρός τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ περίλυποι καί ἀνήσυχοι διά τά γεγονότα ὑπό ἄλλων, τῶν ἰδίων ἄλλων).

Ι) Ὅταν, κατά τόν Ὀκτώβριον, ἀποχωρούντων οἰκείᾳ βουλήσει τῶν γερμ[ανικῶν] στρατευμάτων ἐξ Ἑλλάδος, λόγω τῆς προωθήσεως πρός τόν Μέσον Δούναβιν καί τήν Β.Δ. Βαλκανικήν τῆς ὁμάδος στρατιῶν τοῦ στρατάρχου Τολμπούχιν, ἦλθεν ἐπιτέλους ἡ στιγμή τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ καί τῶν συμφωνιῶν Γκαζέρτας, *διεπιστώθη ὅτι αὗται ἀποτελοῦν ἀπατηλόν κατασκεύασμα τῶν πρακτόρων τῆς βρετανικῆς ἰμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς καί οὐδέν πλέον τούτου*, ἐκ τῆς ἐκπροσωπήσεως τῶν τακτικῶν βρετανικῶν στρατευμάτων τῶν τεταγμένων ὑπό τόν ἀρχιστράτηγον τῆς Μεσογείου, *μόνον ὑπό μηχανοκινήτου ἐλαφρῶς ἐξοπλισμένου ἀποσπάσματος 600 ἀνδρῶν*, ὅπερ, ἀποβιβασθέν εἰς τά Ν.Δ. τῶν Πατρῶν παράλια, μετά τήν ἐκεῖθεν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων, ὑπό τόν λοχαγόν κ. Τζέλλικο, διά Πατρῶν (ὑπό τόν Ταγ/χην κ. Τζέλλικο), διά Κορίνθου (ὑπό τόν Ἀντ/χην κ. Τζέλλικο), διά Λαμίας (ὑπό τόν Συν/χην κ. Τζέλλικο), διά Τρικάλων, διά Κοζάνης, ἔφθασεν εἰς Φλώριναν ἐντός μηνός καί πλέον, φροντίζον πάντοτε ἀπαραιτήτως νά προηγεῖται κατά 3-4μερον ἡ κατάληψις* τῶν πόλεων αὐτῶν, ἡ εὐχέρεια πλουσίου ἀνεφοδιασμοῦ του εἰς τρόφιμα.

ΙΑ) Ὅταν ὁ «Συν/χης κ. Τζέλλικο» ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ Γ.Σ. συνεζήτησε μετά τῆς Δ/σεως καί τοῦ ἐπιτελείου του περί τοῦ τρόπου καταδιώξεως τῶν γερμανῶν, ἀπεδείχθη μή γνωρίζων ἀνάγνωσιν χάρτου (τήν ὁποίαν γνωρίζει καί ὁ τελευταῖος ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγός οἱουδήποτε τακτικοῦ στρατοῦ), ἀλλά καί διατεθειμένος νά προωθεῖται πρός Βορ[ράν] μόνον πρός τάς κατευθύνσεις ἐκείνας, εἰς ἅς δέν ὑπῆρχεν κίνδυνος νά συναντηθῇ μέ βραδυποροῦσαν τινά Γερμανικήν ἄκρην ὀπισθοφυλακήν. (Ὑπό αὐτῆς τῆς ἀπόψεως χαρακτηριστική εἶναι ἡ πληροφορία, ἥν τότε ἔδωκεν εἰς τόν γράφοντα ὁ παρά τῷ συνταγματάρχῃ κ. Τζέλλικο ἀποσπασθείς ὡς σύνδεσμος τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ἀξιωματικός τοῦ ΙΙ γραφείου του σ. λοχα

---

* Υπονοείται, βέβαια: υπό του ΕΛΑΣ.

γός Βενετσανόπουλος*, κατά τήν όποίαν ἀξιωματικός τῆς ἄκρης γερμ[ανικῆς] ὀπισθοφυλακῆς τῆς ἀποχωρούσης ἐκ Φλωρίνης εἶπε μετά περιφρονήσεως πρός κατοίκους της: «Τά ἐν Ἑλλάδι βρετανικά στρατεύματα; Μά αὐτά ποτέ δέν θά τολμήσουν νά μάθουν ἐμπραγμάτως τί σημαίνει γερμανική ἄκρη ὀπισθοφυλακή». Καί τήν ὁποίαν δύναταί τις νά ἑρμηνεύσει κατά πολλούς τρόπους).

Ἀπό μακροῦ χρόνου [ο γράφων] *ἔχει πεισθεῖ ὅτι:*

1) Ἡ δῆθεν διαταγή τοῦ στρατηγείου Μ.Α. πρός τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου καί τό δῆθεν σχέδιον ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ, δέν ἦσαν παρά ἕν τῶν μέσων ἅτινα ἡ I.S.S. ἐχρησιμοποίει πρός ὑποβοήθησιν τῶν ἰδικῆς της καθοδηγήσεως ὀργανώσεων καί ἀτάκτων στρατευμάτων εἰς τόν κατά τοῦ ΕΛΑΣ ἀγώνα των καί μετεβάλλοντο ὡς πρός τό περιεχόμενόν των ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των τῆς στιγμῆς.

2)** Ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς I.S.S. ὑπεβοηθεῖτο ἐνεργῶς καί ἐμφανῶς (ἀποδοχή, ἄτεγκτος τήρησις διατάξεων) ὑπό ἀνωτάτων καί μεσαίων στελεχῶν, στρατιωτικῶν καί πολιτικῶν, τοῦ ΕΛΑΣ, τοῦ ΕΑΜ, τῆς ΠΕΕΑ καί τοῦ ΚΚΕ, ὅσον χρόνον ἦτο δυνατόν νά γίνῃ τοῦτο.

3) Ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς I.S.S. ὑπεβοηθεῖτο παθητικῶς καί ἐμμέσως, ὅσον τό δυνατόν πλέον ἀφανῶς (διά ματαιώσεως πάσης προσπαθείας παραβάσεώς των πρός ὄφελος τοῦ ΕΛΑΣ) ὑπό ἀνωτάτων καί μεσαίων στελεχῶν, στρατιωτικῶν καί πολιτικῶν, τοῦ ΕΛΑΣ, ΕΑΜ, κ.λπ., κατά τόν χρόνον καθ' ὅν δέν ἦτο πλέον δυνατόν ἡ ἐνεργῶς καί ἐμφανῶς ὑποστήριξίς των νά μήν γεννήσῃ ὑπονοίας τινάς καί εἴς τινας.

4) Ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς I.S.S., καίτοι κατά τάς παραμονάς τῆς ἀπελευθερώσεως ἐκινδύνευε νά ἐξουδετερωθῇ, μ' ὅλον τοῦτο ὁλοκληρώθη διά τῶν συμφωνιῶν τῆς Γκαζέρτας διά τῆς ἐπεμβάσεως ἀκόμη καί τῶν μελῶν τῆς Βρετανικῆς κυβερνήσεως.

5) Τά ἐκ τῆς προσπαθείας αὕτης τῆς I.S.S. ὀφέλη της κατέστησαν πλέον θετικῆς ἀποδόσεως ἐκ τοῦ ὅτι, ἀφ' ἑνός, ἐπέτυχεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀναθέσῃ τάς ἀποστολάς τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ εἰς Δ/σεις μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ ἐπί τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη ση-

---

* Ο τότε λοχαγός Βασίλης Βενετσανόπουλος ορίστηκε αξιωματικός-σύνδεσμος του ΓΣ του ΕΛΑΣ μετά των Βρετανικών τμημάτων, με βάση την αρ. ΕΠΕ 1965/22-10-44 Διαταγή. Δες: *ΑΣΚΙ*, κιβ. 494, κωδ. 30/2/114.

** Στα σημεία 2 και 3 συνοψίζεται μια πολύ χαρακτηριστική για την όλη νοοτροπία του Θ. Μ. αντίληψη: Ένας μεγάλος αριθμός (ακαθόριστος) στρατιωτικών και πολιτικών στελεχών του Εαμικού κινήματος στο σύνολό του, μεσαίων-ανώτερων-ανωτάτων, έπαιξε –«ενεργώς και εμφανώς» ή, το λιγότερο, «παθητικώς και εμμέσως όσον το δυνατόν πλέον αφανώς»– το ρόλο συνεργού της Ιντέλιντζενς Σέρβις στις κατά του ΕΑΜ ενέργειες και δολοπλοκίες της!

μαίνουσαν ἐπιρροήν καί, ἀφ' ἑτέρου, ἐν συνεχείᾳ ἐπετύγχανε τό ἀμετάβλητον τῶν ἀποστολῶν ἤ τῶν Δ/σεων αὐτῶν μέ διάφορα προσχήματα.

6) Ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς I.S.S. ἦτο τόσον χονδροειδής, ἀπατηλή, ὥστε ἐκινδύνευε νά ματαιωθῇ ἀπό τάς πρός τοῦτο προσπαθείας ἑνός τόσον ἀσημάντου στελέχους, ὅπως ὁ γράφων, βοηθηθέντος εἰς τάς προσπαθείας του μόνον ἀπό τόν ἐπιτελάρχην τοῦ Γ.Σ. σ. Συν/χην Ν. Παπασταματιάδην καί μόνον κατά τόν χρόνον Μάϊος 1944 – Σεπτέμβριος 1944.

Καί γνωρίζων ὅσα γνωρίζει, πεισθείς περί ὅσων ἐπείσθη, θέτει πρός ἐκεῖνον ὅστις τοῦ ἔδωκεν τήν ἐντολήν νά συντάξῃ τήν παροῦσαν ἔκθεσιν, εἰς τοῦ ὁποίου τήν εὐθυκρισίαν ἔχει ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, τά ἐρωτήματα:

α) Ἡ ἀποδοχή καί τήρησις τῶν δεσμεύσεων, τῶν δουλειῶν τοῦ ΕΛΑΣ, τῶν πηγαζουσῶν ἐκ τοῦ δῆθεν σχεδίου ἐπιχειρήσεων ΚΙΒΩΤΟΣ, ἦσαν ὠφέλιμοι ἤ ἑτεροβαρῶς ἐπιζήμιοι εἰς τόν ἀπελευθερωτικόν ἀγῶνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τό ΚΚΕ;

β) Ἐάν ἦσαν ἐπιζήμιοι:

1) Διατί ἔγιναν ἀποδεκταί; Καί μάλιστα, ἄνευ τροποποιήσεως ἤ ἀντισταθμίσματος τινός;

2) Διατί ἐτηρήθησαν καί μάλιστα ἐπί δέκα ὁλοκλήρους μῆνας μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως;

3) Διατί ἔγιναν ἀποδεκτοί ἐν Γκαζέρτᾳ ὅροι ὁλοκληροῦντες τάς προσπαθείας τῆς I.S.S. καί μάλιστα ὅταν ἡ ἐξ αὐτῶν ζημία εἶχεν ἤδη σημειωθῇ καί γίνει ἐμφανής;

4) Διατί ὑπενομεύετο πᾶσα προσπάθεια μή ἐμφανοῦς παραβιάσεώς των;

5) Διατί οὐδέν τῶν στελεχῶν τοῦ ΕΛΑΣ, τοῦ ΕΑΜ, τῆς ΠΕΕΑ, τοῦ ΚΚΕ ἅτινα ὑπεστήριξαν τόσον σταθερῶς τήν ἀποδοχήν, τήρησιν, ἐπαύξησιν τῶν δεσμεύσεων καί δουλειῶν αὐτῶν, ἀναλαμβάνων τάς σχετικάς εὐθύνας, δέν ἐξακολουθεῖ νά τάς ὑποστηρίζῃ; Διατί οὐδέν τούτων δέν διεμαρτυρήθη ὅταν, ἐπισήμως, ἐγγράφως, ὁ γράφων διεκήρυξε ὅτι πρόκειται περί ἀπατηλοῦ κατασκευάσματος τῆς I.S.S.;

γ) Ἐάν ἦσαν ὠφέλιμοι:

1) Διατί διά ψευδῶν καί αὐθαιρέτων μέσων ἐματαιώθη ἡ εἰς τήν συνδιάσκεψιν τῶν Κουτσαίνων προσπάθεια τοῦ γράφοντος νά βελτιώσῃ (τουλάχιστον) τούς ὅρους των ὑπέρ τοῦ ΕΛΑΣ; Διατί ἔπρεπεν νά μήν ὑπάρχῃ ἔγγραφος δέσμευσις τοῦ Στρατ[ηγείου] Μ.Α. περί τῶν χορηγήσεων κατά μῆνα ἐφοδίων ἀριθμητικῶς ἀναγραφομένων;

2) Διατί εἰς τήν Γκαζέρταν δέν ἐζητήθησαν ἀνταλλάγματα καί δή εἰς πολεμικόν ὑλικόν;

3) Διατί, κατά Ἰούλιον - Αὔγουστον 1944, «ἐπεδιώκετο», μετά τόσης ἐπιμονῆς, διά ἐγγράφων διαταγῶν καί προφορικῶν παροτρύνσεων ὑπό τῆς γραμματείας στρατιωτικῶν καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου, ἡ διάλυσις τοῦ ΕΔΕΣ διά τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ

σχεδίου Η/Σ, ἐνῶ οἱ Γερμανοί διενήργουν μεγάλας ἐκκαθαρίσεις εἰς Β. καί Ν. Πίνδον καί ἦτο ἐκ τῶν προτέρων γνωστή ἡ προβολή ὑπό τῶν ἁρμοδίων τοῦ Γ.Σ. τῆς ἀντιρρήσεως ὅτι τοιαύτη ἐνέργεια, τότε διενεργουμένη, ἐξέθετε μέγα ποσοστόν τῆς ὅλης δυνάμεως τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τόν προφανῆ κίνδυνον ν' ἀποκοπῇ δυτ[ικῶς] τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Ἄρτας ὑπό τῶν ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Λάνς Γερμανικῶν δυνάμεων τοῦ 22ου Σ.Σ., τῶν ἀνερχομένων ἐν Ἠπείρῳ εἰς 27.000 ἄνδρας; Διατί, ὅταν ἐπροβάλλετο ἡ ἀντίρρησις αὕτη, δέν ἐτόλμων οὗτοι, παρά ταύτην, νά διατάξωσι τήν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου Η/Σ ἀναλαμβάνοντες ἐγγράφως τήν σχετικήν εὐθύνην, ὅπως τοῖς ἐπροτάθη ὑπό τοῦ γράφοντος; Καί διατί τόν Ὀκτώβριον 1944, ὅταν ἀνεχώρησαν τά γερμανικά στρατεύματα ἐξ Ἠπείρου καί ἦτο εὔκολος, ἀκίνδυνος ἡ ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου Η/Σ, οἱ ἴδιοι δέν ἐθεώρουν ἀναγκαίαν πλέον τήν διάλυσιν τοῦ ΕΔΕΣ;

16 Αὐγούστου 1946

Ξ.Ι.Φ.

Το δεύτερο μέρος της Έκθεσης Μακρίδη

Προλογικα: Συμπληρωσεισ κι Επαναληψεισ

Στις 16 Αυγούστου 1946 ο Θόδωρος Μακρίδης υπέγραφε τη μεγάλη απόρρητη Έκθεσή του για το έργο και τη δράση του ΕΛΑΣ (κεφάλαια Ι μέχρι και Χ) με τα αρχικά ψευδωνύμου, Ξ.Ι.Φ. Κι ωστόσο, αμέσως σε συνέχεια, αρχίζει να γράφει ακόμα ένα, το «κεφάλαιο ΧΙ», ίσο και λίγο μεγαλύτερο σε όγκο από όλα μαζί τα προηγούμενα, ως ένα οιονεί «Δεύτερο Μέρος» της. Ακολουθεί, μάλιστα, νέα αρίθμηση και, τελειώνοντάς το και αυτό, βάζει την ίδια ημερομηνία και υπογραφή. Νομίζω πως θα είχε σημασία να εξηγηθούν οι λόγοι που τον οδήγησαν να συμπληρώσει όσα είχε γράψει, με μια δεύτερη, ουσιαστικά, έκθεση.

Τις ίδιες, ακριβώς, μέρες, ο Στέφανος Σαράφης έστελνε και τον Πρόλογο του έργου του «Ο ΕΛΑΣ»[103]. Τα χειρόγραφα του βιβλίου είχαν σταλεί από το Μάρτη, αλλά η έκδοσή του καθυστερούσε. Τελικά, εκδόθηκε μετά το πολιτειακό δημοψήφισμα (Σεπτέμβριος), όταν, πια, ο Σαράφης είχε σταλεί εξορία, και το εκδοτικό («Νέα Βιβλία») χρειάστηκε (λόγω του αποτελέσματος για επάνοδο του βασιλιά) να λογοκρίνει το όνομα «Γλίξμπουργκ». Το βιβλίο του – που μέχρι σήμερα είναι ένα από τα βασικά βιβλία αναφοράς της αντιστασιακής ιστοριογραφίας– είχε αρχίσει αμέσως μετά τη Βάρκιζα να το σχεδιάζει. Παρακινήθηκε, ιδιαίτερα, μετά τη συνάντησή του με τον Ζαχαριάδη τον Ιούνιο 1945, να προχωρήσει στη συγγραφή του. Στη διάρκειά της, τα χειρόγραφα διάβαζαν, εκτός από τον Σιάντο, και φίλοι, συνεργάτες του, κυρίως οι Ν. Παπασταματιάδης, Θ. Μακρίδης, Κ. Δεσποτόπουλος[104].

---

103. «Αθήνα, Αύγουστος 1946», σημείωνε: *Σαράφης*, σελ. 12.

104. *Σαράφης*, Μετά τη Βάρκιζα, σελ. 31-32, 37-39. *Μάριον Σαράφη*, σελ. 204-206.

Ακριβώς γι' αυτό, μάλιστα, ορισμένοι, αργότερα, θεώρησαν ότι το βιβλίο «Ο ΕΛΑΣ» είναι «συλλογικό» έργο. Το έγραφε ο Σαράφης, λένε, μαζί με τους άλλους τρεις που αναφέρθηκαν και τον Σιάντο, που είχε, κατ' εντολή του Ζαχαριάδη, τον πολιτικό έλεγχο. Την άποψη αυτή υπογραμμίζει, ειδικότερα, ο Ιωαννίδης: «Έγραφε ο Σαράφης κι αυτοί κάναν τις παρατηρήσεις τους στα στρατιωτικά ζητήματα... δεν άφηναν τον Σαράφη αν έγραφε τίποτα άλλα... ο Σιάντος είχε το δικαίωμα να περικόψει, να κάνει, να δείξει... το είχε κανονίσει ο Ζαχαριάδης»[105]. Η αλήθεια όμως είναι διαφορετική. Ο ίδιος ο Σαράφης υπογραμμίζει ότι ο Σιάντος τού ζήτησε να επιφέρει μόνο δυο αλλαγές, που αφορούσαν τις εκτιμήσεις του για τον Μπακιρτζή και τον Σοφιανόπουλο[106]. Ενώ, κατοπινά, και η Μάριον, σύζυγος Σαράφη, υποστηρίζει, αρκετά πειστικά, ότι δεν είναι σωστή η άποψη Ιωαννίδη[107].

Όπως φαίνεται, και η κωλυσιεργία στην πρώτη έκδοση του βιβλίου του Σαράφη από το Εκδοτικό του ΚΚΕ «Νέα Βιβλία» οφειλόταν και σε αυτές τις διαφωνίες. Στο βαθμό που διατυπώνονταν στον Σαράφη κάποιες αντιρρήσεις, αυτός δεν δεχόταν να προβεί σε αλλαγές. Πάντως, τώρα, από το περιεχόμενο της απόρρητης Έκθεσης, συνάγεται σαφώς ότι ο Θ. Μ. διαφωνούσε ριζικά στις βασικές εκτιμήσεις του Σαράφη. Τις αντιρρήσεις του, ασφαλώς, είχε διατυπώσει προς τον Ζαχαριάδη. Επομένως, η εντολή, που εκείνος του έδωσε να συντάξει την Έκθεση, συνδεόταν, ίσως, και με αυτήν την αντιπαράθεση. Οπωσδήποτε, γίνεται φανερό ότι ο Μακρίδης έγραφε, έχοντας υπόψη του τα χειρόγραφα του Σαράφη και με σκοπό, εκτός των άλλων, να υπερασπιστεί τις δικές του απόψεις. Δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι η Έκθεσή του έπαιρνε τον χαρακτήρα ενός βιβλίου, που θα μπορούσε να έχει τίτλο «αντι-"ΕΛΑΣ"».

Ταυτόχρονα, ήταν φανερό πως ο Θ. Μ. δεν μπορούσε να αγνοεί παντελώς τις απόψεις του Σαράφη. Ακριβώς γι' αυτό, πήρε πρωτοβουλία να συναντηθεί μαζί του, με την παρουσία και του Παπασταματιάδη, και ν' ανταλλάξει μερικές απόψεις. Κάποιες από τις διευκρινίσεις ή πληροφορίες του Σαράφη, προσθέτει ξεχωριστά, στο «δεύτερο μέρος» («συμπληρωματικά στοιχεία» στην §Δ του κεφ. XI). Στις περισσότερες δίνει, όπως φαίνεται, έμμεσες απαντήσεις σε όσα γράφει στο κείμενό του.

---

105. *Ιωαννίδης*, σελ. 283-284.
106. *Σαράφης*, Μετά τη Βάρκιζα, σελ. 38-39.
107. *Μάριον Σαράφη*, σελ. 204-206.

Ωστόσο, ενώ τέλειωνε το γράψιμό της, την ίδια στιγμή προωθούνταν, τελικά, για έκδοση το βιβλίο του Σαράφη. Ο Θ. Μ., προφανώς, έκρινε πως θα έπρεπε να συμπληρώσει την Έκθεσή του, γράφοντας, ως ένα δεύτερο μέρος της, το «κεφάλαιο XI». Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αυτό, ουσιαστικά, δεν αναφέρεται σε νέα θέματα. Επανέρχεται σε όσα είχε ήδη θίξει, διευρύνοντας όμως την κριτική στον ΕΛΑΣ, καταλογίζοντάς του όχι μόνον «τακτικές αδυναμίες», αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, και «στρατηγική ανεπάρκεια». Παραθέτει μερικά ακόμα περιστατικά, που αποτελούν, κατά τη γνώμη του, νέα ενισχυτικά υπέρ των απόψεών του επιχειρήματα. Και προπαντός, οξύνει, στο έπακρο, τις κατηγορίες κατά της πολιτικής ηγεσίας, κυρίως του Σιάντου, κατά των στρατιωτικών ηγετών του ΕΛΑΣ, κυρίως του Μάντακα και του Σαράφη, και εναντίον μερικών ακόμα πολιτικών και στρατιωτικών στελεχών. Ενώ προχωρεί και σε πλέον σαφείς υπαινιγμούς για συνειδητή, εκ μέρους ορισμένων, υπονόμευση.

Όλα αυτά, κάθε άλλο παρά καταργούν τη σημασία του «δευτέρου μέρους» της Έκθεσης για τη μελέτη των εξελίξεων εκείνης της περιόδου. Και όχι μόνον από την άποψη της ιστοριογραφικής έρευνας, αλλά και για τις ουσιαστικές, τις κριτικές της εκτιμήσεις. Αποτελούν όμως στοιχεία, που πρέπει κανείς, οπωσδήποτε, να έχει υπόψη του κατά την ανάγνωση-μελέτη της.

Το δεύτερο μέρος, -το «κεφάλαιο XI»–, λόγω του όγκου του, το χωρίζει σε μεγάλες παραγράφους. Κατά το σχολιασμό μου, ορισμένες ενοποιούνται κατά κεφάλαια όταν συνδέονται στενά ως προς το περιεχόμενό τους. Η προσοχή μου στρέφεται στα θέματα, που, αν και είχαν θιγεί από τον Θ. Μ. και στο πρώτο μέρος, –για να αποφευχθούν, στο μέτρο του δυνατού, οι επαναλήψεις-, δεν σχολιάσθηκαν εκεί.

XI.

Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΛΑΣ

Τό κεφάλαιον αὐτό, ἄν καί τελευταῖον, τυγχάνει τό σπουδαιότερον (κατά τόν γράφοντα) καί ἐκτενέστερον καί ὡς ἐκ τούτου διηρέθη εἰς τά ἑξῆς μέρη:

Α) Ὁ ἀκριβής προσδιορισμός της.
Β) Ἡ διαπίστωσίς της.
Γ) Ἡ πρός ἐξάλειψίν της προσπάθεια, ἡ ματαιωθεῖσα ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ.
Δ) Ἡ πρός μείωσίν της προσπάθεια, κατά μέγα μέρος της ματαιουμένη ὑπό τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου.
Ε) Ἡ ὁλοκλήρωσίς της κατά Δεκέμβριον 1944 διά τῆς στρατηγικῆς τοιαύτης.
ΣΤ) Ἡ μετά τήν ἀνακωχήν τῆς 11-1-45 νέα προσπάθεια πρός ἐξάλειψίν της.
Ζ) Ἐρωτήματα–ἐρωτηματικά–ἀπορίαι, συνθετικά τοῦ κεφαλαίου XI.

Κεφάλαιο Ένατο

ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΨΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΤΑΚΤΙΚΗ ΑΔΥΝΑΜΙΑ» ΤΟΥ ΕΛΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό συμπεριέλαβα τις δυο πρώτες παραγράφους (Α′ και Β′) του κεφαλαίου XI της μυστικής Έκθεσής του, στις οποίες αναπτύσσει τον τρόπο που ορίζει και διαπιστώνει την άποψή του για την «τακτική αδυναμία» του ΕΛΑΣ.

Στην παράγραφο Α′, ο Θ. Μ. συνοψίζει κάποιες θεωρητικές τοποθετήσεις της στρατιωτικής επιστήμης του καιρού του, στις οποίες στηρίζει την κριτική του για την «τακτική αδυναμία των τμημάτων του ΕΛΑΣ»[108]. Δίνει την εντύπωση καθηγητή που παραδίδει ένα είδος μαθήματος επιτελικής τέχνης σε καποια στρατιωτική σχολή, που μαθητές της θα ήσαν οι ηγέτες του ΚΚΕ και όσοι άλλοι θα διάβαζαν το γραπτό του[109].

Στο επόμενο κομμάτι, την παράγραφο Β′, ο Θ. Μ. παραθέτει αρκετές περιπτώσεις από τις οποίες, με βάση τις θεωρητικές τοποθετήσεις του, διαπιστώνεται, κατά τη γνώμη του, «η τακτική αδυναμία των τμημάτων του ΕΛΑΣ». Πρόκειται για διάφορα περιστατικά, που συμπληρώνουν όσα και προηγούμενα ανέφερε (στο κεφ. III της Έκθεσής του). Διατυπώθηκαν ήδη μερικές βασικές εκτιμήσεις μου και τονίσθηκε πως όσα αποκαλύπτει είναι, από ιστορική άποψη, σημαντικά και για τις πληροφορίες τους και για πολλές από τις απόψεις του[110]. Όλα αυτά ισχύουν και για τα

---

108. Σύντομος σχολιασμός τους έχει δοθεί: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο.

109. Ο ίδιος ο Μακρίδης έλεγε, μετά 30 περίπου χρόνια, ότι είχε προσπαθήσει τότε να διδάξει στον Ζαχαριάδη στοιχεία των βασικών αρχών και κανόνων της στρατιωτικής τέχνης, αλλά εκείνος «έκανε πολύ χειρότερα στο Δημοκρατικό στρατό»: *Ιστορία Αντίστασης*, τ. Α′, σελ. 411.

110. Πολύ περισσότερο, που, όπως έχει γραφεί, «ο σχεδιασμός βασικών επιχειρήσεων του ΕΛΑΣ πέρασε από το μυαλό και τα χέρια του» (*Ρούσος*, τ. Α′, σελ. 179).

περιστατικά που εδώ περιγράφει. Παραμένουν, επίσης, όσα σχόλια επ' αυτών έχουν γίνει στα προηγούμενα. Δεν θα χρειαστεί, επομένως, για το καθένα απ' αυτά, να σταθώ αναλυτικά. Ίσως όμως είναι σκόπιμο κάτι να προστεθεί για κάποιες πλευρές, στις οποίες συχνά επανέρχεται.

Καταγγέλλει, για παράδειγμα, διοικητές και τμήματα του ΕΛΑΣ, ότι απέφευγαν συχνά τις συγκρούσεις με εχθρικές μονάδες. Σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις, πρότεινε και «τον άμεσον τυφεκισμόν» των υπευθύνων, γιατί «το στρατιωτικόν καθήκον επιβάλλει εις τοιαύτας περιπτώσεις την προώθησιν προς τον εχθρόν και όχι την αποφυγήν του εχθρού»[111]. Στις παραγράφους που ακολουθούν, χρησιμοποιεί οξύτερες εκφράσεις, σημειώνοντας ότι, συχνά, τμήματα του ΕΛΑΣ «μετεβάλλοντο εις συρφετόν φυγάδων».

Το λιγότερο που μπορεί, και πάλι, να τονισθεί είναι ότι, παρά ορισμένες σωστές επισημάνσεις και παρατηρήσεις του Θ. Μ., συχνά φορτίζονται οι γνώμες του με μεγάλη δόση μονομέρειας και υπερβολής. Ιδιαίτερα, θα πρέπει να απορριφθούν οι ισχυρισμοί του –με το γενικευμένο, μάλιστα, τρόπο που διατυπώνονται– ότι τα τμήματα του ΕΛΑΣ, κατά τους υποχωρητικούς τους ελιγμούς, «μετεβάλλοντο εις συρφετόν φυγάδων». Δυστυχώς, αυτή η αρνητική πλευρά του κειμένου επικαλύπτει τις αναμφισβήτητα χρήσιμες πληροφορίες για γεγονότα, απόψεις, τάσεις, που ενυπάρχουν και σε αυτά τα κομμάτια της απόρρητης Έκθεσης[112].

Ιδιαίτερα σημαντική για την ιστορική έρευνα είναι η αναφορά του Θ. Μ. στην υπόθεση της προσχώρησης του στρατηγού Πτολεμαίου Σαρηγιάννη στον ΕΛΑΣ και της σχετικής διερεύνησης –που έγινε, όπως λέει, προς αυτόν– για την ανάδειξή του στην ανώτατη ηγεσία του απελευθερωτικού στρατού[113]. Ο Πτ. Σαρηγιάννης, όπως είναι γνωστό, έγινε, τελικά, μέλος της ανασυγκροτημένης, το καλοκαίρι του 1943, ΚΕ του ΕΛΑΣ.

Ενδιαφέρον για την ιστορική έρευνα παρουσιάζει και η δεύτερη πλευρά που θίγει ο Θ. Μ. γι' αυτό το ζήτημα. Υποστηρίζει ότι η ηγεσία του ΚΚΕ είχε διαβεβαιώσει τον Σαρηγιάννη πως θα αναλάβαινε «αρχιστρά-

---

111. Δες και όσα για τη λεγόμενη «θεωρία κενού» κ.λπ. έχω σχολιάσει: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο.

112. Ανάλογες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να γίνουν και για άλλα θέματα που εδώ θίγει, όπως το μέγα ζήτημα της μετατροπής του ΕΛΑΣ σε τακτικό στρατό, για το οποίο γράφω αναλυτικά: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο. Καθώς, επίσης, για το όλο θέμα του αφοπλισμού των Ιταλών και την κατάρρευση της Ιταλίας.

113. Την έχω και άλλοτε επισημάνει: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 49.

τηγος του ΕΛΑΣ», αν η κυβέρνηση του Καΐρου δεν αποδεχόταν την πρόταση να αναδειχθεί «αρχιστράτηγος κοινής εμπιστοσύνης των Ελληνικών δυνάμεων (τακτικών και ατάκτων)», αλλά, τελικά, δεν τήρησε την υπόσχεσή της. Η πληροφορία αυτή, απ' όσο ξέρω, δεν δίνεται από άλλη πηγή. Όταν τίθεται σχετικό ερώτημα στον Ιωαννίδη, αυτός προτιμάει να σιωπήσει. Ούτε τη διαψεύδει[114].

114. *Ιωαννίδης*, σελ. 177.

Α) *Ὁ ἀκριβής προσδιορισμός της*

Ἵνα ὁ οἱοσδήποτε ἀναγνώστης τῆς παρούσης ἐκθέσεως, ἀκόμη καί ὁ τελείως ξένος πρός τά στρατιωτικά-πολεμικά ζητήματα, κατανοήση τί ἀκριβῶς ὁ γράφων ἐννοεῖ διά τῆς φράσεως «ἡ τακτική ἀδυναμία τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ», πιστεύει ὅτι ἀρκοῦσιν τά ἐκτεθησόμενα. Ὅμως, ἐάν δι' οἱονδήποτε λόγον θεωρηθῶσι ταῦτα ἀνεπαρκῆ, προθύμως καί εὐκόλως δύναται νά προβῇ εἰς ἐξονυχιστικήν ἀνάλυσίν των, προφορικήν ἤ ἔγγραφον.

Ἐπειδή ὁ γράφων, ἐκ τριακονταετοῦς μελέτης τῆς σχετικῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας (τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας καί τῆς πολεμικῆς τέχνης), ἐκ προσωπικῆς πείρας (ἔν τινι μέτρῳ), κατέληξεν εἰς τά κάτωθι συμπεράσματα:

α) *Ὡς πρός τάς ἀπωλείας ἅς δύνανται νά ὑποστῶσι τακτικά στρατεύματα χωρίς νά ἀπωλέσωσι τήν μαχητικήν των δύναμιν, ὅτι:*

1) Τά ἐξαιρετικῶς καλῆς ποιότητος τακτικά στρατεύματα συνήθως (ὄχι εἰς ἐξαιρετικάς ἀποδόσεις των ἐξικνουμένας μέχρι ποσοστοῦ 80% ἤ 90%) δύνανται εἰς μετωπικάς ἐμπλοκάς των (ἐπιθετικάς καί ἀμυντικάς) νά ὑποστῶσιν ἐντός βραχέος χρόνου ἀπωλείας (ἰδίως εἰς νεκρούς καί τραυματίας) ἀνερχομένας εἰς ποσοστόν 50% μέχρι 60% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των, χωρίς ν' ἀπωλέσωσι, ἔστω καί προσωρινῶς, τά ἐναπομένοντα ὑπόλοιπά των, τό ἀνάλογον μαχητικόν δυναμικόν των (πάντως χωρίς νά μεταβληθῶσιν εἰς ἀτάκτως ὑποχωροῦντα τμήματα).

2) Τά καλῆς ποιότητος τακτικά στρατεύματα, ὑπό τάς αὐτάς προϋποθέσεις καί συνθήκας, δύνανται νά ὑποστῶσιν ἀπωλείας ἀνερχομένας εἰς ποσοστόν 35% μέχρι 50% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

3) Τά μετρίας ποιότητος τακτικά στρατεύματα, ὑπό τάς αὐτάς προϋποθέσεις καί συνθήκας, δύνανται νά ὑποστῶσιν ἀπωλείας ἀνερχομένας μέχρι τοῦ ποσοστοῦ 35% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

β) *Ὡς πρός τάς ἀπωλείας, ἅς δύνανται νά ὑποστῶσιν ἄτακτα στρατεύματα χωρίς νά ἀπωλέσωσιν τήν μαχητικήν των δύναμιν, ὅτι:*

1) Τά ἐξαιρετικῶς καλῆς ποιότητος ἄτακτα στρατεύματα συνήθως δύνανται εἰς μετωπικάς διαδοχικάς ἐμπλοκάς των (τουλάχιστον εἰς τάς ἐπιθετικάς τοιαύτας) νά ὑποστῶσιν ἐντός βραχέος χρόνου ἀπωλείας ἀνερχομένας εἰς ποσοστόν 20% μέχρι 25% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των, ἀποτελούμενον καί ἀπό σοβαρόν ποσοστόν ἐξαφανισθέντων, χωρίς ν' ἀπολέσωσιν, ἔστω καί προσωρινῶς, τά ἐναπομένοντα ὑπόλοιπά των, τό ἀνάλογον μαχητικόν δυναμικόν των (πάντως χωρίς νά μεταβληθῶσι εἰς συρφετόν φυγάδων).

2) Τά καλῆς ποιότητος ἄτακτα στρατεύματα, ὑπό τάς αὐτάς συνθήκας καί προϋποθέσεις, δύνανται νά ὑποστῶσιν ἀπωλείας ἀνερχομένας εἰς ποσοστόν 15% μέχρι 20% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

3) Τά μετρίας ποιότητος ἄτακτα στρατεύματα, ὑπό τάς αὐτάς συνθήκας καί προϋποθέσεις, δύνανται νά ὑποστῶσιν ἀπωλείας, ἀνερχομένας μέχρι τοῦ ποσοστοῦ 15% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

γ) *Ὡς πρός τάς ἀπωλείας, ἅς δύνανται νά ὑποστῶσιν Ἑλληνικά στρατεύματα χωρίς νά ἀπωλέσωσιν τήν μαχητικήν των δύναμιν, ὅτι:*

1) Τά Ἑλληνικά τακτικά στρατεύματα ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων, παρά τάς ἄλλας πολεμικάς ἀρετάς των, παρουσίαζον τό χαρακτηριστικόν των ἐκεῖνον, ὅπερ ὁ Βρετανός στρατηγός Μπάϊκερ ἐν τῇ βιογραφίᾳ του τοῦ Ἀννίβα (καί εἰς τήν ἐν αὐτῇ κριτικήν τῆς ἐκστρατείας εἰς Βόρ[ειον] Ἀφρικήν, τῆς σκοπούσης τήν ἅλωσιν τῆς Καρχηδόνος τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους) ἀποκαλεῖ λίαν προσφυῶς «ἀδυναμίαν τῶν ἐξ Ἑλλήνων στρατευμάτων εἰς ἀνθρώπινον δυναμικόν», ἤτοι τήν ἀδυναμίαν των νά ἐπαναλάβωσι ἀποτυχοῦσαν ἤ ἀποτυχούσας πολύ αἱματηράς προσπαθείας των δι' ἀναπληρώσεως τῶν κατά ταύτας ἀπωλειῶν των.

2) Τά ἑλληνικά τακτικά στρατεύματα, τά μετασχόντα τῶν ἀπό τοῦ 1897 μέχρι καί τοῦ 1941 πολέμων, δύνανται νά καταταγῶσι, κατά μέσον ὅρον, εἰς τό μεταίχμιον τῆς καλῆς καί μετρίας ποιότητος τοιούτων καί ὡς δυνάμενα νά ὑποστῶσιν, ὑπό τάς ἐν τῇ [ἀνωτέρῳ] παραγράφῳ προϋποθέσεις καί συνθήκας, ποσοστόν ἀπωλειῶν κυμαινόμενων περί τό 35% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των, ἀλλά μόνον δίς ἤ τρίς.

3) Τά Ἑλληνικά ἄτακτα στρατεύματα, τά μετασχόντα τῶν ἀπό τοῦ 1897 μέχρι καί τοῦ 1945 πολέμων, θά ἔδει νά καταταγῶσι, κατά μέσον ὅρον, εἰς τό μεταίχμιον τῶν καλῆς καί μετρίας ποιότητος τοιούτων καί νά δύνανται νά ὑποστῶσιν, ὑπό τάς ἐν τῇ παραγράφῳ β' προϋποθέσεις καί συνθήκας, ποσοστόν ἀπωλειῶν κυμαινόμενον περί τό 15% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των, ἀλλά μόνον ἅπαξ ἤ δίς.

4) Τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ, ὡς ἐπαναστατικά τοιαῦτα, θά ἔδει νά καταταγῶσι εἰς τήν κατωτέραν βαθμίδα των καλῆς ποιότητος τοιούτων καί νά δύνανται νά ὑποστῶσιν, ὑπό τάς ἐν τῇ παραγράφῳ β' προϋποθέσεις καί συνθήκας, ποσοστόν ἀπωλειῶν ὑπερβαίνον ὁπωσδήποτε τό 15% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

δ) *Ὡς πρός τούς μέσους ποιοτικούς συντελεστάς τῶν καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐμπλακέντων ἐν Ἑλλάδι στρατευμάτων κατά τά ἔτη 1943-44, μετρουμένους μέ συντελεστήν βάσεως (μονάδα μετρήσεως) τό μέσον ποιόν τοῦ συνόλου τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τῆς γραμμῆς, ὅτι:*

1) Τά γερμανικά στρατεύματα κατοχῆς εἶχον μέσον ποιοτικόν συντελεστήν ἴσον πρός 1,15 (ἀναλογικῶς ἐξαγόμενον ἐκ τοῦ ἴσου μέ τήν μονάδα τῶν 1ης Μεραρχίας Ὀρεινῶν κυνηγῶν Ἐντελβάϊς, 4ης Μεραρχίας Ἐς-Ἐς, Πολιτσάϊ, θωρα-

κισμένων Γρεναδιέρων, δυνάμεως τοῦ φρουρίου τῆς Κρήτης, ἐκ τοῦ ἴσου πρό 1,25 τῶν 117ης Μεραρχίας, 104ης Μεραρχίας κ.ο.κ.).

2) Τά ἐξ ἀλλοεθνῶν Γερμανικῆς Διοικήσεως στρατεύματα κατοχῆς εἶχον μέσο ποιοτικόν συντελεστήν ἴσον πρός 1,60 ἤ 1,70.

3) Τά ἐξ Ἑλλήνων οὐσιαστικῶς Γερμανικῆς καθοδηγήσεως στρατεύματα τῆ κατοχικῆς κυβερνήσεως Ἰ. Ράλλη, εἶχον μέσον ποιοτικόν συντελεστήν ἴσον, του λάχιστον, πρός 2.50.

4) Τά Ἰταλικά στρατεύματα κατοχῆς πρό τοῦ Σεπτεμβρίου 1943 εἶχον μέσο ποιοτικόν συντελεστήν ἴσον πρός 1,30 ἤ 2,00.

5) Τά Βουλγαρικά στρατεύματα κατοχῆς εἶχον μέσον ποιοτικόν συντελεστήν πιθανότατα (δέν εἶχε ὑπ' ὄψιν του ὁ γράφων ὁπωσδήποτε ἀκριβῆ στοιχεῖα ἐπί τοῦ ἀριθμοῦ καί τῆς πολεμικῆς δράσεώς των), ἴσον πρός 1,60 ἤ 1,70.

6) Τά βρετανικά στρατεύματα, τά ἐμπλακέντα κατά τόν Δεκέμβριον 1944 κα Ἰανουάριον 1945, εἶχον μέν μέσον ποιοτικόν συντελεστήν, πιθανότατα (δέν ἔχε ὑπόψιν του ὁ γράφων ἀκριβῆ στοιχεῖα ἐπί τοῦ ἀριθμοῦ των) ἴσον πρός 1,70 ἤ 1,80 ὅμως, λόγω τοῦ δυσαναλόγως μεγάλου μονοπλεύρου ἐφοδιασμοῦ εἰς θωρακισμέ να μέσα, πρέπει νά θεωρηθῶσι ὡς ἔχοντα μέσον ποιοτικόν συντελεστήν ἴσον πρό 1,40 ἤ 1,50.

7) Τά τμήματα ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ κ.τ.λ., εἶχον μέσον ποιοτικόν συντελεστήν παρα πλήσιον πρός τῶν ταγμάτων Ἀσφαλείας, ἤτοι τουλάχιστον ἴσον πρός 2,50.

8) Τά τμήματα τοῦ ΕΔΕΣ εἶχον ποιοτικόν συντελεστήν μειούμενον τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπό 2,00 (δεύτερον ἑξάμηνον 1943) μέχρι 1,70 ἤ 1,60 (δεύτερον ἑξάμη νον 1944).

Δηλαδή, ἐπειδή ὁ γράφων, βάσει τῶν ἀνωτέρω, πιστεύει ὅτι τμῆμα τοῦ ΕΛΑΣ δυναμικῶς (ὄχι ποσοτικῶς) μή διαφέρον πάρα πολύ τοῦ ἀντιμετώπου του τμήμα τος, θά ἔδει νά δύναται νά ὑποστῆ, ὅπως τουλάχιστον καί εἰς διαδοχικήν μετωπι κήν ἐμπλοκήν του, ἀπωλείας ὑπερβαινούσας τό 15% τῆς παρούσης παρατακτῆ δυνάμεώς του, χωρίς νά μεταβληθῆ εἰς συρφετόν φυγάδων.

Π.χ.: Τμῆμα 1.500 ἀνδρῶν τοῦ ΕΛΑΣ τοῦ θέρους τοῦ 1944, δυναμικῶς μειονε κτοῦν τμήματος 1.200 ἀνδρῶν τῆς 1ης Μεραρχίας Ὀρεινῶν Κυνηγῶν Ἐντελβάϊ (ὅπερ ἔχει δυναμικῶς ἰσόποσόν του τμῆμα 2.160 ἀνδρῶν τοῦ ΕΛΑΣ), θά ἔδει ν συμπτυχθῆ κανονικῶς μετά ἡμερησίαν ἤ διήμερον μετωπικήν ἐμπλοκήν του πρό αὐτό, ἀφοῦ ὑποστῆ ἀπωλείας ἀνωτέρας τῶν 225 ἀνδρῶν. Τμῆμα 3.000 ἀνδρῶν τοῦ ΕΛΑΣ τοῦ θέρους 1944, δυναμικῶς πλεονεκτοῦν τμήματος 3.500 ἀνδρῶν τῶν ταγ μάτων ἀσφαλείας (ὅπερ ἔχει δυναμικῶς ἰσόποσόν του τμῆμα 2.500 τοῦ ΕΛΑΣ), θ ἔδει νά τό ἀνατρέψη εἰς διαδοχικάς τριημέρους ἤ τετραημέρους ἐμπλοκάς του πρός αὐτό, ἔστω καί ἄν ὑφίστατο ἀπωλείας ἀνωτέρας τῶν 450 ἀνδρῶν. Τμῆμ

15.000 ἀνδρῶν του ΕΛΑΣ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1944, δυναμικῶς μειονεκτοῦν Βρετανικοῦ τμήματος 25.000 ἀνδρῶν, μή ἐφοδιασμένου μέ θωρακισμένα μέσα (ὅπερ ἔχει δυναμικῶς ἰσόποσόν του τμῆμα 23.600 ἀνδρῶν τοῦ ΕΛΑΣ) θά ἔδει νά συμπτυχθῇ κανονικῶς μετά δεκαημέρους ἤ δωδεκαημέρους διαδοχικῶς μετωπικάς ἐμπλοκάς του πρός αὐτό, ἀφοῦ ὑποστεῖ ἀπωλείας ἀνωτέρας τῶν 2.000 ἀνδρῶν, κ.ο.κ.

Διά τοῦτο, διά τῆς φράσεως «ἡ τακτική ἀδυναμία τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ», ἐννοεῖτο ὅτι ἐν τῇ πραγματικότητι τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ, δυναμικῶς (ὄχι ἁπλῶς ποσοτικῶς) μή διαφέροντα ὑπερβολικῶς τῶν ἀντιμετώπων των τμημάτων, ἐκάμπτοντο καί ὡς ἐπί τό πλεῖστον μετεβάλλοντο εἰς συρφετόν φυγάδων εἰς διαδοχικάς μετωπικάς ἐμπλοκάς των, ἤ ἀκόμα καί ἐπί τῇ ἀπειλῇ μετωπικῆς ἐμπλοκῆς των, μέ ποσοστά ἀπωλειῶν ἀσήμαντα μή ὑπερβάντα ποτέ τό 7% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των καί κυμαινόμενα εἰς τάς καλυτέρας τῶν περιστάσεων μεταξύ 3% καί 5% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των.

Π.χ.: Τμῆμα τῆς ΙΙΙης Μεραρχίας Πελοποννήσου (ὁ κύριος ὄγκος τῶν 6ου καί 12ου Σ/των Πεζικοῦ), παρατακτῆς δυνάμεως τουλάχιστον 1.500 ἕως 1.700 ἀνδρῶν, τό φθινόπωρον τοῦ 1943, πληροφορηθέν τήν προώθησιν γερμανικῶν ἐκκαθαριστικῶν φαλάγγων πρός τάς ὀρεινάς βάσεις τῆς Βορ[είου] καί ΒΔ Πελοποννήσου, μέ ἀπόφασιν τῆς Δ/σεως τῆς ΙΙΙ Μεραρχίας (Συν/χης Κασσάδρης, σ. Πολύδωρος, ...*), ἀντιμετώπισε ταύτας διά τῆς φυγῆς, βάσει τῆς ἰδιοτύπου θεωρίας «τῆς δημιουργίας κενοῦ ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ» καί χωρίς νά ὑποστῇ ἀπώλειαν τινά. Τμήματα τῆς ΧΙΙΙ Μ. Στερεᾶς καί τῆς 5ης Ταξιαρχίας Ἀττικοβοιωτίας, παρατακτῆς δυνάμεως 100-500-1.500 κ.τ.λ. ἀνδρῶν, τό φθινόπωρον τοῦ 1943, πληροφορούμενα τήν ἔναρξιν τῆς προωθήσεως ἤ δεχόμενα τήν προώθησιν γερμανικῶν ἐκκαθαριστικῶν φαλάγγων πρός τάς ὀρεινάς βάσεις των, τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς καί τῆς Ἀττικοβοιωτίας, μέ ἀποφάσεις τῶν ἐπί τόπου Δ/σεων των, ἀντιμετώπισαν ταύτας διά πυροβολισμῶν ἀσκόπων τυφεκίων καί αὐτομάτων ἐξ ἀποστάσεως 1.000-1.500-2.000 μέτρων καί τῆς φυγῆς**, βάσει ἄλλης ἰδιοτύπου θεωρίας (κατά τά λεγόμενα τῶν Δ/σεων αὐτῶν, ἀποτελούσης καθοδήγησιν τοῦ σ. Γ. Σιάντου), συμφώνως πρός τήν ὁποίαν δέν θά ἔπρεπε τά τμήματά των νά ὑφίστα-

* Μόνον υποθέσεις είναι δυνατές για τα αποσιωπητικά που υπάρχουν στο κείμενο.

** Ως προς το συνολικό πνεύμα της συνεχούς αυτής «γκρίνιας» του Θ. Μ., αναφέρθηκα ήδη στο γενικότερο σχολιασμό μου (Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πρώτο και δεύτερο του βιβλίου). Για την περίπτωση, που γίνεται εδώ λόγος, –τις φθινοπωρινές (1943) γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις–, ο Τάσος Λευτεριάς, καπετάνιος τότε της ΧΙΙΙ Μεραρχίας, περιγράφει τις επιχειρήσεις της ΧΙΙΙ Μεραρχίας το φθινόπωρο 1943, δίνοντας όμως διαφορετική εικόνα (*Λευτεριάς*, σελ. 291-1304).

νται ἀπωλείας σοβαράς «διότι δέν προορίζοντο διά τήν διεξαγωγήν ἐντόνου ἀγῶνος κατά τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ἀλλά δι' ἀργότερον» (προφανῶς διά τήν λύσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ Ἑλληνικοῦ προβλήματος), καί μέ ἀπωλείας μικροτέρας τοῦ ποσοστοῦ 1% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των. Τμήματα τῆς 5ης Ταξιαρχίας Ἀττικοβοιωτίας, παρατακτῆς δυνάμεως 1.650-1.750 ἀνδρῶν, μεταξύ 1ης καί 4ης Ἰουλίου 1944, κατά τήν πρός κατάληψιν τοῦ χώρου Ἀμφίσσης-Ἰτέας κ.τ.λ. ἐπιθετικήν ἐπιχείρησίν των, ἐκάμφθησαν μέ ἀπωλείας μικροτέρας κατά τι τοῦ ποσοστοῦ 7% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεως. Τμήματα τῆς 7ης Ταξιαρχίας Δ. Στερεᾶς – Ν. Ἠπείρου, παρατακτῆς δυνάμεως 1.600-1.700 ἀνδρῶν, μεταξύ 12ης καί 14ης Ἰουλίου 1944, κατά τήν πρός κατάληψιν τοῦ χώρου Ἀμφιλοχίας – Κρικέλου κ.τ.λ. ἐπιθετικήν ἐπιχείρησίν των, ἐκάμφθησαν μέ ἀπωλείας μικροτέρας κατά τι τοῦ ποσοστοῦ 7% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των. Τμήματα τῶν ΧΙΙΙης Μ. (7 τάγματα), 5ης ταξιαρχίας (2 τάγματα), Ιης Μ. (1 τάγμα), τῆς σχολῆς ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν (2 τάγματα), 8ης Μ. (1 τάγμα), Γ.Σ. (1 τάγμα), παρατακτῆς δυνάμεως 5.200 ἀνδρῶν, μεταξύ 5ης καί 18ης Αὐγούστου 1944, ἀντιμετωπίζοντα τάς μεγάλας ἐκκαθαριστικάς ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν ἐν τῇ Ν. Πίνδῳ, ἔχασαν τήν ἐπιθετικήν των ἱκανότητα (παρά τάς παροτρύνσεις τοῦ Γ.Σ. καί τάς ἀπειλάς τῆς ἐπιβολῆς κεφαλικῶν κυρώσεων κατά τῶν λιποψύχων μελῶν τῶν Δ/σεων, δι' ἅς ὁ γράφων ἐχαρακτηρίσθη ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου ὡς «στρατοκράτης»), μέ ἀπωλείας μικροτέρας τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ 5% τῆς παρούσης παρατακτῆς δυνάμεώς των. Εἰδικῶς, ἡ Σχολή Ἐφέδρων ἀξιωματικῶν (ὑποστράτηγος Ματσούκας, καπετάνιος Ἀστέρης) παρούσης παρατακτῆς δυνάμεως 600 ἀνδρῶν, μέ ἀπωλείας 4 ἀνδρῶν καί τό ἀποκοπέν Ν. τῆς ὁδοῦ Καρπενησίου-Λαμίας ἀπόσπασμα (καπετάνιος ΧΙΙΙης Μ. σ. Τ. Λευτεριᾶς, Στρατ[ιωτικός] Δ/τής 36ου Σ.Π. Ταγ/χης σ. Ζούλας) παρούσης παρατακτῆς δυνάμεως 600-700 ἀνδρῶν ἄνευ ἀπωλειῶν, μεταξύ 9ης καί 17ης Αὐγούστου, διά τῆς φυγῆς*, κ.ο.κ.

---

* Ο Τάσος Λευτεριάς στα απομνημονεύματά του, δίνει και για την περίπτωση αυτή των επιχειρήσεων του Αυγούστου 1944, διαφορετική εικόνα και άλλες εκτιμήσεις (*Λευτεριάς*, σελ. 457-466).

Β) *Ἡ διαπίστωσίς της*

Διά τήν πρό τοῦ Μαρτίου 1943 δράσιν τῶν ἀνταρτοομάδων τοῦ ΕΛΑΣ, ὁ γράφων, οὔτε δύναται, οὔτε θεωρεῖ σκόπιμον νά ἀσχοληθῇ λόγῳ τοῦ ὅτι:

1) Τό συνολικόν συνάθροισμα τῶν ἀνταρτοομάδων αὐτῶν ἔφθασε προοδευτικῶς αὐξανόμενον τόν Φεβρουάριον 1943 μόλις τούς 1.300-1.500 ἄνδρας (τούς 1.100 ἄνδρας, κατά τήν προφορικήν ἔκθεσιν τοῦ τότε σ. Ἀθανασίου Κλάρα, τήν γενομένην τόν Φεβρουάριον, μέ στοιχεῖα τῶν μέσων τοῦ Ἰανουαρίου 1943)*.

2) Οὐδέν γραπτόν στοιχεῖον περί ταύτης διεσώθη (πλήν ἀφηγήσεως τινός ὑπασπιστοῦ τοῦ Ἄρη σ. Ἀνθ/γοῦ Κωστούλα περί τῆς ἀνατινάξεως τῆς γεφύρας τοῦ Γοργοποτάμου καί ταύτης γραφείσης ἀπό μνήμης τόν Νοέμβριον 1944 ἐν Λαμίᾳ)**.

3) Ὁ ἴδιος δέν ἔχει ἰδίαν ἀντίληψιν περί ταύτης, ἔστω καί ἔμμεσον (ὡς τό πρῶτον ἀναμιχθείς εἰς τά τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου εἰς τήν σύσκεψιν τοῦ Φεβρουαρίου 1943, τήν γενομένην ἐπί τῇ ἀφίξει εἰς Ἀθήνας καί λογοδοσίᾳ τοῦ τότε σ. Ἀθανασίου Κλάρα).

α) Τάς ἀρχάς Ἀπριλίου 1943 ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ καί ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, βάσει πληροφοριῶν των, προερχομένων: 1) ἐκ προσκειμένων εἰς τήν κατοχικήν κυβέρνησιν Ἰ. Ράλλη καί τάς κατοχικάς Γερμανοϊταλικάς ἀρχάς κύκλων, 2) ἐκ τῶν κινήσεων τῶν κατοχικῶν στρατευμάτων, ἰδίως. Ἐσχημάτισαν τήν βάσιμον γνώμην ὅτι ἐπίκεινται γενικαί ἐκκαθαριστικαί ἐπιχειρήσεις διενεργηθησόμεναι ὑπό τῶν κατοχικῶν στρατευμάτων, ἰδίως τῶν ἰταλικῶν βοηθουμένων ὑπό τῆς χωροφυλακῆς, καί ἔδωσαν ἐντολήν εἰς τόν γράφοντα νά συντάξῃ ἐγγράφους ὁδηγίας διά τόν τρόπον τῆς ἀντιμετωπίσεώς των.

Ὁ γράφων συνέταξε τάς ὑπ' ἀριθ. 1/16-4-43 γενικάς ὁδηγίας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (ἀντίγραφόν των σώζεται εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον), αἵτινες, ἐγκριθεῖσαι ὑπό τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ἀπεστάλησαν εἰς τά Γενικά Ἀρχηγεῖα Στερεᾶς καί Θεσσαλίας (μόνους παραλήπτας) ἐγκαίρως πρός ἐκτέλεσιν.

Παραδόξως ὅμως:

[Ἄν καί] αἱ γενικαί ὁδηγίαι 1 ἐλήφθησαν ἐγκαίρως ὑπό τῶν Γεν. Ἀρχηγείων Θεσσαλίας-Στερεᾶς καί εἰς τό κείμενόν των σαφῶς ἀνεγράφετο (ὑπό τήν προϋπό-

---

* Ο αριθμός αυτός αναφέρεται στις ανταρτοομάδες της Κεντρικής Ελλάδας. Θα έπρεπε να συνυπολογισθούν και μερικές ακόμα σε άλλες περιοχές της χώρας.

** Σήμερα υπάρχουν πολλές μαρτυρίες από τους πρωταγωνιστές του αντάρτικου, για την πρώτη εκείνη περίοδο. Επίσημα όμως ντοκουμέντα (διαταγές, ανακοινώσεις κ.λπ.) των ανταρτοομάδων μόνον για τη μετά την άνοιξη 1943 περίοδο βρίσκονται στα αρχειακά υλικά.

θεσιν ὅτι ἕκαστον Γεν. Ἀρχηγεῖον εἶχεν ἐπί τόπου παρατακτήν κρουστικήν δύναμιν [ἰσοδύναμον] τοῦ 1 ἰταλικοῦ τάγματος τῆς γραμμῆς, ἤ 2 ἰταλικῶν λόχων ἀλπινιστῶν, ἤ 1 γερμανικοῦ λόχου ὀρεινῶν κυνηγῶν, ἤτοι μεγαλυτέραν τῶν 300-600 ἀνταρτῶν) ὡς ἐπιβαλλόμενος τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκκαθαριστικῶν φαλάγγων:

1) Ἡ αἰφνιδιαστική κατ' αὐτῶν ἐπίθεσις, ἐάν ἡ συνολική ἐπί τόπου δύναμίς των ἦτο μικροτέρα.

2) Ὁ ἐπιβραδυντικός ὑποχωρητικός ἐλιγμός (χωρίς ἀποφυγήν τῆς διά τοῦ πυρός ἐπαφῆς), ἐάν ἡ συνολική ἐπί τόπου δύναμίς των ἦτο μεγαλυτέρα.

3) Ἡ ἀποχώρησις εἰς ἄλλην ὀρεινήν περιοχήν, ἐάν ἡ συνολική ἐπί τόπου δύναμίς των ἦτο πολύ μεγαλυτέρα καί ἐάν ἐπρόκειτο περί μερικῆς ἐκκαθαρίσεως ὀρεινῶν τινῶν περιοχῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

4) Ὁ διαχωρισμός των εἰς ἀνταρτοομάδας τῶν 5-10 ἀνδρῶν, ἐάν ἡ συνολική ἐπί τόπου δύναμίς των ἦτο πολύ μεγαλυτέρα καί ἐάν ἐπρόκειτο περί γενικῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς ὅλης ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Ταῦτα, καί ἰδίως τό Γ.Α. Θεσσαλίας (σ. Καραγιώργης), ἀντιμετώπισαν τάς ἐκκαθαριστικάς φάλαγγας διά ὁμοίας πρός μετανάστευσιν (μετά κτηνοτρόφων, ποιμνίων, κ.τ.λ.) μετακινήσεως τοῦ συνόλου τῆς δυνάμεως πρός Σμόλικαν, διενεργηθείσης πρό τῆς ἐνάρξεως οἱασδήποτε προωθήσεώς των. Οὕτως ὥστε, ἀφ' ἑνός αἱ ἐκκαθαριστικαί φάλαγγες, ὅταν προωθήθησαν πρός τούς περί τάς πεδιάδας καί τάς συγκοινωνιακάς ἀρτηρίας ὀρεινούς ὄγκους, οὐδεμίαν ἀντίστασιν συνήντησαν. Καί ἀφ' ἑτέρου, αἱ δυνάμεις τῶν Γ.Α. ἀπουσίασαν ἐκ τῶν περιοχῶν δράσεώς των ἐπί πολλαπλάσιον χρόνον τοῦ τοιούτου τῆς διαρκείας τῶν ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων.

Τά ἀνωτέρω (ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως κ.τ.λ.), περιελθόντα εἰς γνῶσιν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (διά προφορικῆς πρός αὐτάς ἀνακοινώσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου) κατά τά τέλη Μαΐου 1943, δέν ἀπεδόθησαν, ὡς ἔπρεπε, εἰς τακτικήν ἀδυναμίαν καί δέν προεκάλεσαν τήν ἥν ἔπρεπεν ἀνησυχίαν, οὔτε τήν λῆψιν τῶν ἐπιβαλλομένων μέτρων θεραπείας των.

Ἡ ἐκ τούτων πηγάσασα ἀνησυχία τοῦ γράφοντος, ὑποθετικῶς καί ἄνευ πεποιθήσεως ἐκφρασθεῖσα, ταχέως διεσκεδάσθη ὑπό κατηγορηματικῶς ἐκφρασθείσης ἀπαντήσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου: 1) Ἀποδιδούσης ταῦτα εἰς παρερμηνείαν τοῦ κειμένου τῶν γενικῶν ὁδηγιῶν ἀπό τάς Δ/σεις τῶν Γ.Α. 2) Βεβαιούσης, ὅτι ταχέως θά ἐπιβληθῶσι ταῦτα ἀπό σχετικάς ὁδηγίας ἅς θέλει στείλει ὁ ἴδιος πρός τάς διοικήσεις τῶν Γ.Α. καί ἀπό τά μέτρα ἅτινα θά λάβῃ ἀσφαλῶς τό νεοσυσταθέν Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, εὐθύς ὡς θά εἶναι εἰς θέσιν νά λειτουργήσῃ κανονικῶς.

β) Ἐπειδή αἱ, ἀπό τοῦ Ἀπριλίου 1943 καί μετέπειτα μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1943,

ἀφικνούμεναι εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί δι' αὐτῆς εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πληροφορίαι ἔφερον τήν συνολικήν δύναμιν τῶν ἐπί τοῦ κορμοῦ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (Δ. τοῦ Ἀξιοῦ) ἀνταρτοομάδων αὐξανομένην ταχύτατα καί καθιστῶσα δυνατήν καί ἐπιβεβλημένην τήν μετάπτωσιν τῆς ὀργανωτικῆς διαρθρώσεως-συγκροτήσεως τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος: Ἀπό τῆς τοιαύτης τῶν συναθροισμάτων ἀνταρτοομάδων (τῶν συγκροτηθέντων συμφώνως πρός τήν κατά περιοχάς γεωγραφικάς ὀργανωτικήν διαίρεσιν τοῦ ΚΚΕ, τῶν οὐσιαστικῶς καθοδηγουμένων, ἀκόμη καί ἀπό ἀπόψεως πολεμικῆς δράσεώς των ἀπό τάς κατά περιοχάς καθοδηγήσεις τοῦ ΚΚΕ, κ.ο.κ.). Εἰς τήν τοιαύτην τῶν ὑπό ἑνιαίαν διεύθυνσιν (ὄχι διοίκησιν) ἀνεξαρτήτως τακτικῆς δρώντων σωμάτων παρτιζάνων (τῶν συγκροτηθησομένων συμφώνως πρός τήν κατά γεωγραφικά-τακτικά- ἐδαφικά διαμερίσματα διαίρεσιν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν οὐσιαστικῶς ἀπό τακτικῆς ἀπόψεως καί μόνον, καθοδηγηθησομένων ἀπό τάς διοικήσεις των, τῶν μελλόντων νά περιβάλλωσι, μέ τάς τότε δυνατότητας, ἐντός χρόνου μή ὑπερβαίνοντος τούς 8-10 μήνας, πυρήνα τακτικοῦ στρατοῦ, δυνάμεως παρατακτῆς, κυμαινομένης ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καί τῶν δυνατοτήτων, μεταξύ τοῦ 1/10 καί 1/5 τῆς δυνάμεως σισσιτούντων ἑκάστου σώματος παρτιζάνων, κ.ο.κ.).

Διά τοῦτο ἀπεφασίσθη νά ἐπιτελεσθῇ αὕτη (ἡ μετάπτωσις τῆς ὀργανωτικῆς διαρθρώσεως-συγκροτήσεως τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς τήν τοιαύτην τῶν ὑπό ἑνιαίαν διεύθυνσιν, ἀνεξαρτήτως τακτικῆς, δρώντων σωμάτων παρτιζάνων) ὑπό τῆς Διοικήσεως (Σαράφης, Κλάρας, Τζήμας) τοῦ συγκροτηθησομένου Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, μετά ἐπανειλημμένας σχετικάς συζητήσεις εἰς συσκέψεις: 1) Τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ. 2) Τῆς κομματικῆς φράξιας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ μετά τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ. 3) Καί ἰδίᾳ, ἐκείνης τοῦ συνόλου τῶν καθοδηγήσεων τοῦ ΕΛΑΣ, ΚΚΕ, ΕΑΜ, ἥτις ἐγένετο μετά τήν ἄφιξιν εἰς Ἀθήνας τοῦ ὑποστρατήγου Σ. Σαράφη, τῇ συμμετοχῇ του.

Ὅταν, μετά τήν πάροδον 2 περίπου μηνῶν, ἤρχισαν νά φθάνωσι εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί δι' αὐτῆς εἰς τήν ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ (τουλάχιστον εἰς τόν γράφοντα) ἔγγραφα τοῦ Γ.Σ. καί ἐπιστολαί μελῶν τῆς Δ/σεως του, ἀπεδείχθη ὅτι, παραδόξως καί πρωτοβούλως, τό Γ.Σ. ἀντί νά ἐπιδιώξῃ νά ἐπιτύχῃ τά ἀποφασισθέντα, (ἀποτελοῦντα τήν ἐξελικτικῶς φυσιολογικήν μετάπτωσιν) *ἐπεδίωξεν* (τουλάχιστον τυπικῶς καί διά τῆς ὀνοματολογίας) *νά ἐπιτύχῃ τήν μετάπτωσιν τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ἀπό τῆς ὀργανωτικῆς διαρθρώσεως-συγκροτήσεως τῶν συναθροισμάτων ἀνταρτοομάδων εἰς τήν τοιαύτην εἴδους τινός τακτικοῦ στρατοῦ*, διαθέτοντος ἠλαττωμένον ἀριθμόν ἐλαφρῶν ὁμαδικῶν ὅπλων καί μή διαθέτοντος βαρέα ὁμαδικά ὅπλα, ἤτοι ἐπεδίωξεν νά ἐπιτύχῃ ἐξελικτικῶς *ἁλματικήν μετατόπισιν.*

Πράγμα, ὅπερ, διά τῆς προβλεπομένης συνηθείας του (μακροχρονίου ἐπιδράσεως καί σοβαρῶς μειωτικῆς τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως), ἀνησύχησεν σοβαρῶς τά

στρατιωτικά μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (Γρηγοριάδης, Σαρηγιάννης, Παπασταματιάδης, ὁ γράφων), ἅτινα ἐπέτυχον τήν λῆψιν ἀποφάσεως, ἐγκριθείσης ὑπό τῆς ἐν Ἀθήναις καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (ὁ σ. Γ. Σιάντος εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει διά τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ., τότε διά πρώτην φοράν, ἵνα κατατοπισθῇ ἐπί τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καί ἐπιστρέφων κατατοπίσῃ καί τήν λοιπήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ), καθ' ἥν θά ἀπεστέλλετο τάς ἀρχάς Αὐγούστου 1943 ὁ ἁρμόδιος διευθυντής τοῦ Ι γραφείου καί μέλος της, σ. Συν/χης Παπασταματιάδης, εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. μέ ἐξουσιοδότησιν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ νά ἐπιτύχῃ, σύν τοῖς ἄλλοις, καί διόρθωσιν τοῦ γενομένου σφάλματος.

Ἡ ἀποστολή τοῦ σ. Συντ/χου Παπασταματιάδη ὅμως οὐδέν ἀπέδωκεν διότι οὗτος, πρίν φθάσει εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ., συναντηθείς μετά τοῦ σ. Γ. Σιάντου εἰς Καρπενήσιον, ἔλαβεν παρ' αὐτοῦ ὡς γραμματέως τοῦ ΚΚΕ τήν ἐντολήν: 1) Νά μήν ἐκτελέσῃ τήν ἀποστολήν του (κατά τό συνημμένον σημείωμα τοῦ Παπασταματιάδη διά τῆς φράσεως «δέν ὑπάρχει ἀνάγκη νά ἀσχοληθῆς μέ τό ζήτημα αὐτό, διότι αἱ ἀποφάσεις πάρθηκαν εἰς τό Γ.Σ. μέ τήν ἔγκρισίν μου. Κατερχόμενος εἰς Ἀθήνας θά συνεννοηθῶ ἐγώ γι' αὐτό»). 2) Νά μήν ἐπιστρέψῃ εἰς τήν ἐν Ἀθήναις θέσιν του παρά τῇ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ὡς ἀποσπώμενος ὑπό αὐτοῦ (τοῦ σ. Γ. Σιάντου) εἰς τήν δύναμιν τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ.

Μετά τήν ἐπιστροφήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου ἐκ τῆς ἀποστολῆς του, συνεκλήθησαν τά μέλη τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ εἰς συνεδρίασιν καθ' ἥν οὗτος ἐπί τρεῖς ὥρας εἰσηγήθη τά τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ γράφων (αἰφνιδίως κληθείς) μετέσχεν τῆς συνεδριάσεως ταύτης ὡς συμβουλευτικόν τεχνικόν μέλος. Ὅμως, ὅταν διεπίστωσεν ὅτι ὁ σ. Γ. Σιάντος, ὁ τόσον διεξοδικῶς ἀναπτύξας διάφορα λεπτομερειακά ζητήματα, οὐδέν ἀνέφερεν περί τῆς ματαιώσεως τῆς ἀποστολῆς Παπασταματιάδη, ἠρκέσθη νά ὑποβάλῃ σχετικήν ἐρώτησιν ἐπ' αὐτῆς καί ἐθεώρησεν ἄσκοπον-μάταιον νά ἐπανέλθῃ ἐπί τοῦ ζητήματος τῆς ἀποτόμου μεταπτώσεως τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ:

1) Διότι, ἤδη ἐπί τρίμηνον, ὑφίστατο μιά κατάστασις πραγμάτων, ἥτις θά ἦτο πολύ δύσκολον νά ἀνατραπῇ ἄρδην καί μάλιστα εἰς ἐποχήν καθ' ἥν διενεργεῖτο ὁ ἀφοπλισμός (ὑπό τῶν Γερμανῶν, ἀλλά καί τοῦ ΕΛΑΣ) τοῦ καταρρεύσαντος ἰταλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς τῆς Ἑλλάδος (ΙΙας Ἰταλικῆς Στρατιᾶς Τζελόζο).

2) Διότι, ἤδη διά πρώτην φοράν, ἀντιμετώπισεν τήν (μή κατανοηθεῖσαν τότε ὑπό τοῦ γράφοντος πλήρως ὡς ἐκπλήξασαν αὐτόν μέχρις ἀποβλακώσεως) τάσιν τοῦ Γ. Σιάντου νά χρησιμοποιῇ οἱαδήποτε ἐπιχειρήματα ἀκόμη καί πρόχειρα, διά νά ἐπιτύχῃ τήν ἔγκρισιν τῆς ἰδικῆς του ἀποφάσεως. (Ἡ ἀπότομος μετάπτωσις εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ ἀντί τῆς φυσιολογικῆς τοιαύτης εἰς σώματα παρτιζάνων, παρά τάς ἐπί τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως συνεπείας της, ὑπεστηρίχθη διά τοῦ μοναδικοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι θά ἐπιτευχθῶσι μεγάλα πολιτικά ὀφέλη ἐκ τῆς τοπο-

θετήσεως εἰς διευθύνσεις μεραρχιῶν 5-7 συνταγματαρχών κατά τό πλεῖστον ἀποτάκτων τοῦ κινήματος τοῦ 1935 καί ἐχόντων σειράν ἀρχαιότητος ὑποστρατήγου).

3) Διότι, ἤδη ἐν τῇ εἰσηγήσει, ὁ σ. Γ. Σιάντος εἶχεν ζητήσει τήν ἔγκρισιν τοῦ χαρακτηρισθέντος ὡς ἀνεπαρκοῦς σ. Ἀ. Τζήμα εἰς τήν θέσιν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. διά τοῦ ἰδίου.

4) Διότι, ἤδη εἶχεν ἀντιληφθῆ ὅτι τά ἐν τῇ εἰσηγήσει θά ἐγένοντο ὁπωσδήποτε ἀποδεκτά.

5) Διότι, ἴσως, ἐστερήθη τοῦ ἀπαιτουμένου σχετικοῦ ψυχικοῦ σθένους (δεδικαιολογημένως ἔν τινι μέτρῳ, ἄν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ κομματική ἡλικία καί θέσις).

Καί ἐπί πλέον, ἀνέλαβεν νά περικαλύψῃ τά γενόμενα εἰς τήν προσεχῆ συνεδρίασιν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ διά λογικοφανοῦς τεχνικοῦ στρατιωτικοῦ περικαλύμματος, πράγμα ὅπερ δυστυχῶς ἐπέτυχεν εὐκόλως.

γ) Κατά τό τέλος τοῦ 1ου δεκαημέρου τοῦ Σεπτεμβρίου 1943, μέ τήν κατάρρευσιν τῆς Ἰταλίας συνετελέσθη ἡ πλήρης ἀποσύνθεσις τῶν ἐν Ἑλλάδι ἰταλικῶν στρατευμάτων καί ὁ ἀφοπλισμός των, ὁ εὐκόλως ἐπιτευχθείς ἐντός τριημέρου ὑπό τῶν σχετικῶς μικρῶν ἐπιτοπίων γερμανικῶν δυνάμεων κατοχῆς. Ἡ ἐπακολουθήσασα μετά ἀρκετάς ἡμέρας κάθοδος πρός Νότον μέχρι Καλαμῶν θωρακισμένων καί μηχανοκινήτων Γερμανικῶν τμημάτων (αἱ πληροφορίαι τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἀνεβίβαζον τήν δύναμίν των εἰς 5 Μεραρχίας, ἐξ ὧν τουλάχιστον μία τεθωρακισμένη καί ἑτέρα μηχανοκίνητος), προφανῶς ἀπέβλεπεν εἰς σταθεροποίησιν τῆς καταστάσεως καί τήν δημιουργίαν τῶν ἀπαιτουμένων προϋποθέσεων διά τήν κατοχήν τῆς Ἑλλάδος ὑπό ὅσον τό δυνατόν ὀλιγωτέρων γερμανικῶν κατοχικῶν στρατευμάτων, μετά τήν ἀπόσυρσίν των.*

Τί, κατά τήν διάρκειαν τῆς ἀποσυνθέσεως καί τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν τμημάτων τῆς ΙΙας Ἰταλικῆς Στρατιᾶς, ἐπεδίωξεν τό Γ.Σ. καί τί ἐπέτυχον τά ὑπ' αὐτό τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἀνερχόμενα τότε εἰς 22.000 περίπου ἄνδρας, οὐδέποτε ἀνεφέρθη ἐπισήμως εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ.

Ἐκ τῶν ὅσων μεταγενεστέρως ὁ γράφων ἔμαθεν σποραδικῶς ἐκ διαφόρων ἐγγράφων, ἀφηγήσεων κ.λπ., ἄγεται εἰς τό συμπέρασμα:

1) Ὅτι ὁ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ὑπαιτιότητι τῆς τακτικῆς του ἀδυναμίας, δέν κατώρθωσε νά ἐκμεταλλευτῇ, ὅσον ἠδύνατο καί ἔπρεπε, τήν περίστασιν, ἀφοπλίζων σημαντικόν τμῆμα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς (ἄλλο, ἐκτός τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μεραρχίας Πινερόλλο, ἥτις παρεδόθη διά συνθηκολογήσεως)**.

---

* Εννοεί: των Ιταλών.

** Το θέμα της κατάρρευσης της Ιταλίας και του αφοπλισμού των Ιταλών που βρίσκονταν στην Ελλάδα, δεν σχολιάζεται αναλυτικά σε αυτή την εργασία, το θεωρώ αρκετά

2) Ὅτι ἡ παράδοσις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μεραρχίας Πινερόλλο διά συνθηκολογήσεως ἐπετεύχθη περισσότερον διά τῶν ἐνεργειῶν τῶν πρακτόρων τῆς I.S.S. (μελῶν τῆς Σ.Σ.Α. παρά τῷ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ), παρά τῷ διοικητῇ τῆς Μεραρχίας Πινερόλλο ὑποστρατήγου Ἰνφάντε (πρό τοῦ 1940 στρατιωτικοῦ ἀκολούθου τῆς Ἰταλίας ἐν Λονδίνῳ, πιθανῶς πράκτορος τῆς I.S.S. καί ἤδη χρησιμοποιουμένου ὑπό τῶν Βρετανικῶν ἀρχῶν κατοχῆς τῆς Ἰταλίας εἰς σημαίνουσαν θέσιν) καί ὀλιγότερον διά τῆς πολεμικῆς δράσεως τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ.

3) Ὅτι ὁ ἀφοπλισμός τῶν διά τῆς συνθηκολογήσεως παραδοθέντων ἰταλικῶν τμημάτων ἐπετεύχθη μετά μῆνα σχεδόν καί ὅταν οἱ πράκτορες τῆς I.S.S., ἀρξαμένων ἤ ἐπικειμένων τῶν ἐχθροπραξιῶν ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ, ἐπεχείρησαν νά στρέψωσι τά ἰταλικά τμήματα ἐνόπλως κατά τοῦ ΕΛΑΣ.

δ) Κατά τόν μεταξύ 15 Ὀκτωβρίου καί 20 Νοεμβρίου 1943 χρόνον ἤρχισαν νά καταφθάνωσι: 1) Εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἔγγραφοι ἀναφοραί τοῦ Γ.Σ. πρός αὐτήν. 2) Εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ ἐπιστολαί τοῦ σ. Γ. Σιάντου πρός αὐτήν. 3) Εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ καί δι' αὐτῆς εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐγγράφως ἔκθεσις τοῦ τότε σ. Ἀθ. Κλάρα περί τῶν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐπιχειρήσεων. 4) Εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί διάφορα μέλη των προσωπικῶς, πληροφορίαι διαφόρων ὀργανωμένων εἰς τό ΕΑΜ προσώπων μετακινηθέντων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρός Ἀθήνας. 5) Εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί διάφορα μέλη των προσωπικῶς, πληροφορίαι ἀναγραφόμεναι εἰς τόν ὑπό γερμανικήν λογοκρισίαν νόμιμον τύπον καί εἰς τόν παράνομον ἤ δῆθεν παράνομον τύπον τῶν ἀντιδραστικῶν ὀργανώσεων.

Ἐκ τῶν ὁποίων, τά στρατιωτικά μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (Σαρηγιάννης, Γρηγοριάδης καί, ἰδίως, ὁ γράφων, εἰς τόν ὁποῖον περιήρχετο τό σύνολον τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν) ἐπληροφοροῦντο διαδοχικῶς:

1) Ὅτι ἤρξατο ἐμφύλιος ἀγών μεταξύ τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ΕΔΕΣ (κατά ἐπιστολήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου πρός τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ).

2) Ὅτι ὁ ἀγών αὐτός κατέληξεν εἰς ἀποφασιστικήν ἧτταν τοῦ ΕΔΕΣ, διάλυσιν τῶν τμημάτων του καί διαφυγήν τοῦ Συν/χου Ν. Ζέρβα μετά τοῦ πολιτικοῦ καθο-

---

εξαντλημένο στη βιβλιογραφία. Για μια σύγκριση όμως με τις πληροφορίες και τις παρατηρήσεις του Μακρίδη, παραπέμπω ενδεικτικά: *Ιστορία Αντίστασης*, τ. Β', σελ. 864-905. *Ρούσος*, τ. Α', σελ. 456-460. *Χατζής*, τ. Α', σελ. 459-468 και τ. Β', σελ. 140-150. *Σαράφης*, σελ. 206-212 και 224-225. *Λευτεριάς*, σελ. 249-262. Δες επίσης: *Φλάισερ*, τ. Β', σελ. 152-173 και *Γασπαρινάτος*, τ. 1, σελ. 529-538, στα οποία υπάρχει και πλούσια βιβλιογραφία. Ειδικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι μαρτυρίες των αρχηγών της ΒΣΑ: *Μάγιερς*, σελ. 263-264. *Γούντχαουζ*, σελ. 243-257.

δηγητοῦ του Κομνηνοῦ Πυρομάγλου καί μόνον 60-80 ἀνταρτῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Τζουμέρκων εἰς Λάκκα Σούλι (κατά ἐπιστολήν τοῦ σ. Σιάντου πρός τό Π. Γ. τοῦ ΚΚΕ).

3) Ὅτι ὁ ἀγών οὗτος δέν κατέληξεν εἰς ἀποφασιστικόν ἀποτέλεσμα, μετατραπείς εἰς ἀγώνα τριβῆς περί τόν μέσον Ἄραχθον καί τά Τζουμέρκα λόγω μή κατα-λήψεως τοῦ αὐχένος τῶν Τζουμέρκων–Αὐτί ὑπό διμοιρίας τοῦ ΕΛΑΣ (κατά τήν ἔκθεσιν τοῦ τότε σ. Ἀθ. Κλάρα πρός τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ).

4) Ὅτι αἱ γερμανικαί δυνάμεις, αἱ κατελθοῦσαι πρός Νότον μέχρι Καλαμῶν (αἱ ἐν τῇ παραγράφῳ γ πέντε Μεραρχίαι), ἀποσυρόμεναι πρός Βορρᾶν, προέβησαν: Ἀφ' ἑνός, διά τῆς προωθήσεώς των ἐκ Πελοποννήσου διά Ἀν. Στερεᾶς Εὐβοίας, εἰς ἀνακατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Ν.Α. Αἰγαίου (Σάμος-Λέρος, κ.τ.λ.) τῶν καταληφθεισῶν ὑπό βρετανικῶν στρατευμάτων τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. μετά τήν κατάρρευσιν τῆς Ἰταλίας. Καί ἀφ' ἑτέρου, διά προωθήσεώς των ἐκ Πελοποννήσου διά Ἀν. Στερεᾶς-Θεσσαλίας καί Δυτ. Στερεᾶς-Ἠπείρου, εἰς διάνοιξιν καί μόνιμον ἀνακατοχήν τῆς ὀρεινῆς διαβάσεως Καλαμπάκας-Μετσόβου-Ἰωαννίνων καί εἰς διάνοιξιν τῆς ὀρεινῆς βάσεως Λαμίας-Καρπενησίου-Ἀγρινίου (κατά τά γραφόμενα τοῦ νομίμου τύπου).

5) Ὅτι αἱ γερμανικαί δυνάμεις μονίμου κατοχῆς τῆς Ἑλλάδος, βοηθούμεναι καί ὑπό τμημάτων τῶν ἀποσυρομένων ὡς ἀνωτέρω γερμανικῶν δυνάμεων, προωθήθησαν πρός τάς ὀρεινάς βάσεις ὁλοκλήρου τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καί τῆς Πελοποννήσου μέ σκοπόν νά ἐπιτύχωσι ἄν ὄχι τήν διάλυσιν, τουλάχιστον τήν πλήρη ἐξάρθρωσιν τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ καί τοῦ ΕΔΕΣ (κατά τά γραφόμενα τοῦ νομίμου καί δῆθεν παρανόμου τύπου) κ.τ.λ.

Ἐπειδή τά στρατιωτικά μέλη τῆς ΚΕ τοῦ ΕΛΑΣ εἶχον ὑπ' ὄψιν των ὅτι ὁ σ. Γ. Σιάντος, ἀναχωρῶν διά δευτέραν φοράν πρός τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. ἵνα ἀποτελέσῃ τό τρίτον μέλος τῆς Διοικήσεώς του, ἐγνώριζεν τήν πεποίθησίν των περί τοῦ ἐπικειμένου γενικῶν ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων καί τό περιεχόμενον τῶν ὑπ' ἀριθ. 2/2-10-43 γενικῶν ὁδηγιῶν τῆς Κ.Ε. πρός Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ (τῶν ὁποίων τό πρῶτον γενικόν μέρος συνετάχθη ὑπό τοῦ ἰδίου τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη ἰδιοχείρως) καί ἀνέμενον νά τάς διαβιβάσῃ εἰς τήν Δ/σιν τοῦ Γ.Σ. ὡς ἐντολάς, μετά ἐκπλήξεως δυσαρέστου ἐλάμβανον γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, αἵτινες, χωρίς νά εἶναι σαφεῖς καί πλήρεις, πάντως ἀπεδείκνυον ἐπαρκῶς: 1) Ὅτι ὁ σ. Γ. Σιάντος καί τό Γ.Σ. ἐνήργησαν ἀντιθέτως πρός τάς ὑπ' ἀριθ. 2 Γενικάς ὁδηγίας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ. 2) Ὅτι τά περί διαλύσεως τοῦ ΕΔΕΣ ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ ἀπετέλουν μυθεύματα. 3) Ὅτι τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ, ὑπαιτιότητι τῶν Δ/σεών των, παρουσίασαν καί ἐπιχειρησιακήν ἀδυναμίαν, ἐπιτείνουσαν τήν ὀργανικήν τακτικήν των ἀδυναμίαν.

Ὁμοίως, καί διά τούς αὐτούς λόγους, μετά δυσαρέστου ἐκπλήξεως ἐλάμβανον

γνῶσιν τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν καί τῆς ἐπ' αὐτῶν κρίσεως τῶν στρατιωτικῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί ἡ ἐν Ἀθήναις καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ.

Κατόπιν πάντων τῶν ἀνωτέρω, ἡ μέν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἀπεφάσισεν: 1) Νά ἐκδώση ὁ Γενικός Ἐπιτελάρχης τοῦ ΕΛΑΣ ἀνακοινωθέν (τό ὁποῖον συνέταξεν ὁ γράφων), δικαιολογοῦν τήν διάνοιξιν τῆς ὀρεινῆς διόδου Μετσόβου καί τήν κατάληψιν τοῦ Καρπενησίου, διά τοῦ ψευδοῦς μέν ἀλλά λογικοφανοῦς ἐπιχειρήματος ὅτι αὗται ἐπετεύχθηκαν μετά πείσμονα ἀντίστασιν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ κατά πολύ ὑπερτέρων γερμανικῶν δυνάμεων (4 Μεραρχιῶν κατά τήν ἐπιστολήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου πρός τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, καίτοι τό περιεχόμενόν της διά τά στρατιωτικά μέλη τῆς Κ.Ε., προφανῶς καί ἀναμφισβητήτως, δέν ἀνταπεκρίνετο πρός τήν ἀλήθειαν καί προφανῶς ἀπέβλεπεν νά δικαιολογήση τά ἀδικαιολόγητα καί νά ἀποτρέψη ἀναζήτησιν καί καταλογισμόν εὐθυνῶν). 2) Νά ἀποστείλη τόν διευθυντήν τοῦ ΙΙΙ Γραφείου της καί μέλος της (τόν γράφοντα) εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. διά τήν διενέργειαν ἐξετάσεως καί ὑποβολήν μετά τήν ἐπιστροφήν του σχετικῆς ἐκθέσεως.

Ἡ δέ ἐν Ἀθήναις καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ἀπεφάσισεν: 1) Νά δημοσιεύση τό ἀνακοινωθέν εἰς ὅλον τόν παράνομον Ἐαμικόν τύπον. 2) Νά ἀποστείλη τό ἴδιον μέ τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πρόσωπον εἰς τόν παρά τῇ ἕδρᾳ τοῦ Γ.Σ. Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ σ. Γ. Σιάντον, ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, ἐντεταλμένον νά διενεργήση ἐξέτασιν καί ὑποβάλῃ μετά τήν ἐπιστροφήν του εἰς τήν γραμματείαν τοῦ Π.Γ. σχετικήν ἔκθεσιν.

Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀνωτέρω ἐντολῶν ὁ γράφων, ἀναχωρήσας τήν 24ην Νοεμβρίου 1943, ἔφθασεν τήν 30-11-43 εἰς Κεράσοβον, ἕδραν τοῦ Γ.Σ., διενήργησεν τάς ἅς εἶχεν ἐντολάς ἐπί πενθήμερον καί, ἀναχωρήσας τήν 5-12-43, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας τήν 20-12-43.

Ἡ ἐξέτασις εἰς ἥν προέβη περιορίσθη εἰς:

1) Τετράωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ιου Γραφείου σ. Ἀντ/χου Μ. Μπαρούτσου.

2) Πεντάωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ΙΙου Γραφείου ἐφέδρου ὑπολοχαγοῦ σ. Φωτοπούλου (πιθανοῦ πράκτορος τῆς I.S.S.)*.

3) Τετράωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ΙΙΙου Γραφείου Ἀντ/χου σ. Βασιλᾶ**.

* Ο χαρακτηρισμός πολλών στελεχών του ΕΛΑΣ ως πρακτόρων της I.S.S., που συχνά γίνεται από τον Θ. Μ., είναι σύμφωνος με τη γενικότερη νοοτροπία που τότε επικρατούσε. Και βέβαια, δεν πρέπει να γίνεται αποδεκτός αν δεν υπάρχουν συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία που να τον επιβεβαιώνουν.

** Όπως θα φανεί και παρακάτω, ο Θ. Μ. εκτιμά ιδιαίτερα τον αντισυνταγματάρχη Βασιλά. Αντίθετα, ο γνωστός επιτελικός αξιωματικός Βασίλης Βενετσανόπουλος (άνθρωπος, μάλιστα, χαμηλών τόνων) σε μυστική έκθεσή του στο ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ (*ΑΣΚΙ*, κιβ.

γνῶσιν τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν καί τῆς ἐπ' αὐτῶν κρίσεως τῶν στρατιωτικῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί ἡ ἐν 'Αθήναις καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ.

Κατόπιν πάντων τῶν ἀνωτέρω, ἡ μέν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἀπεφάσισεν: 1) Νά ἐκδώση ὁ Γενικός 'Επιτελάρχης τοῦ ΕΛΑΣ ἀνακοινωθέν (τό ὁποῖον συνέταξεν ὁ γράφων), δικαιολογοῦν τήν διάνοιξιν τῆς ὀρεινῆς διόδου Μετσόβου καί τήν κατάληψιν τοῦ Καρπενησίου, διά τοῦ ψευδοῦς μέν ἀλλά λογικοφανοῦς ἐπιχειρήματος ὅτι αὗται ἐπετεύχθηκαν μετά πείσμονα ἀντίστασιν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ κατά πολύ ὑπερτέρων γερμανικῶν δυνάμεων (4 Μεραρχιῶν κατά τήν ἐπιστολήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου πρός τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, καίτοι τό περιεχόμενόν της διά τά στρατιωτικά μέλη τῆς Κ.Ε., προφανῶς καί ἀναμφισβητήτως, δέν ἀνταπεκρίνετο πρός τήν ἀλήθειαν καί προφανῶς ἀπέβλεπεν νά δικαιολογήση τά ἀδικαιολόγητα καί νά ἀποτρέψη ἀναζήτησιν καί καταλογισμόν εὐθυνῶν). 2) Νά ἀποστείλη τόν διευθυντήν τοῦ ΙΙΙ Γραφείου της καί μέλος της (τόν γράφοντα) εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. διά τήν διενέργειαν ἐξετάσεως καί ὑποβολήν μετά τήν ἐπιστροφήν του σχετικῆς ἐκθέσεως.

Ἡ δέ ἐν 'Αθήναις καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ἀπεφάσισεν: 1) Νά δημοσιεύση τό ἀνακοινωθέν εἰς ὅλον τόν παράνομον 'Εαμικόν τύπον. 2) Νά ἀποστείλη τό ἴδιον μέ τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πρόσωπον εἰς τόν παρά τῇ ἕδρᾳ τοῦ Γ.Σ. Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ σ. Γ. Σιάντον, ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, ἐντεταλμένον νά διενεργήση ἐξέτασιν καί ὑποβάλη μετά τήν ἐπιστροφήν του εἰς τήν γραμματείαν τοῦ Π.Γ. σχετικήν ἔκθεσιν.

Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀνωτέρω ἐντολῶν ὁ γράφων, ἀναχωρήσας τήν 24ην Νοεμβρίου 1943, ἔφθασεν τήν 30-11-43 εἰς Κεράσοβον, ἕδραν τοῦ Γ.Σ., διενήργησεν τάς ...ς εἶχεν ἐντολάς ἐπί πενθήμερον καί, ἀναχωρήσας τήν 5-12-43, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας τήν 20-12-43.

Ἡ ἐξέτασις εἰς ἥν προέβη περιορίσθη εἰς:

1) Τετράωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ιου Γραφείου σ. 'Αντ/χου Μπαρούτσου.

2) Πεντάωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ΙΙου Γραφείου ἐφέδρου λοχαγοῦ σ. Φωτοπούλου (πιθανοῦ πράκτορος τῆς I.S.S.)*.

3) Τετράωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ΙΙΙου Γραφείου 'Αντ/χου Βασιλᾶ**.

---

* Ο χαρακτηρισμός πολλών στελεχών του ΕΛΑΣ ως πρακτόρων της I.S.S., που συχνά ...εται από τον Θ. Μ., είναι σύμφωνος με τη γενικότερη νοοτροπία που τότε επικρατούσε. ... βέβαια, δεν πρέπει να γίνεται αποδεκτός αν δεν υπάρχουν συγκεκριμένα αποδεικτι-... στοιχεία που να τον επιβεβαιώνουν.

** Όπως θα φανεί και παρακάτω, ο Θ. Μ. εκτιμά ιδιαίτερα τον αντισυνταγματάρχη Βασιλά. Αντίθετα, ο γνωστός επιτελικός αξιωματικός Βασίλης Βενετσανόπουλος (άνθρω-... μάλιστα, χαμηλών τόνων) σε μυστική έκθεσή του στο ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ (*ΑΣΚΙ*, κιβ.

4) Τρίωρον συνεργασίαν μετά τοῦ διευθυντοῦ Ἐπιμελητείας Ἐπισμηναγοῦ συν. Μωραΐτη.

5) Τρίωρον συνεργασίαν μετά τοῦ Ἐπιτελάρχου Συν/χου Πετρουλάκη.

6) Τρεῖς πολυώρους (3-5 ὧραι) συνεργασίας μετά τῶν μελῶν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (ὑποστράτηγος Σαράφης, σ. Γ. Σιάντος) εἰς ἃς παρευρίσκετο καί ὁ Κ. Δεσποτόπουλος.

7) Ὅσα ἀντελήφθη μεταξύ 27 καί 29-11-43 κατά τήν ἀπό Σέκλιζας εἰς Κεράσοβον πορείαν του, συναναστρεφόμενος ἄνδρας καί κατωτέρας Δ/σεις τῶν δεχομένων ἐκείνας τάς ἡμέρας ἐκκαθαριστικήν προώθησιν Γερμανικῶν φαλάγγων κατά τόν ἄξονα Καρδίτσα-Σέκλιζα-Νευρούπολις-Καρίτσα, τμημάτων τῆς Ιης Μεραρχίας (τάγματος I/38 Σ.Π., Λόχου Αὐτοκινήτων Ιης Μ.).

8) Ὅσα ἀντελήφθη μεταξύ 5 καί 20-12-43 κατά τήν ἐκ Μετσόβου εἰς Ἀθήνας διά τῆς ὀρεινῆς ἐλευθέρας περιοχῆς πορείαν του, συναναστρεφόμενος ἄνδρας καί κατωτέρας διοικήσεις τμημάτων τῆς XIIIης Μ. καί τοῦ 34ου Σ.Π. (καπετάνιος XIII Μ., Δ/σις Ἐφεδρικοῦ ΕΛΑΣ XIII Μ., 36ου Σ.Π., II/42 Τάγματος, 5ου Ἀνεξάρτητου Τάγματος, I/34 Τάγματος, II/34 Τάγματος, III/34 Τάγματος 34ου Σ.Π.).

Τῶν ἐν τῷ Γ.Σ. συζητήσεων ἀποτέλεσμα ἄμεσον ὑπῆρξεν ἡ ἀντικατάστασις τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς 8ης Μ. (ὑποστράτηγος Νάσσης) καί τῆς XIIIης Μ. (συνταγματάρχης Ἰωάννης Παπαθανασίου) ἐπί τακτικῇ ἀνεπαρκείᾳ.

Μετά τήν ἐπιστροφήν του εἰς Ἀθήνας, ὁ γράφων προέβη εἰς:

1) Τετράωρον προφορικήν εἰσήγησιν πρός τά μέλη τῆς γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, γενομένην ὀλίγας ἡμέρας μετά τήν ἐπιστροφήν του καί πρό τῆς 10ης Ὁλομελείας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ.

2) Τετράωρον προφορικήν εἰσήγησιν πρός τά μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, καθ' ἣν δέν ἀνεφέρθησαν μόνον τά περί εὐθυνῶν τοῦ σ. Γ. Σιάντου, γενομένην μετά τήν προηγουμένην καί πρό τῆς 10ης Ὁλομελείας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ.

3) Σύνταξιν 17σελίδου ἐγγράφου ἐκθέσεως περατωθεῖσαν, λόγω ἀσθενείας τοῦ γράφοντος, μετά τήν 10ην Ὁλομέλειαν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ*.

Διά τῶν ὁποίων ἠτιολογημένως ἀνέπτυξεν τά ὅσα διεπίστωσεν, ἤτοι:

74, κωδ. 28/39/39) προσάπτει παρόμοια κατηγορία του «πράκτορα». (Την έκθεση έχω δημοσιεύσει σε προηγούμενη εργασία μου –*Φαράκος*, Άρης, σελ. 249-251– παραλείποντας, φυσικά, την κατηγορία). Στα γραπτά, δηλαδή, ηγετικών στελεχών, οι αναπόδεικτες κατηγορίες θίγουν άλλα, κάθε φορά, πρόσωπα. Αν, λοιπόν, αυτές αθροίζονταν, θα προέκυπτε ένας εκτενής κατάλογος «πρακτόρων της I.S.»!

* Την έκθεση, για την οποία γίνεται εδώ λόγος, δεν συνάντησα στα αρχεία, τουλάχιστον αυτά που είναι κατατεθειμένα στα ΑΣΚΙ. Προφανώς, με βάση όσα ο ίδιος ο Θ. Μ. σημειώνει παρακάτω, την έκθεση είδε μόνο ο Ιωαννίδης, που τον προέτρεψε να την κάνει. Και έτσι, όπως λέει, έπραξε.

1) Ὁ ἀγών κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀπεφασίσθη, ἐν ἀπουσίᾳ εἰς Μακεδονίαν τοῦ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη, ὑπό τῶν σ. Ἀθ. Κλάρα καί Ἀ. Τζήμα τήν 9ην Ὀκτωβρίου, μέ ἀφορμήν τήν σύλληψιν τοῦ σ. Σίμου ὑπό τοῦ ΕΔΕΣ καί τήν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἰς τήν περιοχήν Μετσόβου ὑπό τοῦ συνταγματάρχου Νταούλη. Διότι, τό μέν Γεν. Στρατηγεῖον ἐν τῷ συνόλῳ του (εἰς τά 3 δεκαήμερα δελτία του πληροφοριῶν Ὀκτωβρίου 1943 σωζόμενα εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ Γ.Σ.) ἡρμήνευσεν τήν ἐκ Ν. πρός Β. κίνησιν τῶν γερμανικῶν φαλάγγων ὡς ἐκκένωσιν τῆς Ἑλλάδος, παρά τάς ἀντιθέτους ὁδηγίας τῆς Κ.Ε. Ὁ δέ σ. Ἀθανάσιος Κλάρας, διότι ἐνόμισεν ὅτι δύναται νά ἐπιτύχῃ τήν ὑφαρπαγήν τοῦ Γ.Α. τοῦ ΕΔΕΣ καί τοῦ προσώπου τοῦ Ν. Ζέρβα διά τοῦ εἰς Τζουμέρκα 3/40 Συντάγματος, κατά τρόπον ὅν εἶχεν καθορίσει μετά τοῦ ὑπολ/γοῦ Μαλτέζου (Τζουμερκιώτη) καπετάνιου τοῦ 3/40 Συν/τος κατά Ἰούλιον 1943 (κατά συνημμένην ἔκθεσιν Ν. Παπασταματιάδη).

2) Ἡ ἀνάληψις τοῦ ἀγῶνος κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐνεκρίθη ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου εἰς τάς 10-10-43 μέ τηλεφώνημά του, ἀποσταλέν ἐκ Μαυρολιθαρίου εἰς Περτούλι, ἕδραν τοῦ Γ.Σ. (κατά τήν συνημμένην ἔκθεσιν Ν. Παπασταματιάδη).

3) Ὁ ἀγών κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀπεφασίσθη χωρίς νά προηγηθῇ τούτου ἐπισυσσώρευσις δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ πρός τήν κατεύθυνσιν Τζουμέρκων-Ἀράχθου (ὅπως καί ὁ ἀγών τοῦ Δεκεμβρίου χωρίς νά ἐπισσωρευθῶσι δυνάμεις πρός τήν κατεύθυνσιν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς).

4) Ὁ ἀγών κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἤρξατο μέ τάς τελείως ἀνεπαρκεῖς ἀπό πάσης ἀπόψεως δυνάμεις τῆς 8ης Μ. Κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ἀντί νά ἔχῃ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τήν ὑφαρπαγήν τοῦ Γ.Α. τοῦ ΕΔΕΣ, ἔσχεν ὡς τοιοῦτον τόν αἰφνιδιασμόν καί τήν διάλυσιν τοῦ πλείστου μέρους τῆς 8ης Μ. (τοῦ 3/40 Συντάγματος Π. καί τοῦ 24ου Σ.Π.).

5) Ἡ προώθησις πρός Τζουμέρκα-Ἄραχθον ἐφεδρικῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ (τμημάτων τῶν Ι καί ΙΧ Μερ. ὑπό τόν Ἄρην καί τμημάτων τῆς ΧΙΙΙ Μ., Ε.Σ.Η., ὑπό τόν συνταγματάρχην Παπασταματιάδην) ἐγένετο τόσον βραδέως, ὥστε ταῦτα τήν 17ην ἕως 20ήν Ὀκτωβρίου προσέκρουσαν καί ἀνετράπησαν ὑπό γερμανικῶν ἐκκαθαριστικῶν φαλάγγων, αἵτινες προωθηθεῖσαι ἀπό ἡμερῶν εἰς Τζουμέρκα εἶχον ἤδη διαλύσει τά τμήματα τοῦ ΕΔΕΣ (τήν διάλυσιν τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστολή τοῦ Γ. Σιάντου πρός τό Π.Γ. ἔφερεν παραδόξως ὡς ἐπιτευχθεῖσαν ὑπό τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ).

6) Τά διασκορπισθέντα-διαλυθέντα ὑπό τῶν γερμανικῶν φαλάγγων τμήματα τοῦ ΕΔΕΣ, μετά τήν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν, μή ὑφιστάμενα πίεσιν ἐπαρκῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, κατώρθωσαν νά ἀνασυγκροτηθῶσιν καί νά διεξάγωσιν ταλαντευόμενον ἀγῶνα τριβῆς μετά τῶν τμημάτων τοῦ Κλιμακίου Γ.Σ.

7) Ἡ διάνοιξις καί κατοχή τῆς ὀρεινῆς διαβάσεως Καλαμπάκας-Μετσόβου-

Ἰωαννίνων καί αἱ ἐκκαθαριστικαί ἐπιχειρήσεις εἰς τό ἑκατέρωθεν ταύτης χῶρον τῆς κυρίας Πίνδου ἐπετεύχθη ὑπό 2 μικρῶν γερμανικῶν ἀποσπασμάτων συνολικῆς παρατακτῆς δυνάμεως μή ὑπερβαινούσης τούς 5.000-6.000 ἄνδρας (ἀναβιβασθείσης εἰς 4 γερμανικάς Μεραρχίας ἐν τῇ ἐπιστολῇ Γ. Σιάντου), προωθηθέντων συγκλινόντως πρός Μέτσοβον ἐξ Ἰωαννίνων καί Τρικκάλων.

8) Ἡ διάνοιξις τῆς ὀρεινῆς διαβάσεως Καλαμπάκας-Μετσόβου, παρά τό ὅτι περί ταύτην ἐστάθμευον δυνάμεις τῆς 8ης, Ιης καί ΙΧ Μ. τοῦ ΕΛΑΣ συνολικῆς παρατακτῆς δυνάμεως ὑπερβαινούσης τούς 4.000-5.000 ἄνδρας, ἐπετεύχθη χωρίς νά προβληθῇ ἡ ἐπιβαλλομένη καί δυνατή ἀντίστασις. (Μόνον τό 4ον Σ.Π. ὑπό τόν Ἀντ/χην Παπαθανασίου προέβαλεν ἀντίστασιν περί τήν Καλαμπάκαν μέ ἀπωλείας 200 ἀνδρῶν κατά τόν σ. Γ. Σιάντον καί 70 ἀνδρῶν κατά τόν σ. Κ. Δεσποτόπουλον καί τόν Ἀντ/χην κ. Βασιλᾶν).

9) Ἡ προώθησις ἐκ Λαμίας πρός Καρπενήσιον γερμανικοῦ τάγματος δυνάμεως 800 περίπου ἀνδρῶν ἐπετεύχθη χωρίς κἄν νά προβληθῇ σοβαρή ἀντίστασις ὑπό τῶν περί τήν ὁδόν ταύτην τμημάτων τῆς XIII Μ., τῶν ὁποίων ἡ παρατακτή δύναμις ἀνήρχετο τουλάχιστον εἰς 1.500-2.000 ἄνδρας.

10) Ἡ ἐπιχειρησιακή ἀδυναμία τοῦ ΕΛΑΣ ὠφείλετο κατ' ἀρχήν εἰς ἀνεπάρκειαν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (ὑποστράτηγος Σ. Σαράφης, σ. Γ. Σιάντος). Διότι, ἕξ μῆνας μετά τήν συγκρότησίν του καί παρά τάς ἀόκνους προσπαθείας τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ιου Γραφείου του, δέν ἐγνώριζεν τήν δύναμιν τῶν τμημάτων του. Διότι ὑπέγραφε ἀνεξελέγκτως δελτία πληροφοριῶν προσκομιζόμενα ὑπό ἐφέδρου ὑπολοχαγοῦ (τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ΙΙ Γραφείου του) καί μάλιστα τοιαῦτα περιέχοντα συμπεράσματα ἑρμηνευτικά τῶν κινήσεων τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων. Διότι ὁ διευθυντής τοῦ ΙΙΙ Γραφείου του περιεφρόνει τάς ἱκανότητας τῆς Δ/σεως καί ἰδίως τοῦ σ. Γ. Σιάντου καί ἐθεώρει ἄσκοπον ματαιοπονίαν τήν ὑπόδειξιν πρός αὐτήν τῶν ληπτέων μέτρων πρός βελτίωσιν τῆς ἐπιχειρησιακῆς καί τακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, θεωρουμένης ὑπ' αὐτοῦ ἀθεραπεύτου ὑπό τοιαύτην Δ/σιν. (Περιφρόνησιν, ἐκδηλωθεῖσαν κατόπιν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ γράφοντος – «μά τέλος πάντων 3.000 ἄνδρες τῆς XIII Μ. δέν μποροῦσαν στά στενά τοῦ Ἀηγιώργη νά σταματήσουν ἕνα γερμανικόν τάγμα» – διά τῆς φράσεως: «οὔτε ἕνα λόχο, κύριέ μου, αὐτό στό βεβαιῶ ἐγώ –πρόκειται περί ὁμολογουμένως ἀρίστου ἐπαγγελματικῶς ἀξιωματικοῦ– καί γι' αὐτό θά φύγω γιατί ἦρθα νά πολεμήσω τούς γερμανούς καί ὄχι νά ἀποτελέσω ὄργανο πολιτικῶν μεταπολεμικῶν ἐπιδιώξεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ μόνη φροντίς τοῦ Σιάντου ὁ ὁποῖος ματαιώνει πᾶσαν προσπάθειαν σκοποῦσαν νά ἐπιτύχῃ καλυτέραν τακτικήν ἀπόδοσιν»). Διότι ὁ Ἐπιτελάρχης του ἦτο μέν φιλόπονος, ἀλλά τελείως ξένος πρός τά ζητήματα στρατηγικῆς καί τακτικῆς καί ἑπομένως ἀνίκανος νά διορθώσῃ οὐσιαστικῶς τά ὑπό Δ/τῶν Γραφείων προσκομιζόμενα σχέδια διαταγῶν.

11) Ἡ ἐπιχειρησιακή καί τακτική ἀδυναμία τοῦ ΕΛΑΣ ὀφείλεται καί εἰς τό ὅτι ὁ σ. Σιάντος, ἀνερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν πρός τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ., ἀντί νά μεταδώση, συμφώνως πρός τάς ὑπ' ἀριθ. 2 Γενικάς Ὁδηγίας τῆς Κ.Ε., πνεῦμα ἐντονωτέρας διεξαγωγῆς τοῦ κατά τῶν Γερμανῶν ἀγῶνος, ἀντιστρόφως ἐφέρετο μεταδώσας πνεῦμα ἀποφυγῆς τοῦ τοιούτου ἀγῶνος, διά τῆς φράσεως: «ἐμεῖς δέν εἴμαστε γιά τούς γερμανούς ἀλλά γιά ἔπειτα», ἥτις φράσις, εἴτε πράγματι λεχθεῖσα εἴτε ὄχι, διεχύθη, ὅπως διεπίστωσεν ὁ γράφων, εἰς ὅλας τάς Δ/σεις καί τούς ἄνδρας τῶν τμημάτων τῶν σταθμευόντων μεταξύ Πάρνηθος καί Καρπενησίου.

12) Ἡ ἐπιχειρησιακή ἀδυναμία τοῦ ΕΛΑΣ ὀφείλεται καί εἰς τό ὅτι τό Γ.Σ. δέν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τάς ὑπ' ἀριθ. 2 Γενικάς Ὁδηγίας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ.

Εἰς σχετικήν ἐρώτησιν τοῦ γράφοντος, ἡ Δ/σις τοῦ Γ.Σ. ἀπήντησεν ὅτι δέν ἔλαβεν ταύτας ἐγγράφως καί ὁ γράφων ἀνέλαβε ν' ἀποστείλη ἐξ Ἀθηνῶν δεύτερον ἀντίγραφόν των.

(Παραδόξως, κατά Μάρτιον 1944, ὁ γράφων, μελετῶν διά νά προσανατολισθῆ τό ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου τοῦ Γ.Σ., ἀνεῦρεν εἰς τόν φάκελλον τῆς Ιης Μ. τό δῆθεν μή ληφθέν πρωτότυπον τῶν ὑπ' ἀριθ. 2 Γεν. Ὁδηγιῶν τῆς Κ.Ε. –ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ Γ.Σ.– καί ἐχρησιμοποίησεν ὡς κύριον βοηθητικόν μέσον διά τήν σύνταξιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 8 Γενικῶν ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ. κατά τά τέλη Μαρτίου 1944, ἐπιτυχών τήν ὑπογραφήν των ἀπό τήν ἰδίαν Δ/σιν, ἥτις πρό ἐξ μηνῶν δέν τάς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της. Ἀκόμη πλέον παραδόξως, ἡ ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη διατυπωθεῖσα ὡς προβλεπομένη ἐξελικτική πορεία, προτσές, ἴσχυε μέχρι τῆς κατά Ὀκτώβριον 1944 ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων ἐξ Ἑλλάδος).

Ἐπί πλέον, ἐν τῇ ἐγγράφῳ ἐκθέσει του, προέτεινε καί τά κατ' αὐτόν ἐπιβαλλόμενα μέτρα διά τήν θεραπείαν τῆς τακτικῆς καί ἐπιχειρησιακῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ.

Ὅμως τό περιεχόμενον τῆς ἐγγράφου ἐκθέσεως δέν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, διότι, ὅταν ὁ σ. Ἰ. Ἰωαννίδης, ἐπισκεφθείς τόν ἀσθενοῦντα συντάκτην της εἰς τήν οἰκίαν του καί ἐρωτήσας αὐτόν τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπό τήν ἔκθεσιν, ἔλαβεν τήν ἀπάντησιν ὅτι ἡ κύρια αἰτία τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ σ. Γ. Σιάντος, ἀπήντησεν: «Κάψε τήν ἔκθεσιν καί νά ἑτοιμασθῆς νά πᾶμε ἀπάνω νά τά διορθώσουμε».

Ὁ γράφων, τήν μέν ἔκθεσιν ἔκαυσεν, ὅσον δέ ἀφορᾶ τήν ὁριστικήν μετάβασίν του εἰς τήν ἐλευθέραν περιοχήν, ἔφερεν ἀντιρρήσεις, στηριζομένας εἰς δύο βασικά αἴτια.

1) Τήν κατάστασιν τῆς ὑγείας του, διά τήν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὅτι δέν θά τοῦ ἐπέτρεπε νά διαβιώση ὑπό τάς συνθήκας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. 2) Τήν προβλεπομένην ὡς βεβαίαν ἀντίδρασιν τοῦ σ. Γ. Σιάντου, ὅστις, ὅταν παρουσιάσθη εἰς τήν

ἕδραν τοῦ Γ.Σ. εἰς αὐτόν κατ' ἰδίαν μέ τήν ἔγγραφον ἐξουσιοδότησιν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, θά τόν ἀπέπεμπε, ἐάν δέν προσέθετε ὁ γράφων ὅτι, ἐκτός τῆς ἐγγράφου ἐντολῆς τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ἔχει προφορικήν τοιαύτην τῶν τριῶν ἄλλων μελῶν τῆς γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ (Ἰωαννίδης – Γληνός – Ζεῦγος). Παρά τήν προβολήν τῶν ὁποίων, τελικῶς ὑπέκυψεν εἰς ἔντονον πίεσιν τοῦ σ. Ἰ. Ἰωαννίδη ἐπιμένοντος ὅτι ὁπωσδήποτε πρέπει νά δεχθῇ.

ε) Κατά Ἰούλιον-Αὔγουστον 1943 προσεχώρησε εἰς τόν ΕΛΑΣ ὁ ὑποστράτηγος ἐν ἀποστρατεία Πτολ. Σαρηγιάννης. Οὗτος, εἰς τήν πρώτην συνεδρίασιν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί πρό τῆς ἐνάρξεως ταύτης, εἶπεν: «πρίν μοῦ πεῖτε τά μυστικά σας πρέπει νά ξεκαθαρίσω μέ τήν πολιτικήν καθοδήγησιν τοῦ ΕΑΜ καί εἰδικώτερον τοῦ ΚΚΕ τό ζήτημα τῆς ἐπιδιώξεως ὑπό τοῦ ΕΑΜ καί τῆς στρατηγικῆς διαρρυθμίσεως τῶν συνόρων Ἑλλάδος-Βουλγαρίας ὑπέρ τῆς πρώτης». Καί ἀπεχώρησεν τῆς συνεδριάσεως.

Ἡ θέσις αὐτή τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη, γνωστοποιηθεῖσα ὑπό τῆς κομματικῆς φράξιας τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα συναντήσεις τῶν σ. Χατζῆ (ΕΑΜ), Ζεύγου (ΚΚΕ) μετ' αὐτοῦ μέ τελικόν ἀποτέλεσμα, ἀφ' ἑνός, τήν υἱοθέτησιν ὑπό τοῦ ΕΑΜ τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἐν ἀποφάσει τῆς Κ.Ε. του κοινοποιηθείσης διά τοῦ τύπου καί, ἀφ' ἑτέρου, τήν εἰσδοχήν τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη εἰς τήν Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ὡς μέλους καί Γενικοῦ Ἐπιτελείου της.

Κατά τόν γράφοντα, ἡ προσχώρησις εἰς τόν ΕΛΑΣ στρατιωτικοῦ τοῦ κύρους καί τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη ἀπετέλει σοβαρώτατον απόκτημα καί τήν γνώμην του ταύτην δέν παρέλειψε νά γνωρίση σαφώς καί ἐπανειλημμένως εἰς τήν ἐν Ἀθήναις καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, ἥτις τελικῶς, εἴτε ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς κριτηρίων εἴτε πειθομένη εἰς τά ὑπό τοῦ γράφοντος λεγόμενα, ἐφαίνετο διατεθειμένη νά τόν χρησιμοποιήση ἀναλόγως τῶν ἱκανοτήτων του.

Πρός τόν σκοπόν τοῦτον, μετά τήν ἐπιστροφήν τοῦ γράφοντος ἐκ τῆς ἀποστολῆς του, ὁ σ. Ζεῦγος ἐβολιδοσκόπησε τόν ὑποστράτηγον Σαρηγιάννην ἄν θά ἦτο διατεθειμένος νά ἀναλάβη: 1) Ἀρχιστράτηγος κοινῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων (τακτικῶν καί ἀτάκτων). 2) Ἐν περιπτώσει μή ἀποδοχῆς τῆς πρώτης προτάσεως ὑπό τῶν ἐν Μ. Ἀνατολῇ καί Ἑλλάδι ἀντιδραστικῶν κομμάτων, ἀρχιστράτηγος τοῦ ΕΛΑΣ.

Εἰς τάς προτάσεις ταύτας ὁ ὑποστράτηγος Σαρηγιάννης ἀρχικῶς ἀπήντησεν ὅτι τήν μέν πρώτην ἀποδέχεται τήν δέ δευτέραν ὄχι. Μετά ὅμως ἐπανειλημμένας συζητήσεις αὐτοῦ μέ μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, γενομένας εἰς εἰδικάς πρός τόν σκοπόν μεταπείσεώς του συναντήσεις, ἐδέχθη καί τήν δευτέραν πρότασιν.

Τά ἀνωτέρω ὁ γράφων ἀναφέρει, διότι εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων λόγων, δι' οὗ ὁ ἴδιος ὑπέκυψεν εἰς τήν πίεσιν τοῦ σ. Ἰ. Ἰωαννίδη καί ἐδέχθη νά μεταβῇ εἰς τήν ἐλευθέραν περιοχήν, ἦτο ἡ πεποίθησίς του ὅτι εἰς τάς προσπαθείας πρός θεραπείαν τῆς ἐπιχειρησιακῆς καί τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ θά εὕρισκε συμπαραστάτην τοῦ κύρους καί τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη, ὅστις καί ἱκανός ἦτο καί διατεθειμένος, ὅπως εἰς κατ' ἰδίαν συνομιλίαν μέ τόν γράφοντα ἐφαίνετο, νά ἐπιτελέσῃ κατά τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων κατοχῆς σοβαρόν πολεμικόν ἔργον*.

* Σαφής, και εδώ, ο υπαινιγμός του ότι ο Σαράφης δεν ήταν ικανός να επιτελέσει τέτοιο έργο.

Κεφάλαιο Δέκατο

ΟΙ «ΚΑΛΟΙ» ΚΑΙ ΟΙ «ΚΑΚΟΙ»

Με τα επόμενα, Γ' και Δ', κομμάτια (παραγράφους) του κεφαλαίου XI της Έκθεσής του, ο Θ. Μ. ολοκληρώνει τις σημειώσεις του για την κατοχική περίοδο (τα κατοπινά αναφέρονται στη Δεκεμβριανή σύγκρουση και την ανακωχή). Και, αναμφισβήτητα, αποτελούν συμβολή στην ιστορική έρευνα. Όχι μόνον με τις πολύτιμες, ενμέρει άγνωστες, πληροφορίες και ορισμένες ενδιαφέρουσες κριτικές σκέψεις για τις εξελίξεις. Όμως –κι ίσως κυρίως γι' αυτό– γιατί παρέχουν πολλές αφορμές, ώστε, διασταυρώνοντας τις δικές του με άλλων πηγών πληροφορίες, να διευκρινίζουμε τις πραγματικές διαστάσεις αρκετών γεγονότων. Κι ακόμα, γιατί, αποφεύγοντας τις προκατειλημμένες –ενίοτε κακοπροαίρετες– προσβολές κατά της αφοσίωσης και της εντιμότητας ορισμένων στελεχών, καταφέρνουμε να σχηματίζουμε πληρέστερη εκτίμηση για πρόσωπα και πράγματα της εποχής. Είναι ιδιαίτερα αυτή, η, οιονεί εξ αντιθέτου, θα 'λεγα, χρησιμότητα της Έκθεσής του, που κορυφώνεται στο κείμενο που ακολουθεί.

Η σημασία, για παράδειγμα, των αναλυτικών στοιχείων που παραθέτει για τη σύνθεση-διάταξη και την αριθμητική δύναμη των τμημάτων του ΕΛΑΣ στις αρχές του 1944, είναι αναμφισβήτητη. Ταυτόχρονα, επανέρχεται στο σοβαρό πρόβλημα που τότε είχε τεθεί: Τη συνολική αναδιάρθρωσή του, τη μετατροπή του από σύνολο συγκροτημάτων αντάρτικων ομάδων σε παρτιζάνικο ή και τακτικό στρατό. Το θέμα έχει ήδη αναλυτικά εξετασθεί[115]. Εδώ, ο Θ. Μ. προσθέτει αρκετές χρήσιμες για τους μελετητές πληροφορίες, που επιτρέπουν να σχηματισθεί μια σχετικά ακριβής εικόνα των διαδοχικών Διαταγών («Γενικές οδηγίες»), που εκδόθηκαν

115. Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.

προς αυτή την κατεύθυνση από την ΚΕ του ΕΛΑΣ και, αργότερα, από τη Γραμματεία Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ. Επιπλέον, σημειώνει και τις Διαταγές, που το ΓΣ του ΕΛΑΣ, στη βάση εκείνων, διατύπωνε.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, και όσες σκέψεις διατυπώνει γύρω από την αναδιάρθρωση που καθόριζαν οι Διαταγές εκείνες. Οι αντιρρήσεις του γι' αυτές και όσα πλεονεκτήματα αναπτύσσει υπέρ των δικών του προτάσεων δεν φαίνονται, τουλάχιστον από καθαρά στρατιωτική πλευρά, αβάσιμα. Φυσικά, μια έγκυρη για τις διαφωνίες γνώμη μπορεί να διατυπωθεί μόνον ύστερα από συζήτηση μεταξύ ειδικών περί τα στρατιωτικά.

Οι δικές μου ενστάσεις αναφέρονται σε άλλους λόγους: Γίνεται σαφές ότι την άποψή του στηρίζει, σε μεγάλο βαθμό, στα υποκειμενικά κριτήρια αξιολόγησης για ανάθεση αξιωμάτων στους στρατιωτικούς παράγοντες. Αλλά οι κρίσεις του αυτές, ενμέρει τουλάχιστον, δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα. Τη στηρίζει, επίσης, υποβαθμίζοντας τον κεντρικό στόχο για ένταση του κατά των κατακτητών αγώνα. Εξαίρει την «ανάγκη», ο ΕΛΑΣ να είναι, κυρίως, προσανατολισμένος στη σύγκρουση με τον ΕΔΕΣ και στην εξόντωσή του, καθώς και προς τις μεγάλες πόλεις, ώστε να εξασφαλιστεί καλύτερα η μεταπελευθερωτική επικράτηση της Εαμικής εξουσίας. Κι αυτό, μάλιστα, ενώ ο ίδιος κατηγορούσε τον Σιάντο ότι επιδίωκε να «διαφυλάσσει» τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ για τις κατοπινές συγκρούσεις.

Για να ενισχύσει το ίδιο κλίμα κατηγοριών προς άλλα στελέχη, επαναφέρει το ζήτημα της σύγκρουσης προς το 5/42 Σύνταγμα του Ψαρρού και τη διάλυσή του από τον ΕΛΑΣ. Και επαναλαμβάνοντας την αποδεδειγμένα λαθεμένη άποψή του για θετικές συνέπειες των ενεργειών εκείνων, παίρνει, ουσιαστικά, επάνω του την ευθύνη για το αποτέλεσμα. Όπως λέει, η διάλυση του 5/42 επιτεύχθηκε, γιατί αυτός, μέσω τηλεφωνημάτων από το ΓΣ του ΕΛΑΣ, απέτρεψε τις αντίθετες παρεμβάσεις των Σιάντου και Άρη Βελουχιώτη[116].

Στην ουσία, οι κρίσεις του κατευθύνονται από την έμμονη ιδέα του πως κάθε αποτυχία ή δυσκολία του ΕΛΑΣ οφείλεται αποκλειστικά στις λαθεμένες επιλογές της στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας του, η οποία

---

116. Πέρα από όσα σε άλλη εργασία έχω γράψει για το θέμα (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 67-73), δες και τη σχετικά αναλυτική αναφορά: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο τέταρτο. Ειδικότερα, ως προς τις ενέργειες του Άρη, η μαρτυρία του Σαράφη είναι αντίθετη (*Σαράφης*, σελ. 314-315) προς όσα ο Θ. Μ. υποστηρίζει.

δεν στέργει να ακολουθήσει τις δικές του συμβουλές. Συνοδεύονται από την έμμονη ιδέα πως ορισμένοι ηγέτες (ειδικότερα οι Σιάντος και Μάντακας) ενεργούν συνειδητά για να βλάψουν το λαϊκό κίνημα.

Θέλοντας να επιβεβαιώσει τους ισχυρισμούς του, περιγράφει, και πάλι, όσα συνέβησαν στα Κούτσαινα, όπου με ευθύνη, κατά την άποψή του, της Εαμικής ηγεσίας δεν επιτεύχθηκε μια ευνοϊκή υπέρ του ΕΛΑΣ συμφωνία. Επανέρχεται στο ζήτημα των γερμανικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων «Κρόυτσοτερ», στις οδηγίες (Ιούλιος 1944) προς «άμεσον εξάλειψιν του καρκινώματος του ΕΔΕΣ», καθώς και στο σχέδιο «Η/Σ», που αυτός συνέταξε και τις αιτίες της μη εφαρμογής του. Επαναφέρει το θέμα των ελλείψεων στη δράση του ΕΛΑΣ κατά το χρόνο της σταδιακής αποχώρησης των γερμανικών στρατευμάτων από τον ελλαδικό χώρο, το Σεπτέμβριο του 1944[117]. Από την άλλη μεριά, αποφεύγει να εξάρει τη δράση του ΕΛΑΣ, ακόμα και όταν αυτή ήταν επιτυχής, στην περίπτωση που αυτό δεν έγινε με τη δική του συμβολή. Ενδεικτική, απ' αυτή την άποψη, είναι η ψυχρή, σχεδόν «ουδέτερη» αναφορά του στη «μάχη της σοδειάς» (καλοκαίρι 1944)[118].

Αντιφάσκοντας σε όσα ο ίδιος υποστήριζε, κατηγορεί την ηγεσία, γιατί δεν προχωρούσε σε σχεδιασμό ένοπλων συγκρούσεων με τις αντίπαλες δυνάμεις μετά την απελευθέρωση. Ακόμα, και γιατί δεν συνέχισε την ένοπλη αναμέτρηση μετά την ήττα στα Δεκεμβριανά[119].

Τελικά, δηλαδή, σύμφωνα με όσα εδώ υποστηρίζει, επρόκειτο για διαφωνία του εφ' όλης της γραμμής. Για το λόγο αυτό, συνέταξε υπόμνημα προς το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, που το παρέδωσε, όπως λέει, στα χέρια του Γ. Ιωαννίδη (ο μακροσκελέστατος τίτλος του πλησίαζε τις 100 λέξεις!). Δεν γίνεται όμως καμιά αναφορά γι' αυτό σε άλλες μαρτυρίες, ούτε των τότε ηγετών[120]. Το σημειώνω όχι γιατί αμφιβάλλω ότι υπήρξε. Δεν ήταν δυνατό, εκ των υστέρων, να το επινοήσει. Η μόνη εξήγηση είναι ότι η ηγεσία, όπως συχνά συνέβαινε, δεν έκανε καν τον κόπο να το διαβάσει και να απαντήσει. Δεν διασώθηκε, επίσης (ή δεν κατάφερα να το εντοπίσω) στα αρχειακά υλικά.

---

117. Αναλυτικός σχολιασμός για τα γεγονότα αυτά: Τόμος Πρώτος, στα αντίστοιχα κεφάλαια.

118. Για τη «μάχη της σοδειάς»: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο πέμπτο.

119. Εδώ αναφέρει παρεμπιπτόντως την άποψή του. Στο επόμενο και μεθεπόμενο κομμάτι της Έκθεσής του, τη δίνει πιο αναλυτικά.

120. «Δεν θυμάμαι να παραδόθηκε τέτοιο υπόμνημα»: *Ιωαννίδης*, σελ. 184.

Μοναδική, επομένως, πηγή για το περιεχόμενό του είναι όσα ο ίδιος ο Μακρίδης γράφει. Άλλωστε, επανειλημμένα είχε προβάλει παρόμοιες απόψεις. Σύμφωνα με αυτές, διέξοδο έβλεπε μόνον αν ο ΕΛΑΣ γινόταν ικανός να πετύχει τη διά των όπλων επικράτηση του ΕΑΜ. Τέτοια ριζική αλλαγή της στρατηγικής της στο θέμα της μελλοντικής εξουσίας, η Εαμική ηγεσία δεν ήταν διατεθειμένη να αποδεχθεί και ορθώς, κατά τη γνώμη μου[121]. Θα μπορούσε, ίσως, να προστεθεί πως και η πιθανότητα να γίνει τόσο ισχυρός ο ΕΛΑΣ, δεν ήταν ρεαλιστική στις τότε συνθήκες, ακόμα και αν πραγματοποιούνταν όλες οι βελτιώσεις που πρότεινε[122].

Θα πρέπει όμως να αναγνωρισθεί ότι εντυπωσιάζει η κατηγορηματικότητα με την οποία, στη βάση αυτών των απόψεών του, εκφράζει επανειλημμένα «την βεβαιότητά του περί της αποτυχίας του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνος». Προσθέτει, μάλιστα, ότι αυτό θα συμβεί οπωσδήποτε «εάν δεν ληφθώσι, και από τότε, τα επιβαλλόμενα μέτρα», τα οποία και απαριθμούσε. Παρά τις όποιες αντιρρήσεις, εμείς ξέρουμε ότι τα μέτρα αυτά δεν εφαρμόστηκαν, ούτε ήταν δυνατόν, στις συνθήκες εκείνες, να ληφθούν. Γίνεται, επομένως, ακόμα περισσότερο φανερό ότι οι αποφάσεις για ένοπλη σύγκρουση στα Δεκεμβριανά, ή, χειρότερα, και για συνέχισή της μετά την ήττα, δεν μπορούσαν να έχουν καμιά προοπτική επιτυχίας. Και όμως, αυτή ήταν η επιλογή της ηγεσίας το Δεκέμβριο 1944 και κάποιων ηγετικών στελεχών μετά απ' αυτόν.

Τελικά, ακόμα και αν παραβλέψεις τις αντιφάσεις στο κομμάτι της Έκθεσης που εδώ σχολιάζεται, έχεις την αίσθηση ότι ο Θ. Μ. πρόλαβε να διαμορφώσει οριστική και αμετάκλητη γνώμη για τα πάντα. Θεωρεί τον εαυτό του τον αναμφισβήτητα ανώτατο κριτή για την ένοπλη αντίσταση και, προπαντός, για τον ΕΛΑΣ και τα στελέχη του. Έτσι, κατ' αυτόν, υπάρχουν οι «καλοί» και οι «κακοί». Στέκονται, βέβαια, και κάποιοι ενδιάμεσα. Αυτοί, που δεν είχαν το θάρρος, όπως ισχυρίζεται, να προβάλουν τη γνώμη τους.

«Κακοί» ήσαν, προφανώς, οι εχθροί, οι κατακτητές. Κοινώς αποδεκτή άποψη (χωρίς εισαγωγικά, μάλιστα). Στους "κακούς" κατατάσσονται επί-

---

121. Τη γενική μου άποψη ως προς το θέμα της εξουσίας, έχω διατυπώσει στην «Εισαγωγή» του βιβλίου και επανειλημμένα, σε άλλα σημεία, αναφέρθηκα.

122. Εν πάση περιπτώσει, η γενική αυτή βελτίωση και ισχυροποίηση του ΕΛΑΣ δεν έγινε. Είναι, επομένως, αντιφατικά και ευάλωτα όσα υποστηρίζει, αργότερα, για συνέχιση της ένοπλης αναμέτρησης. Και οπωσδήποτε, περισσότερο αδικαιολόγητη είναι η προσχώρηση της ηγεσίας στην αντίληψή του, αποφασίζοντας τη Δεκεμβριανή σύγκρουση.

σης οι Άγγλοι, οι μη Εαμικές οργανώσεις, η «κυβέρνησις των φυγάδων», (όπως συνήθως γράφει για την κυβέρνηση του Καΐρου) και όλοι οι πολιτικοί αντίπαλοι του ΕΑΜ. Τέτοιους όμως, ουσιαστικά, θεωρεί και ορισμένους από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, πριν απ' όλα τους Σιάντο και Μάντακα, αλλά και αρκετά από τα πρώτα στρατιωτικά στελέχη. «Καλοί», κατά την άποψή του, είναι ο Ιωαννίδης, μερικοί από τους ηγέτες του ΕΛΑΣ (Σαρηγιάννης, Μουστεράκης, για παράδειγμα). Και οι άλλοι; Οι Παρτσαλίδης, Ζέβγος σιωπούσαν. Ο Σαράφης αναγνωρίζεται κατά το ήμισυ(!), αφού δεν υπερασπιζόταν σθεναρά τη γνώμη του, κ.λπ.

Πρόκειται για ακραία κατάληξη υποκειμενικών κρίσεων, που δεν είναι, φυσικά, δυνατό να δώσουν ικανοποιητικές εξηγήσεις για όσα επακολούθησαν.

Γ) *Ἡ πρός ἐξάλειψιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας προσπάθεια ἡ ματαιωθεῖσα ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ.*

Διά τάς πρό τῆς ἀφίξεως εἰς τήν ἐλευθέραν περιοχήν τοῦ σ. Ἰ. Ἰωαννίδη κα τοῦ ἰδίου προσπαθείας πρός ἐξάλειψιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ [, κα θώς καί] ἄλλων προσώπων (εἰδικῶς τοῦ Ἀντισ/χου κ. Βασιλᾶ), ὁ γράφων δέ εἶναι εἰς θέσιν νά παράσχῃ ἀκριβῆ καί θετικά στοιχεῖα.

Πάντως, πιστεύει ὅτι τοιαῦται προσπάθειαι ἔγιναν καί ἐματαιώθησαν. (Φρά σις Ἀντισ/χου Βασιλᾶ: «ἄλλος ντύνει, ἄλλος τρέφει, ἄλλος καθοδηγεῖ, ἄλλος το ποθετεῖ πρόσωπα, ἄλλος ἔχει γνώμη γιά ὅλα. Τά μπιλιετάκια πᾶνε καί ἔρχονται Καί ὕστερα σέ λένε σένα, πού εἶσαι ἔξω ἀπ' αὐτά, νά κάνεις πόλεμο, ἄμ' δέ γίνε ται»).

Πάντως, ὅταν ὁ ἴδιος ἐνετάλει, διά τοῦ σ. Πολύδωρου, τόν Ὀκτώβριον 1942 ἐπί τῇ 2α ἐπετείῳ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, νά γράψῃ σχετικόν ἄρθρον καί γραφέν τ ἀπέστειλεν πρός δημοσίευσιν, τοῦτο τοῦ ἐπεστράφη ὑπό τοῦ σ. Ζεύγου (καί σώζε ται εἰς ἀτομικόν του ἀρχεῖον) ὡς μή δημοσιεύσιμον, διότι ἐκάλει τόν ἑλληνικό λαόν, τώρα πού δέν ἔχει σάπια καί συνθηκολόγο ἡγεσία, νά ἀποδείξῃ στά πεδία τῆς μάχης καί ὄχι στά καφενεῖα, ὅτι ὁ ἴδιος δέν ἦταν σάπιος ἀλλά ἡ πρόωρος κάμ ψις του ὠφείλετο εἰς τήν ἀστοτσιφλικάδικη ἄρχουσαν τάξιν του πού ἔδινε τέτοια πολιτική καί στρατιωτική ἡγεσία.

Ἐνταῦθα κρίνει σκόπιμον ὁ γράφων νά παρεμβάλῃ διαφωνίαν του πρός τόν σ Ἰ. Ἰωαννίδην ὡς πρός τάς προθέσεις τῶν Βρετανῶν ἔναντι τοῦ ΕΛΑΣ, ἐκδηλω θεῖσαν ἐν Ρεντίνῃ (ὅπου ἔμειναν ἐπί 24ωρον διά νά παρακολουθήσῃ ὁ σ. Ἰωαννί δης τάς ἐργασίας τῆς Πανθεσσαλικῆς συνδιασκέψεως), τήν 24-2-44 διά τῆς φράσε ως: «δέν ἔχεις δίκαιον, παρασύρεσαι ἀπό τό μίσος σου, ἡ Ἀγγλία εἶναι δημοκρα τική χώρα».

α) Μετά τήν ἄφιξιν τήν 27-2-44 εἰς τήν εἰς Κεράσοβον ἕδραν τοῦ Γ.Σ., ὁ γρά φων διετέθη ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ εἰς Γ.Σ. καί ἐτοποθετήθη ὑπό τῆς Δ/σεως τοῦ τελευταίου διευθυντής τοῦ ΙΙΙ Γραφείου, μέ τό πρόσχημα* ὅτι τοῦτο δέν λειτουργεῖ ἐλλείψει ἀξιωματικοῦ καί δή ἱκανοῦ νά τό διευθύνῃ.

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἀποκομμένος ἀπό τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, ἀνέμενεν τήν τοποθέτησιν τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη ὡς ἀρχιστρατήγου πρός ὅν δέ ἔδει ὡς ἁρμόδιος διευθυντής Γραφείου νά ὑποβάλῃ τάς προτάσεις του. Ἐπίσης τήν τοπο θέτησιν τοῦ τότε προσχωρήσαντος εἰς τόν ΕΛΑΣ καί εὑρισκομένου εἰς τήν ἕδραν

---

* Υπαινίσσεται, εμμέσως πλην σαφώς, την πικρία του. Περίμενε ανώτερη, διοικητική θέση.

τοῦ Γ.Σ. Συν/χου Μουστεράκη ὡς ἐπιτελάρχου τοῦ ἀρχιστρατήγου. Ἀναμένων δέ, ἀφ' ἑνός, διεξῆγε τήν τρέχουσαν ὑπηρεσίαν τοῦ Γραφείου του καί, ἀφ' ἑτέρου, ἐμελέτα τό περιεχόμενον τοῦ ἀρχείου τοῦ ΙΙΙ Γραφείου τοῦ Γ.Σ. διά νά κατατοπισθῇ πλήρως ἐπί τῆς καταστάσεως καί ἀπό πάσης πλευρᾶς.

Μετά εἰκοσαήμερον ἀναμονήν ἐπείσθη ὅτι:

1) Ὁ ὑποστράτηγος Σαρηγιάννης ἐξηπατήθη καί δέν ἐπρόκειτο νά τοποθετηθῇ ἀρχιστράτηγος. (Μετά πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου, εἰς σχετικήν ἐρώτησιν τοῦ γράφοντος, ὁ σ. Γ. Σιάντος ἔφερε ὡς αἰτίαν μοναδικήν τῆς ἀσχημίας ταύτης τό ὅτι δέν εἶναι δικός μας* –δηλαδή μέλος τοῦ ΚΚΕ– ἤτοι δέν θά ἠδύνατο ὁ σ. Γ. Σιάντος νά τόν χρησιμοποιήσῃ ὡς ἄβουλον ὄργανόν του, ἀλλά ἑκάστοτε, διά νά λαμβάνωνται ἀποφάσεις ἐπί ζητημάτων ἁρμοδιότητος ἀρχιστρατήγου, θά ἔπρεπε νά ὑποστηρίζονται ὑπό σοβαρῶν πολιτικῶν-στρατηγικῶν-τακτικῶν ἐπιχειρημάτων καί οὐχί τοῦ στερεοτύπου τοιούτου τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος).

2) Ὁ Συν/χης Μουστεράκης δέν ἐπρόκειτο νά τοποθετηθῇ ἐπιτελάρχης τοῦ ἀρχιστρατήγου.

3) Ὁ ἴδιος, μόνος καί ἀβοήθητος, μέ τάς μικράς του δυνάμεις, θά ἔδει νά παλαίψῃ διά τήν θεραπείαν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ.

Ὅμως δέν ἀπηλπίσθη πλήρως. Καί στηριζόμενος εἰς τήν ὑπεσχημένην τουλάχιστον ὑποστήριξιν τῶν προσπαθειῶν του ὑπό τῆς ἄλλης, πλήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου, καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, διαδοχικῶς παρεσκεύαζε καί ἐπρότεινε εἰς τήν Δ/σιν τοῦ Γ.Σ. (ὑποστράτηγος Σαράφης καί ἀπό 2-12 Ἀπριλίου Ἄρης) πρός ὑπογραφήν καί ἔγκρισιν τά κατ' αὐτόν ἐπιβαλλόμενα ληπτέα μέτρα.

β) Μετά τήν κατάπαυσιν τῶν μετά τοῦ ΕΔΕΣ ἐχθροπραξιῶν, τήν ἐπιστροφήν τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη ἐκ τῆς συνδιασκέψεως τῆς Πλάκας, τόν σχηματισμόν τῆς ΠΕΕΑ, τήν ἀπόφασιν τῆς διαλύσεως τοῦ Κλιμακίου τοῦ Γ.Σ. Ἠπείρου κ.λπ. μεταξύ 22ας Μαρτίου καί 5ης Ἀπριλίου, ὁ γράφων, κατατοπισμένος ἤδη πλήρως ἐπί τῆς καταστάσεως.

(Εἰδική διάταξις, διάρθρωσις τοῦ ΕΛΑΣ ἐπί τῶν ὀρεινῶν ὄγκων: Γ.Σ. καί λόχοι φρουρᾶς Γ.Σ. + ΠΕΕΑ, 300 ἄνδρες – Ν. Πίνδος. Ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Γ.Σ. ἐξαρτώμεναι Μ[Μεγάλαι] Μονάδες: Χη Μ., 3.800 ἄνδρες – Ἀν. τμῆμα Δυτ. Μακεδονίας, ἐξ ὧν 800 ἄνδρες τοῦ 13ου Σ.Π. Ἀν. Ἀξιοῦ καί Δυτ. Στρυμῶνος. ΙΧη Μ., 4.300 ἄνδρες – Δυτ. τμῆμα Δυτ. Μακεδονίας. Ιη Μ., 4.500 ἄνδρες – Ν.Δ. Θεσσαλία,

* Είναι σχεδόν απίθανο να χρησιμοποίησε τέτοιο «επιχείρημα» –ή, τουλάχιστον, όχι μόνον– ο Σιάντος. Ο καθείς θα του αντέκρουε ότι και ο Σαράφης, όταν ανακηρύχτηκε αρχηγός του ΕΛΑΣ, κάθε άλλο παρά «δικός μας» ήταν.

ἐξ ὧν 1.500 ἄνδρες ἀπεσπασμένοι εἰς τήν 8ην Μ. περί τόν μέσον Ἄραχθον. XVIη Μ., 2.000 ἄνδρες –Ἀν. καί Ν.Α. Θεσσαλία. 8η Μ., 2.300 ἄνδρες– Ἤπειρος περί τήν διάταξιν τοῦ ΕΔΕΣ. XIIIη Μ., 3.800 ἄνδρες – Στερεά. 5η Ταξιαρχία 1.900 ἄνδρες – Ἀττικοβοιωτία, Εὔβοια. IIIη Μ., 4.600 ἄνδρες – Πελοπόννησος. Ταξιαρχία Ἱππικοῦ, 500 ἄνδρες – Ν. Θεσσαλία).

Προσεπάθησε νά ἐπιτύχῃ τήν ἔγκρισιν νέας, ἐπιβαλλομένης ἐκ τῆς ὅλης στρατηγικῆς-τακτικῆς καταστάσεως, ὀργανωτικῆς διαρθώσεως διατάξεως κ.τ.λ. τῶν δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου, ἀριθμουσῶν τότε δύναμιν συσσιτούντων 28.000 ἀνδρῶν ἐπί τῶν ὀρεινῶν ὄγκων.

(Γ.Σ. καί λόχοι φρουρᾶς Γ.Σ. καί ΠΕΕΑ, 300 ἄνδρες. Ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Γ.Σ. ἐξαρτώμεναι Μ. Μονάδες: Ο.Μ. Πίνδου, 11.000 ἄνδρες – Iη, 8η, IXη Μεραρχίαι καί ταξιαρχία Ἱππικοῦ. Ο.Μ. Μακεδονίας, 4.800 ἄνδρες – Xη Μ. καί συγκροτηθησομένη εἰς Ἀν. Ἀξιοῦ περιοχήν XIη Μ. Ο.Μ. Στερεᾶς, 6.700 ἄνδρες – XIIIη Μ. καί 5η Ταξιαρχία. IIIη Μ. Πελοποννήσου, 4.600 ἄνδρες. Τῆς XVIης Μ. διαλυομένης καί τῆς δυνάμεώς της ἐντασσομένης ἐξ ἡμισείας εἰς τάς Xην καί XIIIην Μεραρχίας).

Τῆς ὁποίας, τά πλεονεκτήματα ἦσαν προφανῆ καί δύνανται νά συνοψισθῶσιν:

1) Εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, ἡ Δ/σις καθίστατο οὐσιαστική καί δυνατή παρά τήν ποσοτικήν καί ποιοτικήν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἐπιτελικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Γ.Σ. (4 ὑποταγμένα εἰς τό Γ.Σ. κλιμάκια διευθύνσεως). Ἐνῶ αὐτη ἦτο ἀδύνατος καί μᾶλλον πλασματική ὡς εἶχεν καί παρέμεινεν (9 ὑποταγμένα εἰς τό Γ.Σ. κλιμάκια διευθύνσεως).

2) Εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, ὁ ΕΛΑΣ ἠδύνατο νά ἐπιτύχῃ τήν μεγίστην ἀπόδοσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διατεθειμένων ἀνωτέρων καί ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν. Π.χ., μέ τά τότε κριτήρια καί προτοῦ καταστεῖ ἔκδηλος ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ὑποστρατήγων Μπακιρτζῆ καί Μάντακα: Γ.Σ. καί Γραμματεία Στρατιωτικῶν: Σαρηγιάννης-Μουστεράκης (Γ.Σ.), Πετρουλάκης (Γραμμ. Στρατ.). Ο.Μ. Πίνδου: Σαράφης, Παπασταματιάδης. Ο.Μ. Μακεδονίας: Μπακιρτζῆς, Λαγγουράνης ἤ Κούκουρας. Ο.Μ. Στερεᾶς: Μάντακας, Ἀθ. Παπαθανασίου ἤ Βλαχόπουλος. IIIη Μεραρχία: Ρῆγος ἤ Κασάνδρας ἤ Πυριόχος ἤ Προυκάκης. Χωρίς νά ἀχρηστεύῃ σημαντικόν ἀριθμόν τούτων εἰς τάς ἀμφιβόλου ὠφελιμότητος ὑπηρεσίας τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν καί τῆς ΠΕΕΑ εἰς στιγμάς σοβαρωτάτης ἀνεπαρκείας στρατιωτικοῦ προσωπικοῦ.

3) Καί κυρίως εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, συνεκροτεῖτο τό ἰσχυρόν συγκρότημα τῆς Πίνδου, ἔχον διατεταγμένα τά τμήματά του, ἀνερχόμενα εἰς 40%-45% τῆς ὅλης δυνάμεως τοῦ ΕΛΑΣ, ἱππαστί ἐπί τῆς ὀρεικῆς διαβάσεως Καλαμπάκας-Μετσόβου-Ἰωαννίνων τῆς διαγνωσθείσης τό πρῶτον ὑπό τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ὡς τοποθεσίας κλειδός τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

4) Εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, ἠδύνατο νά ἐπιτευχθῇ ἡ καθ' οἱανδήποτε στιγμήν διά μόνης τῆς Ο.Μ. Πίνδου ἀνάληψις ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων κατά τοῦ ΕΔΕΣ, χωρίς νά διαταραχθῇ ὅλη ἡ διάταξις τοῦ ΕΛΑΣ*.

5) Εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, ἐπετυγχάνετο αὐτομάτως ὁ προσανατολισμός πρός Ἀθήνας καί Θεσσαλονίκην (βασικά πολιτικοστρατιωτικά-οἰκονομικά-βιομηχανικά κ.τ.λ. κέντρα τῆς χώρας) ἐπαρκῶν δυνάμεων (Ο.Μ.Σ. καί ΙΙΙη Μ., ἤτοι 40% τῆς ὅλης δυνάμεως τοῦ ΕΛΑΣ, πρός Ἀθήνας Πειραιᾶ καί Ο.Μ.Μ, ἤτοι 15%-20% τῆς ὅλης δυνάμεως τοῦ ΕΛΑΣ, πρός Θεσσαλονίκην) καί ἰσχυροτάτου ἐφεδρικοῦ συγκροτήματος κατέχοντος ἰσχυροτάτην κεντρικήν στρατηγικήν θέσιν ἐκ τῆς ὁποίας ἠδύνατο ταχέως νά κινηθῇ πρός οἱονδήποτε ἐνδεχόμενον κύριον ἐπίκετρον ἀγῶνος.

6) Εἰς τό ὅτι, διά ταύτης, ἕκαστον τακτικόν συγκρότημα (Ο.Μ.Π.-Ο.Μ.Μ.-Ο.Μ.Σ.-ΙΙΙ Μ.) ὑποχρεοῦτο νά δράσῃ ἐντός τοῦ ἰδίου ἑνιαίου ἐδαφικοῦ τακτικοῦ γεωφυσικοῦ διαμερίσματος καί νά ἀναπτυχθῇ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν, ἐντός πάντοτε τῶν γενικῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν, ἅς συνολιστικῶς καί πρός ἐπίτευξιν σαφῶς καθορισμένου στρατηγκοῦ σκοποῦ θά καθώριζεν ὁ ἀρχιστράτηγος πρός τόν σκοπόν νά ἐπιτύχῃ τούς πολιτικούς σκοπούς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καί ἀπό συμφώνου μέ ταύτην.

Δέν ἐπέτυχεν τήν ἔγκρισιν αὐτῆς, παρά τήν ὀρθότητά της, διότι:

1) Δέν τήν ἐνέκρινεν ὁ ἐπιτελάρχης αναγ. συντ/χης Πετρουλάκης ὡς ριζικῶς ἀντίθετον πρός τάς ἐκ τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ δεσμεύσεις καί δουλείας τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ. (Τό εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου σχέδιον αναφορᾶς δέν φέρει τήν μονογραφήν του ἥν ἠρνήθη ὡς διαφωνῶν).

2) Δέν τήν ὑπεστήριξεν ὅσον ἔπρεπε, καίτοι τήν ἀπεδέχθη ὡς τήν ὀρθοτέραν, ὁ στρατιωτικός ἀρχηγός τοῦ Γ.Σ. ὑποστράτηγος Σαράφης και ἀντεπρότεινεν, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Ε.Π.Ε. 714/21-3-44 ἀναφορᾶς του πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν, 4 τοιαύτας, ὧν ἡ πρώτη κατά σειράν προτιμήσεως ἡ τοῦ γράφοντος καί ἡ τετάρτη παραπλησία πρός τήν τοῦ σ. Ἀθαν. Κλάρα. (Εἰς ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου σώζεται τό σχέδιον τῆς ΕΠΕ 714)**.

3) Δέν τήν ἐνέκρινεν ὁ καπετάνιος τοῦ Γ.Σ. σ. Ἀθαν. Κλάρας καί ἀντ' αὐτῆς ἀντεπρότεινεν νά συγκροτηθῶσιν 4 ὁμάδες Μεραρχιῶν (ΟΜΜ ἐκ τῶν Χης καί ΙΧης Μεραρχιῶν. Ο.Μ.Π. [Πίνδου] ἐκ τῶν Ιης καί 8ης Μεραρχ. Ο.Μ.Σ. ἐκ τῶν

* Εδώ και στα δυο επόμενα, σαφέστατη η υπόδειξη κριτηρίων που θα καθιστούν τον ΕΛΑΣ ικανό για κατάληψη της εξουσίας.

** Την υπ' αριθ. 714/21-3-44 δεν κατάφερα να εντοπίσω στα αρχειακά υλικά. Πιθανόν να μη βρίσκεται στα ΑΣΚΙ, αλλά μόνον στα αρχεία του ΚΚΕ.

XIIIης Μ. καί 5ης Ταξιαρχίας. Ο.Μ. Πελοποννήσου ἐκ τῶν ΙΙΙης καί ΙVης Μεραχιῶν εἰς ἅς θά ὑποδιαιρεῖτο ἡ ΙΙΙη Μ). (Εἰς ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου σώζεται τό πρωτότυπον τῆς προσωπικῆς ἀναφορᾶς του πρός τήν Γραμματείαν τῶν Στρατιωτικῶν).

4) Δέν τήν ἐνέκρινεν ἡ Γραμματεία Στρατιωτικῶν (καί ὁ σ. Γ. Σιάντος) καί ἀντ' αὐτῆς διέταξε διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 1. Γεν. Ὁδηγιῶν της* τήν συγκρότησιν μόνον τῆς Ο.Μ.Μ. ἐκ τῶν Χης καί ΙΧης Μεραρχιῶν, τῶν λοιπῶν Μεραρχιῶν, πλήν τῆς μετατρεπομένης εἰς ὑποταγμένην Ταξιαρχίαν XVIης Μ., ἐξακολουθουσῶν νά ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τοῦ Γ.Σ. (Εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου σώζεται τό πρωτότυπον τῶν ὑπ' ἀριθ. 1 Ὁδηγιῶν τῆς Γραμμ. Στρατιωτικῶν).

Ὡς ἐκ τούτου, ἠναγκάσθη νά συντάξη τάς ὑπ' ἀριθ. 8 Γεν. Ὁδηγίας τοῦ Γ.Σ. τάς κοινοποιηθείσας διά τῶν ὑπ' ἀριθ. Ε.Π.Ε. 745/31-3-44 καί 660/1-4-44 διαταγῶν του**, διά τῶν ὁποίων καθωρίζοντο τά τῆς νέας ὀργανωτικῆς διαρθρώσεως-διατάξεως τοῦ ΕΛΑΣ, συμφώνως μέν πρός τάς ὁδηγίας τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν, ἀλλά μέ προσθήκην ὅλων τῶν δυνατῶν τροποποιήσεων τῶν αποσκοπουσῶν νά ἐπιφέρωσι λεπτομερειακάς πλέον βελτιώσεις: Ἐπί τῶν ὀρεινῶν ὄγκων, Γ.Σ. καί Τάγμα Φρουρᾶς Γ.Σ.+ΠΕΕΑ-300 ἄνδρες. Ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Γ.Σ. ἐξαρτώμεναι Μ. Μονάδες: Ο.Μ.Μ. (ΙΧ καί Χ Μ.) –8.100 ἄνδρες, Ι Μ.– 4.500 ἄνδρες, ἐξ ὧν 1.500 ἄνδρες ἀπεσπασμένοι εἰς τήν 8ην Μ. – 2.300 ἄνδρες, XIII Μ. εἰς ἥν ὑπήχθη ἡ εἰς Ταξιαρχίαν μετατραπεῖσα XVIη Μ. – 5.800 ἄνδρες. 5η Ταξιαρχία – 1.900 ἄνδρες, ΙΙΙ Μ. – 4.600 ἄνδρες. Ταξιαρχία Ἱππικοῦ – 500 ἄνδρες.

Ἡ ὀργανωτική διάρθρωσις-διάταξις αὕτη (καίτοι, κατόπιν τῶν ἐπιχειρήσεων Κροϋτσότερ καί ὡς συμπέρασμα τούτων, τό Γ.Σ., διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Ε.Π.Ε. 1569/29-8-44 ἀναφορᾶς του πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν, ἐπανῆλθεν ἐπί τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποδοχῆς τῆς πρώτης περιπτώσεως τῆς ὑπ' ἀριθ. Ε.Π.Ε. 714/21-3-44 ἀναφορᾶς του) ἴσχυσεν, ἀπορριφθείσης ἐκ νέου τῆς προτάσεώς του διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 445/4-9-44 Δ/γῆς τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν, μέχρι τῆς συντάξεως τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Γενικῶν Ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ., τῶν συνταχθεισῶν ὡς πρός τήν ὀργανωτικήν διάρθρωσιν-διάταξιν βάσει τῶν ὑπ' ἀριθ. 4-5 Γ. Ὁδηγιῶν τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν καί κοινοποιηθεισῶν διά τῶν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 1650/9-9-44 καί ΕΠΕ 1651/10-9-44 διαταγῶν Γ.Σ.

---

* Κείμενα με τίτλο «Γενικαί Οδηγίαι» αναφέρονται για την ΚΕ του ΕΛΑΣ, τη Γραμματεία Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ, το ΓΣ του ΕΛΑΣ, τις Μεγάλες Μονάδες του, με διαφορετική, φυσικά, αρίθμηση το κάθε σύνολο. Το υποδεικνυόμενο εδώ κείμενο δεν βρέθηκε στα Αρχεία. Εγκρίθηκε στις 23 Μαρτίου 1944, στην 7η Συνεδρίαση της ΠΕΕΑ. (*Αρχεία ΠΕΕΑ*, σελ. 16 και 74).

** Δες υποσημείωση 525, στον πρώτο τόμο.

Διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Ὁδηγιῶν τοῦ Γ.Σ. ἐγένοντο αἱ κάτωθι τροποποιήσεις εἰς τήν ὀργανωτικήν διάρθρωσιν-διάταξιν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ: 1) Ἡ Ο.Μ.Μ. (16.000 ἄνδρες) ἀπετελέσθη ἐκ τῶν ΙΧης Μ. (5.500 ἄνδρες), Χης Μ. (5.000 ἄνδρες), ΧΙης Μ. (2.500 ἄνδρες) μεταξύ Ἀξιοῦ καί Στρυμόνος καί VΙης Μ. (3.000 ἄνδρες) ἀνατ[ολικῶς] Στρυμόνος. 2) Ἡ νεοσυγκροτηθεῖσα Ο.Μ.Σ. (7.500 ἄνδρες) ἀπετελέσθη ἐκ τῆς ΧΙΙΙης Μ. (4.500 ἄνδρες) καί ΙΙας Μ. (τέως 5η ταξιαρχία — 3.000 ἄνδρες). Μετά τήν ἔκδοσιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Γενικῶν Ὁδηγιῶν οὐδεμία τροποποίησις εἰς τήν ὀργανωτικήν διάρθρωσιν-διάταξιν τοῦ ΕΛΑΣ ἐγένετο μέχρι τῶν Δεκεμβριανῶν λόγῳ τῶν δεσμεύσεων τῶν συμφωνιῶν τῆς Γκαζέρτας.

γ) Ἀμέσως μετά τήν σύνταξιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 8 Γενικῶν Ὁδηγιῶν, ὁ γράφων τήν 7-4-44 διετάχθη νά συντάξῃ τάς ἀναγκαίας διαταγάς πρός διάλυσιν τῆς ΕΚΚΑ (600 ἄνδρες).

Ἐάν αἱ παρεμβάσεις 1) τῶν σ. Γ. Σιάντου καί ὑποστρατήγου Μάντακα, μετακινουμένων ἐκ Βίνιανης εἰς Κεράσοβον πρός τοῦτο παρά τῷ γράφοντι, 2) τοῦ μεταβαίνοντος εἰς Πελοπόννησον καπετάνιου τοῦ Γ.Σ. Ἀθ. Κλάρα παρᾶ τῷ Δ/τῇ τῆς 5ης Ταξιαρχίας συν. Ἀντ/χῃ Ρήγῳ κ.τ.λ., δέν ἐματαίωσαν τήν διάλυσιν τῆς ΕΚΚΑ καί περιορίσθησαν εἰς τό νά ἀποδοθῇ ὑπό τῶν προσκειμένων εἰς αὐτούς κύκλων τό ἐπιτευχθέν ἀποτέλεσμα εἰς τάς τακτικάς ἱκανότητάς των καί εἰς τό νά ὑποβάλῃ εἰς τήν Γραμματεῖαν Στρατιωτικῶν ἀναφοράν παραπόνων κατά τοῦ Γ.Σ. ὁ καπετάνιος του*, τοῦτο ὀφείλεται:

1) Κυρίως εἰς τό ὅτι τό πολεμικόν δυναμικόν τῆς ΕΚΚΑ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο πολύ χαμηλότερον τοῦ ὑπολογισμένου. (Ἡ κυρία δύναμις τῆς ΕΚΚΑ ἐκ 300 ἀνδρῶν, τοποθετημένη ἐπί φυσικῶς ἰσχυρᾶς τοποθεσίας, ἀνετράπη καί διελύθη ἐντός ἡμισείας ὥρας κατόπιν αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἐκδηλωθείσης ἅμα τῇ ἕω τῆς 17-4-44 ὑπό τοῦ τάγματος θανάτου (λοχαγός Γιαννακόπουλος, δυνάμεως 130 περίπου ἀνδρῶν).

2) Εἰς τό ὅτι ὁ Δ/τής τῆς 5ης Ταξιαρχίας καλῶς ἐννόησε καί πιστῶς ἐξετέλεσε τάς διαταγάς τοῦ Γ.Σ.

3) Εἰς τό ὅτι ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Γ.Σ. σ. Συν/χης Ν. Παπασταματιάδης καί ὁ γράφων δέν ἐπηρεάσθησαν ὑπό τῶν ἐν Κερασόβῳ παρεμβάσεων καί ἐξουδετέρωσαν, διά τηλεφωνικῆς ἐπικοινωνίας των πρός τόν Δ/τήν τοῦ 2/39 Συντάγματος,

* Εννοεί το κείμενο «Έκθεσις Πεπραγμένων από το Ι.ΙV μέχρι 31.V.44 του Κλιμακίου ΓΣ εν Πελοποννήσω προς την Γραμματεία Στρ/κών της ΠΕΕΑ», υπογραμμένο από τον Άρη Βελουχιώτη. Δημοσιεύεται με περικοπές: *Κείμενα Αντίστασης*, τ. Α', σελ. 344-351. Τα κομμάτια που λείπουν και σχόλια: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 289-296.

Ταγ/χην Ἀρέθην, τήν πρός καπεταναίους λόχων καί Ταγμάτων τοῦ 2/39 Σ.Π. διά σημειωμάτων παρέμβασιν τοῦ Ἄρη.

δ) Την 13-4-44, ὁ γράφων διετάχθη νά μεταβῇ μετά τοῦ σ. Κ. Δεσποτοπούλου εἰς Κούτσαινα ὡς δεύτερον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ. Ἀμέσως ἐζήτησε διά σημειώματός του πρός τόν σ. Γ. Σιάντον ὁδηγίας. Ἔλαβεν ὅμως ἐπιστολήν τοῦ σ. Γ. Σιάντου, δι' ἧς τοῦ ἐγνώριζεν ὅτι ἐγγράφους ὁδηγίας τῆς ΠΕΕΑ ἔχει λάβει ὁ σ. Κ. Δεσποτόπουλος καί ὅτι αὐτός ὀφείλει ὡς τεχνικόν μέλος νά τόν βοηθήσῃ εἰς τήν ἀποστολήν του.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω εἰς παραγράφους α καί γ [λεχθέντων] καί ἐπειδή εἶχεν ἀντιληφθῇ ὅτι δέν ἦτο εὐχάριστος εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ ἡ συχνή ἐκ Κερασόβου πρός Βίνιανην μετακίνησίς του διά ζητήματα ἐξερχόμενα τῆς ὑπηρεσιακῆς ἁρμοδιότητος ἑνός διευθυντοῦ τοῦ ΙΙΙ Γραφείου, ὁ γράφων ἀνεχώρησεν τήν μεσημβρίαν τῆς 20-4-44 διά Κούτσαινα.

Πεπεισμένος:

1) Ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, μεταβάλλουσα ἀπόψεις (δι' ἀγνώστους εἰς αὐτόν λόγους), δέν ἐπεδίωκε πλέον τήν μεγίστην δυνατήν πολεμικήν ἀπόδοσιν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, ἵνα διά ταύτης καί τῶν ἀποτελεσμάτων της ἐπιτύχῃ πολιτικήν ἀνεξαρτησίαν θέτουσαν αὐτήν ἐκτός τῆς βρετανικῆς ἐπιδράσεως.

2) Ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, ἐπανελθοῦσα εἰς τάς παλαιάς ἀπόψεις της, ἐπεδίωκε διά τοῦ μικροτέρου πολεμικοῦ ἔργου καί πολιτικοστρατιωτικῶν συμφωνιῶν μετά τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. καί τῆς κυβερνήσεως τῶν φυγάδων, νά ἐπιτύχῃ ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς βρετανικῆς ἐπιρροῆς τά μέγιστα δυνατά πολεμικά καί εἰς πολεμικόν ὑλικόν ὀφέλη.

Καί ἐπειδή εἰς Κούτσαινα, ἀπό τῶν πρώτων συνεδριάσεων, ἀντελήφθη τούς ἀντιπροσώπους τοῦ ΕΔΕΣ καί τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. διατεθειμένους:

1) Νά ἀποδεχθῶσι τήν διάλυσιν τῆς ΕΚΚΑ ὡς τετελεσμένον γεγονός.

2) Νά ἀποδεχθῶσι διαχάραξιν τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ μή ἐνδεχομένην ἀμφισβήτησιν (ἐπί χάρτου 1/100.000 κ.τ.λ.), στηριζομένην εἰς τήν πραγματικήν κατάστασιν τῶν πραγμάτων (ἥν ἀπεδείχθη ὅτι ἐγνώριζεν καί ὁ ἴδιος καί ὁ Ἀντ/χης Νικολόπουλος* καί ὁ Συν/χης Κρις, παρά ὅσα ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ὑπεστήριζεν διά νά ἐπιτύχῃ τά μέγιστα δυνατά ἀνταλλάγματα) καί ὀρθολογιστικήν ἀνταλλαγήν περιοχῆς 24ου Σ.Π. ΕΛΑΣ μέ τήν περιοχήν ΙΙΙης Μ. ΕΔΕΣ.

3) Νά ἀποδεχθῇ ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. καί τῆς κυβερνήσεως τῶν φυγάδων ἔγγραφον δέσμευσίν της ἐπί τῶν χορηγητέων εἰς τόν ΕΛΑΣ ὅπλων-ἐφοδίων-πυρομαχικῶν.

---

* Εκπρόσωπος του ΕΔΕΣ στα Κούτσαινα.

Διά τοῦτο προσεπάθησε νά γνωρίσῃ ταῦτα εἰς τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν καί τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ ὡς καί τήν γνώμην του ὅτι ἡ ὑπό τοιούτους ὅρους ἐπίτευξις συμφωνίας ἦτο πλεονεκτική διά τόν ΕΛΑΣ, τόν περιορισμένας πλέον ἔχοντα ἐπιδιώξεις.

Ὅμως παραδόξως αἱ εἰς Κούτσαινα διαπραγματεύσεις ἐναυάγησαν μέ προφανῆ πρωτοβουλίαν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, συμμορφουμένων εἰς τηλεγραφικήν πρός αὐτούς διαταγήν τοῦ ἀναπληροῦντος τόν εἰς τάς διαπραγματεύσεις τοῦ Λιβάνου ἀπουσιάζοντα ὑποστράτηγον Σαράφην Γραμματέως ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν ὑποστρατήγου Μάντακα, ἐγκεκριμένην ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου, καί συμφώνως μέ τήν ὁποίαν καθίστατο γνωστόν εἰς τήν ἀντιπροσωπείαν «*ὅτι ἀδιαφοροῦσι διά τάς πολιτικάς καί στρατιωτικάς συνεπείας τοῦ ναυαγίου τῶν διαπραγματεύσεων*» καί ὅτι πρέπει ἡ ἀντιπροσωπεία, διακόπτουσα μέ οἱονδήποτε πρόσχημα τάς διαπραγματεύσεις, νά ἐπανέλθῃ εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ.

ε) Ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ ἐκ Κουτσαίνων, ὁ γράφων ἔμαθεν ἀπό τόν ἐπιτελάρχην τοῦ Γ.Σ. σ. Συν/χην Παπασταματιάδην:

1) Ὅτι ὁ κατά τήν εἰς Κούτσαινα ἀπουσίαν του ἀναπληρῶν τόν ὑποστράτηγον Σαράφην εἰς τήν Δ/σιν τοῦ Γ.Σ. Γραμματεύς τῶν Στρατιωτικῶν ὑποστράτηγος Μάντακας ἀντικατέστησεν σχέδιον ἐκδοθείσης καί ἀποσταλείσης εἰς τούς παραλήπτας διαταγῆς διά ἑτέρου τοιούτου διαφόρου περιεχομένου, οὕτως ὥστε εἰς τό ἀρχεῖον τοῦ Γ.Σ. νά εὑρίσκεται ἀποδεικτικόν στοιχεῖον μή δυνάμενον νά ἐπιτρέψῃ καταλογισμόν εὐθυνῶν, ἄν καί ὅταν θά ἐζητοῦντο τυχόν τοιαῦται, ἀλλά νά εἶναι δυνατόν νά ἐπιρριφθῶσιν αἱ εὐθῦναι εἰς τούς ἐκτελεστάς τῆς διαταγῆς ὡς δῆθεν πρωτοβούλως ἐνεργήσαντας καί παρά τάς διαταγάς.

2) Ὅτι διά τήν τοιαύτην πρωτοφανῆ προσπάθειαν διεμαρτυρήθη ὁ ἴδιος, ἀρνηθείς νά μονογράψῃ καί αὐτός τό τροποποιημένον σχέδιον, τό συνταχθέν καί μονογραφηθέν ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα παρατύπως καί διά τοῦ ἐκβιασθέντος ἁρμοδίου διευθυντοῦ Ι Γραφείου.

3) Ὅτι εἰς τό μέλλον πρέπει νά προσέχωσιν ἀμφότεροι τήν διαφύλαξιν τῶν ἀρχείων, ὥστε νά μήν εἶναι δυνατόν τοιούτου εἴδους ἀπόπειραι νά ἐπιτυγχάνωσι.

Ὅταν, ἐπιδειχθέντων τῶν δύο σχεδίων, ὁ γράφων ἐπείσθη περί τοῦ ἀληθοῦς τῆς πληροφορίας, ἐνισχύθη εἰς τήν δυσπιστίαν του πρός τάς ἐνδομύχους προθέσεις τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα*.

* Δηλαδή, κατηγορεί τον υποστράτηγο Μάντακα όχι μόνον ότι «ενδομύχως» επιθυμούσε την ήττα του ΕΛΑΣ, αλλά και ότι πλαστογραφούσε Διαταγές του ΓΣ, παραποιούσε το αρχείο του ΕΛΑΣ!

στ) Ὀλίγας ἡμέρας μετά τήν ἐπιστροφήν ἐκ Κουτσαίνων, ὁ γράφων ἔλαβεν ἀπό τόν ἐπιτελάρχην τοῦ Γ.Σ. σ. Παπασταματιάδην ἰδιόχειρον σημείωμα τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα, ἀποσταλέν ἐκ Κορυσχάδων, ὅπου ὁ τελευταῖος εἶχε μεταβῆ διά νά μετάσχῃ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, συμφώνως μέ τό ὁποῖον (ἀποτελοῦν ἀπόφασιν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. ἄρα νομίμως ἐκτελεστέον) θά ἔδει νά συντάξῃ διαταγήν πρός τήν ΧΙ Μ. νά προσανατολίσῃ τά 2/3 τῆς δυνάμεώς της (περίπου 3.000 ἄνδρας) πρός τήν περιοχήν Ζαγορίων Ἠπείρου κατά τοῦ ΕΔΕΣ.

Ἐπειδή προσφάτως (πρό 8-10 ἡμερῶν) εἰς τό Γ.Σ. εἶχε φθάση ἀναφορά τῆς Δ/σεως τῆς ἐν Ζαγορίῳ 6ης Ταξιαρχίας τοῦ ΕΛΑΣ, δικαιολογοῦσα τήν μέχρις Ἀσπραγγέλων βαθεῖαν προώθησιν γερμανικῆς φάλαγγος 200 περίπου ἀνδρῶν, χωρίς νά συναντήσῃ σοβαράν ἀντίστασιν τῶν ἐν Ζαγορίοις τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ (Δ/σις 6ης Ταξιαρχίας καί 85ον Σ.Π. ὁλικῆς δυνάμεως ὑπερβαινούσης τούς 350 ἄνδρας), μέ τό σοβαρώτατον ἐπιχείρημα τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἀνδρῶν τοῦ ΕΛΑΣ ἐκ τοῦ ἀνεπαρκοῦς ἐφοδιασμοῦ των εἰς τρόφιμα καί τοῦ θανάτου ἐκ πείνης ἀρκετῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, διά τοῦτο ὁ γράφων ὡς ὑπεύθυνος διευθυντής ΙΙΙ Γραφείου ἠρνήθη νά συντάξῃ διαταγήν σύμφωνον πρός τό σημείωμα τῶν Κορυσχάδων πρίν ἤ προωθηθῶσιν εἰς Ζαγόρια τρόφιμα ἀνάλογα μέ τήν δύναμιν τῶν πρός ταῦτα προσανατολισθησομένων τμημάτων καί τόν χρόνον τῆς ἐκεῖ παραμονῆς των.

Μετά σχετικήν συζήτησιν ἀμφότεροι ἀπεφάσισαν νά ἀναλάβωσιν τήν εὐθύνην τῆς μή ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως τῆς Δ/σεως.

Τήν ἑπομένην, ἐπιστρέψαντος ἐκ Κορυσχάδων τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα καί ἐρωτήσαντος ἄν ἐξετελέσθη ἡ διαταγή του, ἀμφότεροι ἀπήντησαν ὅτι δέν ἐξετέλεσαν ταύτην ὑπ' εὐθύνην των, διότι ἦτο μή πραγματοποιήσιμος καί, ἐκτελουμένη, ὡς μόνον ἀποτέλεσμα θά εἶχε τήν ἐξαθλίωσιν τῆς ΙΧης Μ. Καί ἄν ἡ Δ/σις ἐπιμένει ἐπί τῆς ἀποφάσεώς της, δύναται νά ἐκδώσῃ τήν διαταγήν ὑπ' εὐθύνην της (δηλαδή ἀρνουμένων τῶν ἁρμοδίων τοῦ Ἐπιτελείου νά μονογράψωσι τό σχέδιον τῆς διαταγῆς καί ἑπομένως ἀντικαθισταμένων).

Παραδόξως, ὁ μέχρι τότε φωνασκῶν καί ὑβρίζων ὑποστράτηγος Μάντακας διά τήν μή ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς του ὑπό ἄλλων καί ὑπ' εὐθύνην των ἠρνήθη νά ἐκδώσῃ ὑπ' εὐθύνην του τήν διαταγήν καί ἐπί πλέον ἐθεώρησε τό ζήτημα λῆξαν. Καί ἀπέρριψεν τήν πρότασιν τοῦ γράφοντος νά ἐκδώσῃ διαταγήν προωθήσεως ἐκ Θεσσαλίας εἰς Ζαγόρια τροφίμων, μετά τήν ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας θά ἦτο δυνατή ἡ πρός Ζαγόρια μεταστάθμευσις τῶν τμημάτων τῆς ΙΧης Μ.

ζ) Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καί ἰδίως τῶν ἐν παραγράφοις α, β, γ, ὁ γράφων, πιστεύων μετά πεποιθήσεως καί περισσότερον ἀπό οἱανδήποτε ἄλλην φοράν:

1) Ὅτι αἱ τελικαί πολιτικαί ἐπιδιώξεις τοῦ ΕΑΜ (ἄρα καί τοῦ ΚΚΕ) δέν δύνα-

νται νά ἐπιτευχθῶσι παρά διά τῆς δημιουργίας ἐνόπλου ὀργάνου (τοῦ ΕΛΑΣ) ἱκανοῦ νά ἐπιτελέση σοβαρόν πολεμικόν ἔργον καί νά ἐξασφαλίση τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας.

2) Ὅτι ἡ δημιουργία τοιούτου ἐνόπλου ὀργάνου δέν δύναται νά ἐπιτευχθῆ παρά μόνον διά τοῦ ὅσον τό δυνατόν ἐντονωτέρου καί αἱματηροτέρου κατά τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ἀγῶνος.

3) Ὅτι εἰς τήν δημιουργίαν τοιούτου ἐνόπλου ὀργάνου ἀντετίθετο ἡ διαπιστωμένη ἤδη καί βεβαία τακτική ἀδυναμία τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ.

4) Ὅτι ἡ τακτική ἀδυναμία τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ δέν ὀφείλεται εἰς τήν ἀδυναμίαν τῆς βάσεως νά προσφέρη τάς ἀπαιτουμένας θυσίας αἵματος, ἀλλά εἰς τήν ἀνεπάρκειαν τῆς καθοδηγήσεως καί τάς ἀλλοπροσάλλους ἤ καί σκοπίμους ταλαντεύσεις της*.

5) Ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρός ἐξάλειψιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ θά προσέκρουε ἀναποφεύκτως εἰς ἀντίθεσιν τοῦ σ. Γ. Σιάντου.

Ἐπίσης, πιστεύων μετά τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως:

1) Ὅτι περιορισμέναι πολιτικαί ἐπιδιώξεις τοῦ ΕΑΜ (ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς βρετανικῆς ἐπιρροῆς) δέν δύναται νά ἐπιτευχθῶσι, παρά μόνον συμφώνως πρός τούς ὅρους συμφωνίας μετά ἐπισήμων ἐκπροσώπων τῆς βρετανικῆς κυβερνήσεως, δεόντως ἐξουσιοδοτημένων. Ὅρους ὅμως, διατυπωμένους ἐγγράφως, σαφῶς, κατηγορηματικῶς, μετά λεπτομερειῶν καί μή ἐπιδεχομένους ἀμφισβήτησιν λόγω ἀορίστου διατυπώσεώς των.

2) Ὅτι οἱ Βρετανοί πράκτορες (οἱ παρουσιαζόμενοι ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Στρατηγείου Μ.Α.) σκοπίμως ἐπεδίωκον νά ἐπιτυγχάνουν, ἀφ' ἑνός, ἀσαφῆ καί ἀόριστον ἔγγραφον διατύπωσιν τῶν κειμένων τῶν ἑκάστοτε συναπτομένων συμφωνιῶν ὅσον ἀφορᾶ τάς ὑποχρεώσεις τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. καί, ἀφ' ἑτέρου, τήν σαφῆ, κατηγορηματικήν καί μετά λεπτομερειῶν διατύπωσίν των ὅσον ἀφορᾶ τάς ὑποχρεώσεις τοῦ Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ, ἵνα, ὅταν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ΕΛΑΣ διεμαρτύροντο διά παράβασιν τῶν προφορικῶς ὑπεσχημένων, δύνανται (ὅπως π.χ. εἰς Κούτσαινα) νά ἀντιτάξωσι τό ἐπιχείρημα: «τό Στρατηγεῖον Μ.Α. ἐτήρησε καί τηρεῖ πλήρως ὅλας τάς συμφωνίας καί ὅλας τάς ἐν αὐταῖς ὑποχρεώσεις του πρός τόν ΕΛΑΣ, ἐνῶ ἀντιθέτως τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ δέν τηρεῖ τάς ἰδικάς του».

3) Ὅτι οἱ Βρετανοί πράκτορες προθύμως ἀπεδέχοντο καί ἐξεπλήρουν αἰτήσεις τοῦ Γ.Σ. βασιζομένας εἰς ἀνειλημμένας συμβατικάς ὑποχρεώσεις τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. καί ἐφαίνοντο εὔθικτοι εἰς πάντα ὑπαινιγμόν περί σκοπίμου παραβάσεώς των.

* Τελικά, κατά την κρίση του, η ανώτατη ηγεσία (ιδιαίτερα, ο Σιάντος) ήταν: Ή, εντελώς ανίκανη. Ή, προδοτική!

4) Ὅτι εἰς Κούτσαινα ἠδύνατο νά ἐπιτευχθῆ ἐγγράφως, σαφῶς, κατηγορημα-τικῶς, μετά λεπτομερειῶν διατυπωμένη συμφωνία. (Ὅπως ἐπετεύχθη ἡ σαφής κατηγορηματική, μετά λεπτομερειῶν διατύπωσις τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς τῆς 11-II-45, ἐξ ἧς οὐδέποτε κατά τήν ἐφαρμογήν της ἐγεννήθη οἱαδήποτε ἀμφισβήτησις ὑπό τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἑτέρας συμβληθείσης μερίδος, καίτοι αὔτη ὑπεγράφη ὑπό ἀντι-προσώπων τοῦ ἡττημένου ΕΛΑΣ)*.

5) Ὅτι ἡ τοιαύτη συμφωνία δέν ἐπετεύχθη ματαιωθεῖσα ὑπό τοῦ ὑποστρατη-γου Μάντακα καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου.

Κατέληξεν εἰς τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΕΑΜ καί τοῦ ΚΚΕ παί-ζει ἐν οὐ παικτοῖς, ταλαντευομένη ἀδικαιολογήτως καί ἄνευ ἀποχρῶτος λόγου με-ταξύ μιᾶς θεαματικῆς καί ἀνασταλτικῆς φρασεολογίας ἀδιαλλάκτου καί ἄνευ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου («μέ τά πάνω» κατά τήν φρασεολογίαν τοῦ Ἄρη) καί μιᾶς ἐμπραγμάτου δουλικῆς ὑποταγῆς εἰς τά κελεύσματα τῶν ἐπισήμων καί ἀνεπι-σήμων ἐκπροσώπων τῆς Βρετανικῆς κυβερνήσεως («μέ τά κάτω» κατά τήν φρασε-ολογίαν τοῦ Ἄρη). Καί *ὅτι ἡ ἀδικαιολόγητος καί παράκαιρος αὔτη ταλάντευσις τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ θά ὁδηγήση τόν ἐθνικοαπελευθερωτικόν ἀγῶνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς βεβαίαν ἀποτυχίαν ἄν δέν ληφθῶσιν ἐγκαίρως ἀπό τόν (Μάϊος 1944) ἀναγκαῖα, σκληρά διά τά πρόσωπα ἀλλά σωτήρια διά τόν ἑλληνικόν λαόν, μέτρα.*

Καί καταλήξας εἰς τό συμπέρασμα τοῦτο, συνέταξε ὑπόμνημά του πρός Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ ὑπό τόν τίτλον: «περί τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης καλυτέρου τρόπου διευ-θύνσεως, ὀργανώσεως καί διαρθρώσεως τῶν ὑπό τό Γ.Σ. Μονάδων, ἵνα ἐφοδιάζω-νται εἰς ὅπλα-πυρομαχικά-τρόφιμα ἐκ τῶν πόρων τοῦ κατακτητοῦ διά τοῦ ἐνό-πλου ἀγῶνος των καί νά μήν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς προμηθείας τούτων ὑπό τοῦ Στρατηγείου Μ.Α., ὅπερ ἤ δέν παρέχει τοιαῦτα ἤ παρέχει μέν, ἀλλά ὑπό τήν προϋ-πόθεσιν δεσμεύσεων πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν τοιούτων, ὥστε νά εἶναι ἀδύνα-τον νά γίνωσιν ἀποδεκταί χωρίς προδοσίαν οὐσιαστικῶν συμφερόντων τῆς μάζης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Εἰς τό ὁποῖον, ἐμπεριστατωμένως καί σαφῶς, ἀπέδιδε τήν τακτικήν ἀδυναμίαν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τήν κακήν Ἀνωτάτην Διοίκη-σιν, εἰς τήν κακήν ὀργανωτικήν διάρθρωσιν τῶν Μ. Μονάδων του καί, ἰδίως, εἰς τήν ἔλλειψιν γενικῆς κατευθυντηρίου πολιτικοστρατιωτικῆς γραμμῆς δεδομένης εἰς τόν ἀρχιστράτηγον. Καί εἰς τό ὁποῖον, ὑπεγράμμιζεν *τάς εὐθύνας τοῦ συνόλου τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ ἄν δέν λάβη ἀμέσως, ἐπιτακτικῶς, σκληρῶς τά ὑπο-δεικνυόμενα ἀναγκαῖα μέτρα πρός θεραπείαν της.*

---

* Υπαινίσσεται ότι αυτός είχε συντάξει το σχέδιο της ανακωχής μετά την ήττα στα Δε-κεμβριανά και ότι ήταν τέλειο. Αναλυτικότερα, όσα εκθέτει επ’ αυτού και το σχολιασμό τους, δες στο μεθεπόμενο κεφάλαιο και: Τόμος πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

Ἐνταῦθα ὁ γράφων σημειοῖ ὅτι δέν ἀνέγραφε τό ὄνομα τοῦ σ. Γ. Σιάντου ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλά ἐκ τῆς ὅλης φρασεολογίας τούτου διεφαίνετο σαφῶς. (Ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης ἐκθέσεως δύναται καί πρέπει νά τό πιστοποιήσῃ, ὅπως καί ἄλλα πολλά, ἀναγιγνώσκων τοῦτο ἐκ τῶν σωζομένων, ἑνός ἀντιτύπου του εἰς τόν ὑπό τόν τίτλον ΕΛΑΣ φάκελλον τοῦ ἀρχείου τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ καί ἑτέρου τοιούτου εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον).

Ἐπίσης σημειοῖ ὅτι ἐτόνιζεν τήν βεβαιότητά του περί τῆς τελικῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐάν δέν ληφθῶσι, καί ἀπό τότε, τά ἐπιβαλλόμενα ριζικά μέτρα, *ἀποκαλῶν τήν κρατοῦσαν κατάστασιν πραγμάτων θανατηφόρον σφάλμα.*

η) Μετά τήν σύνταξιν τοῦ ὑπομνήματος τούτου καί ὑπό τό ψυχολογικόν κλίμα τοῦ περιεχομένου του, ὁ γράφων, κατελθών εἰς Βίνιανην δι' ὑπηρεσιακήν ὑπόθεσιν τοῦ Γ.Σ., συνήντησεν τυχαίως τόν σ. Ζεῦγον καί εἰς σχετικήν συζήτησιν ἐξέφρασεν πρός αὐτόν τάς σοβαρωτάτας ἀνησυχίας του ἐπί τῶν τελικῶν συνεπειῶν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ὁποίων ἔλαβεν τήν διαβεβαίωσιν τοῦ σ. Ζεύγου ὅτι ἡ Γραμματεία τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ θά ὑποστηρίξῃ πᾶσαν πρότασιν σκοποῦσαν νά αὐξήσῃ τό πολεμικόν δυναμικόν τοῦ ΕΛΑΣ. Διαβεβαίωσιν, ἀποσαφηνισθεῖσαν, κατόπιν σχετικοῦ ἐρωτήματος τοῦ γράφοντος «τί ἐννοεῖς μέ τήν λέξιν Γραμματεία», διά τῆς φράσεως: «τουλάχιστον ἑνός μέλους τῆς γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ (τοῦ σ. Ζεύγου) θά ἔχει τήν ὑποστήριξιν πᾶσα πρότασις σκοποῦσα τήν θεραπείαν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ».

θ) Μετά τινας ἡμέρας ἐκλήθη ὁ γράφων αἰφνιδίως εἰς Βίνιανην ὑπό τοῦ σ. Ἰωαννίδη χωρίς νά γνωσθῇ τό αἴτιον τῆς προσκλήσεώς του. Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, ἐπληροφορήθη ὅτι πρόκειται νά προβῇ εἰς ἀπολογισμόν τῶν [ἐν] τῇ συνδιασκέψει τῶν Κουτσαίνων γενομένων.

Ἀφοῦ προέβαλε τάς φυσικάς ἀντιρρήσεις του ὅτι τοῦτο ἔπρεπε νά τοῦ γνωσθῇ πρό τῆς ἐκ Κερασόβου ἀναχωρήσεώς του, ἵνα φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τά σχετικά ἔγγραφα ἀποδεικτικά στοιχεῖα καί ὅτι ἔπρεπε νά προβῇ εἰς τόν ἀπολογισμόν τό κύριον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας καί ὄχι αὐτός, ἐδέχθη νά προβῇ εἰς τόν ἀπολογισμόν πρός τά τέσσερα μέλη τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ. (συντρόφους Σιάντον-Ἰωαννίδην-Παρτσαλίδην-Ζεῦγον) παρισταμένου καί τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα.

Ὅταν, μετά τήν εἰσήγησίν του, ὑπέστη τήν ἐπίθεσιν τοῦ σ. Γ. Σιάντου, στηριζομένην εἰς τό *ψευδές* ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἀντιπροσωπεία τά ἔχει χαμένα καί ἤθελε νά παραχωρήσῃ τάς μέχρι τοῦ Ἀχελώου ἀμφισβητουμένας περιοχάς εἰς τόν ΕΔΕΣ: Ἀφ' ἑνός, ἀντέκρουσεν τήν ἐπίθεσιν διά τῆς βεβαιώσεως ὅτι ἡ ἀντιπροσωπεία δέν συνεζήτησε τοιαύτην πρότασιν διότι ἁπλούστατα δέν προεβλήθη ὑπό τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ ΕΔΕΣ τοιαύτη ἀξίωσις. Καί ἀφ' ἑτέρου, ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἐπίθεσις

αὔτη τοῦ σ. Γ. Σιάντου ἀποτελεῖ ἕν τῶν συνήθων τεχνασμάτων του καί ἀπεσκόπει νά τόν ἐκφοβίση ἵνα μή ἀνακινήση τό ζήτημα τῆς κατόπιν διαταγῆς τοῦ σ. Γ. Σιάντου (διά τοῦ Μάντακα) ἀδικαιολογήτου καί ἀσυμφόρου διακοπῆς τῶν διαπραγματεύσεων.

Τό ὅτι τό ἐπιχείρημα τοῦ σ. Γ. Σιάντου ἦτο ἠθελημένως ψευδές, βεβαιοῦται ἐκ τοῦ κειμένου τῶν πρακτικῶν τῆς συνδιασκέψεως καί τῆς ἀλληλογραφίας τῆς ἀντιπροσωπείας μετά τοῦ Γ.Σ. Κατά τά ὁποῖα:

1) Ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ ΕΔΕΣ (Ἀντ/χης Νικολόπουλος) εἰς τήν πρώτην συνεδρίασιν ἐδήλωσεν, ὅτι παραιτεῖται πάσης ἀξιώσεως ἐπί τῶν περιοχῶν ἅς κατεῖχεν πρό τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ (περιοχαί ἅς κατεῖχον τά τμήματα Παπαϊωάννου καί Χούτα ἐν τῇ Δυτ. Στερεᾷ, δηλαδή περί τόν Ἀχελῶον πρό τῆς διαλύσεώς των).

2) Ἡ αὐτή ἀντιπροσωπεία κατά τήν αὐτήν συνεδρίασιν διεξεδίκησεν μόνον τάς περιοχάς ἅς κατεῖχεν ὁ ΕΔΕΣ κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀνακωχῆς τάς καταληφθείσας ὑπό τῶν γερμανικῶν ἐκκαθαριστικῶν φαλάγγων, κατά ἤ μετά ταύτην, καί ἀνακαταληφθείσας μετά τήν ἀποχώρησιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων ὑπό τμήματος τοῦ ΕΛΑΣ, ἤτοι περιοχάς περί τόν μέσον καί κάτω Ἄραχθον, περί τόν Καλαβρυτικόν, περί τήν ὁδόν Ἰωαννίνων-Μετσόβου καί περί τόν ἄνω Καλαμᾶν.

3) Ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. καί τῆς κυβερνήσεως τῶν φυγάδων (Συν/χης Κρίς), κατά τήν δευτέραν συνεδρίασιν (καί ἀφοῦ ὁ Ἀντ/χης Νικολόπουλος καί ὁ γράφων ἐξέθεσαν τάς ἐδαφικάς ἀξιώσεις τοῦ ΕΔΕΣ καί ΕΛΑΣ) προέτεινε τήν κατάπαυσιν τῆς συζητήσεως ἐπί τῶν ὁρίων τῶν περιοχῶν βάσει ἱστορικῶν δεδομένων. Καί ἡ συζήτησις νά περιορισθῇ εἰς τό ποῖαι περιοχαί ἀναγκαιοῦσι εἰς τόν ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ διά τήν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποστολῶν τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ, μέ βάσιν ὅτι ὁ ΕΔΕΣ θά ἐκτελέση τάς ἀποστολάς Ἠπείρου καί ὁ ΕΛΑΣ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ὅταν ἡ πρότασις αὔτη ἔγινεν ἀποδεκτή, ὁ Συν/χης Κρίς ἐζήτησεν τήν διακοπήν τῆς συνεδριάσεως καί τούς χάρτας τοῦ γράφοντος, ἵνα ἐπ' αὐτῶν χαράξῃ τά ὅρια τῶν περιοχῶν ΕΛΑΣ καί ΕΔΕΣ τά κατά τό Στρατηγεῖον Μ.Α. ἐπιτρέποντα τήν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποστολῶν τῆς ΚΙΒΩΤΟΥ.

4) Ἡ χάραξις Κρίς, ἐπί τῆς ἀποδοχῆς ἤ τροποποιήσεως τῆς ὁποίας ἠσχολήθησαν τά μέλη τῶν ἀντιπροσωπειῶν κατά τάς ὑπολοίπους συνεδριάσεις τῆς συνδιασκέψεως, παρεχώρουν εἰς τόν ΕΛΑΣ ὅλας τάς ὑπό τοῦ ΕΔΕΣ ἀμφισβητουμένας περιοχάς εἰς ἀντάλλαγμα τῆς περιοχῆς τοῦ 24ου Σ.Π. τοῦ ΕΛΑΣ.

5) Ἡ χάραξις, ἥν ἀντεπρότεινεν ὁ γράφων, ἐζήτει τήν περιοχήν τῆς ἐξεχούσης Πίνδου (Κράψη-Γόριστα κ.λπ.) ἔναντι τῆς περιοχῆς τοῦ 24ου Σ.Π. ἄνευ ἄλλης οὐσιώδους τροποποιήσεως τῆς χαράξεως Κρίς.

Ὁ γράφων, ἀντιληφθείς τόν σκοπόν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου, δέν παρεσύρθη ὑπό ταύτης, ἀλλά ἐγχειρίζων εἰς τόν παρακαθήμενον δεξιά του σ. Ἰωαν-

νίδην τό εἰς παράγραφον ζ' ὑπόμνημά του, προέβαλε τό ἐρώτημα διατί διεκόπησαν αἱ διαπραγματεύσεις ἐνῶ ἀπό στρατηγικῆς ἀπόψεως ἡ ἐξέχουσα τῆς Πίνδου εἶχε πάρα πολύ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπό τήν περιοχήν τοῦ 24ου Σ.Π. Τότε ὁ ἤδη ἀναγνώσας τόν τίτλον καί ἴσως τάς πρώτας παραγράφους τοῦ ὑπομνήματος σ. Ἰωαννίδης προέβαλε τό ἐρώτημα: «Μά καί ἄν εἶναι ἔτσι τά πράγματα τότε τό Π.Γ. παρεσύρθη νά λάβη ἀποφάσεις βάσει λανθασμένων δεδομένων καί ἐπομένως δημιουργοῦνται εὐθῦναι».

Μετά τήν φράσιν ταύτην:

1) Ὁ παρακαθήμενος ἀριστερά τοῦ γράφοντος σ. Παρτσαλίδης καί ἀπό ἀρκετῆς ὥρας μελετῶν τό σχεδιάγραμμα διαφόρων χαράξεων καί διαπιστῶν ἐν αὐτῷ τά ὑπό τοῦ γράφοντος λεγόμενα, ἐσιώπησεν ἐνῶ ἔπρεπε νά ὁμιλήση καί νά εἴπη τήν ἀλήθειαν.

2) Ὁ Ζεῦγος, παρά τά ὅσα εἶχεν εἰπῆ εἰς τόν γράφοντα πρό ὀλίγων ἡμερῶν, ἐσιώπησεν.

3) Ὁ σ. Γ. Σιάντος διεκήρυξεν ὅτι ὁ γράφων πλανᾶται. Καί αὐτός βεβαιοῖ ὅτι ἡ περιοχή τοῦ 24ου Σ.Π. ἔχει μεγαλυτέραν στρατηγικήν ἀξίαν ἀπό τήν τοιαύτην ἐξεχούσης τῆς Πίνδου.

4) Ὁ μέχρι τότε σιωπῶν ὑποστράτηγος Μάντακας, εἰδικῶς ἐρωτηθείς ὑπό τοῦ σ. Ἰωαννίδη, ἀπήντησεν: «Μά ἀφοῦ ὑπέγραψα τέτοια διαταγή θά πῆ ὅτι ἔχω τήν γνώμην ὅτι ἡ περιοχή τοῦ 24ου Σ.Π. εἶναι σπουδαιοτέρας σημασίας ἀπό τήν ἐξέχουσαν τῆς Πίνδου».

Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἡ συνεδρίασις ἔληξεν.

Ὁ γράφων ἀφήνει εἰς τόν ἀναγνώστην τῆς παρούσης νά ἐννοήση μόνος του ποίαν ἐντύπωσιν τοῦ ἐνεποίησεν ἡ τοιαύτη συμπεριφορά τῶν σ. Παρτσαλίδη καί Ζεύγου, κατεχόντων τόσον ὑψηλάς καθοδηγητικάς θέσεις.

Ἐπιστρέψας, τεταραγμένος, ἀνήσυχος καί ἀπαισιόδοξος, εἰς Κεράσοβον ἀνέμενεν: 1) Τάς περαιτέρω ἐνεργείας τοῦ σ. Ἰωαννίδη, ἀφοῦ θά ἀνεγίγνωσκε ὁλόκληρον τό ὑπόμνημά του καί θά ἐμελέτα τό περιεχόμενόν του. 2) Τάς περαιτέρω ἐνεργείας τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ διά τήν ἐξακρίβωσιν τοῦ ἄν ὁ σ. Σιάντος ἠθελημένως ἐψεύδετο, ἐάν ὁ γράφων, ἁπλοῦν μέλος τοῦ ΚΚΕ, συκοφαντικῶς καί θρασέως, ἀπεκάλεσε ἠθελημένως ψευδόμενον τόν Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ ν συνεδριάσει τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ. του.

Ὅμως, παραδόξως καί ἀνελπίστως, οὔτε ὁ σ. Ἰωαννίδης προέβη εἰς περαιτέρω ξέτασιν τοῦ ὀρθοῦ ἤ ἐσφαλμένου τῶν διαπιστώσεων τοῦ ὑπομνήματος ἤ ἄλλην ινά ἐνέργειαν σχετικήν, οὔτε ἡ Γραμματεία τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ ἐπεχείρησε νά διαπιστώση, ἐκ τῶν εἰς χεῖρας τοῦ σ. Κ. Δεσποτοπούλου πρακτικῶν καί λοιπῶν ρχείων τῆς ἀντιπροσωπείας, ἤ τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως τούτου (τυγχάνοντος διαιτέρως φιλικῶς πρός τόν σ. Γ. Σιάντον προσκειμένου προσώπου καί ἀγνώ-

στου εἰς τόν γράφοντα), τό τίς ἔλεγεν τήν ἀλήθειαν, οὔτε προέβη τις εἰς παρατήρη σιν τινά πρός τόν γράφοντα.

ι) Τήν ἑπομένην τοῦ ἀπολογισμοῦ ἐπί τῆς συνδιασκέψεως τῶν Κουτσαίνων, ὁ γράφων, προσκομίσας εἰς τόν ὑποστράτηγον Μάντακαν ὑπηρεσιακά τινά ἔγγρα φα τοῦ Γραφείου του πρός ὑπογραφήν, τόν ἠρώτησεν: «Δέν ντραπήκατε, Στρατη γέ, ὕστερα ἀπό τριάντα χρόνια ὑπηρεσία ἀξιωματικοῦ πού ἔχετε, νά ὑποστηρίξετ ὅτι τρία χωριά στίς ἐκβολές τοῦ Ἀχέροντος ἔχουν μεγαλυτέραν στρατηγική ἀξίαν ἀπό τό δυτικό ἥμισυ τῆς διαβάσεως τοῦ Μετσόβου;» Καί κατάπληκτος ἤκουσεν τήν ἀπάντησιν: «Βέβαια, αὐτά πού ἔλεγες ἐσύ ἦσαν σωστά, αὐτό εἶναι τ συμφέρον γιά κάθε στρατιωτικό. Ἀλλά ὑπεστήριξα τήν ἀντίθετη ἄποψη γιατί ἐξέ θεσες τό κύρος μου γνωρίζοντας στόν σ. Ἰωαννίδη τά ὅσα ἔγιναν ἐδῶ (στό Γ.Σ. γιά τό ζήτημα τῆς μετακινήσεως τῆς ΙΧης Μ. εἰς τά Ζαγόρια». Τήν ὁποίαν [ἀπά ντησιν] ἀμέσως ἐγνώρισεν [ὁ γράφων] εἰς τόν Ἐπιτελάρχην συνταγματάρχην Πα πασταματιάδην καί τόν σ. Ἰωαννίδην, πρός τόν τελευταῖον τῶν ὁποίων ἐσημείο τόν ἐκ τοιούτου χαρακτῆρος τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα κίνδυνον καί δή εἰ ἀποφασιστικάς στιγμάς τοῦ ἀγῶνος, παρά τάς οἱασδήποτε, πραγματικάς ἤ φαντα στικάς, ἐπαγγελματικάς ἱκανότητάς του.

ια) Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ἐν παραγράφοις α' ἕως ι', ὁ γράφων ἐπείσθη πλέο πλήρως ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρός ἐξάλειψιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑ εἶναι ματαία καί δέν δύναται νά ἔχη ἄλλο ἀποτέλεσμα, παρά μόνον προστριβάς μ τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ. Ἐπειδή ὁ σ. Ἰωαννίδης τόν εἶχε πείσει νά ἀνέλθη εἰ τήν ἐλευθέραν περιοχήν μέ μοναδικόν ἐπιχείρημα νά προσπαθήση νά ἐξαλείψη τή τακτικήν ἀδυναμίαν τοῦ ΕΛΑΣ, ἐθεώρησε λήξασαν τήν ἀποστολήν του. Καί μετα βάς εἰς Στένωμα παρᾶ τῷ σ. Ἰωαννίδη, τοῦ εἶπεν: «Μέ φέρατε γι' αὐτό. Αὐτό δέ μπορεῖ νά γίνη, γιατί ἐσεῖς δέν ἀφήνετε. Ἀντί νά κάθομαι στό ΙΙΙ Γραφεῖο, ὅπο μπορεῖ νά μέ ἀντικαταστήση ὁ οἱοσδήποτε ἀξιωματικός καί νά ἀσχολεῖται αὐτός

1) Εἰς τό νά συντάσση διπλωματικάς ἀπαντήσεις εἰς τά ἔγγραφα τοῦ Κρίς.

2) Νά συντάσση ἀναφοράς, ἀποδεικνυούσας τό ἀνεφάρμοστον ἤ βλαβερόν τῶ διαταγῶν τοῦ Μάντακα.

3) Νά μελετᾶ ἀναφοράς ἐννέα ὑποταγμένων μονάδων ἤ ἀναφοράς προσωπικῶ διαφόρων ἀξιωματικῶν ἤ καπεταναίων, ὑποβαλλομένας καθ' ὑπέρβασιν τῆ ἱεραρχίας πού δέν ἔχουν σκοπό τήν διαφώτισιν τῆς Δ/σεως ἀλλά τήν δυσφήμησι τῶν προσώπων των, κ.λπ.

Καλύτερα εἶναι γιά μένα, καί γιά σᾶς θά 'ναι, μιά πού δέν μπορῶ νά ξαναγυρί σω στήν Ἀθήνα, νά μοῦ ἀνατεθῆ ἡ Δ/σις ἑνός τμήματος, ἀναλόγου μέ τόν βαθμ μου, καί νά μ' ἀφήσετε νά ἐφαρμόσω τά ὅσα γράφω στό ὑπόμνημά μου δοκιμ

στικῶς ἐπί τρεῖς μῆνες. Ἐάν μέσα στούς τρεῖς μῆνες διαπιστωθῆ ἀπό τά ἔργα ὅτι ἔχω δίκαιο, τότε ξαναγυρίζω στο Γ.Σ. καί ἐπεκτείνουμε τά μέτρα σέ ὅλον τόν ΕΛΑΣ. Ἐάν, ἀντίθετα, ἀπό τά ἔργα ἀποδειχθῆ ὅτι δέν ἔχω δίκιο τότε μοῦ παίρνετε τό κεφάλι».

Καί ὅταν ἔλαβεν [ὁ γράφων] τήν ἀπάντησιν «ὄχι, θά μείνεις ἐκεῖ πού εἶσαι γιατί πρέπει νά ἔχουμε ἕναν ἄνθρωπον ἐκεῖ», ἀπήντησεν μέν καταφατικῶς εἰς τόν σ. Ἰωαννίδην, ἀλλά ἔφυγεν ἐκ Στενώματος σχεδόν ἀποφασισμένος νά ἀποχωρήση τοῦ ΕΛΑΣ, ἵνα μή γίνη καί αὐτός (ἕν τῶν ἱδρυτικῶν μελῶν του) συνεργός εἰς τήν βεβαίαν πλέον ἀποτυχίαν τῶν ἐπιδιώξεών του. Καί νά ἐπιστρέψη εἰς Ἀθήνας, παρά πάντα κίνδυνον δι' αὐτόν καί τήν σύζυγόν του, ἤδη ἀνελθοῦσαν καί αὐτήν εἰς τήν ἐλευθέραν περιοχήν.

Ἐάν, κακῶς ποιῶν, δέν τό ἔπραξεν, ἐξομολογεῖται ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς ὑποκειμενικήν του ἀδυναμίαν (ἐγωισμός), ἥτις, κατά σύμπτωσιν, ὑπεδαυλίσθη ὑπό τῶν κάτωθι τυχαίων περιστατικῶν:

1) Τήν φράσιν ἀνακρινομένου αἰχμαλώτου Γερμανοῦ Λοχαγοῦ Διοικητοῦ Τάγματος τοῦ 8ου Συντάγματος τῶν Ἔς-Ἔς Πολιτσάι Θωρακισμένων Γρεναδιέρων: «Ἀπό δυό μηνῶν (δηλαδή ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τό ΙΙΙ Γραφεῖον ὁ γράφων), κάτι ἄλλαξε στούς ἀντάρτες. Ἄρχισαν νά γίνονται ἐνοχλητικοί στή Γερμανική Δ/ση. Σύντομα πρέπει νά περιμένετε ὅτι θά ἀνεβοῦμε στά βουνά γιά νά σᾶς ξαναφέρουμε στήν παλιά κατάσταση». Τῆς ὁποίας τό περιεχόμενον ἡρμήνευσεν ἐγωιστικῶς.

2) Τήν φράσιν τοῦ σ. Ἡλία Τσιριμώκου, μεθ' οὗ συνηντήθη εἰς τόν προθάλαμον τοῦ σ. Ἰωαννίδη. «Τί περιμένεις γιά νά τά πεῖς στό Γιάννη. Μπορεῖ νά τά λές καί μπορεῖ νά 'ναι σωστά. Ἐγώ τουλάχιστον, ὅταν μοῦ τά λέν, τά δέχομαι. Ἀλλά δέν θά κάνεις τίποτε γιατί οἱ δικοί σου δέν σ' ἀκοῦν καί δέν θά σ' ἀκούσουν. Ἄκου μένα, ἄλλος ἀέρας φυσάει». Τῆς ὁποίας τό περιεχόμενον ἡρμήνευσεν ἐγωιστικῶς, χωρίς νά γνωρίζη τί πράγματι, περί τῶν ἀπόψεών του ὁ συναγ. Τσιριμῶκος ἐγνώριζεν καί πῶς τό ἔμαθεν.

Καί εἰς ὑποδείξεις συγγενικῶν του καί φιλικῶν προσώπων (συζύγου, ἀδελφοῦ, Παπασταματιάδη) ὅτι δέν εἶναι σωστό νά τ' ἀφήση στή μέση.

Δ) *Ἡ πρός μείωσίν της προσπάθεια, ἡ κατά μέγα μέρος ματαιουμένη ὑπό τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου*

Μένων εἰς τό ΙΙΙ Γραφεῖον τοῦ Γ.Σ., ἔταξεν αὐτός εἰς ἑαυτόν ἀποστολήν νά προσπαθήση, κατά τό μέτρον τοῦ δυνατοῦ, νά μειώση τήν τακτικήν ἀδυναμίαν τοῦ ΕΛΑΣ, ἐν γνώσει του πλέον ὅτι εἰς τήν τοιαύτην προσπάθειαν θά εὑρίσκη:

Ἀντιτασσομένους μέν: 1) Τούς Βρετανούς πράκτορες τῆς Συμμ. Στρατ. Ἀποστολῆς. 2) Τήν Γραμματεία Στρατιωτικῶν καί δι' αὐτῆς τόν σ. Γ. Σιάντον.

Συμπαραστάτας δέ: 1) Τόν διευθυντήν τοῦ Ι Γραφείου, σ. Ἀντ/χην Μπαροῦτσον. 2) Τόν Ἐπιτελάρχην,σ.Συν/χην Παπασταματιάδην. 3) Καί μέχρις ἑνός ὁρίου (ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου) τόν ὑποστράτηγον Σαράφην.

α) Κατά τά μέσα Ἰουνίου [1944], ἐκλήθη ὁ γράφων ὑπό τοῦ Γ. Σιάντου εἰς Βίνιανην, ὅπου εἰς σύσκεψιν,εἰς ἥν παρευρίσκοντο ὁ σ. Ἰωαννίδης καί ἴσως καί ἄλλα μέλη τῆς Γραμματείαςτοῦ Π.Γ. τά ὁποία δέν ἐνθυμεῖται, συνεζητήθη τό ζήτημα τῆς μάχης τῆς ἐσοδείας. Ἤτοι:

1) Ὁ τρόπος, καθ' ὅν θάἐξησφαλίζετο, ὑπό τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ, ἡ παραγωγή τῶν πεδινῶν περιοχῶν τῆς χώρας νά παραμείνη εἰς χείρας τῶν παραγωγῶν, παρακωλυομένης τῆς ὑπό τῶνΓερμανικῶν ἀρχῶν καί τῆς Κυβερνήσεως Κουίσλιγκ [συγκεντρώσεώς της].

2) Ὁ τρόπος τῆς πρός τάς ὀρεινάς βάσεις διοχετεύσεως τοῦ ποσοστοῦ τῆς παραγωγῆς, τῶν ὑπό τύπον ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς φορολογουμένων ὑπό τῆς ΠΕΕΑ, διά τήν μέχρι τῆς ἑπομένης ἐσοδείας διατροφήν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ.

Κατά τήν συζήτησιν, ὁ γράφων, ἐρωτηθείς ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου (καίτοι μή εἰδικός εἰς τά ζητήματα Ἐπιμελητείας), ἐπρότεινε τήν κάθοδον πρός τάς πεδινάς ἤ ἡμιπεδινάς περιοχάς, τάς ἐγγύς τῶν ἐλευθέρων περιοχῶν κειμένας, τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς δυνάμεως τοῦ ΕΛΑΣ μετά ἀναλόγων κτηνῶν, διά τήν ἄμεσον διοχέτευσιν πρός τάς ὀρεινάς βάσεις τοῦ συνόλου τῆς παραγωγῆς τῶν περιοχῶν τούτων καί τήν ἀπόδοσιν εἰς τούς κατοίκους τῶν περιοχῶν τούτων τοῦ ἐπιταχθησομένου ἐπί πλέον τῆς ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς ποσοῦ τῆς παραγωγῆς των, ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῆς ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς τῶν ἄλλων περιοχῶν, μερίμνη τῆς ΕΤΑ καί τῶν ὀργανώσεων τοῦ ΕΑΜ.

Ὅταν ὅμως ὁ σ. Γ. Σιάντος ἀντέταξε εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος ἐνεργείας θά εἶχεν δυσμενῆ πολιτικήν ἐπίδρασιν, ἐδέχθη τόν ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου προταθέντα τρόπον βραδείας, μερίμνη τῶν ὀργανώσεων τοῦ ΕΑΜ καί τῆς ΕΤΑ, διοχετεύσεως μέ τήν παρατήρησιν ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ πρέπει νά καταβάλη κάθε προσπάθειαν, ἵνα, πρό τῆς ἐπελεύσεως τοῦ χειμῶνος (πρό τοῦ Νοεμβρίου), διοχετευθῶσι καί ἐναποθηκευθῶσι εἰς βάθος αἱ ποσότητες τῶν τροφίμων, αἱ ἀπαι-

τούμεναι διά τήν διατροφήν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ μέχρι τῆς ἑπομένης ἐσοδεί- ας, διότι μόνον οὕτω ὁ ΕΛΑΣ θά ἀπέκτα στρατηγικήν καί τακτικήν ἀνεξαρτησίαν ἀπό τῆς ἀπόψεως τοῦ ἐφοδιασμοῦ του εἰς τρόφιμα.

Καί δεχθείς τόν τρόπον τοῦτον, συνέταξεν, συμφώνως πρός αὐτόν, τήν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 1050 διαταγήν τοῦ Γ.Σ.* (σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου), ἥτις πιστεύει ὁ γράφων ὅτι ἐξησφάλισε: 1) Τήν παραγωγήν ἀπό τῆς κα- τοχικῆς συγκεντρώσεως. 2) Τήν εἴσπραξιν τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς. 3) Τήν ἀσφαλῆ διοχέτευσιν πρός τάς ἐλευθέρας περιοχάς.

Ὅμως, φαίνεται ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ δέν ἔδωσε τάς ἀναγκαίας διατα- γάς της διά τήν ταχεῖαν διοχέτευσιν τῶν τροφίμων. Μέ ἀποτέλεσμα, μετά τόν Νο- έμβριον 1944, νά μήν ὑπάρχωσι τρόφιμα εἰς τάς ὀρεινάς περιοχάς καί νά καθίστα- ται προβληματική ἡ μετά τήν ἀνακωχήν τῆς 11-1-45 ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπρα- ξιῶν καί μέ ἐνδεχόμενον ἀποτέλεσμα, ἄν παρετείνετο ἡ γερμανική κατοχή, μεγα- λυτέραν πτῶσιν τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ τοῦ ΕΛΑΣ ἐκ τῆς πείνης.

Ὁ γράφων πιστεύει ὅτι τά ἐκ τῆς ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς τρόφιμα κατεσπατα- λήθησαν διά προσωπικάς ἀνάγκας τῶν ὑπό τῶν ἐν τῇ πεδινῇ περιοχῇ στελεχῶν τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων καί τῆς ΕΤΑ. Ἄλλο δέ ζήτημα ἀπετέλεσεν τό ὅτι τά κυριευθέντα εἰς τρόφιμα λάφυρα ἐπήρκεσαν εἰς τήν ἐν ταῖς πεδιναῖς περιοχαῖς μέ- χρι τοῦ Μαρτίου 1945 διατροφήν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ.

β) Εἰς τάς ἀρχάς Ἰουνίου, ὁ γράφων ἐκλήθη ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη εἰς τό γραφεῖον του, ὅπου, παρευρισκομένων τῶν Συν/χου Παπασταματιάδη καί Ἀντισ/χου Μπαρούτσου, τοῦ ἀνεκοινώθη τό περιεχόμενον ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ. πρός τήν Γραμματείαν τῶν Στρατιωτικῶν, συνταχθείσης ὑπό τοῦ Ι Γραφείου, ἐν ᾗ ἀνεφέροντο κατά εἶδος ὅπλου αἱ ὑπάρχουσαι συνολικαί ποσότητες πυρομαχικῶν. Καί τοῦ ἐδόθη ἐντολή νά συντάξῃ ἀναφοράν τοῦ Γ.Σ. πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν, ἁρμοδιότητος τοῦ Γραφείου του, ἐν ᾗ νά ἐκθέσῃ τάς ἀπό ἀπόψεως πολεμικῆς δράσεως δυνατότητας τοῦ ΕΛΑΣ μέ τόσον μικράς ποσότητας πυρομα- χικῶν (πολύ μικροτέρας τοῦ ὁρίου ἀσφαλείας τῶν μονάδων, π.χ. 40 φυσίγγια κα- τά ὅπλον, 200 φυσίγγια κατά ὁπλοπολυβόλον κ.τ.λ.).

Ὁ γράφων, κατόπιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, συνέταξε τήν ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 1013/8-6- 44 ἀναφοράν τοῦ Γ.Σ. πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν (τό σχέδιόν της σώζε-

* Ακριβέστερα, πρόκειται για την υπ' αριθ. ΕΠΕ 1018/10-6-44 «Ειδική Διαταγή επι- χειρήσεων», όπως προκύπτει από τα αρχειακά υλικά. Σε ελάχιστες περιπτώσεις, οι αριθ- μοί των διαταγών ή οι ημερομηνίες, που παραθέτει ο Θ. Μ., παρουσιάζουν μικρές ανακρί- βειες, που οφείλονται σε εκ παραδρομής λάθη είτε του ίδιου, είτε της δακτυλογράφησης.

ται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου καί ἀντίγραφόν της εἰς τό ἀτομικόν ἀρχεῖον τοῦ γράφοντος), ὑπό τόν τίτλον: «Περί τῶν δυνατῶν, μέ τάς ὑπαρχούσας σήμερον ποσότητας πυρομαχικῶν, στρατηγικῶν καί τακτικῶν ἐπιδιώξεων ὑμῶν καί τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐκλεγῇ ὑπό τῆς ὑπευθύνου πολιτικῆς ἐξουσίας μία τούτων μέ ὅλα τά ἐκ ταύτης πλεονεκτήματα καί μειονεκτήματα τακτικά, στρατηγικά, πολιτικά». Ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἀνέλυε τάς τρεῖς δυνατάς ἐπιδιώξεις, τά πλεονεκτήματα καί μειονεκτήματα ἑκάστης καί τήν κατά τήν γνώμην τοῦ Γ.Σ. προτιμητέαν ταύτην.

Ὅμως, ἡ εἰς τάς ἀναφοράς ταύτας (Ι καί ΙΙΙ Γραφείου) ἀπάντησις τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν (σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου) περιορίσθη εἰς τήν φράσιν: «Μήν ἐπηρεάζεσθε ἀπό τό αἰώνιον ζήτημα τῶν πυρομαχικῶν, ἡ αὐτοθυσία, ὁ ἡρωισμός ἀποτελοῦσι ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς ἐπιτυχίας, κ.τ.λ.», χωρίς ν' ἀναφέρῃ οὐδέν τό συγκεκριμένον: 1) Ἐάν γνωρίζει καί ὑποδεικνύει ἄλλην τετάρτην δυνατήν ἐπιδίωξιν καί ποίαν συγκεκριμένως. 2) Ἐάν προτιμᾶ καί ποίαν ἐκ τῶν ὑποδεικνυομένων ὡς δυνατῶν ἐπιδιώξεων.

Ἡ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης εἰς τά μέλη τῆς διευθύνσεως τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Γ.Σ. ἐντύπωσις θεωρεῖται περιττόν νά σχολιασθῇ ἐνταῦθα ὡς αὐτονόητος.

γ) Κατά τά τέλη Ἰουλίου 1944 εἰς τόν γράφοντα ἐνεχειρίσθη ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη διαταγή τῆς Γραμμ. Στρατιωτικῶν, ἐντελλομένη τήν ἄμεσον ἐξάλειψιν τοῦ καρκινώματος τοῦ ΕΔΕΣ (ἀντίγραφόν της σώζεται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου) μέ τήν ἐντολήν νά συντάξῃ τό σχετικόν σχέδιον ἐνεργείας.

Ὁ γράφων, συντάξας τό σχέδιον ἐνεργείας (Η/Σ) καί σχεδιάγραμμα ὑπό κλίμακα 1/500.000, ἐνεχείρησε σχετικόν σημείωμα τοῦ ΙΙΙ Γραφείου τῆς 27-7-44 (σώζεται εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον) πρός τόν ἐπιτελάρχην καί στρατιωτικόν ἀρχηγόν πρός ἔγκρισιν.

Μετά τήν ὁμόφωνον ἔγκρισιν τοῦ σημειώματος, ὑπέβαλε εἰς τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν (ἀνυπομονοῦσαν διά τήν μή ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπό τήν Α.Π. 388/2-8-44 διαταγήν της) τήν βάσει τούτου συνταχθεῖσαν ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 1118/3-8-44 ἀναφοράν τοῦ Γ.Σ. πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν (ἀμφότεραι σώζονται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου)*. Ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεφέρετο ὅτι:

* Αν και ο Θ. Μ. διαβεβαιώνει ότι αυτά τοποθετήθηκαν στο αρχείο, τώρα δεν εντοπίσθηκαν στα αρχειακά υλικά, ούτε η Διαταγή της Γραμματείας Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ, ούτε η σχετική αναφορά του ΓΣ του ΕΛΑΣ. Η έρευνα θα μπορούσε να συνεχισθεί στα Αρχεία του ΚΚΕ, όταν θα επιτραπεί η πρόσβαση μελετητών σε αυτά.

1) Κατά τάς πληροφορίας τοῦ ΙΙ Γραφείου τοῦ Γ.Σ., ἡ δύναμις σισσιτούντω[ν] τοῦ ΕΔΕΣ ἀνήρχετο εἰς 3.700-4.500 ἄνδρας καί ἡ παρατακτή του δύναμις εἰ[ς] 2.500-3.000 ἄνδρας.

2) Κατά τήν κρίσιν τοῦ ΙΙΙ Γραφείου, διά νά ἐπιτευχθῇ ταχύ ἀποφασιστικό[ν] ἀποτέλεσμα κατά τοῦ ΕΔΕΣ, θά ἔδει νά ἐπισυσσωρευθῇ κατ' αὐτοῦ δύναμις συσσιτούντων 9.200 ἀνδρῶν καί παρατακτή 5.600 ἀνδρῶν.

3) Ἡ περί τόν ΕΔΕΣ ἤδη ὑπάρχουσα δύναμις τῆς 8ης Μ. ἀνήρχετο εἰς* ποσοῦ περίπου τοιαύτης λαμβανομένης ἐξ ἄλλων περιοχῶν.

4) Πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς προωθήσεως πρός τήν περιοχήν ΕΔΕΣ ἐφεδρικῶν δυνάμεων, θά ἔδει νά προωθηθῶσι πρός ταύτην ἐπαρκῆ, διά τήν συντήρησίν των ἐπί εἰκοσαήμερον, τρόφιμα.

5) Κατά τήν διάρκειαν τῆς προωθήσεως τῶν τροφίμων, θά ἐγίνοντο αἱ ἀναγκαῖαι ἐντός τῆς περιοχῆς των ἀναδιατάξεις τῶν Μονάδων, αἱ δυνάμεναι νά καταστήσωσι διαθέσιμον τόν ἀπαιτούμενον διά τήν ἐπισυσσώρευσιν ἀριθμόν ἐφεδρικῶν δυνάμεων.

6) Διά νά ἐπιτευχθῇ ἀποφασιστικόν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἀποτέλεσμα, θά ἔδει ἡ ἐπιτιθεμένη δύναμις τοῦ ΕΛΑΣ (τό 1/4 τῆς ὅλης δυνάμεώς του καί τό 1/3 τῆς ἐπί τοῦ κορμοῦ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τοιαύτης) νά ὑπερβῇ τήν ὁδό Ἄρτης-Ἰωαννίνων, προωθουμένη εἰς τήν Δ. [δυτικῶς] ταύτης κυρίαν ὀρεινήν βάσιν τοῦ ΕΔΕΣ, Λάκκα-Σούλι.

7) Εἰς τήν περίπτωσιν προωθήσεως εἰς τήν περιοχήν Λάκκα-Σούλι ὑπῆρχεν κίνδυνος τό ἐν Ἰωαννίνοις ἑδρεῦον 22ον Γερμανικόν Σ.Σ. ὑπό τόν ὑποστράτηγον Λάνς νά ἐπέμβη εἰς τόν ἀγώνα ὑπέρ τοῦ ΕΔΕΣ καί νά ἀποκόψῃ ἀπό τῆς κυρίας βάσεως τῆς Ν. Πίνδου τήν προωθησομένην δύναμιν.

8) Τό Γ.Σ., διά νά ἐκδώσῃ διαταγήν προωθήσεως πρός Λάκκα-Σούλι, θά ἔδει νά ἔχει εἰδικήν γραπτήν διαταγήν τῆς Γραμματείας, ἐντελλομένην τήν προώθησιν, παρά τόν ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Γερμανῶν κίνδυνον ἀποκοπῆς κ.τ.λ.

9) Εἰς τήν περίπτωσιν προωθήσεως μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Ἄρτης ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐπίτευξις ἀποφασιστικοῦ ἀποτελέσματος, διότι, ἥμισυ μέν τῆς δυνάμεως τοῦ ΕΔΕΣ ἐστάθμευσεν ἤδη Δ. [δυτικῶς] τῆς ὁδοῦ, τό δέ Α. [ἀνατολικῶς] ταύτης σταθμεῦον ἥμισυ εὐκόλως τῇ ἀνοχῇ τῶν Γερμανῶν θά ἠδύνατο νά διαρρεύσῃ ἐκ τοῦ Ἀράχθου εἰς Λάκκα-Σούλι.

Συγχρόνως μέ τήν πρός τήν Γραμματείαν Στρατιωτικῶν ἀναφοράν, ἐξεδόθησαν αἱ ἀναγκαῖαι διαταγαί διά τήν προώθησιν τῶν τροφίμων καί τήν ἀναδιάταξιν τῶν Μονάδων.

---

* Έχουν, προφανώς, παραλειφθεί κάποιες λέξεις. (Μάλλον, λάθος δακτυλογράφησης).

Παραδόξως, ὁ ὑποστράτηγος Μάντακας, ἀντί νά ἐκδώσῃ τήν διαταγήν προωθήσεως πρός Λάκκα-Σούλι ἤ νά διατάξῃ τήν ἀναβολήν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐγκαταλείψας τά πρός ἐξάλειψιν καρκινώματα, ἤρχισεν νά ὁμιλῇ περί καταλήψεως τῆς ἐξεχούσης Κράψης-Γοτίτσης κ.τ.λ., εἰς ἀντίποινα τῆς ὑπό τοῦ ΕΔΕΣ καταλήψεως τῆς περιοχῆς τοῦ 24ου Σ.Π., ἥτις δέν ἐπραγματοποιήθη λόγῳ τῶν ἐπακολουθησασῶν μεγάλων ἐν τῇ Μ. [μέσῃ] Πίνδῳ ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων Κρόυτσοτερ.

δ) Κατά τάς ἐπιχειρήσεις Κρόυτσοτερ, ἀπουσιάζοντος τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη εἰς Μακεδονίαν καί μή ἀντικατασταθέντος ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα κατά τό σύνηθες, αἱ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μέ διαταγάς τοῦ ἐπιτελάρχου Συν/χου Παπασταματιάδη ἐκδιδομένας κατά διαταγήν.

Ἐπικρατούσης ἀπολύτου συμπτώσεως γνωμῶν ἐπιτελάρχου καί διευθυντοῦ ΙΙΙ Γραφείου, παρά τό ὅτι ὁ τελευταῖος ἦτο ἀηδιασμένος ἀπό τήν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἀναφερομένην χαφιεδικήν παρακολούθησίν του κ.τ.λ.*, δέν θά ἀνεγράφοντο ἐνταῦθα τά κατά τάς ἐπιχειρήσεις ταύτας [συμβάντα], ἐάν δέν ἐσημειοῦντο αἱ κάτωθι παρεμβάσεις:

1) Τοῦ Γραμματέως Στρατιωτικῶν Μάντακα, ἀποστείλαντος εἰς τό Γ.Σ. τήν ἑσπέραν τῆς 9-8-44, καθ' ἥν ἐλήφθη ἡ πληροφορία τῆς εἰσόδου γερμανικῆς φάλαγγος εἰς Καρπενήσιον, διαταγήν ἐμπεποτισμένην ἀπό πνεῦμα μεγάλης ἀπαισιοδοξίας.

2) Τοῦ ἰδίου, ἀποστείλαντος εἰς Γ.Σ. τήν 12-8-44, καθ' ἥν ἐγένετο ἐμφανής ἡ ἔναρξις ἀποχωρήσεως τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων, σημείωμα ἐμπεποτισμένον ἀπό πνεῦμα ὑπερβαινούσης κατά πολύ τήν πραγματικότητα αἰσιοδοξίας.

3) Τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα καί τοῦ σ. Γ. Σιάντου, ἐλθόντων εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. ἐν Βλάσι μετά τήν ἔναρξιν τῆς διαταχθείσης ὑπό τοῦ Γ.Σ. ἀντεπιθέσεως τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ τήν 14-8-44 (ἥτις λόγῳ τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας των μετεβλήθη εἰς ἐν ἐπαφῇ παρακολούθησιν γερμανικῶν φαλάγγων) καί βάσει τῆς πληροφορίας ὅτι εἰς Καρδίτσαν ἀφίχθησαν 700 Γερμανοί, ζητούντων ὅπως τό Γ.Σ. διατάξῃ τήν διάθεσιν μέρους τῶν ἐπί τῆς ὁδοῦ Καρπενησίου-Λαμίας δρωσῶν δυνάμεων, πρός ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης προωθήσεως πρός Νευρούπολιν ἤ Μολόχαν τῆς εἰς Καρδίτσαν ἀφιχθείσης γερμανικῆς δυνάμεως. Καί ἐπιμενόντων εἰς τήν γνώμην των, παρά τό ὅτι τοῖς προεβλήθη, ἀφ' ἑνός, ἡ ἐπάρκεια τῶν ἤδη ἐπί τῶν κατευθύνσεων Νευρουπόλεως καί Μολόχας σταθμευουσῶν δυνάμεων τῆς Ιης Μ.

---

* Εννοεί, κυρίως, όσα προηγούμενα έχει αφηγηθεί για τη Συνδιάσκεψη στα Κούτσαινα, την «ανάκρισή» του από την ηγεσία, στη Βίνιανη κ.λπ. Θα μπορούσαν να του αντιπαρατεθούν και όσα, επίσης ο ίδιος, αφηγείται για τις ιδιαίτερες συναντήσεις του με τον Ιωαννίδη, τις προς αυτόν καταγγελίες κατά του Σιάντου κ.λπ.

(1.000 ἀνδρῶν τοῦ I/38 Σ.Π.) καί τοῦ συγκροτήματος Ὀπουντίου (350 ἀνδρῶ I/52 τάγματος) καί, ἀφ' ἑτέρου, τό ἐπικίνδυνον τῆς ἀποσύρσεως τμημάτων ἐκ τῆ κατευθύνσεως Καρπενησίου-Λαμίας πρό τῆς εἰς Ζηλευτόν-Καστρί ἀποσύρσεω τῶν γερμανικῶν φαλάγγων.

Ἐκ τῶν ὁποίων παρεμβάσεων, ἡ μέν πρώτη καί δευτέρα ἐξουδετερώθησαν ὑπ τοῦ γράφοντος (ἐτέθησαν εἰς τό ἀρχεῖον χωρίς νά ληφθῶσι ὑπ' ὄψιν) ἄνευ ἄλλη τινός συνεπείας, ἡ δέ τρίτη μετετράπη εἰς τετράωρον περίπου διαπληκτισμόν με ταξύ τῶν ὑπευθύνων διευθυνόντων τάς ἐπιχειρήσεις καί τῶν παρεμβάντων, μ ἀποτέλεσμα, κατά τό τετράωρον τοῦτο, νά μήν ἐκδίδωνται αἱ ἀναγκαιοῦσαι ἐπεί γουσαι διαταγαί πρός τά τμήματα.

Κατά τόν διαπληκτισμόν τοῦτον, ἐλέχθησαν καί αἱ ἑξῆς φράσεις:

1) Ὑπό τοῦ ἐπιτελάρχου: «Ἐφ' ὅσον ἐγώ ὑπευθύνως ὑπογράφω τάς διαταγάς θά συντάσσωνται αὗται ὑπ' εὐθύνην μου ὅπως ἐγώ καί τό Ἐπιτελεῖον πιστεύομε ὅτι εἶναι ὀρθόν. Ἐάν διαφωνεῖτε, δύνασθε νά ἀναλάβητε σεῖς (Μάντακας) τή ὑπεύθυνον Δ/σιν καί νά ἐκδώσητε τάς διαταγάς τάς ὁποίας σεῖς νομίζετε ὡ ὀρθάς».

2) Ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα: «Ἐγώ δέν πρόκειται ν' ἀναλάβω τή Δ/σιν, ἀλλά νομίζω ὅτι πρέπει νά λάβητε ὑπ' ὄψιν σας τόν ὑποδεικνυόμενον κίν δυνον».

3) Ὑπό τοῦ γράφοντος: «Ἐφ' ὅσον εἶμαι ὁ ὑπεύθυνος διευθυντής τοῦ Γραφεί ου ἐπιχειρήσεων, αἱ ἐπιχειρήσεις θά διεξάγωνται καθ' ὅν τρόπον κρίνω ὀρθόν Ἐάν ὁ τρόπος αὐτός δέν σᾶς ἱκανοποιεῖ ἀντικαταστήσατε με. Ἐάν δέν πρόκειτα νά μέ ἀντικαταστήσετε, μή μέ ἐκνευρίζετε διά νά δύναμαι ἐν ἠρεμίᾳ νά συντάξω τάς διαταγάς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε ἤδη νά εἶχον ἀποσταλεῖ εἰς τάς μονάδα πρό δύο ὡρῶν».

4) Ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου: «Πάνω στή μάχη θές, Ἕκτορα, νά φύγης. Ἐδῶ συμ βαίνει κάτι τό περίεργον. Ἔρχεται ἕνας στρατηγός, πού εἶναι καί Γραμματέα Στρατιωτικῶν, καί ὁ Γραμματέας τοῦ Κόμματος καί σεῖς τούς διώχνετε. Ἀντιδρα στικοί ἀξιωματικοί (προφανῶς ὁ Ἀντισ/χης Βασιλᾶς) μέ ἄκουαν σέ ὅ,τι τούς ἔλε γα. Ἐσεῖς θυμώνετε γιατί ἤρθαμε. Γιατί, μήπως γιατί εἶσθε κομματικά μέλη;».

5) Ὑπό τοῦ γράφοντος: «Ἀκριβῶς γιατί εἴμαστε καί ἀκριβῶς γιατί ἀπευθυνό μαστε στόν Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ, γι' αὐτό ζητᾶμε νά γίνει ὅ,τι πρέπει καί ὄχι να εὐχαριστοῦμε πρόσωπα».

6) Ὑπό τοῦ ἐπιτελάρχου: «Ἡ παρουσία σας μᾶς εἶναι εὐχάριστος καί εὐπρόσ δεκτος, ἀλλά στήν ὑπεύθυνη δουλειά μας δέν πρέπει νά ἀναμιγνύεται κανείς κα ἀνεύθυνα».

Ἐπί τῶν ὁποίων, ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης δύναται νά σκεφθῇ καί νά ἐξα γάγη τά ὅσα νομίζει συμπεράσματα.

Ἐνταῦθα ὑποσημειοῦται:

1) Ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν εἰς Καρδίτσαν μετακινηθέντων Γερμανῶν ἦτο ὑπερεξογκωμένος (ὅπως συνήθως οἱ ἀριθμοί τῶν πληροφοριῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων) καί ἐπρόκειτο κατά ἀπογευματινήν πληροφορίαν τοῦ I/38 Σ.Π. περί 300 Γερμανῶν τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν.

2) Ὅτι ὁ Γενικός Διευθυντής τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν ὑποστράτηγος Τσαμᾶκος ἐξέδωκεν πρό τῆς ἀφίξεως εἰς Γ.Σ. τῶν Μάντακα-Σιάντου διαταγήν συγκεντρώσεως ἐκ τῆς περιοχῆς 500 κτηνῶν διά τήν μετακίνησιν τῆς Π.Ε.Ε.Α. ἐκ τῶν Πετριλίων ἐπί τῇ προβλέψει προωθήσεως τῶν ἐν Καρδίτσῃ Γερμανῶν πρός Πετρίλια.

3) Ὅτι ὁ ὑποστράτηγος Ματσούκας, Δ/τής τοῦ συγκροτήματος Ὀπουντίου, διέταξεν αὐθαιρέτως τήν ἀπόσυρσιν λόχου τῆς Σχολῆς Ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, δρῶντος εἰς τό ὕψος τῆς Μακρακώμης, πρός τήν κατεύθυνσιν τῶν Γιαννουσέϊκων ἐπί τῇ προόψει προωθήσεως τῶν ἐν Καδίτσῃ Γερμανῶν πρός Ρεντίνην ὅπου ἔμεν ἡ οἰκογένειά του.

4) Ὅτι ἡ Ιη Μ. ἐντός 12-15 ὡρῶν (δηλαδή πρίν οἱ Γερμανοί ὑπερβῶσι τά Ν.[νοτίως] τῆς Καρδίτσης ὀρεινά κράσπεδα) ἠδύνατο νά ἐνισχύσῃ τό I/38 Σύνταγμα τῆς δυνάμεως 450 ἀνδρῶν.

ε) Κατά τάς ἀρχάς Σεπτεμβρίου, ὅπως ἀνεφέρθη ἤδη, συνετάχθησαν αἱ ὑπ' ἀριθ. 4 καί 5 Γενικαί ὁδηγίαι τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν πρός τό Γ.Σ. καί αἱ ὑπ' ἀριθ. 10 Γενικαί ὁδηγίαι τοῦ Γ.Σ. πρός τάς Μ. Μονάδας του. (Σχέδιά των σώζονται εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ Γ.Σ. Ἀντίγραφον τῶν ὑπ' ἀριθ. 10 Γενικῶν Ὁδηγιῶν ὑπάρχει μεταξύ τῶν προσφάτως παραδοθέντων ὑπό τοῦ γράφοντος ἀρχείων καί εἰς τόν ὑποφάκελλον, Ἀλληλογραφία Γ.Σ., ἀφορῶσα τάς κατά τά Δεκεμβριανά ἐπιχειρήσεις)*.

Τά κατά ταύτας δέν θά ἐσημειοῦντο ἐνταῦθα, ἐάν δέν παρουσίαζον τά ἑξῆς περίεργα χαρακτηριστικά:

1) Αἱ ὁδηγίαι τῆς Γραμματείας Στρατιωτικῶν προέβλεπον ἀποκοπήν τῶν ἐν τῇ Ν.Α. Εὐρώπῃ γερμανικῶν στρατευμάτων κατόπιν ραγδαίας προωθήσεως τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων διά τοῦ μέσου Δουνάβεως πρός δυσμάς καί τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν τοιούτων τῆς Ἰταλίας, ἀποβιβαζομένων εἰς τά βόρεια Δαλματικά παράλια,

* Για τα έγγραφα αυτά έχω αναφερθεί προηγούμενα. Η πληροφορία που προσθέτει εδώ για το αντίγραφο των υπ' αριθ. 10 Γενικών Οδηγιών, ότι, δηλαδή, παραδόθηκε το 1946, ενισχύει τη σκέψη πως πρέπει να βρίσκεται στα Αρχεία του ΚΚΕ. Πάντως, η ανεύρεσή τους θα προσφέρει σίγουρα στοιχεία στους με στρατιωτικές γνώσεις ιστορικούς, ώστε να εκφέρουν έγκυρη γνώμη για τις διαφορετικές εκτιμήσεις τους.

πρός ἀνατολάς, μέ πιθανοτάτην συνέπειαν τήν ὑπό τοῦ ΕΛΑΣ αἰχμαλώτισιν τοῦ πλείστου μέρους τῆς στρατιᾶς Ε (10 Γερμανικαί Μεραρχίαι ὑπό τόν στρατηγόν τῆς Ἀεροπορίας Λαίρ), ὅταν, ἀποσυρομένη, θά ἔφθανεν εἰς τό ὕψος τῆς Θεσσαλίας.

2) Αἱ Γεν. Ὁδηγίαι τοῦ Γ.Σ. ἀντιθέτως προέβλεπον ἀποχώρησιν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων πρωτοβουλίᾳ τῆς Γερμανικῆς Δ/σεως (ὁμάδος Στρατιῶν Βάιζ) κατά τήν διάρκειαν τοῦ περί τόν μέσον Δούναβιν ἐπί τινα χρόνον ταλαντευομένου ἀγῶνος καί τή δυνατότητα μόνον ἁρπαγῆς τμημάτων ὀπισθοφυλακῶν τινῶν (μή ἐπιτευχθείσης οὔτε αὐτῆς ἐν τῇ πραγματικότητι, λόγω τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ), πυροβόλων, ἀποθηκῶν πυρομαχικῶν καί ἐφοδίων (ἐπιτευχθείσης, κατά τό πλεῖστον, λόγω τῆς ἐσπευσμένης ἀποχωρήσεως ἐνίων γερμανικῶν ὀπισθοφυλακῶν, τῆς ταχείας προωθήσεως ἐνίων τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ – Ιη Μ. καί ταξιαρχία Ἱππικοῦ – καί τοῦ ὅτι ἔνιοι Γερμανοί Δ/ταί, ὅπως τῆς Λαμίας, ἀπέφυγον νά ἀνατινάξωσι τάς ἀποθήκας τροφίμων καί παρέδωσαν ταύτας εἰς τόν Ἐρυθρόν Σταυρόν ἵνα διανείμῃ τό περιεχόμενόν τους εἰς τούς κατοίκους τῆς περιοχῆς).

3) Αἱ τόσον ἀντίθετον προοπτικήν πρός τήν τοιαύτην τῆς Γραμμ[ατείας] Στρατιωτικῶν ἔχουσαι Γενικαί Ὁδηγίαι τοῦ Γ.Σ., κοινοποιηθεῖσαι εἰς τήν πρώτην, περιέργως δέν προεκάλεσαν οὐδεμίαν ἀντίθεσιν ἤ παρατήρησιν τινά, ἀλλά ἐγένοντο ἀποδεκταί ὡς ἐάν ἦσαν συντεταγμέναι συμφώνως πρός τάς ὁδηγίας της.

4) Αἱ Γενικαί Ὁδηγίαι 10 τοῦ Γ.Σ. διήρθρουν τήν μετά τήν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τά περί ἀστικά κέντρα στάθμευσιν τῶν τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε: Ἡ Ο.Μ.Μ. νά ἔχῃ προσανατολισμένον τό μεῖζον μέρος τῆς δυνάμεώς της πρός Θεσσαλονίκην (6η Μ. Στρυμόνος προσανατολισμένη πρός Θεσσαλονίκην, Χ Μ. καί ΙΧ Μ. Δ. Ἀξιοῦ προσανατολισμέναι πρός Ἀξιόν καί εἰς τό μέσον Ἀλιάκμονα). Ἡ Ο.Μ.Σ. νά ἔχῃ προσανατολισμένον τό μεῖζον μέρος τῆς δυνάμεώς της πρός Ἀθήνας (ΙΙ Μ. ἀπό Ἐλευσῖνος μέχρι Θηβῶν – ΧΙΙΙ Μ. ἀπό Λειβαδιᾶς μέχρι Λαμίας). Ἡ ΙΙΙ Μ. νά ἔχῃ προσανατολισμένον τό μεῖζον μέρος τῆς δυνάμεώς της πρός τόν Ἰσθμόν τῆς Κορίνθου (8η Ταξιαρχία περί τόν Ἰσθμόν – 11ον Σ.Π. περί τόν Ἀχλαδόκαμπον, 9η Ταξιαρχία περί Τρίπολιν καί νοτίως). Ἡ 8η Μ. νά σταθμεύσῃ περί τήν διάταξιν τοῦ ΕΔΕΣ ἐν Ἠπείρῳ. Καί αἱ Ι Μ., Ταξιαρχία Ἱππικοῦ καί Σχολή Ἐφέδρων ἀξιωματικῶν νά σταθμεύσωσι ἐν τῇ Ἀ. Θεσσαλίᾳ κυρίως ὡς ἐφεδρεία τοῦ Γ.Σ.

5) Ὁ ἀνωτέρω προσανατολισμός τῆς διαρθρώσεως τῶν σταθμευουσῶν Μονάδων καί γνωστός ἦτο ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου καί ἐνεκρίθη ὑπ' αὐτοῦ.

6) Ἐκ σποραδικῶν πληροφοριῶν καί ἐγγράφων, ἀφικνουμένων εἰς τό Γ.Σ., καί τῶν ὅσων ὁ γράφων ἔμαθε μετά τήν Βάρκιζαν, γνωρίζει ὅτι, μετά τήν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησίν του, πρωτοβουλίᾳ, πιθανότατα, τῶν σ. Μπαρτζιώτα, Κωτσάκη, Πυριόχου, ἡ δύναμις τοῦ Α' Σ.Σ. ἔπαυσε νά ἀποτελῇ σύνολον ὁμοιομόρφων Μονά–

δων. Καί μέρος μέν τῆς δυνάμεώς του, μή ὑπερβαῖνον τό 1/10 ἤ τό 1/8 αὐτῆς, μετετράπη εἰς μονίμως ἐξοπλισμένα καί δρῶντα τμήματα (Φρουραρχεῖα). Τό ὑπόλοιπον δέ τῆς δυνάμεως μετετράπη εἰς μονίμως ἄοπλα καί ἀδρανῆ παραστρατιωτικά τμήματα. Ἡ τοιαύτη μετατροπή, κατά τήν γνώμην τοῦ γράφοντος, ὑπῆρξε βαρύ σφάλμα, διότι ναί μέν ηὔξανε τήν μαχητικότητα καί τήν συνοχήν μέρους τῆς δυνάμεως εἰς σποραδικάς μικροσυγκρούσεις, ἀλλά ὤθει πρός τήν ἀδράνειαν καί ἐξουδετέρωνε τό πλεῖστον τῆς δυνάμεως τοῦ Α′ Σ.Σ.

Μέ βέβαιον ἀποτέλεσμα, τήν ἀπότομον πτῶσιν τοῦ μαχητικοῦ ποιοῦ τοῦ ἐνόπλου τμήματος τοῦ Α′ Σ.Σ., εὐθύς ὡς τοῦτο (ὅπως κατά τά Δεκεμβριανά) θά ὑφίστατο ὁπωσδήποτε σοβαράς ἀπωλείας καί θά ἀντικαθίστα ταύτας δι' ἀνδρῶν λαμβανομένων ἐκ τοῦ ἀόπλου τμήματος. (Εἰς τήν ἐν παραδοθέντι προσφάτως ὑπό τοῦ γράφοντος ἀρχείῳ ἔκθεσιν τῆς 8ης Ταξιαρχίας ἐπί τῶν ἐπιχειρήσεών της ἐν Ἀττικῇ, τήν συνταχθεῖσαν ὑπό τῶν πολύ καλῶν ἐπαγγελματικῶς συναγ[ωνιστῶν], Ἀντισ/χου Τσικλητήρα καί Ταγμ/χου Γκουμά, ἀναγράφονται πλήρεις κριτικαί παρατηρήσεις ἐπί τῆς τοιαύτης ὀργανώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Α′ Σ.Σ. καί τῶν συνεπειῶν της.)*

* Υπάρχουν, ωστόσο, και διαφορετικές απόψεις ως προς τη συμβολή που είχε η οργάνωση των «φρουραρχείων» του ΕΛΑΣ Αθήνας στην ανάπτυξη του ένοπλου αγώνα μέσα στην πόλη. (Δες, για παράδειγμα: *Κωτσάκης*, Εισφορά, σελ. 186-191. – *Μακρής*, σελ. 71-75). Αν και το θέμα φαίνεται να έχει, κυρίως, τη στρατιωτική-πολεμική του διάσταση, νομίζω ότι δεν θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μόνον από αυτή την πλευρά, οπότε και η γνώμη στρατιωτικών ειδημόνων να διεκδικεί, αποκλειστικά, την εγκυρότητα. Σε Αθήνα-Πειραιά ο ΕΛΑΣ δεν ήταν δυνατό να αναπτυχθεί όπως ακριβώς ο ΕΛΑΣ της υπαίθρου. Και όχι μόνον, γιατί ο οπλισμός και τα άλλα εφόδια δεν θα επαρκούσαν για να κρατούνται όλες οι δυνάμεις του ως μόνιμες στρατιωτικές μονάδες. Παίρνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα στην πρωτεύουσα, θεωρώ ότι η λύση που δόθηκε, με την οργάνωση των λεγόμενων φρουραρχείων και την ανάπτυξή τους από την άνοιξη του 1944, ήταν επιτυχής. Ελπίζω ότι το συμπέρασμά μου δεν επηρεάζεται από τα προσωπικά μου βιώματα, όταν, τους τελευταίους πριν την απελευθέρωση μήνες, αναλαμβάνοντας τις ευθύνες του καπετάνιου του Λόχου Σπουδαστών, έζησα από κοντά και τις δραστηριότητες του Φρουραρχείου του. Ήταν εγκατεστημένο στου Γκύζη. Όσο πλησίαζε η απελευθέρωση, ο Σ.Δ. του Λόχου προωθούσε την έδρα του, όλο και πλησιέστερα, προς τη Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Από εκεί οργανώνονταν κι οι εξορμήσεις του (κυρίως τη νύκτα, αλλά όχι μόνον) στο κέντρο της Αθήνας, ειδικότερα Εξάρχεια-Νεάπολη και περιοχή Ανωτάτων Ιδρυμάτων (Ανωτάτη Εμπορική-Πολυτεχνείο-Πανεπιστήμιο-Μαράσλειος Ακαδημία). Πέρα, επίσης, από όσα άλλα στοιχεία θα μπορούσαν να παρατεθούν, με βάση και τις προσωπικές μου εμπειρίες (έστω και αν προέρχονται από έναν περιορισμένο χώρο, τη Σπουδάζουσα και το Λόχο της «Λόρδο Μπάιρον»), δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ο ισχυρισμός ότι η δημιουργία των «Φρουραρχείων» μείωσε το επίπεδο της μαχητικής ικανότητας στο σύνολο των δυνάμεων που διέθεσε το Α′ Σ.Σ. στις μάχες της Αθήνας, το Δεκέμβριο 1944. Κατά ένα παρόμοιο τρόπο, θα μπορούσε κανείς να αποδεχθεί και τα επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί, ότι ο ΕΛΑΣ της υπαίθρου είχε μειωμένη μαχητική απόδοση στα Δεκεμβριανά, γιατί δεν ήταν συνηθισμένος σε μάχες μέσα στην πόλη κ.λπ.

Συμπληρωματικά στοιχεῖα* διά τήν ἔκθεσιν ἐπί τῶν ἀποριῶν-ἐρωτημάτων ἐρωτηματικῶν κ.λπ. τοῦ ... τήν συνταχθεῖσαν κατ' ἐντολήν τοῦ ...*****

Συμφώνως μέ ὅσα εἰς σχετικήν συζήτησιν γενομένην τήν 7-8-46 μεταξύ Σαράφη, Παπασταματιάδη καί τοῦ γράφοντος διεβεβαίωσεν προφορικῶς ὁ πρῶτος τούς συνομιλητάς του καί εἶναι πρόθυμος νά διαβεβαιώση καί ἐγγράφως, πρέπει νά προστεθῶσι.

α) Εἰς τά κεφάλαια VIIον καί VIIIον****

1) Ὅτι ὁ σ. Τζήμας (Σαμαρινιώτης) ἀντεκατεστάθη εἰς τήν θέσιν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ΕΑΜ παρά τῷ Γ.Σ. ἀπό τόν σ. Γ. Σιάντον καί παρετηρήθη δριμύτατα κομματικῶς ὑπ' αὐτοῦ, διότι δέν ὑπέγραφε τήν συμφωνίαν ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπό τό Στρατηγεῖον Μ.Α. καί ἀντ' αὐτῆς ἐπρότεινε τήν ὑπογραφήν συγκροτήσεως διαβαλκανικοῦ Στρατηγείου παρτιζάνων.

2) Ὅτι ὁ ταξίαρχος Ἔντυ Μάϊερς (ἀρχηγός τῶν ἐν Ἑλλάδι πρακτόρων τῆς Μ.Ο. 4 κ.τ.λ.) ἐπέτυχεν τήν ὑπογραφήν τοῦ συμφωνητικοῦ ὑπαγωγῆς τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου ὑπό τό Στρατηγεῖον Μ.Α., παρά τήν κωλυσιεργίαν τῶν μελῶν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ., ἀπαιτούντων νεωτέραν ἐντολήν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ὁ σ. Τζήμας μεταβαίνει εἰς Μακεδονίαν πρός ὑποδοχήν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Στρατάρχου Τίτο σ. Τέμπο, διά τηλεγραφήματός του ἀπ' εὐθείας (διά βρετανικοῦ ἀσυρμάτου, πρός τήν ἐν Ἀθήναις Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ), ἥτις, πάλιν ἀπ' εὐθείας διά τοῦ Ἔντυ Μάϊερς, διέταξεν τήν ἄμεσον ὑπογραφήν τῆς συμφωνίας τῆς ὑπαγωγῆς ὑπό τό Στρατηγεῖον Μ.Α.

3) Ὅτι ὁ σ. Τέμπο, μετά τοῦ σ. Τζήμα, ἔφθασεν εἰς τήν ἕδραν τοῦ Γ.Σ. καί ὑπέβαλε τάς προτάσεις του πρό τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας μέ τό Στρατηγεῖον Μ.Α. καί πρό τῆς ἀφίξεως τῆς διά τοῦ Ἔντυ Μάϊερ διαβιβασθείσης νεωτέρας διαταγῆς τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ.

β) Εἰς τό κεφάλαιον XI (Μέρος Β'), παράγραφος Β'*****

---

* Πρόκειται για παρατηρήσεις του Στ. Σαράφη. Τους λόγους, για τους οποίους ο Θ. Μπήρε την πρωτοβουλία της συνάντησης εκείνης και θεώρησε αναγκαίο να παρεμβάλει στην Έκθεσή του κάποιες παρατηρήσεις, όπως και το σημείο που τις παρενέβαλε, έχω ήδη σχολιάσει στο προλογικό μου για το δεύτερο μέρος της Έκθεσής του σημείωμα, σελ. 149-151.

** Δηλαδή: Θεόδωρου Μακρίδη.

*** Δηλαδή: Νίκου Ζαχαριάδη.

**** Εννοεί τα σχετικά με το Κοινό Βαλκανικό Στρατηγείο Ανταρτών και τις τοποθετήσεις μονίμων αξιωματικών στον ΕΛΑΣ κεφάλαια της Έκθεσής του.

***** Εννοεί όσα έχει γράψει σχετικά με τη διαπίστωση «της τακτικής αδυναμίας των τμημάτων του ΕΛΑΣ».

῞Οτι τό Γ.Σ. τοῦ ΕΛΑΣ ἐφήρμοσε τήν διαταγήν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί τά συ φωνηθέντα κατά τήν ἐν Ἀθήναις σύσκεψιν, περί μεταπτώσεως ἀπό τῆς οργαν τικῆς διαρθρώσεως-συγκροτήσεως συναθροισμάτων ἀνταρτοομάδων εἰς τήν το αύτην τῶν ὑπό ἑνιαίαν διεύθυνσιν ἀνεξαρτήτως τακτικῶς δρώντων σωμάτ παρτιζάνων κ.τ.λ.

Ἀλλά αἱ διαταγαί του:

1) Ἀνετράπησαν ὑπό τῶν μελῶν τῆς Δ/σεως Γεν. Ἀρχηγ. Στερεᾶς (Συν/χης Ἰ άννης Παπαθανασίου – σ. Τάσος Λευτεριᾶς)*, ἅτινα προέβησαν αὐτοβούλως ε μετατροπήν τοῦ Γεν. Ἀρχηγείου Στερεᾶς εἰς XIIIην Μεραρχίαν. Καί ὅταν τό Γ. ἐπενέβη καί διέταξεν τήν ἀκύρωσιν τῶν γενομένων, ἔλαβε διαταγήν τῆς Κ.Ε. το ΕΛΑΣ, ἐντελλομένην τήν μετάπτωσιν εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ, τῆς ὁποία διαταγῆς τήν γνησιότητα ἐπεβεβαίωσε ὁ σ. Γ. Σιάντος.

2) ῞Οτι ὁ σ. Γ. Σιάντος διέγραψεν ἀπό τά ἀπομνημονεύματα τοῦ ὑποστρατήγο Σαράφη τάς εἰς τά ἀνωτέρω ἀναφερομένας παραγράφους τῶν ἀπομνημονευμ των του**.

3) ῞Οτι ἡ διαταγή τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ἡ διατάσσουσα τήν μετάπτωσιν εἰς εἶδο τι τακτικοῦ στρατοῦ, δέν ἦτο ὑπογεγραμμένη ὑπό τῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑ (σχέδιον), ἀλλά διά τήν ἀκρίβειαν τοῦ περιεχομένου της [ὑπεγράφετο] μόνον ὑπ τοῦ σ. Χατζῆ, Γεν[ικοῦ] Γραμματέα τοῦ ΕΑΜ, δηλαδή [ἦτο] ἔγκυρος διά τόν πο ραλήπτην, τό Γ.Σ.

4) ῞Οτι, ἄν τά ὑπό τῶν συνομιλητῶν του (ἀμφοτέρων, κατά τό θέρος 194 μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί διευθυντῶν ἁρμοδίων Γραφείων της) λεγόμεν εἶναι ἀληθῆ, δηλαδή ἄν ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, οὔτε τοιαύτην ἀπόφασιν ἔλαβεν, οὔτ τοιαύτην διαταγήν ἐξέδωκεν καί οὔτε τοιαύτην διαταγήν ἐπρωτοκόλλησεν ὁ γρά φων, τότε θά πρέπει ἡ εἰς τό Γ.Σ. ἀπευθυνθεῖσα διαταγή τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ν εἶναι πλαστή, ἄγνωστον ὑπό ποίου γραφεῖσα ἀλλά ψευδῶς κυρωθεῖσα ὡς ἀληθή ὑπό τοῦ σ. Χατζῆ, ὑπογράψαντος ταύτην διά τήν ἀκρίβειαν καί σφραγίσαντο ταύτην διά τῆς σφραγίδος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ***.

5) ῞Οτι τό Γ.Σ., μόνον μετά τήν λῆψιν τῆς ἀνωτέρω διαταγῆς τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ἤτοι κατά τόν Σεπτέμβριον 1943, ἐξέδωκεν διαταγήν μεταπτώσεως εἰς εἶδος τι τακτικοῦ στρατοῦ.

---

* Δες διαφορετική εκτίμηση, που, στην ουσία, επιβεβαιώνει τα παραπάνω: *Λευτεριάς*, σελ. 194-196.

** Σχετικά με τα λεγόμενα και γραφόμενα για τη «λογοκρισία», που άσκησε ο Σιάντος στο βιβλίο του Σαράφη, δες όσα σημειώνω στο Προλογικό μου σημείωμα για το δεύτερο μέρος της Έκθεσης Μακρίδη, σελ. 150.

*** Θυμίζω ότι παρόμοιες κατηγορίες για πλαστογράφηση-υποκατάσταση κειμένων έχει απευθύνει προηγούμενα και κατά του Μάντακα.

Κεφάλαιο Ενδέκατο

ΗΜΕΡΕΣ 52+33

Η «αριθμητική» του τίτλου αφορά, βέβαια, στην Αθήνα. Το κύριο νόη-
α της κριτικής που ασκεί ο Θ. Μ. στο κομμάτι που ακολουθεί είναι ότι,
την πριν από τα Δεκεμβριανά προετοιμασία του Εαμικού κινήματος για
ιθανή ένοπλη σύγκρουση, στις μάχες του Δεκεμβρίου και μετά απ' αυ-
ές, μετατράπηκε σε «στρατηγική» η ενδημική «τακτική αδυναμία των
ιημάτων του ΕΛΑΣ»[123].

Το δεύτερο σημείο, στο οποίο ο Θ. Μ. εστιάζει την προσοχή του, για
ι στηρίξει το βασικό νόημα της κριτικής του (στρατηγική αδυναμία του
ΛΑΣ), είναι η σύγχυση που, όπως λέει, υπήρχε στην ηγεσία (τουλάχι-
τον σε ένα μέρος της) σχετικά με το βασικό μέτωπο των επιχειρήσεων.
α παράδειγμα, αναφέρει τις απόψεις του Άρη. Γράφει πως, σε συζήτη-
η που είχε μαζί του, στις 9 Νοεμβρίου, «διεπίστωσεν ότι ο Άρης κρίνει
οβαρή τα δυο πιθανά επίκεντρα αγώνος, Ηπείρου και Αττικής, πιθανώς
ιρασυρόμενος από συναίσθημά τι μίσους προς τον Ζέρβαν». Κατοπινά,
ε δεύτερη συζήτηση που είχε μαζί του, γύρω στις 16 Νοεμβρίου) «μετ'
πλήξεως διεπίστωσεν ότι ο Άρης... συνεφώνη... ότι κύριον επίκεντρον
ώνος θα είναι το της Αττικής».

Οι παρατηρήσεις, ωστόσο, του Θ. Μ. χρειάζονται κάποιες διευκρινί-
ις. Είναι συζητήσιμο αν η ηγεσία αμφέβαλλε ως προς το επίκεντρο της
αμέτρησης. Οι έστω καθυστερημένες και διστακτικές (εξαιτίας της
οσπάθειάς της να μην κατηγορηθεί για παράβαση των συμφωνιών)
ολές της για μετακίνηση τμημάτων του ΕΛΑΣ προς την Αττική είναι,

123. Εκτενέστερα οι παρατηρήσεις μου στις απόψεις Μακρίδη, όπως και η γενικότερη
αγραφή των Δεκεμβριανών και των πριν και μετά απ' αυτά εξελίξεων, παρατίθενται:
ος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

ως προς αυτό, χαρακτηριστικές. Είναι όμως αλήθεια ότι δεν της ήταν σα φές πως έπρεπε, ακριβώς στο κύριο μέτωπο, να συγκεντρώσει όλες σχε δόν τις διαθέσιμες δυνάμεις, αφήνοντας λίγες μόνο για παρεμπόδιση κα θόδου του ΕΔΕΣ από την Ήπειρο στην Αθήνα.

Ως προς τον Άρη, αν, πραγματικά, διατύπωσε την εκτίμηση ότι διαμορ φώνονταν δυο «ισοβαρή» μέτωπα, αυτή ήταν λαθεμένη. Δεν δικαιολογεί ται όμως και η έκφραση «εκπλήξεως» του Μακρίδη, επειδή, σε λίγες μέ ρες, «άλλαξε» γνώμη. Στο μεταξύ, συζήτησε με τον Σαράφη, που του έδω σε πλήρη για την κατάσταση ενημέρωση, την οποία και δεν διέθετε προη γούμενα (μόλις πριν ένα μήνα είχε επιστρέψει από την Πελοπόννησο ο Άρης). Αντιθέτως, μάλιστα, αυτό αποδεικνύει ότι δεν άφησε να τον παρα σύρει «συναίσθημά τι μίσους προς Ζέρβαν», στο οποίο αναφέρθηκε ο Μακρίδης. Κι ακόμα, ότι αυτός βιάστηκε, με το τηλεγράφημά του στις 9 Νοεμβρίου, να ζητήσει από το ΠΓ: «ανάγκη όπως αντικατασταθώ, διότι διαφωνήσω με Άρην, έχοντα μεγάλον εγωκεντρισμόν»[124].

Οι προβλέψεις του Άρη, αλλά και του Μακρίδη, για την επερχόμενη σύγκρουση, έχουν τύχει και άλλων σχολιασμών στην ιστοριογραφία. Τώρα, γίνεται δυνατό αυτοί να συγκριθούν και διασταυρωθούν με τις πληροφορίες κι εκτιμήσεις που παρέχει η δημοσιευόμενη Έκθεση και να υπάρξουν, επομένως, ακριβέστερα συμπεράσματα για την πραγματικότητα.

Ο Τάσος Λευτεριάς γράφει, στα απομνημονεύματά του, ότι, ενώ ο Σιάντος ειδοποίησε τον Άρη να κινήσει την ΧΙΙΙη Μεραρχία του ΕΛΑΣ προς την Αττική, εκείνος δεν εκτέλεσε την εντολή με τη δικαιολογία ότι δεν δόθηκε κανονικά ακολουθώντας τη στρατιωτική ιεραρχία. Και προσθέτει ότι ο Μακρίδης «ήταν περισσότερο κατηγορηματικός και πιο αδιάλλαχτα τοποθετημένος από τον Άρη» στην άρνηση εκτέλεσης της διαταγής. Υποστηρίζει, επίσης, ότι ο Άρης, στην πιο κρίσιμη περίοδο, ασχολούνταν με το πώς ο ΕΛΑΣ θα παραδώσει τα όπλα και πώς θα οργανωθούν συνδικαλιστικά οι Ελασίτες. Τελικά, συμπεραίνει ότι «καθυστέρησε η κίνηση των τμημάτων πέντε ολόκληρες μέρες και αυτό έδωσε και τη χαριστική βολή στο αποτέλεσμα της μάχης της Αθήνας»[125].

---

124. Εκτός από τη βιασύνη, το τηλεγράφημα προκαλεί εντύπωση και γιατί, ενώ ο Θ. Μ., στην έκθεσή του γενικά, κρίνει θετικά τη στάση και τις ικανότητες του Άρη, εδώ σπεύδει να τον «καρφώσει» στην ηγεσία, ως μη κατανοούντα την κρίσιμη κατάσταση. Και φυσικά, πολύ γρήγορα, από την εξέλιξη των πραγμάτων, διαψεύσθηκε.

125. *Λευτεριάς*, σελ. 528-535. Τα ίδια, και πιο κατηγορηματικά, έχει υποστηρίξει και σε δημόσια συζήτηση το 1977, όπου παρόμοιες απόψεις (με κύριο όμως στόχο τον Σιάντο) είχαν ακουστεί και από άλλο στέλεχος του ΕΛΑΣ (*Χατζής*, τ. Γ', σελ. 282-283).

Ωστόσο, στις παραπάνω επικρίσεις θα μπορούσαν να σημειωθούν και κάποιες άλλες πλευρές. Μέχρι την 1η Δεκεμβρίου, οι υπουργοί του ΕΑΜ παρέμεναν στην κυβέρνηση και απ' αυτήν μόνο μπορούσαν να προέρχονται οι διαταγές μετακινήσεων και όχι μέσω παράλληλων εντολών από τα κέντρα της μιας ή της άλλης παράταξης. Γι' αυτό το λόγο, άλλωστε, το ΓΣ είχε πάψει να εξαρτάται από τη Γραμματεία Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ, αναφερόταν μόνο στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, τον Γ. Παπανδρέου, δηλαδή, ενώ ο Μάντακας είχε ορισθεί στρατιωτικός αρχηγός του Α' Σ.Σ. του ΕΛΑΣ[126].

Όπως και να έχουν οι λεπτομέρειες, ως προς το αν, πότε και πώς δόθηκαν οι οδηγίες για μετακινήσεις τμημάτων του ΕΛΑΣ, είναι γεγονός ότι οι καθυστερήσεις και δυσκολίες για την προετοιμασία της ένοπλης αναμέτρσης δεν παρουσιάστηκαν από το ΓΣ του ΕΛΑΣ και, ειδικότερα, από τον Άρη Βελουχιώτη. Είναι επίσης, αναμφισβήτητο ότι η καθυστέρηση έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των Δεκεμβριανών μαχών. Ο Θ. Μ. την αναφέρει ως μια συνιστώσα της «στρατηγικής αδυναμίας», η οποία, κατ' αυτόν, επιδεινώθηκε «υπό της νεοσυσταθείσης ΚΕ του ΕΛΑΣ..., είτε ηθελημένως..., είτε ακουσίως, λόγω πλήρους ανικανότητος». Υπενθυμίζω ότι η μετάθεση της γενικής ευθύνης για τον ΕΛΑΣ από το ΓΣ στην ΚΕ του έχει καταδικαστεί σε όλη σχεδόν την αντιστασιακή ιστοριογραφία.

Τη θεωρεί, μάλιστα, συνειδητά υπονομευτική, από τον Γ. Σιάντο, ενέργεια. Δεν χρειάζεται, βέβαια, να ασχοληθώ ξανά με την έμμονη αυτή, αστήρικτη κι επιζήμια αντίληψή του. Οι περισσότεροι την αποδίδουν σε ανεπάρκεια και λαθεμένη εκτίμηση. Ορισμένοι προσπαθούν να δώσουν μια ευλογοφανή εξήγηση: Μια και το ΓΣ, στη βάση των προηγούμενων συμφωνιών, βρισκόταν υπό τις εντολές της κυβέρνησης, άρα και του Σκόμπυ, θα ήταν προτιμότερο να μην αναλάβει την ευθύνη της «ανταρσίας»[127].

Πέρα απ' όλ' αυτά, υπάρχουν τα επίσης σημαντικά προβλήματα, που συνδέονται με τις στρατιωτικές πλευρές προετοιμασίας και διεξαγωγής των συγκρούσεων. Διερευνώντας τες, ο Θ. Μ. αναφέρει δέκα λόγους που επέδρασαν καθοριστικά σε ένα τέτοιο αποτέλεσμα. Ο σχολιασμός τους δεν είναι, φυσικά, στις προθέσεις μου, αφού δεν διαθέτω τις απαραίτητες ειδικές γνώσεις για να κρίνω τα στρατιωτικά σχέδια, τις πολεμικές επιχειρήσεις, τους αριθμούς των εμπλεκόμενων δυνάμεων κ.λπ.

---

126. Οι ενδιαφέρουσες αυτές πληροφορίες στο κείμενο που ακολουθεί.
127. Δες, για παράδειγμα: *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 283-285.

Ε) *Ἡ ὁλοκλήρωσίς της κατά τόν Δεκέμβριον 1944 διά τῆς στρατηγικῆς τοιαύτης*

Ὁ γράφων πιστεύει ὅτι ἡ παρεμβολή τῶν κάτωθι ἀναφερθησομένων θά ὑποβοη θήση τήν κατανόησιν τοῦ ἐπικρατοῦντος κατά Νοέμβριον 1944 ψυχολογικοῦ κλ ματος καί τῶν ὑφισταμένων προσωπικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἀναφερθησομένω προσώπων.

1) Κατά Σεπτέμβριον-Ὀκτώβριον 1944, αἱ σχέσεις τοῦ Δ/τοῦ τοῦ Κ.Γ.Σ. Πελο ποννήσου τότε σ. Ἀθ. Κλάρα μετά μελῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ Γραφείου εἶχο ἐνταθεῖ, αὐτοῦ μέν ἀποδίδοντος πρωταρχικήν σημασίαν εἰς τήν προσπάθειαν διο λύσεως των ὑπό τόν Παπαδάγκονα δυνάμεων τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας, τῶν δ μελῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ Γραφείου νά καταληφθῶσι τό ταχύτερον τά ἀστικ κέντρα Πελοποννήσου.

Ἡ ἔντασις τῶν σχέσεων εἶχε φθάσει εἰς σημεῖον, ὥστε (κατά τόν Ἄρην) τό κα θοδηγοῦν τήν ΕΠΟΝ μέλος τοῦ Γραφείου, – μικρᾶς ἡλικίας, μή στρατιωτικόν, - νά κάνει στρατιωτικήν κριτικήν ἐπί τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος καί να προταθῇ ὑπό μέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ Γραφείου ὁ διορισμός τοῦ Ἄρη ὡ Στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τμημάτων μέ καπετάνιον ἕτερον πολιτικόν στέλεχος.

Ἀπήχησιν τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἀποτελεῖ ἡ ἐν Φουρνᾷ προσπάθεια τοῦ σ. Γ Σιάντου νά πείσῃ τόν γράφοντα νά συντάξῃ διαταγήν πρός τό Κ.Γ.Σ.Π., ἐντελλο μένην διεξαγωγήν τῶν ἐπιχειρήσεων σύμφωνον πρός τάς ἀπόψεις τοῦ Πελοπον νησιακοῦ Γραφείου. Καί ἡ ἀντίδρασις τοῦ γράφοντος, ἡ ἐκδηλωθεῖσα, ἀφ' ἑνός δι' ἀποστολῆς πρός τό Κ.Γ.Σ.Π. διαταγῆς ἐντελλομένης τήν ἐξακολούθησιν τῶν ἐπιχειρήσεων ὀρθῶς ὡς μέχρι τότε καί, ἀφ' ἑτέρου, διά προβολῆς πρός τόν σ. Γ Σιάντον τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι ὁ Ἄρης καί ὀρθῶς ἐνεργεῖ καί συμφώνως πρός τάς διαταγάς τοῦ Γ.Σ., ὅπερ εἶναι καί ὁ μόνος ὑπεύθυνος διά τήν διεξαγωγήν τῶν ἐπιχειρήσεων.

2) Μετά τάς συμφωνίας τῆς Γκαζέρτας, προεβλήθη ὑπό τοῦ ἀντιστρατήγου κ. Σκόμπυ ἡ ἀπαίτησις, ὅπως ὁ Ἄρης ἀπομακρυνθῇ ἐκ Πελοποννήσου, ἥτις ἐγένετο ἀποδεκτή ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ. Τῆς προθύμου καί εὐκόλου ἀποδοχῆς τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης τῶν Βρετανῶν μή ἀποκρυβείσης ἀπό τόν Ἄρην καί περιελθούσης εἰς γνῶσιν του ἄγνωστον εἰς τόν γράφοντα διά τίνος.

3) Κατά τό ἑξάμηνον περίπου διάστημα τῆς παραμονῆς τοῦ Ἄρη ἐν Πελοποννήσῳ, ἐπετελέσθη ὑπ' αὐτοῦ *προσωπικῶς* (τό Κ.Γ.Σ.Π. εἶχε καπετάνιον τόν Ἄρην ἀλλά δέν εἶχεν ποτέ Στρατιωτικόν Ἀρχηγόν) τεράστιον ὀργανωτικόν καί πολεμικόν ἔργον. Παρέλαβε δύναμιν 4.800 ἀνταρτῶν ἐν κακῇ καταστάσει καί μή τολμώντων ν' ἀντιμετωπίσωσι καί πολύ μικρά γερμανικά τμήματα καί παρέδωσεν δύνα-

μιν 9.000 ἀνταρτῶν μέ ὑψωμένον τό ἠθικόν, καλῶς διατρεφομένην, σχετικῶς ἐπαρκῶς ἐφοδιασμένην εἰς πολεμικόν ὑλικόν, διαλύσασαν τήν ἐξ 9.800 ἀνδρῶν δύναμιν τῶν ταγμάτων ἀσφαλείας τοῦ Παπαδόγκονα καί ἀποκτήσασαν πολεμικήν πεῖραν καί συνοχήν ἀξιόλογον διά σειρᾶς θετικῶν ἐπιχειρήσεων κατά σχετικῶς σημαντικῶν γερμανικῶν τμημάτων. Τοῦ ὅλου [ἔργου] τήν ἀξίαν ὁ ἴδιος ἐγνώριζεν, ὡς καί τό ὅτι τοῦτο ἦτο ἔπαθλον τῶν προσωπικῶν του προσπαθειῶν, τῶν μή ἐκτιμωμένων ὅμως ὅσον ἔπρεπε ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Κ.Κ.Ε.

4) Μετά τήν ἀποδοχήν τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ἄρη ἐκ Πελοποννήσου, ἀπεστάλη εἰς ἀντικατάστασίν του, ἐπιμονῇ τοῦ Σιάντου, ὁ συνταγματάρχης σ. Παπασταματιάδης ὡς στρατιωτικός Δ/τής III Μεραρχίας καταργηθέντος τοῦ Κ.Γ.Σ.Π.

5) Κατά τά τέλη Σεπτεμβρίου 1944, τόν συν/χην Παπασταματιάδην ἀντικατέστησεν εἰς τήν θέσιν τοῦ Ἐπιτελάρχου τοῦ Γ.Σ. ὁ συναγ. Συν/χης Πετρουλάκης, ὅστις ἔκτοτε καί μέχρι διαλύσεως τοῦ ΕΛΑΣ ἀποφεύγων νά ἀναμιχθῇ εἰς τά ἀφορῶντα τάς ἐπιχειρήσεις ζητήματα, ὁμολογουμένως προσέφερεν πολλάς ὑπηρεσίας*.

6) Περί τοῦ χαρακτῆρος καί τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη πολλά ἤδη ἀνέφερεν ὁ γράφων. Νομίζει ὅμως ὅτι πρέπει νά προσθέσῃ ἐνταῦθα τήν ἐντύπωσίν του, ὅτι πολλάς φοράς ὁ ὑποστράτηγος Σαράφης ὑπεστήριξεν τά ὑπό τοῦ γράφοντος προτεινόμενα ὄχι διότι εἶχε ταῦτα ὡς ἐξ ἀντικειμένου ὀρθά ὅπως ὁ γράφων, ἀλλά μᾶλλον διότι ἦσαν ἀντίθετα πρός τά ὑπό τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα διατασσόμενα καί πρός μείωσιν τοῦ κύρους τοῦ τελευταίου**.

7) Κατά τάς παραμονάς τῆς ἀποχωρήσεως τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων ἐξ Ἀθηνῶν καί πρό τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ Φουρκᾶς τῶν μέχρι τότε πλησίον τῆς ἕδρας τοῦ Γ.Σ. παραμενουσῶν καθοδηγήσεων (ΚΚΕ.–ΕΑΜ-ΠΕΕΑ κ.τ.λ.), ἤρχισεν νά ἐπικρατῇ μεταξύ τῶν μελλόντων νά μεταχθῶσι πρός Ἀθήνας προσώπων καί τῆς ἀκολουθίας των, πνεῦμα ὑπεραισιοδόξου περαιτέρω ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων, μή ἀνταποκρινόμενον πρός τά τότε ἐθνικά καί βρετανικά δυναμικά δεδομένα.

Ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελεῖ τό ὅτι ὁ σ. Ρούσος ἀπήντησεν διά περιφρονητικοῦ βλέμματος καί μόνον εἰς τόν γράφοντα ἄν τοῦ εἶπε: «τώρα πού θά πᾶτε κάτω μή ξεβρακώνεσθε καί βγάλετε στή φόρα μας τά μυστικά γιατί δέν ξέρουμε

---

* Αναλυτικότερα για την υπόθεση της αποστολής του Άρη στο Μοριά, την εκεί δράση του και την ανάκλησή του: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 78, 298-299 και 301.

** Για τις κρίσεις του περί του Σιάντου, του Μάντακα, Σαράφη και άλλων, έχει επανειλημμένα γράψει. Εδώ, επιπλέον, υπαινίσσεται αντίθεση του Σαράφη προς τον Μάντακα, με υπόσκαψη, κρυφίως, του κύρους του δεύτερου από τον πρώτο, και την άποψή του αυτή διοχετεύει στην καθοδήγηση του ΚΚΕ.

τί μποροῦν νά μᾶς σκαρώσουν». Καί τό ὅτι ὁ σ. Β. Γεωργίου εἶπεν εἰς ὁμάδα ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Γ.Σ. ἐν τῇ λέσχῃ Φουρνᾶ, φωνασκῶν καί εἰς ἐπήκοον ἑκατοντάδος προσώπων: «αὐτά πού ξέρετε σεῖς (οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικοί) ἀπεδείχθησαν σκάρτα. Τώρα ἀπεδείχθη ὅτι οἱ πολιτικοί ξέρουν καλύτερα τόν πόλεμο. Τώρα εἶναι ἡ περίοδος τῆς σταλινικῆς στρατηγικῆς, τήν ὁποίαν μόνον ὁ Σιάντος ξέρει». (Δυστυχῶς τότε οἱ ἀκροαταί τοῦ σ. Γεωργίου δέν εἶχον ἀκόμα ἀναγνώσει τό σύγγραμμα τοῦ ὑποστρατήγου Γαλακτιόνοφ, ἵνα δύνανται νά τοῦ ἀπαντήσωσιν ὅτι: «Ἡ σταλινική στρατηγική δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά ἡ ὀρθή καί σύμφωνος μέ τά πραγματικά δεδομένα πολεμικοῦ δυναμικοῦ, χρόνου, χώρου, πρακτική ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν τῆς μιᾶς καί ἀδιαιρέτου στρατηγικῆς, κοινῆς δι' ὅλα τά καθεστώτα, τά ἔθνη, τά πρόσωπα»).

8) Διά νά μή διαπορῇ ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης ἐκθέσεως πῶς ὁ γράφων, κατέχων τόσον ἀνεύθυνον καί ἀσήμαντον θέσιν κατώρθωσεν (παρά τάς οἱασδήποτε μεγάλας ἤ μικράς ἱκανότητάς του) νά ματαιώνῃ ἀποφάσεις τῶν ἀνωτέρων ὑπευθύνων προσώπων ἤ νά κάνῃ ἀποδεκτάς τάς ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριζομένας ἀπόψεις, πρέπει ν' ἀναφερθῇ ὅτι τοῦτον ἐπετυγχάνετο ὑπό αὐτοῦ εὐκόλως, διότι ἐτύγχανεν τό μόνον πρόσωπον ὅπερ κατηνάλισκε χρόνον διά νά μελετᾶ τά στοιχεῖα τοῦ ἀρχείου τοῦ Γ.Σ. καί, ἑπομένως, τό μόνον πρόσωπον ὅπερ ἐγνώριζεν τήν πραγματικήν κατάστασιν*.

Ἐν ἀντιθέσει πρός:

Τόν ὑποστράτηγον *Μάντακαν*, οὐδέποτε καταναλώσαντα χρόνον διά νά μάθῃ τήν πραγματικήν κατάστασιν, ἀκόμη καί τόν ἐλάχιστον ἀπαιτούμενον, διά νά γίνῃ μιά προφορική συνθετική εἰσήγησις. Καί ἑπομένως, λαμβάνοντα ἤ ὑποστηρίζοντα ἀποφάσεις στηριζομένας εἰς ἀνύπαρκτα ἤ φανταστικά δεδομένα.

Τόν *σ. Γ. Σιάντον*, καταναλίσκοντα πολύ περισσότερον χρόνον, διά νά λαμβάνῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου σημειωμάτων πολιτικῶν στελεχῶν ἐπί στρατιωτικῆς καταστάσεως καί πολύ ὀλιγότερον, διά νά ἀκούσῃ προφορικάς συνθετικάς εἰσηγήσεις, βασιζομένας εἰς τά ἐπίσημα στοιχεῖα τά παρεχόμενα ὑπό τῶν ὑπευθύνων Δ/σεων. Καί ἑπομένως, λαμβάνοντα ἤ ὑποστηρίζοντα ἀποφάσεις στηριζομένας εἰς ἀνύπαρκτα ἤ φανταστικά δεδομένα.

Τόν ὑποστράτηγον *Σαράφην*, καταναλίσκοντα τόν ἀπαιτούμενον χρόνον διά νά μάθῃ τήν πραγματικήν κατάστασιν ἐν ταῖς γενικαῖς της γραμμαῖς, ὡς πρέπει ἄλλωστε. Ἀλλά οὐδέποτε, κατά τήν μετά τοῦ γράφοντος συνεργασίαν του, ἀποφασίσαντα καί διατάξαντα νά ἐκδοθῶσι διαταγαί σύμφωνοι μέ τήν ἀπόφασίν του καί

* Οι καθοδηγήσεις, δηλαδή, συχνά άκουγαν με προσοχή τις εισηγήσεις του, τον εκτιμούσαν ως ειδικό σύμβουλό τους. Δεν ήσαν, επομένως, όλα τόσο «μαύρα» με τους ηγέτες, πως συνήθως τα παρουσιάζει.

ἀρκούμενον νά ὑπογράψῃ μέ τινας φρασ:άς ἤ λεπτομερειακάς τροποποιήσεις τά κείμενα διαταγῶν, ἅτινα συνέτασσε ὁ ἁρόδιος διευθυντής Γραφείου κατά τήν ἰδίαν του κρίσιν. (Δηλαδή, ἐπιτρέποντα τήν πραγματικήν ἀπόφασιν νά τήν λαμβάνει ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου τῆς διαταγῆς ἐνῶ θά ἔπρεπε οὗτος νά περιορίζεται εἰς τήν ἐπιτελικήν σύνταξιν τῆς ὑπό τῆς Δ/σεως λαμβανομένης ἀποφάσεως).

Τόν καπετάνιον τοῦ Γ.Σ. *Ἄρην*, καταλίσκοντα τόν ἀπαιτούμενον χρόνον διά νά μάθῃ τήν πραγματικήν κατάστασιν ταῖς γενικαῖς της γραμμαῖς, ὡς πρέπει ἄλλωστε, καί πολλάκις ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Ἀλλά, λόγω τοῦ ὅτι δέν ἐτύγχανεν ἐπαγγελματίας στρατιωτικός, δυνάμενον νά χειραγωγεῖται ὑπό ἐπαγγελματίου στρατιωτικοῦ, τοῦ ὁποίου δέν περιεφρόνει (συνήθης περίπτωσις), ἀλλά ἀντιστρόφως ἐξετίμα τήν ἱκανότητα (σπάνια, ἀλλά ὑπαρκτή περίπτωσις)*.

9) Τήν 9-11-44, κατά ἰδιαιτέραν συνομιλίαν τοῦ γράφοντος μέ τόν Ἄρη, καθ' ἥν συνεζητήθη τό ἐνδεχόμενον (καθιστάμενον πιθανόν, κατόπιν ἄρθρου τοῦ Εὐσ. Κουλουμβάκη εἰς τήν ἐφημερίδα «Πολιτικά») ἐνόπλου συρράξεως, μεταξύ ΕΛΑΣ καί ἑλληνικῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων, ἐνεπικουρουμένων ὑπό τῶν ὑπό τόν ἀντιστράτηγον Σκόμπυ Βρετανικῶν τοιούτων, ὁ γράφων διεπίστωσεν ὅτι ὁ Ἄρης κρίνει ἰσοβαρῆ τά δύο πιθανά ἐπίκεντρα ἀγῶνος Ἀττικῆς καί Ἠπείρου, πιθανῶς παρασυρόμενος ἀπό συναίσθημά τι μίσους πρός τόν Ζέρβαν, προερχόμενον ἐκ τοῦ ὅτι αὐτός διηύθυνε κατά τό παρελθόν τάς κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐπιχειρήσεις, καθ' ἅς τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ ὑπέστησαν πολλάς ταλαιπωρίας.

10) Μετά τήν διαπίστωσιν ταύτην, ὁ γράφων, ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι, κατά τήν μέχρι τότε συνεργασίαν του μέ τόν Ἄρην, δίς μόνον συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ σοβαρά ζητήματα (τόν Ἀπρίλιον τά τῆς ὀργανώσεως τῶν ὁμάδων Μεραρχιῶν καί τότε, 9-11-44, τά τῆς διεξαγωγῆς ἀγῶνος ἀποφασιστικοῦ κατά τῶν ὑπό τόν ἀντιστράτηγον κ. Σκόμπυ δυνάμεων κ.τ.λ.) καί δίς διεφώνησεν, ἐφοβήθη, μήπως, ἐν περιπτώσει ἐνάρξεως ἐνόπλου ἀγῶνος, ἀπουσιάζοντος τοῦ ὑποστρατήγου Σαράφη εἰς Ἀθήνας (εἰς ἅς κατήρχετο τότε συχνάκις) ἐκδηλωθῆ διαφωνία μεταξύ Ἄρη καί αὐτοῦ, ἑπομένως ζημιωθῆ διά λόγους ὑποκειμενικούς ὁ ὅλος ἀγών τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπεφάσισεν τήν 10-11-44 νά συντάξῃ καί ἀπευθύνῃ αὐθημερόν προσωπικόν του τηλεγράφημα πρός Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Ἄρη (ἀντίγραφόν του σώζεται εἰς τό ἀτομικόν του ἀρχεῖον) καί ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεφέρετο ὅτι:

«Τό ἐσωτερικόν ἑλληνικόν πρόβλημα θά λυθῆ ἀναγκαστικῶς πρό τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου. Ἡ λύσις θά εἶναι βιαία καί οὐχ κοινοβουλευτική. Ἡ ἑλληνική ἀντί-

* Όπως και σε άλλα σημεία, η στάση του Θ.Χ. ως προς τον Άρη είναι: Από τη μια μεριά, δείχνει να τον εκτιμά, ομολογεί τις ικανότητες του. Από την άλλη, σαφώς υπαινίσσεται ότι, σε μεγάλο βαθμό, αν όχι πλήρως, η θετική συμβολή του Άρη οφειλόταν στη δική του επίδραση και παρουσία.

δρασις θά ἐπιχειρήση πραξικόπημα κατά Δεκέμβριον 1944 ἤ Ἰανουάριον 1945. Εἶναι λίαν ἐνδεχομένη βρετανική ἔνοπλος ἐπέμβασις. Παρά ταύτην ὅμως, δυνατότατον εὐνοϊκόν ὑπέρ ἡμῶν [ἀποτέλεσμα, ἐάν] ἀποφευχθῶσι τά μέχρι τοῦδε γεννεσιουργά αἴτια τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ. (Ἐλλείψεις [ἠθικῶν] ἀμοιβῶν, κυρώσεων κ.λπ.). Ἄν ἀπομακρυνθῆ ἀπό Δ/σιν Γ.Σ. Σαράφης, ἀνάγκη ὅπως ἀντικατασταθῶ, διότι διαφωνήσω μέ Ἄρην ἔχοντα μεγάλον ἐγωκεντρισμόν. Ἐπιτελάρχης, ὡς γνωστόν, εἶναι ἀνίκανος. Ἀντικαταστάτης μου δέον ἀναλάβη καθήκοντά του ἐγκαίρως, ὥστε, κατατοπιζόμενος πλήρως, δυνηθῆ εἰσηγηθῆ καί ἐφαρμόση ἠρέμως σχέδιον ἐπιχειρήσεων λογικόν καί ἐντός δυνατοτήτων ΕΛΑΣ, ἄλλως ἀποτύχη ὁπωσδήποτε παρά οἱασδήποτε ἐνδεχομένας μεγαλυτέρας ἱκανότητάς του. Συνιστῶ βολιδοσκοπηθῶσιν Μυστεράκης, Ρῆγος, Λαγγουράνης, διά καταλλήλων προσώπων, ἄν δέχωνται ἀναλάβωσι Δ/σιν συγκροτηθησομένων τακτικῶν συγκροτημάτων, ὡς οἱ ἱκανότεροι. Ἐάν δέν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὑποδεικνυόμενα φοβοῦμαι ἐπανάληψιν ἐπεισοδίων Βλάσι Αὐγούστου 1944. – Δύνασθε, ἐάν θέλετε νά ἀπαντήσετε ἤ ὄχι, ἀλλά πρέπει πάντως νά γνωρίσετε λῆψιν».

11) Μετά τινάς ἡμέρας ἐπέστρεψεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ὑποστράτηγος Σαράφης ὅστις εἶπεν εἰς τόν γράφοντα: «Πῆρε τό τηλεγράφημά σου ὁ Γέρος καί ἦρθα γιά νά ἡσυχάσης».

12) Τήν ἑπομένην ἤ μεθεπομένην τῆς ἀφίξεως Σαράφη εἰς Λαμίαν, εἰς νεωτέραν ἰδιαιτέραν συζήτησιν τοῦ Ἄρη μετά τοῦ γράφοντος, ὁ τελευταῖος μετ' ἐκπλήξεως διεπίστωσεν ὅτι ὁ Ἄρης, καταλείψας τάς περί ἰσοβαροῦς τῶν δυό κέντρων ἀντιλήψεις του, συνεφώνει πρός τήν ἄποψίν του, ὅτι κύριον ἐπίκεντρον ἀγῶνος θά εἶναι τό τῆς Ἀττικῆς.

13) Τήν 17-11-44 ἐγένετο ἐν Λαμίᾳ σύσκεψις τῶν καπεταναίων τῶν Μ[εγάλων] Μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ, προσκληθέντων πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἄρη, κατά τήν ὁποίαν ὁ τελευταῖος συνέστησεν τήν λῆψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων ἐπί τῇ προόψει ἐνόπλου ἀγῶνος κατά τῶν ἑλληνικῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων, ἐπικουρουμένων, λίαν ἐνδεχομένως, ὑπό τῶν ἐν Ἑλλάδι βρετανικῶν τοιούτων.

Ὁ γράφων, μή παριστάμενος εἰς τήν σύσκεψιν, δέν γνωρίζει τά κατ' αὐτήν· ὅμως, ἀπό μεταγενεστέραν ἀφήγησιν τοῦ Ἄρη, ἔμαθεν ὅτι κατά ταύτην διεφώνησεν ὁ Καπετάνιος τῆς ΟΜΜ Μάρκος Βαφειάδης καί κατέκρινεν καί τήν πρωτοβουλίαν τοῦ Ἄρη νά συγκαλέση τούς καπεταναίους καί τό συμπέρασμά του ὅτι βαίνομεν πρός σύρραξιν καί μάλιστα μέ συμμετοχήν βρετανικῶν δυνάμεων. Ἐπίσης, ὅτι ὁ καπετάνιος τῆς Ο.Μ.Μ., ἀντί νά ἐπιστρέψη εἰς τήν ἐν Θεσσαλονίκη ἕδραν του, κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας καί ἀνέφερεν τά γενόμενα εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, ἥτις παρετήρησεν τόν Ἄρην δριμύτατα.

14) Μετά τινας ἡμέρας (20-22-11-44) ἀφίχθη εἰς Λαμίαν ἡ σ. Χρύσα Χατζηβασιλείου, κατόπιν προσκλήσεως τῆς ὁποίας μετέβη ὁ γράφων πρός συνάντησίν

της. Καί ἐκεῖ, ἐπί τρίωρον, ἀνέπτυξεν τό περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματός του πρός τό Π.Γ. μέ ἀποτέλεσμα νά λάβῃ τήν τελικήν ἀπάντησιν: «Μεῖνε ἥσυχος, ὅλα εἶναι κανονισμένα. Μόλις φανεῖ τό ἐνδεχόμενο ἔνοπλης σύρραξης ὁ Γέρος (σ. Γ. Σιάντος) θά ἔλθῃ στή Λαμία καί θά μπορέσετε νά κανονίσετε τό πῶς θά ἐφαρμοσθῇ τό σχέδιόν σας».

15) Τήν 17-11-44 ἀφίχθη εἰς Λαμίαν ὁ σ. Π. Ροῦσος, τήν ἄφιξιν τοῦ ὁποίου πληροφορηθείς ὁ Ἄρης ἐκάλεσεν τόν γράφοντα (συμφωνῶν πλέον μετ' αὐτοῦ πλήρως) καί περί τήν 3ην πρωινήν ὥραν μετέβησαν εἰς τό ὑπνοδωμάτιον τοῦ σ. Π. Ρούσου. Κατά γενομένην δίωρον καί πλέον συζήτησιν ὁ σ. Ροῦσος καθησύχασεν τούς συνομιλητάς του μέ τήν διαβεβαίωσιν ὅτι οὔτε τόσον βεβαία εἶναι ἡ σύρραξις, οὔτε αἱ ἀνησυχίαι των εἶναι βάσιμοι, διότι εἶναι ρυθμισμένα. «Θά ἔρθῃ στή Λαμία ὁ Γέρος μέ τόν Σαράφη καί θά τά κανονίσετε».

16) Ὀλίγας ἡμέρας πρό τῆς ἀφίξεως τοῦ σ. Ρούσου εἰς Λαμίαν, ὁ Ἄρης ἐξέδωκεν, ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ, διαταγήν περιορισμοῦ τῶν ποσοτήτων καταναλισκομένης βενζίνης, ἵνα, ἐν περιπτώσει ἐνόπλου ἀγῶνος, ὑπάρχωσι ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ ΕΛΑΣ ποσότητες τινές βενζίνης, ἀπαραίτητοι διά τάς στοιχειώδεις ἀνάγκας τῆς λειτουργίας τῶν Δ/σεων καί τάς μεταφοράς.

Διά τήν ἐνέργειάν του ταύτην ὁ Ἄρης παρετηρήθη δριμύτατα ὑπό σ. Γ. Σιάντου, ὡς δεσμεύων τάς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί προκαλῶν τά δίκαια παράπονα τῶν διαμαρτυρομένων Βρετανῶν. Καί ἐξηναγκάσθη νά ἀνακαλέσῃ τήν διαταγήν του. Μέ ἀποτέλεσμα, τήν 5-12-44 τό Γ.Σ., διά νά μετακινηθῇ ἐκ Λαμίας εἰς Γιαννιτσά, ἠναγκάσθη νά ἀγοράσῃ, μέσω μαυραγοριτῶν ἀπό τήν ἐν Λαμίᾳ βρετανικήν δύναμιν, μερικά δοχεῖα βενζίνης ἔναντι 10 χρυσῶν λιρῶν, καί τοῦτο μόνον χάρις εἰς τάς ἱκανότητας τοῦ Δ/τοῦ τῆς Ἐπιμελητείας τοῦ Γ.Σ., Ταγ/χου Ποντίκη.

17) Τήν 27-11-44, ἅμα τῇ κοινοποιήσει τηλεγραφήματος τῆς IX Μ. τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, ὅτι τά στασιάσαντα καί καταφυγόντα εἰς Γιουγκοσλαβίαν Σλαβομακεδονικά τμήματα τοῦ 26ου Σ.Π. τοῦ ΕΛΑΣ ἐπανήρχησαν εἰς ἑλληνικόν ἔδαφος διεισδύσεις των, ὁ σ. Γ. Σιάντος ἀπέστειλεν τηλεγράφημα πρός τό Γ.Σ. νά προωθήσῃ πρός τό Δ. Τμῆμα τῶν ἑλληνογιουγκοσλαβικῶν συνόρων δυνάμεις ἐπαρκεῖς διά νά παρεμποδίσωσι τοιαύτην τυχόν διείσδυσιν. Κατόπιν τοῦ ὁποίου, ὁ γράφων συνέταξεν διαταγήν προωθήσεως τῆς IX Μ. ἀπό τῆς Β. [βορείως] τῆς μεγάλης καμπῆς τοῦ μέσου Ἀλιάκμονος περιοχῆς πρός Φλώριναν*.

---

* Για την υπόθεση της «ανταρσίας» των Σλαβομακεδόνικων τμημάτων υπό τον Γκότσε, δες όσα έχουν αναλυτικά ιστορηθεί στα προηγούμενα, με βάση και αρκετές νεότερες πηγές (Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο και έβδομο).

18) Ὅταν τήν 30-11-44 παρητήθησαν οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τό ΕΑΜ-ΚΚΕ κ.τ.λ. εἰς τήν κυβέρνησιν ὑπουργοί, οἱ ἀπό μηνός καί πλέον εἰς Ἀθήνας εὑρισκόμενοι ὑποστράτηγος Μάντακας καί ὁ σ. Γ. Σιάντος οὐδόλως ἐγνώριζον τά περί τήν διάταξιν τοῦ ΕΛΑΣ κ.τ.λ. Καθότι, καταργηθείσης τῆς ΠΕΕΑ*, τό Γ.Σ. διοικεῖ ὅλον τόν ΕΛΑΣ χωρίς νά κοινοποιῆ τάς διαταγάς του εἰς τήν μή ὑφισταμένην πλέον Γραμματείαν Στρατιωτικῶν. Καί ἐπί πλέον, κατόπιν τοῦ ὑπό 16-10-44 τηλεγραφήματος τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα πρός τό Γ.Σ., αἰτοῦντος τήν τοποθέτησίν του ὡς Δ/τοῦ τοῦ Α′ Σ.Σ., ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθ. Ε.Π.Ε. 1928 Διαταγή (ἀντίγραφόν της σώζεται εἰς τό προσφάτως παραδοθέν ἀρχεῖον τοῦ Γ.Σ.) τοῦ Γ.Σ., ἡ διορίζουσα Στρατιωτικόν Ἀρχηγόν τοῦ Α′ Σ.Σ. τόν ὑποστράτηγον Μάντακαν. Ἄλλο ζήτημα ἀποτελεῖ τό ἄν ὁ τελευταῖος ἐξήσκησε πραγματικῶς τά καθήκοντά του ταῦτα, ζήτημα ὅπερ ἀγνοεῖ ὁ γράφων ὡς παραμείνας συνεχῶς ἐν Λαμίᾳ μέχρι τῆς 5-12-44**.

*Γιά τό Δεκέμβρη****

Ὁ γράφων δέν προτίθεται νά ἐκθέσῃ τά κατά, τά αἴτια καί τάς ἀφορμάς τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος τοῦ Δεκεμβρίου 1944 ὡς ἐξερχόμενα τοῦ πλαισίου τῆς ἐκθέσεώς του καί ὑποστάντα ἤδη κριτικῆς ἀναλύσεως καί ἐξετάσεως ἀπό πολιτικῆς ἀπόψεως [ὑπό τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ] εἰς τήν ἁρμοδιότητα τῆς ὁποίας ἀνάγονται.

Ἐπί πλέον, διότι ὁ ἴδιος προσωπικῶς δέν μετέσχεν οὐδεμιᾶς τῶν συσκέψεων ἤ διαπραγματεύσεων, αἵτινες κατέληξαν εἰς τήν ἀπόφασιν ἀναλήψεως τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος. Διότι μέχρι σήμερον οὐδέν ἐπίσημον σχετικόν ἔγγραφον στοιχεῖον περιῆλθεν εἰς γνῶσιν του. Καί δίδει τά εἰς γνῶσιν του περιελθόντα στοιχεῖα ἐκ προσωπικῶν ἀφηγήσεων μετασχόντων τῶν ἀνωτέρω συσκέψεων.

---

* Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο, υποσημείωση 658.

** Η πληροφορία ότι υπάρχει Διαταγή (δεύτερο δεκαπενθήμερο Οκτωβρίου), με την οποία ο Μάντακας αναλαμβάνει Στρατιωτικός Διοικητής του Α' ΣΣ, για πρώτη φορά, απ' όσο ξέρω, γίνεται γνωστή. Πάντως, απ' ό,τι φαίνεται, δεν έγινε ανάληψη των καθηκόντων του στην πράξη. Από το καλοκαίρι του 1943 και μέχρι τέλους, στρατιωτικός Διοικητής του Α' ΣΣ του ΕΛΑΣ ήταν ο στρατηγός Νεόκοσμος Γρηγοριάδης (*Κωτσάκης*, Εισφορά, σελ. 49 και 241-243). Όπως σημείωσα ήδη, στηριγμένος και σε νεότερες πηγές (Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο), ο Μάντακας, στη προδεκεμβριανή περίοδο, παρακολουθούσε, με εντολή και του Γ. Παπανδρέου, την υπόθεση της εκδίωξης των Γερμανών από την Κρήτη. Στα Δεκεμβριανά, συμμετέχει, ως ένα από τα τρία μέλη της, στην ανασυσταθείσα ΚΕ του ΕΛΑΣ.

*** Ο υπότιτλος έχει εκ των υστέρων, μάλλον, τεθεί στο δακτυλογραφημένο αντίγραφο του κειμένου.

Κατά τόν γράφοντα, τό παρά τάς τότε ὑπαρχούσας δυνατότητας τακτικόν ἀποτέλεσμα τοῦ ἀναληφθέντος κατά Δεκέμβριον ἀγῶνος, τό ἀποφασιστικῶς δυσμενές διά τόν ΕΛΑΣ, ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καί μόνον εἰς τήν ὁλοκλήρωσιν τῆς τακτικῆς ἀδυναμίας τοῦ ΕΛΑΣ διά τῆς στρατηγικῆς ταύτης. Ὁλοκλήρωσιν, γενομένην ὑπό τῆς νεοσυσταθείσης Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (ἄρα, [ὑπό τῆς] καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ), εἴτε ἠθελημένως (ἐάν ὑπάρχῃ δόλος, ὅπως τώρα ὁ γράφων πιστεύει), εἴτε ἀκουσίως, λόγω πλήρους ἀνικανότητος (ἐάν δέν ὑπάρχῃ δόλος, ὅπως τότε ὁ γράφων ἐπίστευεν).

Κατά τόν ἴδιον, αἱ ἀποφάσεις τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, αἱ βασικῶς συμβάλλουσαι εἰς τό νά καταλήξῃ ὁ ἀναληφθείς ἀγών εἰς ἀποφασιστικῶς δυσμενές κατά τοῦ ΕΛΑΣ ἀποτέλεσμα, εἶναι, κατά σειράν σπουδαιότητος:

α) Ἡ ἀρχική κακή γενική κατανομή τῶν δυνάμεων καί τῶν ἀποστολῶν.

β) Ἡ ἔλλειψις γενικοῦ σχεδίου ἐνεργείας συνολικοῦ, διηρθρωμένου καί ἑνιαίου.

γ) Ἡ μή ἐπισυσσώρευσις περί τό κύριον ἐπίκεντρον Ἀττικῆς ἐπαρκῶν δυνάμεων πρό τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος.

δ) Ἡ μή ἐπισυσσώρευσις περί τό κύριον ἐπίκεντρον Ἀττικῆς ἐπαρκῶν δυνάμεων πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποφασιστικῆς φάσεως τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος.

ε) Ἡ κατά τάγμα, στάγδην προώθησις τῶν ἐφεδρειῶν πρός τό ἐπίκεντρον Ἀττικῆς καί ἡ ἄμεσος ἐμπλοκή των εἰς τόν ἀγώνα.

στ) Ἡ ἠθελημένη, συστηματική καί ἀδικαιολόγητος ἀπόρριψις ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πάσης προτάσεώς του Γ.Σ., σκοπούσης νά βελτιώσῃ τήν κατάστασιν.

ζ) Ἡ ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ παράτασις τοῦ ἀγῶνος τριβῆς ἐν Ἀττικῇ, πέραν τοῦ ὁρίου κάμψεως τῶν τμημάτων καί ἡ ὡς ἐκ ταύτης ἀχρήστευσις τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ τῶν τμημάτων ἐπί μακρόν χρόνον.

η) Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ-ΕΑΜ κ.τ.λ. ἀνάθεσις τῆς ἀνωτάτης Δ/σεως (Ἀρχιστρατηγίας) εἰς τριμελῆ ἐπιτροπήν μή διαθέτουσαν ἐπιτελεῖον, ὑπηρεσίας, μέσα, κ.τ.λ., ἐνῶ ὑπῆρχε συγκροτημένον καί λειτουργοῦν Γ.Σ., διαθέτον ἐκτός τῶν πεπειραμένων μελῶν τῆς Δ/σεώς του, ἐπιτελεῖον, ὑπηρεσίας, μέσα κ.τ.λ.

θ) Ἡ ὑπό τῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐξάσκησις τῆς Δ/σεως ἐκ σταθμοῦ τινός Δ/σεως (καί δή μή διαθέτοντος ἐπαρκῆ μέσα μεταβιβάσεων), χωρίς νά ἐπιζητῶσι ἤ δέχωνται προσωπικάς ἐπαφάς μέ τά μέλη τῶν ὑποτεταγμένων Δ/σεων καί εἰδικῶς τοῦ Γ.Σ.

ι) Ἡ ἀποστολή πρός τό Γ.Σ. διαταγῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἀλλοπροσάλλου καί ἀναιτιολογήτου περιεχομένου, ἡ πρός τό ὁποῖον συμμόρφωσις δέν ἠδύνατο νά ἔχῃ ἄλλο ἀποτέλεσμα ἐκτός τῆς ἥττης καί τῶν κατά τοῦ ΕΔΕΣ δρωσῶν δυνάμεων.

α) *Ἡ ἀρχική κακή γενική κατανομή τῶν δυνάμεων καί τῶν ἀποστολῶν*

Κατά τά τέλη Νοεμβρίου 1944 ἡ δύναμις συσσιτούντων τοῦ ΕΛΑΣ ἀνήρχετο:

1) *Ἐνεργός ΕΛΑΣ*			
Ο.Μ.Μ. (6η, ΙΧ, Χ, ΧΙ Μεραρχίαι)	εἰς	25.000	ἄνδρας
Ο.Μ.Σ. (ΙΙ, ΧΙΙΙ Μεραρχίαι)	»	11.500	»
ΙΙΙ Μ. (Πελοποννήσου)	»	11.000	»
Ι Μ. (Θεσσαλίας)	»	9.000	»
8η Μ. (Ἠπείρου)	»	5.000	»
5η Μ. (Κρήτης)	»	4.000	»
Ταξιαρχία Ἀρχιπελάγους	»	3.000	»
Ταξιαρχία Ἱππικοῦ	»	1.000	»
Α′ Σ.Σ. (Ἀθηνῶν)	»	6.350	»
Τάγμα Φρουρᾶς Γ.Σ.	»	500	»
Σύνολον ἐνεργοῦ ΕΛΑΣ		76.350	
2) *Ἐφεδρικός ΕΛΑΣ*			
Ἐφεδρικός ΕΛΑΣ ὑπαίθρου	»	27.000	»
Ἐφεδρικός ΕΛΑΣ Α′ Σ.Σ. (ἄοπλοι)	»	16.000	»
Σύνολον Ἐφεδρ. ΕΛΑΣ		43.000	
Γενικόν σύνολον διά τόν ΕΛΑΣ		119.350	
3) *Ἐθνική Πολιτοφυλακή*	περίπου		10.650
Γενικόν σύνολον	εἰς	130.000	ἄνδρας

Ἀλλά, ἐνῶ τό σύνολον σχεδόν τῆς δυνάμεως ταύτης (ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἀόπλου τμήματος τοῦ Α′ Σ.Σ.) ἠδύνατο νά μετάσχῃ, διαδοχικῶς, στρατηγικῶς ἀμυντικῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπεκτεινομένων ἐν τῷ χώρῳ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος καί μακροχρονίου διαρκείας, ἀντιθέτως τό κάτωθι μόνον μέρος ταύτης ἠδύνατο νά μετάσχῃ ταυτοχρόνως στρατηγικῶς ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων, περιορισμένων ἐν τῷ χώρῳ εἰς μικράς ἐκτάσεως ἐπίκεντρα ἀγῶνος, δημιουργηθησόμενα ἐγγύς καί περί τά κέντρα βάρους δυνάμεως τοῦ ἀντιπάλου καί βραχυχρονίων μετωπικῶν ἤ ἄλλων κρούσεων.

Ο.Μ.Μ.	25.000	ἄνδρες
Ο.Μ.Σ.	11.500	»
Ι Μ.	9.000	»
ΙΙΙ Μ.	11.000	»
8η Μ.	5.000	»
Ταξιαρχία Ἱππικοῦ	1.000	»
Α′ Σ.Σ.	6.350	»
Τ.Φ.Γ.Σ.	500	»
Σύνολον	69.350	ἄνδρες

Ὁ γράφων ἀρκεῖται νά ὑποσημειώση ἐνταῦθα τήν ἀσυνήθως τεραστίαν ἐπίδρασιν τοῦ παράγοντος χώρου, ὅστις ἐμείου εἰς τό ἥμισυ τήν ἀριθμητικήν δύναμιν τοῦ ΕΛΑΣ. Καί νά προσθέση ὅτι ἀνάλογον μείωσιν τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῶν ἀντιπάλων τοῦ ΕΛΑΣ δυνάμεων θά ἐπέφερεν ὁ παράγων χῶρος, παρεμβαλλόμενος, ὅταν αἱ δυνάμεις αὗται θά ἐπεξετείνοντο ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπί πλέον (συμφώνως πρός τά μέχρι τότε δεδομένα), ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης τῶν 69.350 ἀνδρῶν θά ἔδει νά ἐκπεσθῆ τό ηὐξημένον ποσοστόν (ηὐξημένον λόγω τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος ἀσυδοσίας), τό συνήθως διαφεῦγον τήν τακτικήν κροῦσιν (ἀσθενεῖς, ἀποθηκάριοι, τραυματίαι, νοσηλευόμενοι, εὐνοούμενοι κ.τ.λ.) καί ἀποτελοῦν τήν διαφοράν μεταξύ συσσιτούντων καί παρατακτῆς δυνάμεως. Ὅπερ, κυμαινόμενον μεταξύ 25%-50% τῆς δυνάμεως τῶν συσσιτούντων ἀναλόγως τῆς μονάδος, δύναται νά ἐκτιμηθῆ ὡς, κατά μέσον ὅρον, ἀνερχόμενον εἰς 35%, ἤτοι εἰς 23.350 περίπου ἄνδρας.

Ἑπομένως, *τό πρῶτον πρόβλημα* ὅπερ ἔδει νά λύση ἡ πολιτική ἐξουσία (οὐσιαστικῶς τό Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ), συμβουλευομένη τόν Ἀρχιστράτηγον τῆς ἐμπιστοσύνης της, καί μόνον, ἦτο: Ἄν αἱ διεξαχθησόμεναι πολεμικαί ἐπιχειρήσεις ἔπρεπε νά λάβωσι τήν μορφήν στρατηγικῶς ἀμυντικῶν τοιούτων κ.τ.λ. (κατά βάσιν σκοπουσῶν τήν βραδεῖαν φθοράν τοῦ ἀντιπάλου). Ἤ στρατηγικῶς ἐπιθετικῶν τοιούτων (κατά βάσιν σκοπουσῶν τήν ταχεῖαν ἀνατροπήν τοῦ ἀντιπάλου).

Πῶς καί ὑπό τίνος ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ἐπείσθη νά προτιμήση τήν στρατηγικῶς ἐπιθετικήν μορφήν τήν σκοποῦσαν τήν ταχεῖαν ἀνατροπήν τοῦ ἀντιπάλου, ὁ γράφων δέν γνωρίζει.

Τό μόνον σχετικόν ὅπερ γνωρίζει, εἶναι ἡ κατά Ἀπρίλιον 1945 λεχθεῖσα πρός αὐτόν φράσις τοῦ ὑποστρατήγου Σαρηγιάννη: «Οἱ στρατιωτικοί πήρανε στό λαιμό τους τό Κομμουνιστικό Κόμμα. Εἶπα τότε τοῦ Μάντακα. Μήν πᾶτε. Καλά τούς Ἕλληνες τούς κάνετε καλά, ἀλλά ἐδῶ βασικά πρόκειται γιά τούς Ἄγγλους. Πῶς πᾶτε σέ μετωπικήν κροῦσιν μ' αὐτούς; Καί μοῦ ἀπήντησεν. Εἴμαστε ἰσχυροί. Θά τούς ρίξουμε στή θάλασσα. Δέν μέ ἄκουσαν, ὅπως δέν ἄκουσαν καί σᾶς, τοῦ Γ.Σ.». Ἥτις, κατά μέν τόν γράφοντα, ἑρμηνεύεται ὡς ἀντίθεσίς του πρός τήν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς διεξαγωγῆς στρατηγικῶς ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων, κατά δέ τόν σ. Γ. Σιάντον, ἡρμηνεύθη τότε ὡς δειλία (φοβήθηκε τούς Ἄγγλους).

Ὅμως καί ὁ γράφων δέν θά ἐθεώρει τήν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν κατ' ἀρχήν ἐσφαλμένην, ἄν ταύτην ἠκολούθουν αἱ ὑπόλοιποι ἀποφάσεις αἱ ἀπαραίτητοι διά τήν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τῆς προτιμηθείσης.

Κατά τά τέλη Νοεμβρίου, ἡ παρατακτή δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων ἀνήρχετο:

Ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ καί περιχώροις	εἰς	11.000	ἄνδρας
Ἐν Ἠπείρῳ (ΕΔΕΣ)	»	9.000	»
Βορείως Δράμας (Ἀντών Τσοούς)	»	3.000	»
Σύνολον		23.000	»

Ἐπίσης, κατά τά τέλη Νοεμβρίου ἡ παρατακτή δύναμις τῶν ἐν Ἑλλάδι βρετανικῶν δυνάμεων δέν ὑπερέβαινεν:

Εἰς Ἀθήνας-Πειραιᾶ κ.τ.λ., Δ/σιν 3ου Σ.Σ., τμήματα τῆς 4ης Βρετ. Μεραρχίας	τούς	3.000	ἄνδρας
Εἰς Θεσ/νίκην (4η Ἰνδική Βρετ. Μερ.)	»	6.000	»
Εἰς Πάτρας (τμήματα 4ης Βρετ. Μ.)	»	2.000	»
Εἰς διαφόρους ἐπαρχιακάς πόλεις συνολικῶς (τμήματα τῆς 4ης Βρετ. καί τῆς 4ης Ἰνδικῆς Μερ.)	»	6.000	»
Σύνολον	»	17.000	»

Ἦτοι, μετά τῶν σχηματισμῶν τῆς M.I., τῆς I.S.S., τῆς ἀεροπορίας, τῶν σχηματισμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν ξηρᾶς, τοῦ Ναυτικοῦ κ.τ.λ., τούς 25.000 συσσιτούντας.

Ἑπομένως, *τό δεύτερον πρόβλημα*, ὅπερ ἔδει νά λύσῃ ὁ Ἀρχιστράτηγος καί μόνον (διά τό ὁποῖον ὁ Κλάουζεβιτς, εἰς τό βιβλίον 6ον: «Ἡ Ἄμυνα», κεφ. XXον: «Ἄμυνα θεάτρου τινός πολέμου», γράφει: «Τό νά διακρίνῃ τά κέντρα ταῦτα βαρύτητος καί κέντρα ταῦτα τῆς μάζης τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ καί νά ἀναγνωρίζῃ τήν ἔκτασιν καί τάς σφαίρας ἐνεργείας των, ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυρίων πράξεων τῆς *στρατηγικῆς κρίσεως*»), συμβουλευόμενος τό ἐπιτελεῖον του, ἦτο ἡ διάγνωσις τῶν κέντρων βαρύτητος καί κέντρων τῆς μάζης τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ κ.τ.λ., δηλαδή τῶν πιθανῶν ἐπικέντρων ἀγῶνος.

Τό ὅτι, κατά τά τέλη Νοεμβρίου, ἡ ὀρθή στρατηγική κρίσις ὥριζεν ὡς κέντρα βάρους ἐχθρικῶν δυνάμεων καί πιθανά ἐπίκεντρα ἀγῶνος, κατά σειράν σπουδαιότητος, τάς Ἀθήνας-Πειραιᾶ, τήν Ἤπειρον, τήν Θεσσαλονίκην, τάς Πάτρας, τόν βορείως τῆς Δράμας χῶρον, νομίζει, ὁ γράφων, ὅτι δέν δύναται νά προβληθῇ οὐδεμία λογική καί καλῆς πίστεως ἀμφισβήτησις, δεδομένου ὅτι οἱ χῶροι ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων ἦσαν γνωστοί εἰς πάντας.

Τό βασικόν, ἠθελημένον κατά τόν γράφοντα, σφάλμα τῶν ὑποδυομένων τόν ρόλον τοῦ Ἀρχιστρατήγου μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ὑπῆρξεν τό ὅτι: Ἐνταλθέντα ὑπό πολιτικῆς ἐξουσίας νά διεξάγωσι στρατηγικῶς ἐπιθετικάς ἐπιχειρήσεις, σκοπούσας τήν ταχεῖαν ἀνατροπήν τοῦ ἀντιπάλου καί ἔχοντα ὑπ' ὄψιν των ὅτι: Διαθέτοντες 47.000-48.000 περίπου ἀνδρῶν (ἀραιῶς στελεχωμένων, πενιχρῶς ἐφοδιασμένων εἰς ἐλαφρά ὁμαδικά ὅπλα, στερουμένων βαρέων ὁμαδικῶν ὅπλων, στερουμένων ταχυκινήτων μέσων μεταφορᾶς, μή ἐθισμένων εἰς συντονισμένας

μαζικάς μετωπικάς κρούσεις κ.τ.λ.). Καί ἀντιμετωπίζοντες 39.000-51.000 ἄνδρα (πυκνῶς στελεχωμένους καί τῶν ὁποίων τό βρετανικόν ἥμισυ ἦτο πλουσίως ἐφοδιασμένον εἰς ἐλαφρά καί βαρέα ὁμαδικά ὅπλα, διέθετεν ἀφθονίαν ταχυκινήτων μέσων μεταφορᾶς καί ἦτο ἐθισμένον εἰς μαζικάς μετωπικάς κρούσεις), ἐπισωρευμένους εἰς γνωστούς χώρους μικρᾶς ἐκτάσεως. Ἐπεχείρησαν νά ἐπιτύχωσι ταῦτα διά ταυτοχρόνου ἐπιθέσεως πρός ὅλα τά πιθανά ἐπίκεντρα ἀγῶνος. Δηλαδή ἐπεχείρησαν πράγμα ἐν γνώσει τους μή ἐπιτεύξιμον ὡς προϋποθέτον μεγάλην ὑπεροχήν πολεμικοῦ δυναμικοῦ.

Ἡ ἀνάθεσις, ἑπομένως, εἰς τόν ΕΛΑΣ ἀποστολῆς μή πραγματοποιησίμου ἀποτελεῖ τό κατά τόν γράφοντα ἠθελημένον σφάλμα, διότι καί εἰς τούς ὑπαξιωματικούς ἀκόμη ἐδιδάσκετο καί διδάσκεται ἡ παράγραφος ἐκείνη τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν καί συγγραμμάτων, ἡ ἀποφαινομένη ὅτι ἡ ἐπίθεσις προϋποθέτει ὑπεροχήν τινά μέσων (ἐμψύχων ἤ ἀψύχων).

Ἐπειδή ἡ περίπτωσις τῆς ἀπολύτου ὑπεροχῆς τοῦ ἑνός τοῦ ἀντιπάλου, ἡ καθιστῶσα δυνατήν τήν ταυτόχρονον ἐπίθεσιν πρός ὅλα τά κέντρα ἐπισωρεύσεως τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων, ἦτο καί εἶναι σπανία, διά τοῦτο μέ ταύτην ἐλάχιστα κλασικά στρατιωτικά συγγράμματα ἀσχολοῦνται, τῶν λοιπῶν περιοριζομένων νά ἀναγράφωσι ὀλίγα τινά περί ταύτης.

Ἀντιθέτως, ἐπειδή ἡ περίπτωσις τῆς σχετικῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀντιπάλων, ἡ καθιστῶσα δυνατήν τήν διαδοχικήν ἐπίθεσιν πρός τά κέντρα ἐπισωρεύσεως τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων, εἶναι συνήθης, διά τοῦτο μέ ταύτην ἀσχολοῦνται ὅλα τά στρατιωτικά συγγράμματα. Ἐκ τῆς μελέτης, ἄλλωστε, τῆς περιπτώσεως ταύτης ἔχει ἐξαχθεῖ καί ἡ περίφημος ἀρχή τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων.

Κατά τόν γράφοντα, μετά τήν λῆψιν ὑπό τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς ἀποφάσεως διεξαγωγῆς στρατηγικῶς ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων, εἷς Ἀρχιστράτηγος, ἔντιμος, ἔστω καί μετρίας ἱκανότητος, θά ἔδει, ἁπλῶς λογικῶς σκεπτόμενος, νά ἀποφασίσῃ:

1ον) Νά διαθέσῃ πρός ὅλα τά δευτερεύοντα κέντρα ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων μόνον τάς ἀπαραιτήτους δυνάμεις διά τήν διεξαγωγήν στατικοῦ ἀμυντικοῦ ἀγῶνος (ἐάν κρίνῃ ὅτι διαθέτει τήν ἀπαιτουμένην σχετικήν ὑπεροχήν πολεμικοῦ δυναμικοῦ), εἴτε ὑποχωρητικοῦ ἐπιβραδυντικοῦ ἀγῶνος (ἐάν κρίνῃ ὅτι διαθέτει χῶρον ἀλλά δέν διαθέτει τήν ἀπαιτουμένην σχετικήν ὑπεροχήν πολεμικοῦ δυναμικοῦ). Ἤτοι, τό πολύ: εἰς Ἤπειρον 6.000 ἄνδρας, εἰς βορ.[είως] Δράμας χῶρον 2.000 ἄνδρας. Καί ἐν συνόλῳ, 14.000-15.000 ἄνδρας.

2ον) Νά διαθέσῃ διά τήν ταχυτάτην ὑφαρπαγήν διασπάρτων εἰς τάς ἐπαρχιακάς πόλεις τῆς Ἑλλάδος βρετανικῶν μικροτμημάτων (ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶχεν δύναμιν 150-400 ἀνδρῶν) τάς ἀπαραιτήτους δυνάμεις καί ἐπί βραχύτατον χρόνον

(μή δυνάμενος, όπωσδήποτε, νά αὐξήση ἀξιοσημειώτως τόν χρόνον τόν ἀπαιτούμενον διά τήν πρός τόν κύριον ἐπίκεντρον ἀγῶνος μετακίνησίν των). Ἤτοι, 8.000-10.000 ἄνδρας καί μόνον ἐπί 24ωρον.

3ον) Νά διαθέση ἅπασαν τήν ὑπόλοιπον δύναμίν του πρός τό κύριον κέντρον ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων, τήν Ἀττικήν. Ἤτοι, 30.000 περίπου ἄνδρας.

4ον) Νά γνωρίση εἰς τήν πολιτικήν ἐξουσίαν (τήν ὑπεύθυνον διά τήν διενέργειαν τῆς ἐπισωρεύσεως τῶν δυνάμεων πρός τήν Ἀττικήν πρό τῆς 30ῆς Νοεμβρίου), ὅτι τῷ ἀπαιτεῖται δεκαήμερος ἕως δωδεκαήμερος προθεσμία, διά νά ἐπισωρεύση τάς δυνάμεις του πρός Ἀττικήν καί διατάξη ταύτας πρός μάχην. Καί ὅτι, μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τήν πρωίαν τῆς 11 ἤ 12 ἤ 13 Δεκεμβρίου, ἐάν δέν εἶναι δυνατή ἡ ἀπασχόλησις τοῦ ἀντιπάλου διά πολιτικῶν μέσων (διαπραγματεύσεων, διαδηλώσεων, ἀπεργιῶν, μικροσυγκρούσεων κ.λπ.), θά τόν ἀντιμετωπίση ἀμυντικῶς διά τοῦ ἀπαραιτήτου μόνον τμήματος τῆς δυνάμεώς του.

Καί [ἀφοῦ] ἀποφασίση ταῦτα, νά διατάξη τήν ταχεῖαν πρός Ἀττικήν μετακίνησιν τῶν Ο.Μ.Σ. – 7.700, Ι Μ. – 6.000, ΙΙΙ Μ. – 5.300, Χ Μ. – 4.300, Ταξ. Ἱππικοῦ καί Τ.Φ.Γ.Σ. – 1.300. Ἤτοι 24.000 περίπου ἀνδρῶν. Ἐκ τῶν ὁποίων, τήν 7ην Δεκεμβρίου (ἡμέραν ἥν ἔταξεν ὁ ἀντιστράτηγος κ. Σκόμπυ διά τήν ἀπόσυρσιν τοῦ ΕΛΑΣ ἐξ Ἀθηνῶν καί καθ' ἥν ἤρχισαν οὐσιαστικῶς αἱ ἐπιχειρήσεις, ὅπως ἀνεφέρθη ἤδη), περίπου 7.000-9.000 ἄνδρες τῆς Ο.Μ.Σ. καί τῆς ΙΙΙ Μ. θά ἐνίσχυον τό Α' Σ.Σ. καί μετ' αὐτοῦ θά ἀπετέλουν δύναμιν ἱκανήν τουλάχιστον νά ἀμυνθῇ χωρίς νά ἐξαντληθῇ μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν ὑπολοίπων, ἤτοι [μέχρι τῆς] 11/13-12-44.

Δεδομένου ὅτι ἡ ἐξ Ἰταλίας μετακινηθεῖσα 46η ἐνισχυμένη Βρετανική Μεραρχία ἤρχισεν νά ἀποβιβάζεται εἰς Πειραιᾶ-Φάληρον μετά τήν 21ην Δεκεμβρίου, λογικόν εἶναι νά πιστεύη ὁ γράφων, ὅτι ἡ ταυτόχρονος καί μαζική ἐπίθεσις 30.000 μαχητῶν τοῦ ΕΛΑΣ, διαθετόντων περί τά 40 πυροβόλα καί διοικουμένων ὑπό τούς ἱκανωτέρους καί ἀποφασιστικωτέρους στρατιωτικούς ἀρχηγούς καί καπεταναίους τους, θά ἠδύνατο νά ἐπιτύχη ἀποφασιστικόν ἀποτέλεσμα ἐντός 24 ἤ 48 ὡρῶν καί νά ἀπορρίψη τά ὑπολλείμματα τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων εἰς τά Βρετανικά πλοῖα ἤ νά τά αἰχμαλωτίση.

Ἐάν, παρ' ἐλπίδα, ἡ ἐπίθεσις δέν κατώρθωνε νά ἐπιτύχη ταχύ ἀποφασιστικόν τακτικόν ἀποτέλεσμα, ὁ Ἀρχιστράτηγος θά ἔδει ἀμέσως νά γνωρίση εἰς τήν πολιτικήν ἐξουσίαν ὅτι ἡ ἀρχική ἐκτίμησις τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ τῶν ἀντιμετώπων ἀντιπάλων δυνάμεων ἦτο ἐσφαλμένη. Καί ἑπομένως, ἡ ἀπόφασίς της περί διεξαγωγῆς στρατηγικῶς ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων ἔπρεπε νά ἀναθεωρηθῇ καί νά ἀντικατασταθῇ διά τῆς τοιαύτης διεξαγωγῆς πολιτικῶν διαπραγματεύσεων, εἴτε διά τῆς τοιαύτης διεξαγωγῆς –διαδοχικῶς– στρατηγικῶς ἀμυντικῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἀντί τούτων, τά ὑποδυόμενα τόν Ἀρχιστράτηγον μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, ἀποφασίσαντα τήν ταυτόχρονον ἐπίθεσιν πρός ὅλα τά κέντρα ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων διέθεσαν:

1ον) Ἀρχικῶς, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 18/4-12-44 διαταγῆς τῆς Κ.Ε. πρός τό Γ.Σ. (ἀντίγραφόν της, ὡς καί πασῶν τῶν ὑπολοίπων, διά τῶν ἀριθμῶν των, ἀναφερομένων διαταγῶν καί ἐγγράφων, ὑπάρχει εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου καί εἰς τό προσφάτως παραδοθέν): Ὑπό τήν Κ.Ε. 21.000 ἄνδρας (ἤτοι τά Α' Σ.Σ., ΟΜΣ, ΙΙΙ Μ.). Καί ὑπό τό Γ.Σ. 26.000 ἄνδρας (ἤτοι τά Ο.Μ.Μ., Ι Μ., 8η Μ., Ταξ. Ἱππικοῦ). Καί διέταξεν τό Γ.Σ. νά φυλάξη τά σύνορα, νά ἐκμηδενίση ταχέως τάς δυνάμεις τοῦ ΕΔΕΣ καί τοῦ Τσαούς Ἀντών καί νά ἐξουδετερώση τήν ἐσωτερικήν ἀντίδρασιν.

2ον) Διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 76/6-12-44 διαταγῆς τῆς Κ.Ε. πρός τό Γ.Σ.: Ὑπό τήν Κ.Ε. 21.000 ἄνδρας, ἤτοι, τά Α' Σ.Σ., Ο.Μ.Σ. (μεῖον 36ον Σ.Π.), ΙΙΙ Μ., Ταξ. Ἱππ. Καί ὑπό τό Γ.Σ. 26.000 ἄνδρας, ἤτοι Ο.Μ.Μ., Ι Μ., 8η Μ. (σύν 36ον Σ.Π.). Μέ τάς αὐτάς ἀποστολάς τοῦ Γ.Σ. καί μέ ὅριον μεταξύ τῶν περιοχῶν Κ.Ε. καί Γ.Σ. τήν γραμμήν ΧΑΛΚΙΣ-ΘΗΒΑΙ-ΔΟΒΡΑΙΝΑ, περιλαμβανομένην εἰς τήν περιοχήν τῆς Κ.Ε.

3ον) Διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 134/9-12-44 διαταγῆς τῆς Κ.Ε. πρός τό Γ.Σ. (διαβιβασθείσης διά τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ): Ὑπό τήν Κ.Ε. αἱ εἰς παράγραφον 2 δυνάμεις, ηὐξημέναι κατά τό Ι/54 Τάγμα μέ τάς αὐτάς ἀποστολάς τοῦ Γ.Σ. καί μέ ὅριον μεταξύ τῶν περιοχῶν τήν γραμμήν ΛΑΜΙΑ-ΑΜΦΙΣΣΑ-ΙΤΕΑ, περιλαμβανομένην εἰς τήν περιοχήν τῆς Κ.Ε.

4ον) Διά διαδοχικῶν διαταγῶν, ἐκδοθεισῶν μετά τήν διάσπασιν τῆς διατάξεως τοῦ ΕΔΕΣ τήν 22-12-44, τήν διάθεσιν ὑπό τοῦ Γ.Σ. εἰς τήν Κ.Ε. παρατακτῆς δυνάμεως 4.500 ἀνδρῶν, ἤτοι: Τῶν 30οῦ Σ.Π. (παρατακτῆς δυνάμεως 2.000 ἀνδρῶν). Τοῦ 54ου συντάγματος Π. (παρατακτῆς δυνάμεως 1.600 ἀνδρῶν). Τοῦ 36ου συντάγμ. Π. (παρατακτῆς δυνάμεως 900 ἀνδρῶν). Ἥτις [δύναμις 4.500 ἀνδρῶν] μετά ἐξαντλητικάς πολυημέρους πορείας ἔφθασεν εἰς Ἀττικοβοιωτίαν εἰς κακήν κατάστασιν, διαδοχικῶς μεταξύ 28-12-44 καί 7-1-45.

5ον) Διά διαδοχικῶν διαταγῶν, ἐκδοθεισῶν μετά τήν πλήρη διάλυσιν τοῦ ΕΔΕΣ τήν 30-12-44, τήν διάθεσιν ὑπό τοῦ Γ.Σ. εἰς τήν Κ.Ε. παρατακτῆς δυνάμεως 7.500 ἀνδρῶν, ἤτοι τῶν Ι Μ. (παρατακτῆς δυνάμεως 4.400 ἀνδρῶν) καί ΧΙ Μ. (παρατακτῆς δυνάμεως 3.100 ἀνδρῶν), ἥτις, μετά ἐξαντλητικάς πολυημέρους πορείας, θά ἔφθανεν εἰς Βοιωτίαν εἰς κακήν κατάστασιν, διαδοχικῶς, μεταξύ 22 καί 31-1-45*.

---

* Παρά την πυκνότητα αριθμών, την ξηρή-στρατιωτική γλώσσα που γίνεται η καταγραφή των διαδοχικών διαταγών διεύθυνσης των συγκρούσεων, θα ήταν παράλειψη να μη σημειωθεί ότι οι παράγραφοι, που προηγήθηκαν κι αυτές που ακολουθούν, δίνουν με αναγλυφική γλαφυρότητα τον «τραγέλαφο» (από στρατιωτική-επιτελική, τουλάχιστον, πλευρά) που επικράτησε στη διεξαγωγή των Δεκεμβριανών μαχών.

Δηλαδή, διέθεσαν εἰς τά δημιουργηθέντα, ὑπ' αὐτῶν καί τῇ πρωτοβουλίᾳ των, ἐπίκεντρα ἀγῶνος:

1ον) 'Αθηνῶν-Πειραιῶς. Κατά τήν ἔναρξιν τοῦ σποραδικοῦ ἀγῶνος τήν 3-12-44: Παρατακτήν δύναμιν 10.000 περίπου ἀνδρῶν – Α' Σ.Σ., ΙΙ Μ. (μεῖον ἀφοπλισθέν 2ον Σ.Π.). Κατά τήν ἔναρξιν τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τήν 7-12-44: Παρατακτήν δύναμιν 14.000-15.000 ἀνδρῶν – Α' Σ.Σ., ΙΙ Μ. (μεῖον 2ον Σ.Π.), τμήματα ΧΙΙΙ Μ., τμήματα ΙΙΙ Μ. Κατά τήν διάρκειαν τῶν ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ΕΛΑΣ καί μέχρι τῆς 21-12-44: Παρατακτήν δύναμιν 17.000 περίπου ἀνδρῶν – Α' Σ.Σ., ΙΙ Μ. (μεῖον 2ον Σ.Π.), ΧΙΙΙ (μεῖον 36ον Σ.Π.), 8η Τ., 11ον Σ.Π., Ταξ. Ἱππικοῦ. Κατά τήν διάρκειαν τῶν ἀμυντικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ΕΛΑΣ καί μέχρι τῆς ἀναχωχῆς τήν 11-1-45: Παρατακτήν δύναμιν 22.000-23.000 ἀνδρῶν – Α' Σ.Σ., ΙΙ Μ. (μεῖον 2ον Σ.Π.), ΧΙΙΙ Μ., 8η Ταξ., 11ον Σ.Π., 30όν Σ.Π., 54ον Σ.Π., Ταξ. Ἱππικοῦ.

2ον) 'Ηπείρου. Κατά τήν ἔναρξιν τοῦ ἐπιθετικοῦ ἀγῶνος τήν 21-12-44: παρατακτήν δύναμιν 13.600 ἀνδρῶν – 8η Μ. (σύν 36ον Σ.Π.), Ι Μ. (μεῖον 54ον Σ.Π.), ΙΧ Μ., 30όν Σ.Π. Καί μετά τήν διάσπασιν τῆς διατάξεως τοῦ ΕΔΕΣ, τήν 22-12-44: παρατακτήν δύναμιν 11.600 ἀνδρῶν. (Τά ἀνωτέρω μεῖον τό 30όν Σ.Π.).

3ον) Βορείως Δράμας. Καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τῶν ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων, ἤτοι καθ' ὅλον τόν Δεκέμβριον: παρατακτήν δύναμιν 4.000 περίπου ἀνδρῶν (6η Μ.).

Ὁμοίως διέθεσαν πρός τούς χώρους ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων: 1) Θεσσαλονίκης. Καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τῆς συρράξεως: παρατακτήν δύναμιν 3.500 ἀνδρῶν περίπου (ΧΙ Μ.), ἐνισχυθεῖσαν κατά τά τέλη Δεκεμβρίου διά 2 ταγμάτων τοῦ 50οῦ Σ.Π., παρατακτῆς δυνάμεως 800-900 ἀνδρῶν. 2) Πατρῶν. Καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τῆς συρράξεως: παρατακτήν δύναμιν 3.000-3.500 ἀνδρῶν.

Διαθέσαντα κατ' αὐτόν τόν τρόπον τάς δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ, τά ὑποδυόμενα τόν 'Αρχιστράτηγον μέλη τῆς Κ.Ε. του, καί μέ τήν κοινωτέραν ἀκόμη λογικήν, ἔπρεπε, τό ὀλιγώτερον, νά ἀναμένωσι ἀποτυχίαν τῆς ἐν τῇ 'Αττικῇ ἐπιθέσεως (ἑπομένως τοῦ συνόλου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων).

Ὅμως, φαίνεται, προσεπάθουν νά καθησυχάσουν τάς ὑπ' αὐτά ἀνωτέρας Δ/σεις τοῦ ΕΛΑΣ (περί τῶν ἀνησυχιῶν τῶν ὁποίων, ἰδίως τοῦ Γ.Σ., εἶχον ἤδη σαφεῖς προφορικάς καί ἐγγράφους πληροφορίας). Καί ἀποστέλλοντα πρός αὐτό τήν ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 76/6-12-44 διαταγήν, ἐν ᾗ ἐβεβαίουν ὅτι ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἐξησφαλισμένη. Τό πῶς ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἐξησφαλισμένη καί διατί, οὐδέποτε ὁ γράφων κατώρθωσεν νά μάθῃ, καίτοι πολλάκις ὑπέβαλλε σχετικά ἐρωτήματα.

β) *Ἡ ἔλλειψις γενικοῦ σχεδίου ἐνεργείας, συνολικοῦ, διηρθρωμένου καί ἑνιαίου*

Τα ὑποδυόμενα τόν ρόλον τοῦ 'Αρχιστρατήγου μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ διεξήγαγον τάς ἐπιχειρήσεις ἄνευ σχεδίου ἐνεργείας, συνολικοῦ, διηρθρωμένου καί ἑνι-

αίου. Καί βάσει μόνον μερικῶν ἐκτελεστικῶν διαταγῶν πρός τάς ὑποταγμένας Δ/σεις.

Ἡ πράξις του αὐτη, ἡ ἐγκριθεῖσα ἤ γενομένη ἀνεκτή ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ὑπῆρξεν βαρύ, ἠθελημένον σφάλμα. Ὁ Πολύβιος, εἰς τό ΙΧ βιβλίον, Παράγραφος 12 «Τέχνη Στρατηγική», τῶν *Ἱστοριῶν* του, γράφει: «Τά μέν οὖν ἀπροθέτως ἐν ταῖς πολεμικαῖς συμβαίνοντα, πράξεις μέν οὐδαμῶς ἁρμόζει λέγειν, περιπετείας δε καί συγκυρήσεις μᾶλλον. Τά δέ κατά πρόθεσιν ἐνεργούμενα ταῦτα δηλούσθω περί ὧν ...».

Ἠθελημένον, διότι τά μέλη τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, καί εἰδικῶς ὁ σ. Γ. Σιάντος, ἡ σ. Χρύσα Χατζηβασιλείου καί ὁ σ. Π. Ροῦσος, ἐγνώριζον ὅτι τό Γ.Σ. εἶχε ἤδη ἀπό μακροῦ χρόνου (τουλάχιστον ἀπό τῆς 10-11-44) ἐπεξεργασμένον σχέδιον ἐνεργείας. (Ἄλλο ζήτημα ἀποτελεῖ, ἄν τό σχέδιον τοῦτο εἶχεν, ἤ δέν εἶχεν, ἀξίαν καί ἄν ἔπρεπε νά ἐγκριθῆ ἤ νά ἀπορριφθῆ, ἀντικαθιστάμενον ὑπό καλυτέρου τοιούτου).

Ἠθελημένον, διότι τουλάχιστον ὁ σ. Γ. Σιάντος ἔλαβεν γνῶσιν:

1) Τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Γ.Σ. τῆς 30-11-44 πρός τόν ἴδιον ὡς Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ (ἀπαντητικοῦ εἰς ἰδικόν του τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφετο καί ἡ φράσις: «θά κινήσωμεν 2ον Σ.Π. ἐν καιρῷ, οὐχί μεμονωμένον, *ἀλλά συμφώνως γενικῷ σχεδίῳ ἐνεργείας μετ' ἄλλων μονάδων μας*».

2) Τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Γ.Σ. τῆς 1-12-44 πρός τόν ἴδιον τόν Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ (ἀπαντητικοῦ εἰς ἰδικόν του τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφετο, καί ἡ φράσις: «*διαταχθέντα ἐκτός γενικοῦ σχεδίου ἐνεργείας μας συνολικοῦ. Τίς θά διευθύνη ἐπιχειρήσεις ὑπ' αὐτάς συνθήκας; Ἄλλως, ἀδύνατος πραγματική διεύθυνσις ἐπιχειρήσεων. Προτείνομεν συνάντησίν μας*». (Ἀμφοτέρων ἀντίγραφα περιλαμβάνονται εἰς τό προσφάτως παραδοθέν ἀρχεῖον).

Ἠθελημένον ἀκόμη, διότι τά μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, μετά τήν σύστασίν της τήν 2-12-44, ἔλαβον γνῶσιν:

1) Τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2103/3-12-44 ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ., περιεχούσης τήν φράσιν: «Ἐπιμένομεν πάλιν ἐπί ἀνάγκης καθορισμοῦ γενικοῦ πλαισίου σχεδίου ἐνεργείας, συνολικοῦ, διηρθρωμένου καί ἑνιαίου, ἵνα βάσει τούτου γίνη ὀρθή κατανομή δυνάμεων καί ἀποστολῶν συγκροτηθησομένων Δ/σεων καί ἐπίκεντρα περιοχῶν δράσεως».

2) Τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2118/2-12-44 ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ., περιεχούσης τήν φράσιν: «Ἀναφερόμενα τμήματα ἀδύνατον εὑρίσκονται ὕψος Θηβῶν πρό 6-8 ἡμερῶν. Ἄρα ἀδύνατος συμμετοχή των πρώτας συγκρούσεις Ἀθηνῶν. Γνωρίσατε προθέσεις σας».

3) Τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2140/2-12-44 ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ., περιεχούσης τήν φράσιν: «Λοιπά τμήματα Γ.Σ. ἤ βαδίζωσι κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἤ ἀπέχουσιν Ἀθηνῶν εἴκοσι ἡμερῶν πορείας ἀπόστασιν. Οὕτως, δέν δυνάμεθα διαθέσωμεν Σύνταγμα Λειβα-

διάν. Ἄλλως, χρειάζεται τροποποίησις ἀποστολῆς Γ.Σ. εἴτε ὡς πρός τόν χρόνον, εἴτε ὡς πρός ΕΔΕΣ, εἴτε πρός Θεσσαλονίκην».

5) Τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2206/12-12-44 ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ., περιεχούσης τήν φράσιν: «Χ Μ. τελευταία ἐφεδρεία Κ.Ε. καί Γ.Σ. Ἐάν κινηθῇ πρός Λειβαδιάν θέλει 15-20 μέρες. Ἐκτός ἐάν προτιμᾶτε δι' ἐπίκεντρον Ἀθηνῶν δυνάμεις ἐπικέντρου Ἠπείρου».

Ὅταν ὁ γράφων ἀναφέρει τήν φράσιν «τά ὑποδυόμενα τόν ρόλον τοῦ Ἀρχιστρατήγου μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ», δέν ἐννοεῖ τόν καλόν καί ἀγαθόν ὑποστράτηγον ἐ.ἀ. Χατζημιχάλην, ὑποδυόμενον τόν τελείως διακοσμητικόν ρόλον ἐν τῇ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ. (Ἄλλωστε, πιθανότατα ἡ ἐκλογή του ὀφείλεται εἰς αὐτήν του τήν ἰδιότητα).

Τόν διακοσμητικόν ρόλον τοῦ ὁποίου, τά μέλη τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. καί ὁ γράφων (διά πρώτην φοράν τότε συναντηθείς μετ' αὐτοῦ), μετ' ἐκπλήξεως διέγνωσαν, ὅταν τήν 6-12-44, ἀφιχθείς εἰς τήν ἐν Νέα Γιαννιτσοῦ ἕδραν τοῦ Γ.Σ., ὡς μέλλων νά κατατοπίσῃ τήν Δ/σιν τοῦ Γ.Σ. μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐπί τῶν σχεδίων καί προθέσεων της, ἀπεδείχθη ἁπλοῦς ἀγγελιοφόρος-κομιστής τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 44/5-12-44 διαταγῆς τῆς Κ.Ε. πρός τάς ἀμέσως ὑπ' αὐτήν Α' Σ.Σ., Ο.Μ.Σ., ΙΙ Μ. καί ΧΙΙΙ Μ. καί οὐδέν γνωρίζων περί τῶν σχεδίων (ἄν ὑπῆρχον) καί προθέσεων τῆς Κ.Ε.

γ) Ἡ μή ἐπισώρευσις περί τό κύριον ἐπίκεντρον Ἀττικῆς ἐπαρκῶν δυνάμεων πρό τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος

Στοιχειώδης πρόνοια ἐπέβαλε εἰς τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ, τουλάχιστον ἀπό τῶν ἀρχῶν Νοεμβρίου, νά προβλέψῃ τήν ἔνοπλον σύρραξιν ὡς μίαν τῶν ἐνδεχομένων ἐξελίξεων τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Συνέπεια ἄμεσος τῆς τοιαύτης προοπτικῆς, ἔδει νά εἶναι ἡ προκαταβολική ἐπισώρευσις δυνάμεων τοῦ ΕΛΑΣ ἐγγύς καί περί τούς χώρους ἐπισωρεύσεως ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἥτις θά ἦτο δυνατόν καί προληπτικῶς νά ἐπιδράσῃ ἐπί τῶν σχεδίων καί ἀποφάσεων τῶν ἀντιπάλων.

Ἡ προληπτική αὔτη ἐπισώρευσις δέν ἐγένετο μέχρι τῆς 1-12-44. Μετά τήν Βάρκιζαν, πιθανῶς κατά τήν 12ην Ὁλομέλειαν, ὁ σ. Γ. Σιάντος, ἐρωτηθείς ὑπό τοῦ γράφοντος, διατί δέν ἔγινε προληπτική ἐπισώρευσις δυνάμεων ἔλαβεν τήν ἀπάντησιν: «Δέν ἔγινε, γιατί θά τήν ἀντελαμβάνοντο οἱ Ἄγγλοι καί θά τήν ἐξεμεταλλεύετο ἡ ἀντίδρασις πολιτικά. Ζύγισα τά πράγματα καί προτίμησα τή στρατηγική ζημιά ἀπό τήν πολιτική».

Κατά πόσον ἡ ἐκτίμησις αὔτη τῶν πλεονεκτημάτων καί μειονεκτημάτων τῆς προτιμηθείσης ἀπόψεως εἶναι ὀρθή, ὁ γράφων δέν γνωρίζει, καίτοι ὁ ἴδιος δέν ἀποκρύπτει ὅτι προτιμᾶ τήν ἀντίθετον ἄποψιν.

Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ γνωρίζει εἶναι, ὅτι ὁ ἀντιστράτηγος κ. Σκόμπυ δέν θά ἠδύνατο νά θεωρήσῃ παραβίασιν τῶν διαταγῶν του καί τῶν συμφωνιῶν τῆς Γκαζέρτας τόν προσανατολισμόν τῆς μάζης τῶν μεγάλων Μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ πρός τό τμῆμα τῆς περιοχῆς ἑκάστης ἐξ αὐτῶν, τό ἐπί βασικῶν συγκοινωνιῶν ἀρτηριῶν εὑρισκόμενον καί πλησιέστερον πρός τούς πιθανούς χώρους ἐπισωρεύσεώς των κείμενον*. (Π.χ., τόν προσανατολισμόν τῆς Χ Μ. πρός Ἀθήνας, χωρίς νά ἐξέλθῃ τῆς περιοχῆς τῆς Δ. Μακεδονίας, δηλαδή τήν μετανάστευσιν τῶν μονάδων της ἐκ Βερροίας, Ναούσης, Ἐδέσσης κ.τ.λ. εἰς τήν περιοχήν Ἐλασσῶνος-Σερβίων-Κατερίνης κ.ο.κ.).

δ) *Ἡ μή ἐπισώρευσις περί τό κύριον ἐπίκεντρον Ἀττικῆς ἐπαρκῶν δυνάμεων πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποφασιστικῆς φάσεως τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος*

Τήν 30-11-44 ἔγινε πασιφανές ὅτι ἐπίκειται ἡ σύρραξις. Διατί ἀπό τῆς αὐτῆς ἡμέρας δέν ὑπελογίσθη, ὑπό ἐκείνων οἵτινες εἶχον τήν ἀξίωσιν νά διευθύνωσι τάς ἐπιχειρήσεις (βοηθουμένων καί ὑπό στρατιωτικῶν των συμβούλων), ὁ χρόνος ὁ ἀπαιτούμενος διά τήν ἐγγύς καί περί τάς Ἀθήνας-Πειραιᾶ ἐπισώρευσιν τῶν δυνάμεων, αἵτινες κατ' αὐτούς θά ἔδει νά διατεθῶσι εἰς τό ἐπίκεντρον Ἀθηνῶν καί διατί δέν ὡρίσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς ἡμέρα ἐνάρξεως τῆς ἀποφασιστικῆς φάσεως τοῦ ἀγῶνος ἡ ἑπομένη ἤ μεθεπομένη τοῦ πέρατος ἐπισωρεύσεώς των, ὁ γράφων δέν γνωρίζει.

Γνωρίζει ὅμως ὅτι ἡ ἀποφασιστική πρός Γουδί ἐπίθεσις ἤρξατο τήν πρωίαν τῆς 7-12-44 μέ μόνας τάς δυνάμεις τῆς ΙΙ Μ., ἠλαττωμένας κατά τό ἀφοπλισθέν 2ον Σ.Π. καί ηὐξημένας μέ τό ΙΙΙ/42 Τάγμα, ἤτοι μέ μέρος μόνον τῶν πρός Ἀθήνας-Πειραιᾶ μετακινουμένων δυνάμεων.

ε) *Ἡ κατά τάγμα, στάγδην προώθησις τῶν ἐφεδρειῶν πρός τό ἐπίκεντρον Ἀττικῆς καί ἡ ἄμεσος ἐμπλοκή των εἰς τόν ἀγῶνα*

Ἅπαντες οἱ στρατιωτικοί γνωρίζωσι ὅτι ἡ ἐμπλοκή ἐφεδρειῶν δύναται νά μετατρέψῃ ἕναν ταλαντευόμενον ἀγώνα τριβῆς εἰς ἀγώνα μέ ἀποφασιστικά τακτικά ἀποτελέσματα, μόνον ὅταν αὐτή διενεργεῖται μαζικῶς, ταυτοχρόνως καί ὑπό ἐφε-

* Από πρώτη ματιά, φαίνεται σαν μια έξυπνη, αξιοπρόσεκτη ιδέα. Ωστόσο, πρόκειται για υπεραπλούστευση: α) Είναι λάθος μια πολιτική ηγεσία να στηρίξει βασικές επιλογές της σε πιθανότητα εξαπάτησης του αντιπάλου. β) Ήταν εντελώς απίθανο ο αντίπαλος να μην κατανοήσει τη σημασία τέτοιων κινήσεων των τμημάτων του ΕΛΑΣ. γ) Αν οι Βρετανοί δεν μπορούσαν να μιλήσουν για τυπική παραβίαση των συμφωνιών, θα είχαν κάθε λόγο να καταγγείλουν ότι ο ΕΛΑΣ ετοιμάζεται για βίαιη κατάληψη της εξουσίας, που ισοδυναμούσε με μεγάλη, ουσιαστική παραβίαση των συμφωνιών.

δρειῶν τμημάτων ἀκμαίων καί συνολικῆς δυνάμεως ὑπερβαινούσης τουλάχιστο τό 1/3 ἤ τό 1/2 τῆς διεξαγούσης τόν ἀγῶνα τριβῆς δυνάμεως.

Διατί ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐνέπλεκε, ἅμα τῇ ἀφίξει των, τά διαδοχικῶς ἀφικνούμενα ἐφεδρικά τάγματα πρίν ἀναπαυθῶσι ἐκ τῆς κοπώσεως πολυημέρων πορειῶν καί διατί τά διέσπειρεν ὁλόκληρα ἤ κατά λόχους ὡς ἐνισχύσεις τῶν διεξαγόντων ἀγῶνα τριβῆς τμημάτων, ὁ γράφων δέν γνωρίζει.

Γνωρίζει ὅμως ὅτι ἡ τοιαύτη ἐμπλοκή των δέν ἠδύνατο νά ἔχει ἄλλην συνέπειαν πλήν τῆς σπατάλης δυνάμεων καί προσπαθειῶν*.

στ) *Ἡ ἠθελημένη, συστηματική καί ἀδικαιολόγητος ἀπόρριψις ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ πάσης προτάσεως τοῦ Γ.Σ., σκοπούσης νά βελτιώσῃ τήν κατάστασιν*

Ὁ γράφων ἤδη ἀνέφερεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον τά τῆς ἠθελημένης, ἀδικαιολογήτου καί συστηματικῆς ἀπορρίψεως ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ τῆς τετράκις ὑποβληθείσης πρό τῆς 8-12-44 προτάσεως τοῦ Γ.Σ. νά προσβάλῃ τά διάσπαρτα ἀνά τάς ἐπαρχιακάς πόλεις τῆς Ἑλλάδος βρετανικά μικροτμήματα καί δέν προτίθεται νά τά ἐπαναλάβῃ.

Ἐνταῦθα ὑποσημειοῖ ἁπλῶς τό ἠθελημένον τῆς ἀπορρίψεως, συναγόμενον ἐκ τοῦ ὅτι, ἀμέσως μετά τήν συγκέντρωσιν τῶν μικροτμημάτων τούτων εἰς τό ἐπίκεντρον Ἀθηνῶν καί περί τήν 14 ἤ 15-12-44 [ἀπεφάσισεν τήν] ἔκδοσιν πρωτοβούλου διαταγῆς τῆς Κ.Ε. περί προσβολῆς τῶν μικροτμημάτων τούτων.

Ἐπίσης ἀνέφερεν εἰς τήν παράγραφον XI/E/α' τάς προτάσεις τοῦ Γ.Σ. περί τροποποιήσεως τῶν ἀποστολῶν τοῦ Γ.Σ. εἴτε ὡς πρός τόν χρόνον, εἴτε πρός τόν ΕΔΕΣ, εἴτε πρός τήν Θεσσαλονίκην, τάς σκοπούσας νά καταστήσωσι δυνατήν τήν ἔγκαιρον καί ἀπό τῆς κρίσεως τοῦ ἀγῶνος τριβῆς διάθεσιν πρός τό ἐπίκεντρον Ἀττικῆς σημαντικῶν δυνάμεων καί δέν προτίθεται νά τάς ἐπαναλάβῃ.

Ἐνταῦθα ὑποσημειοῖ τό ἠθελημένον τῆς ἀπορρίψεως, συναγόμενον ἐκ τοῦ ὅτι, ἀμέσως μετά τήν ἀποφασιστικήν κατά τοῦ ΕΛΑΣ τροπήν τοῦ ἀγῶνος τριβῆς (μετά τήν ἀπόβασιν τῆς 46ης Βρετανικῆς μεραρχίας καί τήν ὑπ' αὐτῆς πλήρη ἐκκαθάρισιν τοῦ Πειραιῶς καί τῶν Φαλήρων, ἤτοι μετά τήν 24ην ἤ 25ην Δεκεμβρίου), ἡ Κ.Ε. ἤρχισεν ἐκδίδουσα [ἀναλόγους διαταγάς] πρός τό ἐπίκεντρον τῶν πρός τά Δυτικά παράλια τῆς Ἠπείρου κινουμένων τμημάτων τοῦ Γ.Σ., ἤτοι τῶν ἀπεχό-

* Δεν ξέρω αν η προσωπική μου εμπειρία έχει για τον αναγνώστη κάποια αξία, επειδή προέρχεται από περιορισμένο χώρο (καπετάνιος του Λόχου «Λόρδος Μπάιρον» των Σπουδαστών, με δράση: Εξάρχεια, Νεάπολη, Σχολή Ευελπίδων, Προσφυγικά κ.λπ.). Αν είναι έτσι, μπορώ να σημειώσω ότι επιβεβαιώνει πλήρως την παρατήρηση του Θ. Μ., έχοντας υπόψη μου την ενίσχυση που είχαμε εκείνες τις ημέρες από τμήματα του ΕΛΑΣ Πελοποννήσου.

ντων ἤδη τοῦ ἐπικέντρου Ἀθηνῶν κατά διπλασίαν καί πλέον ἀπόστασιν ἐκείνης καθ' ἥν ἀπεῖχον τοῦτα ὅτα ἐγένοντο αἱ προτάσεις.

Τέλος, ὁ γράφων θεωρεῖ ἄσκοπον καί ἀνωφελές νά ἐπεκτείνῃ τό κείμενον τῆς ἐκθέσεώς του διά παραθέσως καί ἄλλων παραδειγμάτων ὁμοίας φύσεως ἀναμιγνύων ἄλλωστε καί προτάσεις ὀλιγώτερον σημαντικοῦ περιεχομένου.

ζ) *Ἡ ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ παράτασις τοῦ ἀγῶνος τριβῆς ἐν Ἀττικῇ πέραν τοῦ ὁρίου κάμψεως τῶν τμημάτων καί ἡ ὡς ἐκ ταύτης ἀχρήστευσις τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ των ἐπί μακρόχρόνον*

Ὅπως θά ἀναφέρῃ ὁ γράφων εἰς τό ἑπόμενο ΣΤ' μέρος τοῦ παρόντος κεφαλαίου, [αὐτός καί] ὁ Ἄρης μετ' αὐτοῦ, ἀπεστάλησαν ἐκ Θηβῶν (ἕδραν τῆς Κ.Ε. καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚ) πρός τήν XIII Μ. (τήν αἰφνιδιασθεῖσαν καί διαλυθεῖσαν εἰς Ἀσπρόπυργον Ἐλευσίνος ὑπό Βρετανικῶν θωρακισμένων μέσων τήν μεσημβρίαν τῆς 6-1-45)*. Με τήν ἐντολήν, νά προσπαθήσωσι νά ἀνασυντάξωσι τά ὑπολείμματά της ἱππαστί ἐπί τῆς στενωποῦ Κάζα, τήν πρός τήν ὁποίαν προώθησιν τῶν ἀφικνουμένων ἐφεδρειῶν (30όν Σ.Π. καί 36ον Σ.Π.), τήν προταθεῖσαν ὑπό τοῦ Ἄρη καί τοῦ γράφοντα, ἀπέρριψαν τά μέλη τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ (Μάντακας-Σιάντος) ὡς νομίζοντα ὅτι ἡ Βρετανική προώθησις θά γίνῃ διά τοῦ Μπογιατίου (διά τεθλασμένου δρομολογίου) καί οὐχί διά Κάζης (δι' εὐθέος δρομολογίου).

Ὅταν ἀφίχθησαν μεταξύ τῶν πρώτων πρωινῶν ὡρῶν τῆς 7/1/45 καί τῶν πρώτων πρωινῶν ὡρῶν τῆς 8-1-45, διαδοχικῶς, εἰς:

1) Κάζαν (Σ.Δ. τῆς XIII Μ. – Στρατιωτικός Ἀρχηγός ὑποστράτηγος Ματσούκας, Ἐπιτελάρχης Ταγ/χης Σπαρᾶς).

2) Ἅγιον Σωτῆρα (χῶρος ἐγκαταστάσεως προφυλακῶν XIII Μ. – Καπετάνιος τῆς XIII Μ. ὑπολοχαγός Καλῖνος).

3) Βίλλια (Σ.Δ. XIII καί χῶρον σταθμεύσεως 6ου Σ.Π. Πειραιῶς, 52ου Σ.Π., ὑπολλειμμάτων τμημάτων τῆς ΙΙΙ Μ. καί εἰδικῶς 8ης Ταξ. – Ταγματάρχης Νοταρᾶς, ὑπολ/γός Καλλῖνος, Ἐπιτελάρχης 8ης Ταξ. ταγ/χης Σκουμῆς, Δ/τής τάγματος 6ου Σ.Π. Λοχαγός Μανιάκος κ.τ.λ.).

Διεπίστωσαν ἐκ συνομιλιῶν μέ μέλη ἀνωτέρων καί κατωτέρων Δ/σεων καί μέ ἄλλους μαχητάς τῆς γραμμῆς καί ἐξ ἰδίας πείρας, ὡς συμμεριζόμενοι τούς ὅρους διαβιώσεως Δ/σεων καί μαχητῶν, ὅτι τά τμήματα ταῦτα εἶχον ἐξαντληθῆ καί ἐξα-

* Ο Τάσος Λευτεριάς, στα απομνημονεύματά του, κατά τον ίδιο, περίπου, τρόπο περιγράφει την κατάσταση των τμημάτων της XIII Μεραρχίας εκείνη τη στιγμή, αν και δεν χρησιμοποιεί τις περί αφνιδιασμού και διάλυσης διατυπώσεις του Μακρίδη (*Λευτεριάς*, σελ. 557-561).

θλιωθῆ εἰς σημεῖον ὑπερβαῖνον πᾶν ὅριον ἀνθρωπίνης ἀντοχῆς καί δέν ἦσαν ἱκανά νά μετάσχωσι οἱουδήποτε ἀγῶνος πρίν ἤ ἀναπαυθῶσι, διατραφῶσι καί ἀνασυγκροτηθῶσι τουλάχιστον ἐπί 15-20 ἡμέρας. (Π.χ., τμῆμα τοῦ 6ου Σ.Π. Πειραιῶς, δυνάμεως 300 καί πλέον ἀνδρῶν, τήν μεσημβρίαν τῆς 7-1-45, βαδίζον ἀκάλυπτον ἐπί τῆς ὁδοῦ Κάζης-Βιλλίων καί βομβαρδιζόμενον-πολυβολούμενον ὑπό βρετ[ανικοῦ] ἀεροπλάνου ἀπό χαμηλοῦ ὕψους, διαταχθέν, ὑπό τῶν Ἄρη-Ματσούκα-γράφοντος-Δ/τοῦ Συντάγματος-Δ/τῶν Λόχων καί Ταγμάτων, νά ἐγκαταλείψη τήν δημοσίαν ὁδόν καί νά βαδίση ἐπί τῆς παραλλήλου πρός ταύτην καί εἰς ἀπόστασιν 300, 400 μ. εὑρισκομένης, κεκαλυμμένης ἐντός δάσους ἡμιονικῆς τοιαύτης, ἠρνήθη νά πράξη τοῦτο, δικαιολογουμένων τῶν ἀνδρῶν του ὅτι προτιμῶσι τάς βόμβας ἀπό τήν πρόσθετον κόπωσιν).

Ἔκτοτε, πολλάκις ἠρώτησεν ὁ γράφων καί ὁ Ἄρης (πρό τῆς διαλύσεως τοῦ ΕΛΑΣ) τούς ἐξασκήσαντας οἱανδήποτε Δ/σιν ἐν Ἀθήναις (ἀπό τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Ἀρχ[ηγοῦ] τοῦ Α' Σ.Σ. σ. Συντ/χου Πυριόχου καί τοῦ Στρατ[ιωτικοῦ] Ἀρχ[ηγοῦ] τῆς XIII Μ. ὑποστρατήγου Ματσούκα μέχρι μονίμων λοχιῶν Δ/τῶν λόχων) διατί ὡς ὑπεύθυνοι Διοικηταί τμημάτων δέν ἀνέφερον ἐγκαίρως καί ὑπευθύνως εἰς τάς ἀνωτέρας των Δ/σεις τήν τοιαύτην ἐξάντλησιν τῶν τμημάτων των. Καί πάντοτε ἐλάμβανον τήν ἀπάντησιν ὅτι καί ἐγκαίρως (πρό τῆς 20-12-44) καί ὑπευθύνως ἀνέφερον τήν ἐξάντλησιν τῶν τμημάτων καί τήν ἀποφασιστικήν καί δυσμενῆ διά τόν ΕΛΑΣ κρίσιν τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀγῶνος. Ἀλλά πάντοτε ἐκ τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἔφθανεν εἰς αὐτούς, εἴτε διά τῆς καθέτου διοικητικῆς ὁδοῦ (ἐγγράφων διαταγῶν), εἴτε διά τῆς πλαγίας τοιαύτης τῶν καθοδηγήσεων τοῦ ΚΚΕ (προφορικῶν κομματικῶν ἐντολῶν), ρηταί διαταγαί ἤ ἐντολαί νά παρατείνωσι τόν ἀγῶνα τριβῆς «πάση θυσία».

Εἰς τάς πολλαπλάς καί στερεοτύπους ἀπαντήσεις ταύτας στηριζόμενος, ὁ γράφων δέν δύναται νά εὕρη ἄλλην αἰτιολογίαν τῆς παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος τριβῆς μετά τήν ἀποφασιστικῶς δυσμενῆ διά τόν ΕΛΑΣ κρίσιν τοῦ ἐν Ἀττικῇ ἀγῶνος καί ἐπί τόσον χρόνον, εἰ μή μόνον τήν ἀποβλέπουσαν εἰς τό νά καταστήση τά ἡττηθέντα τμήματα ἀνίκανα νά ἐπαναλάβωσι οἱονδήποτε ἀγῶνα εἰς τάς ἐκτός τῆς Ἀττικῆς ὀρεινάς περιοχάς. Καί δέν θά μεταβάλη ἀντίληψιν, παρά μόνον ὅταν τά μέλη τῆς Κ.Ε. παράσχωσι ἑτέραν αἰτιολογίαν βασιζομένην εἰς τήν πραγματικήν κατάστασιν.

η) *Ἡ ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ-ΕΑΜ κ.τ.λ. ἀνάθεσις τῆς ἀνωτάτης Δ/σεως (ἀρχιστρατηγίας) εἰς τριμελῆ ἐπιτροπήν μή διαθέτουσαν ἐπιτελεῖον, ὑπηρεσίας, μέσα κ.τ.λ., ἐνῶ ὑπῆρχε συγκροτημένον καί λειτουργοῦν Γ.Σ., διαθέτον ἐκτός τῶν πεπειραμένων μελῶν τῆς Δ/σεώς του, ἐπιτελεῖον, ὑπηρεσίας, μέσα κ.τ.λ.*

Τό ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπόφασις τῆς καθοδηγήσεως ΚΚΕ-ΕΑΜ κ.τ.λ. ὑπῆρξε βαρύ

καί εἰς ἐπιπολαιότητα ὀφειλόμενον σφάλμα, ὁ γράφων θεωρεῖ αὐτονόητον. Καί δέν πρόκειται νά αἰτιολογήση τόν χαρακτηρισμόν του τοῦτον, δεδομένου ὅτι ἡ οἱαδήποτε ἱκανότης τῶν τριῶν μελῶν τῆς Κ.Ε., βοηθουμένων ὑπό 3-4 ἀξιωματικῶν τυχαίως εὑρεθέντων ἐν Ἀθήναις τήν 3-12-44 μέ ἄδειαν (σ. Ἀντ/χης Λαγγουράνης, σ. ἐπισμηναγός Μακρίδης, ὑπολ. Μουστεράκης, λοχαγός Βλασόπουλος), δέν ἠδύνατο νά ἀντικαταστήση τήν κολλεκτιβιστικήν, συντονισμένην ἐργασίαν τῶν 150 περίπου προσώπων τοῦ Γ.Σ., ἅτινα, ἐπί πλέον τῆς μακροχρονίου πείρας των, διέθετον τά ἀρχεῖα καί ἐπαρκῆ μέσα μεταβιβάσεων.

Αἰτιολογίαν τῆς ληφθείσης ὑπό τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ-ΕΑΜ κ.τ.λ. ἀποφάσεως δέν δύναται νά ἀποτελέση ἡ τυχόν ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης πρός τήν πίστιν καί τάς ἱκανότητας τῶν μελῶν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (Σαράφης-Ἄρης) ἤ τοῦ Ἐπιτελείου του (συγκεκριμένως τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου ἐπιχειρήσεών του), καθότι, ἐν τοιαύτη περιπτώσει, θά ἔδει ἁπλῶς νά ἀντικατασταθῶσι τά κρινόμενα ὡς ἀμφιβόλου ἱκανότητος καί πίστεως μέλη τῆς Δ/σεως ἤ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Γ.Σ. διά τῶν ὑπό τῶν καθοδηγήσεων τούτων κρινομένων ὡς μεγαλυτέρας ἱκανότητος καί πίστεως προσώπων (π.χ. Μάντακας, Σιάντος, Λαγγουράνης)*.

Αἰτιολογίαν ὅμως τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως δύναται νά ἀποτελέση εἰς τήν περίπτωσιν ἀποδοχῆς δολίας προθέσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου: Ἡ διά τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ κυρίου ἐπικέντρου ἀγῶνος καί τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ (ἰδίως τοῦ σ. Ἰωαννίδη). Τῶν μελῶν τῆς Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (ἰδίως τοῦ Ἄρη) καί τοῦ Ἐπιτελείου του (ἰδίως τοῦ γράφοντος), τῶν δυναμένων (ὡς ἀπεδείχθη ἤδη κατά Αὔγουστον 1944 ἀπό τά ἐν Βλάσι καί κατά Ὀκτώβριον 1944 ἀπό τά ἐν Πελοποννήσῳ) νά ἀντιληφθῶσι ἀμέσως τό ἐσφαλμένον τῶν ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου καί ὑποστρατήγου Μάντακα λαμβανομένων ἀποφάσεων καί ἐχόντων τό θάρρος νά ὑποστῶσι τάς συνεπείας προσπαθείας των, τεινούσης νά ματαιώση τήν λῆψιν ἐσφαλμένης ἀποφάσεως.

Ἄν ἡ αἰτιολογία αὕτη εἶναι ὀρθή, τότε πρέπει εἰς τήν αὐτήν αἰτίαν νά ἀποδοθῆ ἡ ἐκ τοῦ ἐπικέντρου ἀγῶνος Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἀπομάκρυνσις τῶν συνταγματαρχῶν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀξίας τῶν σ. Μουστεράκη (διατεθέντος εἰς τό ἐπίκεντρον Ἠπείρου μετά τῆς ταχθείσης ὑπό τό Γ.Σ. Μεραρχίας του) καί Παπασταματιάδη (αἰτήσαντος νά ἀκολουθήση τό πρός ἐπίκεντρον Ἀθηνῶν κινούμενον μεῖζον μέρος τῆς Μεραρχίας του καί διαταχθέντος ὑπό τοῦ σ. Γ. Σιάντου νά παραμείνη

* Έχει όμως προβληθεί άλλη εξήγηση. Το Γ.Σ. έπαιρνε, πια, εντολές από την κυβέρνηση Παπανδρέου, υπουργείο Στρατιωτικών. Άρα, δεν μπορούσε να μετακινήσει δυνάμεις του κ.λπ. Η νεοϊδρυμένη ΚΕ του ΕΛΑΣ, χωρίς να έχει τέτοια δέσμευση, ήταν ευκολότερο να δράσει. Πρόκειται για αστεία δικαιολογία, που, επιπλέον, έδινε επιχειρήματα στον αντίπαλο να μιλάει για «στασιαστικό κίνημα»: Τόμος πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

ἐν τῇ Πελοποννήσῳ), διά τάς ἐπαγγελματικάς ἱκανότητας τοῦ ὁποίου βεβαίως δέ ὑπῆρχον ἀμφιβολίαι, ἀλλά πολλά ὑπό τοῦ Ἄρη κατά τό θέρος 1944 ἀνεφέρθησα ὡς πρός τάς σχέσεις του μέ τούς Βρετανούς πράκτορες τῆς I.S.S.

Ἀπό τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὁ γράφων δέν θεωρεῖ συμπτωματικόν τό ὅτι πρ τό ἐπίκεντρον Ἀθηνῶν διετέθησαν τά πρόσωπα-μέλη Δ/σεων (στρατιωτικά κ πολιτικά), τά κατά μέγα ποσοστόν γνωστά ὡς ἀμφιβόλων ἐπαγγελματικῶν ἱκαν τήτων, ἤ βεβαρυμένα μέ περιεχόμενον πληροφοριῶν θετουσῶν ἐν ἀμφιβόλῳ τ πίστιν των, λόγω σχέσεών των μετά Βρετανῶν πρακτόρων (π.χ. Τσαμάκος, Λευτ ριᾶς, Παπαθανασίου Α. τῆς Ο.Μ.Σ., Πυριόχος, Κωτσάκης, Προυκάκης τοῦ Σ.Σ., Ρῆγος, Ὀρέστης, Σαμαρίδης τῆς ΙΙ Μ., Ματσούκας, Καλλῖνος, Νοταρᾶς τ XIII Μ. Τσικλητήρας, Ἑρμῆς, Γκουβῆς τῆς 8ης Ταξ. κ.ο.κ.)*. Καί ὅτι πρός τά δε τερεύοντα ἐπίκεντρα διετέθησαν τά πρόσωπα-μέλη Δ/σεων (στρατιωτικά καί πολ τικά) τά κατά μέγα ποσοστόν ἐγνωσμένων ἐπαγγελματικῶν ἱκανοτήτων καί μή β βαρυμένα μέ περιεχόμενον πληροφοριῶν θετουσῶν ἐν ἀμφιβολίᾳ τήν πίστιν τω (π.χ. Μουστεράκης, Κίσσαβος, Μοσχάτος τῆς Ιης Μεραρχίας – Αὐγερόπουλο Ἡρακλῆς, Κούκουρας τῆς 8ης Μ., – Βλαχόπουλος, Τρωιανός τῆς IX Μ. – Παλα ολόγος, Κικίτσας, Καστανᾶς τῆς Χ Μ. κ.ο.κ.) καί ὑποβάλει τήν γνώμην τό ζήτημ νά ἐξετασθῇ καί ἀπό αὐτῆς τῆς πλευρᾶς.

Οὕτως ἤ ἄλλως, τά μόνα πρόσωπα ἐκ τῶν εὑρεθέντων εἰς τό ἐπίκεντρο Ἀθηνῶν, ἅτινα ἦσαν ἱκανά νά διαγνώσωσι καί ἀποδείξωσι τό ἐσφαλμένον τῶ λαμβανομένων ἀποφάσεων (οἱ ἀντ/χαι Ρῆγος καί Λαγγουράνης), ἐξουδετερώθη σαν ὑπό τῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. (Σιάντος-Μάντακας) μέ τό ἕν ἤ ἄλλο πρόσχημα (πο λαί σχετικαί πληροφορίαι καί φῆμαι κυκλοφοροῦσι)**.

θ) *Ἡ ὑπό τῶν μελῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐξάσκησις τῆς Δ/σεως ἐκ Σταθμοῦ τ νός Δ/σεως (καί δή μή διαθέτοντος ἐπαρκῆ μέσα μεταβιβάσεων) χωρίς νά ἐπ ζητῶσι ἤ δέχωνται προσωπικάς ἐπαφάς μέ τά μέλη τῶν ὑποτεταγμένων Δ/σεω καί εἰδικῶς τοῦ Γ.Σ.*

Ὁ γράφων δέν θά ἀσχοληθῇ εἰς τό νά ἀναπτύξῃ τούς λόγους διά τούς ὁποίου ὁ τοιοῦτος τρόπος ἐξασκήσεως τῆς Δ/σεως κατά τήν διάρκειαν πολεμικῶν ἐπιχε ρήσεων, εἶναι ἐσφαλμένος καί ὀλέθριος.

---

* Τελικά, σχεδόν στα μισά από της Διοικήσεις μονάδων στελέχη του ΕΛΑΣ ρίχνει τ σκιά της συνεργασίας τους με την Ιντέλλιντζενς Σέρβις!!

** Στις τρεις τελευταίες παραγράφους του κειμένου του, ο Θ. Μ. επανέρχεται, με ακ μα πιο έντονα χονδροειδή, απροκάλυπτα προκατειλημμένο και απαράδεκτο τρόπο, στ γνωστή του αντίληψη περί «καλών» και «κακών» στελεχών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, την οποί σχολίασα προηγούμενα.

Θά ὑποσημειώση ὅμως ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ τόν τοιοῦτον τρόπον ἐνασκήσεως τῆς Δ/σεως τοῦ ἀντιστρατήγου κ. Παπάγου κατά τήν ἐκστρατείαν 1940-41 ἐν Ἀλβανίᾳ καί Ἑλλάδι καί ἐπέκρινε ἐπί ἑξαετίαν καί ἐξεμεταλλεύθη πολιτικῶς.

Καί θά προσθέση ὅτι τό σφάλμα τοῦ ἀντιστρατήγου κ. Παπάγου ἐλαφρύνεται ἐκ τοῦ ὅτι:

1) Διέθετεν ἄφθονα μέσα διαβιβάσεως.

2) Διέθετεν μέγα ἀριθμόν καλῶς, ἐπιτελικῶς καταρτισμένων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν χρησιμοποιουμένων ὡς ἀξιωματικῶν συνδέσμων.

3) Ἀπετέλει μέλος μονομελοῦς Δ/σεως καί οὐχί τριμελοῦς τοιαύτης.

ι) *Ἡ ἀποστολή πρός τό Γ.Σ. διαταγῶν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἀλλοπροσάλλου καί ἀναιτιολογήτου περιεχομένου, ἡ πρός τό ὁποῖον συμμόρφωσις δέν ἠδύνατο νά ἔχῃ ἄλλο ἀποτέλεσμα ἐκτός τῆς ἥττης καί τῶν κατά τοῦ ΕΔΕΣ δρωσῶν δυνάμεων.*

Ὁ γράφων θά ἀναφέρῃ παραδείγματα τινά μόνον τοιούτων διαταγῶν*:

1) Ὁ σ. Γ. Σιάντος, ὡς γραμματεύς τοῦ ΚΚΕ (μέ τήν ὑπογραφήν Γέρος), ἀπέστειλεν εἰς τάς 2-12-44 πρός τό Γ.Σ. διαταγήν διά τοῦ Ἄρη, διά τῆς ὁποίας, ἐκτός τῶν ἄλλων, ἐνετέλλετο τό Γ.Σ. νά ἐπιτηρῇ τά παράλια τῆς Ἑλλάδος.

Βεβαίως τό Γ.Σ. δέν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τήν ἐντολήν ταύτην. Ἄν ὅμως, ὡς ἔπρεπεν, ἐλάμβανεν ταύτην ὑπ' ὄψιν του καί διέθετεν δυνάμεις πρός ἐπιτήρησιν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ἐμφανές ὅτι αἱ διάσπαρτοι αὗται δυνάμεις οὔτε ἐνδεχομένην ἀπόβασιν εἴς τι τῶν παραλίων ἠδύναντο νά ἐμποδίσωσι, οὔτε νά διατεθῶσι εἴς τι τῶν ἐπικέντρων ἀγῶνος καί, ἑπομένως, οὐσιαστικῶς θά ἠχρηστεύοντο.

2) Ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 1/2-12-44 διαταγῆς της πρός τό Γ.Σ., ἐγνώριζεν εἰς αὐτό πληροφορίαν της ὅτι ὁ Ζέρβας μετεκινήθη ἀεροπορικῶς εἰς Ἰωάννινα, ἵνα μεταφέρῃ θαλασσίως εἰς Ἀθήνας τά τμήματα τοῦ ΕΔΕΣ, καί ἐνετέλλετο τήν λῆψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων.

---

* Στα παραδείγματα διαταγών «αλλοπροσάλλου και αναιτιολογήτου περιεχομένου», τις οποίες αναφέρει παρακάτω ο Θ. Μ. και οι οποίες δεν εφαρμόσθηκαν, αν και τα επιχειρήματά του φαίνονται λογικά, πρέπει να παρατηρηθούν και κάποιες άλλες πλευρές. Η πρώτη είναι η προφορική εντολή του Σιάντου προς Άρη, που αναφέρθηκε προηγούμενα, η οποία ήταν φυσικό να μη ληφθεί υπόψη από το ΓΣ του ΕΛΑΣ, όπως εκεί σημείωσα, πέρα και από το λόγο που ο Μακρίδης προβάλλει. Οι άλλες όμως είναι κανονικές διαταγές της ΚΕ του ΕΛΑΣ προς το υπ' αυτήν ΓΣ, που η στρατιωτική πειθαρχία θα επέβαλλε να εκτελούνται, εκτός αν, μετά τις διευκρινιστικές συνεννοήσεις, οι διαταγές άλλαζαν. Έτσι λέγεται εδώ ότι έγινε για τις περισσότερες. Αν, ωστόσο, υπήρξαν και ορισμένες, για τις οποίες, όπως φαίνεται, τέτοια συνεννόηση δεν έγινε, τότε, από την άποψη της στρατιωτικής πειθαρχίας, για την οποία συνήθως υπερθεματίζει ο Μακρίδης, το ερώτημα της μη εφαρμογής τους παραμένει.

Βεβαίως τό Γ.Σ. δέν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τήν πληροφορίαν καί διαταγήν ταύτην. Ἄν ὅμως, ὡς ἔπρεπεν, συνεμορφοῦτο πρός ταύτην, ἔπρεπε ἤ νά ἐλαττώση τόν ὄγκον τῶν κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐπισωρευμένων δυνάμεων εἰς σημεῖον καθιστῶν ἀδύνατον τήν κατ' αὐτοῦ ἀποφασιστικήν ἐπίθεσιν, ἤ νά προβῆ εἰς πρόωρον (πρό τοῦ πέρατος τῆς ἐπισωρεύσεως) καί δι' ἀνεπαρκῶν δυνάμεων ἐπίθεσιν, ἥτις μοιραίως θά ἀπετύγχανεν. (Ὅπως ἀπέτυχεν, ὑπό τάς αὐτάς συνθήκας, ἡ κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐπίθεσις τῶν μέσων Ὀκτωβρίου 1943 καί ἡ κατά τοῦ Γουδί ἐπίθεσις τοῦ πρώτου δεκαπενθημέρου τοῦ Δεκεμβρίου 1944).

3) Ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 46/5-12-44 διαταγῆς πρός τό Γ.Σ., διέτασσεν τήν μετακίνησιν ἑνός συντάγματος πρός Λειβαδιάν καί, εἰ δυνατόν, συντάγματος τῆς Ι Μ. Ἐνῶ, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 44/5-12-44 διαταγῆς της, μόλις πρό ὀλίγων ὡρῶν ἐκδοθείσης, διέθεσεν ὅλην τήν Ι Μ. εἰς τό Γ.Σ. διά τάς κατά τοῦ ΕΔΕΣ ἐπιχειρήσεις. Ὅταν δέ ὑπεμνήσθη ὑπό τοῦ Γ.Σ., διά τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2155/6-12-44 ἀναφορᾶς του, τό ἀντιφατικόν δύο διαταγῶν της τῆς αὐτῆς ἡμέρας δέν ἐπέμεινεν ἐπί τῆς ἐκτελέσεως τῆς Α.Π.46.

4) Ἡ Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 165/10-12-44 διαταγῆς της (διαβιβασθείσης διά τοῦ ἀσυρμάτου τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ) πρός τό Γ.Σ., διέτασσεν τήν μετακίνησιν μιᾶς Μεραρχίας πρός Λειβαδιά-Ἀταλάντην. Ὅταν, διά τῆς ὑπ' ἀριθ. ΕΠΕ 2206/12-12-44 ἀναφορᾶς τοῦ Γ.Σ., τῆς ἐγνώσθη ὅτι τελευταίαν ἐφεδρείαν τοῦ Γ.Σ. καί τῆς Κ.Ε. ἀποτελεῖ ἡ Χ Μ. (μεῖον τό 30όν Σ.Π.), ὅτι ἡ πρός Λειβαδιάν-Ἀταλάντην μετακίνησίς της ἐκ Βεροίας-Γιανιτσῶν θά ἀπαιτήση 15-20 ἡμέρας καί ὅτι ἤδη διετάχθη ἡ πρός Λάρισσαν μετακίνησίς της, παραδόξως ἔλαβεν τήν ὑπ' ἀριθ. Α.Π. 300/15-12-44 διαταγήν της, τήν ἐντελλομένην ἡ Χ Μ. νά μήν κινηθῆ πρός Λάρισσαν, ἀλλά πρός Θεσσαλονίκην (παραμένουσα πάντοτε Δ. τοῦ Ἀξιοῦ) λόγω τῆς ἐνισχύσεως τῶν ἐν τῆ Θεσσαλονίκη Βρετανικῶν δυνάμεων.

Εἰς τήν αὐτήν κατηγορίαν διαταγῶν ὑπάγονται καί αἱ ὑπό τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ ἐκδοθεῖσαι μετά τήν 28-12-44 (δηλαδή μετά τήν ἐν Ἀττικῆ ἀποφασιστικήν ἧτταν καί ἐνῶ αἱ κατά τοῦ ΕΔΕΣ νικῶσαι δυνάμεις ἐστάθμευον εἰς τά Δ. παράλια τῆς Ἠπείρου) διαταγαί, αἱ ἔχουσαι παραλήπτας τό Γ.Σ., τήν Ο.Μ.Μ. καί τήν ΙΙΙ Μ., αἱ ἐντελλόμεναι ἀποφασιστικήν ἐπίθεσιν κατά τῶν φρουρῶν Θεσσαλονίκης καί Πατρῶν, διά τάς ὁποίας Βρετανικάς φρουράς παραδόξως κατ' ἐκείνας τάς ἡμέρας εἶχον φθάσει ἐξακριβωμέναι πληροφορίαι, τῆς Ο.Μ.Μ. καί τῆς ΙΙΙ Μ., εἰς τό Γ.Σ., ὅτι ἐνισχυθεῖσαι εἶχον ἤδη δύναμιν ὑπερδιπλασίαν (9.500 ἀνδρῶν αἱ ἐν Θεσσαλονίκη καί 5.000 αἱ ἐν Πάτραις) τῆς προηγουμένης καί διαθέτουσαν θωρακισμένα μέσα.

Περιττόν νά ἀναφερθῆ ὅτι αἱ διαταγαί αὗται δέν ἐξετελέσθησαν, ἀλλ' ἁπλῶς προεκάλεσαν θυμηδίαν εἰς τούς λαμβάνοντας γνῶσιν αὐτῶν εἰς τόσον τραγικάς στιγμάς.

Κεφάλαιο Δωδέκατο

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ ΣΤΗ ΒΑΡΚΙΖΑ

Ο Θ. Μ., δυο, παρά κάτι, χρόνια μετά τα Δεκεμβριανά, δεν καταφέρνει, στο τελευταίο κομμάτι της Έκθεσής του, να εξιστορήσει και να εκτιμήσει τις κατοπινές εξελίξεις. Αντίθετα, μάλιστα, από τη χαρακτηριστική σε όλο το υπόλοιπο κείμενό του πολυλογία, εδώ παρατηρείς τη διάθεσή του να βάλει, όσο το δυνατό πιο βιαστικά, τελεία και παύλα στην αφήγησή του. Ομολογεί κι ο ίδιος, επανειλημμένα, ότι βιάζεται. Μόνο που δικαιολογεί τη βιασύνη του: Γιατί δεν έχει χρόνο. Γιατί βιάζονται εκείνοι που του είχαν ζητήσει την έκθεση. Μπορεί κι αυτό να είναι σωστό. Έχω, πάντως, την εντύπωση ότι, επειδή έλειψε η αυτογνωσία –δεν ήταν, ίσως, και δυνατό να υπάρξει σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα–, δεν κατορθώνει, στις τελευταίες πράξεις του δράματος που είχε παιχτεί με την εθνική αντίσταση, να βρει, ούτε εκ των υστέρων, λύσεις.

Βιάζεται, λοιπόν, να σύρει την αυλαία και στην Έκθεσή του. Υποστηρίζει ότι, στις συνθήκες της ήττας και της υποχώρησης, αναλαμβάνουν, από κοινού με τον Άρη, ακόμα μια προσπάθεια εξάλειψης της τακτικής αδυναμίας του ΕΛΑΣ. Και πάλι, όμως, παρεμποδίζεται από την ηγεσία του ΚΚΕ. Σχολιασμός, εκ μέρους μου, των παρατηρήσεών του δεν θα είχε νόημα. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει με εγκυρότητα από τους περί τα στρατιωτικά ειδήμονες. Σημειώνω μόνο μια γενική μου εντύπωση: Ανεξάρτητα από τις γνωστές προκαταλήψεις και τους χαρακτηρισμούς του σε βάρος άλλων –που θα έπρεπε, όπως προηγούμενα έγινε, να απορριφθούν– τα επιχειρήματά του ως προς τα σχέδια υποχώρησης φαίνονται, στην ουσία, εύλογα[128].

Αποφεύγω, επίσης, για λόγους οικονομίας χώρου, να σχολιάσω και άλ-

128. Αναλυτικότερα: Τόμος Πρώτος, κεφάλαιο έκτο.

λα ζητήματα που θίγονται στο κομμάτι αυτό της Έκθεσης Μακρίδη. Ο επίλογός της είναι πολύ σύντομος. «Λόγω ανωτέρας βίας», όπως τονίζει. Ο Θ. Μ. αρκείται, με το «ερωτηματικά-απορίαι συνθετικαί», να εμβάλει και εμπεδώσει στον αναγνώστη τη βασική και κύρια σκέψη, που αποτελεί τον κεντρικό ιστό σε όλο το κείμενό του: Ό,τι συνέβη, οφειλόταν, κυρίως, στη συνειδητή υπονόμευση του έργου του ΕΛΑΣ, και συνολικά της αντίστασης, από τον Γιώργη Σιάντο!

Ακριβώς γι' αυτό, δεν έχω παρά να κλείσω το σχολιασμό μου με μια παρατήρηση. Ήταν φυσικό, ο Μακρίδης, να καταδικάζει το μεταβαρκιζιανό καθεστώς, στο οποίο ζούσε όταν έγραφε την Έκθεση, να αναλογίζεται με δέος τις μεγαλύτερες συμφορές για τον τόπο, που έβλεπε να επέρχονται στα κατοπινά χρόνια. Κι είχε δίκιο, ασφαλώς, να αναζητά κάποιες διεξόδους της συγκαιρινής του και αυριανής πραγματικότητας στην ιστορική πράξη του πρόσφατου αντιστασιακού παρελθόντος. Μόνο που, προσπαθώντας –ορθώς– να το απομυθοποιήσει, κατασκεύασε την «προδοσία» του Σιάντου, ως έναν άλλο μύθο, που φαινόταν να εξυπηρετεί τις ιδεολογικές-πολιτικές-εσωκομματικές ανάγκες της τότε, υπό τον Ν. Ζαχαριάδη, ηγεσίας του ΚΚΕ.

ΣΤ) *Ἡ μετά τήν ἀνακωχήν τῆς 11-1-45 νέα προσπάθεια πρός ἐξάλειψίν της*

Καταληφθείσης τῆς Πρεβέζης τήν 31-12-44 καί ἀποβιβασθέντων τῶν 2.000 περίπου ἀνδρῶν-ὑπολλειμμάτων τοῦ ΕΔΕΣ εἰς βρετανικά πλοία, ἅμα ὡς τήν 1-1-45 ἐπέστρεψαν ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἰωάννινα (ἕδραν τοῦ προκεχωρημένου Κλιμακίου Δ/σεως τοῦ Γ.Σ.) τά μέλη τῆς Δ/σεώς του (Σαράφης-Ἄρης) καί ὁ γράφων, εἰς σύσκεψίν των ἀπεφάσισαν:

1) Νά ἐκδώσωσι αὐθημερόν διαταγάς πρός τάς Ι καί ΙΧ Μεραρχίας ἵνα κλιμακηδόν μετακινηθῶσι πρός Βοιωτίαν, ἡ μέν διά Θεσσαλίας, Ἀν. Στερεᾶς, ἡ δέ διά Δ. Στερεᾶς.

2) Ὁ ὑποστράτηγος Σαράφης, μετά τοῦ προκεχωρημένου κλιμακίου τοῦ Γ.Σ., νά μετακινηθῇ διά Μετσόβου πρός τήν ἕδραν τοῦ Β′ Κλιμακίου τοῦ Γ.Σ., στά Τρίκαλα.

3) Ὁ Ἄρης, μετά τοῦ γράφοντος καί συνοδείᾳ 2 ἀνδρῶν τῆς προσωπικῆς ἀκολουθίας τοῦ πρώτου, νά μετακινηθῶσι πρός τήν ἕδραν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΛΑΣ καί τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ἵνα τούς βοηθήσωσι κατά τό μέτρον τῶν δυνάμεών των.

Οἱ ἐν τῇ παραγράφῳ 3, ἀναχωρήσαντες τήν μεσημβρίαν τῆς 2-1-45 ἐξ Ἰωαννίνων, ἔφθασαν, διά Ἄρτης-Ἀμφιλοχίας-Μεσολογγίου-Ναυπάκτου-Ἰτέας-Ἀμφίσσης-Ἀραχώβης, εἰς Θήβας τήν ἑσπέραν τῆς 5-1-45, οὐδαμοῦ σταθμεύσαντες πέραν τῶν ὀλίγων ὡρῶν.

Τήν ἑσπέραν τῆς 5-1-45 καί ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς Θήβας, κατηυθύνθησαν εἰς τό οἴκημα ὅπου ἔμενεν ὁ σ. Ἰωαννίδης. Ἐκεῖ συνήντησαν τοῦτον καί ἄλλα μέλη τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ καί, ἀναφέροντες εἰς τόν σ. Ἰωαννίδην τόν σκοπόν τῆς ἀφίξεώς των, ἀνέμενον τήν ἀπάντησίν των.

Ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης δύναται νά φαντασθῇ τήν ἔκπληξίν των, ὅταν ἔλαβον τήν ἀπάντησίν του: «Ἄ, ἤλθατε; Καί ἐγώ σκεπτόμουνα νά σᾶς τηλεγραφήσω νά ἔλθετε. Καθῆστε νά φᾶτε καί μετά πᾶτε νά κοιμηθεῖτε πού εἶστε ἄγρυπνοι τόσες μέρες καί αὔριο ἐλᾶτε νά τά ποῦμε».

Ἐκάθισαν, ἔφαγαν καί ἀπῆλθον ἵνα κοιμηθῶσι, κατάπληκτοι διά τά ὅσα ἤκουσαν ἐκεῖ λεγόμενα «περί μαζικῶν ἡγετῶν», «περί τῆς ἐν Ἀθήναις νίκης», «περί ἀφαντάστων ἡρωισμῶν» κ.τ.λ., μόλις κατορθώσαντος τοῦ γράφοντος νά εἴπῃ εἰς τόν σ. Ἰωαννίδην: «γιά ποιά νίκη μιλάει ἡ Δόμνα;* Ἐδῶ πρόκειται γιά ἧττα καί μάλιστα σοβαρή. Τό ἐρώτημα εἶναι ἄν εἶναι καί ἀποφασιστική».

---

* Η Δόμνα, σύζυγος του Γιάννη Ιωαννίδη ήταν, προφανώς, παρούσα και παρενέβαινε.

Τήν πρωίαν τῆς ἑπομένης, μεταβάντες εἰς τήν οἰκίαν τοῦ σ. Ἰωαννίδη, ἔλαβον τήν ἀπάντησιν: «Τώρα ἔχουμε συνεδρίαση τῆς Κ.Ε. Πᾶτε στά Γραφεῖα τῆς ΟΜΣ καί περιμένετε. Ἐκεῖ, ἅμα τελειώσουμε, θά σᾶς εἰδοποιήσουμε».

Μετέβησαν εἰς τά Γραφεῖα τῆς ΟΜΣ καί περίμεναν μέχρι τῆς 13ης ὥρας, μετά τήν ὁποίαν, βλέποντες ὅτι οὐδεμίαν εἰδοποίησιν ἐλάμβανον, μετέβησαν ἐκ νέου εἰς τήν οἰκίαν ὅπου συνεδρίαζεν ἡ Κ.Ε. καί ἐκεῖ εἰδοποιήθησαν ὅτι: «πρέπει νά ἀναμένετε στήν ΟΜΣ διότι πρόκειται νά ἔλθῃ ὁ Γέρος (ὁ σ. Γ. Σιάντος) γιά νά τά συζητήσετε».

Μετά τήν διάρκειαν τῶν μακρῶν ὡρῶν ἀναμονῆς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς ΟΜΣ, ὁ γράφων, συναντήσας τόν Ἐπιτελάρχην τῆς Κ.Ε. συναγ. Ἀντ/χην Λαγγουράνην, τόν ἠρώτησε: «Καλά, αὐτοί δέν καταλαβαίνουν τί τούς γίνεται, ἀλλά ἀπορῶ πῶς ἕνας ἀξιωματικός τῆς ἀξίας σου, δέν ἐπεχείρησε νά τούς ἐμποδίσῃ νά κάνουν τίς ἀρλοῦμπες πού κάνανε».

Καί ἔλαβε τήν ἀπάντησιν: «Ἔκανα ὅ,τι μποροῦσα. Δέν μπόρεσα ὅμως νά τούς ἐμποδίσω διότι δέν μέ ἄκουαν. Ἄλλωστε, ἔβλεπα καί τίς δικές σου προσπάθειες, ἀπό τίς ἀναφορές πού ἔστελνε τό Γ.Σ., καί τήν ἀποτυχία του [τοῦ Γ.Σ.] ἀπό τίς ἀπαντήσεις πού παίρνατε. Ἀρκεῖ νά σοῦ πῶ ὅτι τή διαταγή τῆς ἀπόσυρσης ἀπό τήν Ἀθήνα τήν ἔβγαλα ὕστερα ἀπό προσπάθειες 5 ἡμερῶν καί μόνον χάρις στήν ἐπέμβαση τοῦ Ζεύγου πού ἦλθε ἀπό τήν Ἀθήνα τήν τελευταία στιγμή».

Ἐπί πλέον, μετά τήν ἀναμονήν ταύτην, κατετοπίσθη ὑπό τοῦ Ἀντ/χου Λαγγουράνη ἐπί τῆς τακτικῆς καταστάσεως τῆς στιγμῆς, τῆς διατάξεως τῶν τμημάτων καί τῆς δυνάμεως τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ βρετανικῶν στρατευμάτων, ἥν ὁ Ἀντ/χης Λαγγουράνης, στερούμενος ἀκριβῶν πληροφοριῶν, ἐξετίμα ὡς ἀνερχομένην εἰς 12.000, παρατακτῆς δυνάμεως 8.000, μαχητάς, 250-300 θωρακισμένα ὀχήματα καί 25-30 ἅρματα, ὧν τινά βαρέα.

Τήν 18ην ἤ 19ην ὥραν τῆς 6-1-45, ἀφιχθέντος τοῦ σ. Γ. Σιάντου εἰς τά γραφεῖα τῆς ΟΜΣ, ἤρχισεν σύσκεψις, εἰς ἥν μετέσχον οἱ σ. Γ. Σιάντος, ὑποστράτηγος Μάνταχας, ὑποστράτηγος ἐ.ἀ. Χατζημιχάλης, Ἄρης καί ὁ γράφων καί παρίσταντο, ὡς γενομένης τῆς συσκέψεως εἰς τό γραφεῖον των, ὁ ὑποστράτηγος Τσαμάκος, ὁ σ. Τ. Λευτεριᾶς* καί πιθανῶς ὁ ἐπιτελάρχης τῆς ΟΜΣ συναγ. Ἀντ/χης Παπαθανασίου Ἀ.

Ἡ σύσκεψις ἤρχισεν δι' εἰσηγήσεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου ὅτι πρέπει νά ληφθῶσι μέτρα ἀποφράξεως τῶν στενωπῶν Κάζης καί Μπογιατίου δι' ὀχυρωματικῶν ἔργων, κατασκευαζομένων ἐπί τῶν βράχων καί ἐν μιᾷ νυκτί δι' ἐπιταχθησομένων σκαπανικῶν ἐργαλείων ἐκ τῶν χωρίων. Καί διήρκεσεν πλέον τῆς ὥρας, περιστρεφομένη

* Στο αντίστοιχο σημείο του βιβλίου του, ο Τάσος Λευτεριάς δεν αναφέρεται στη σύσκεψη και για συμμετοχή σε αυτή. Σημειώνει μόνο: «Στη Θήβα συναντήθηκα και με τον Άρη... Συζητήσαμε μαζί» (*Λευτεριάς*, σελ. 562).

περί τοιούτου εἴδους ἀερολογήματα, πλήν τῆς παροχῆς τῆς ἀπόψεως τοῦ σ. Γ. Σιάντου ὅτι ἐκτιμᾶ τάς ἐν Ἀττικῇ δρώσας Βρετανικάς δυνάμεις εἰς 30.000 μαχητάς καί 300 ἅρματα, φαινομενικῶς μέν λεγόμενα ἵνα ἀποδείξωσι ὅτι ὁ σ. Γ. Σιάντος γνωρίζει καί τήν ὀργάνωσιν τοῦ ἐδάφους, πραγματικῶς δέ διά νά ἀποσπασθῇ ἡ προσοχή τῶν ἀκροατῶν του, καί ἰδίως τῶν ἐξ Ἰωαννίνων ἀφιχθέντων, ἀπό τήν τραγικότητα τῆς στιγμῆς καί τῆς καταστάσεως καί νά μή ληφθῶσι ἀποφάσεις ὀρθαί καί δυνάμεναι νά τήν βελτιώσωσι.

Μετά τό πέρας τῆς εἰσηγήσεως, ἠρωτήθη ὁ Ἄρης ποίαν γνώμην ἔχει. Οὗτος ἀπήντησεν ὅτι προβλέπει κίνδυνον ἀποκοπῆς τοῦ Α′ Σ.Σ. καί τῆς ΙΙ Μ., δηλαδή τῶν πρός τήν στενωπόν Μπογιατίου προσανατολισμένων δυνάμεων, ἀπό βρετανικήν φάλαγγα, προωθησομένην διά τῆς στενωποῦ τῆς Κάζης, καί ὅτι πρέπει τά ἐν τῇ στενωπῷ Κάζης τμήματα νά ἐνισχυθῶσι διά τῶν ἀφικνουμένων 30οῦ Σ.Π. καί 36ου Σ.Π., ὧν αἱ Δ/σεις ἤδη εἶχον φθάση εἰς Θήβας.

Μετά τόν Ἄρην, ἠρωτήθη ὁ γράφων καί ἀπήντησεν κατά τόν αὐτόν μέ τόν Ἄρην τρόπον, ὅπως ἦτο ἑπόμενον, δεδομένου ὅτι εἶχεν ἤδη μεταξύ των συζητηθῆ τό ζήτημα.

Τότε ἐπενέβη ὁ ὑποστράτηγος Μάντακας καί ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ γνώμη τῶν σ. [συντρόφων] τοῦ Γ.Σ. εἶναι ἐσφαλμένη καί ὅτι οἱ Βρετανοί θά προωθηθῶσι διά τῆς στενωποῦ τοῦ Μπογιατίου, πρός ἥν διέταξεν ἤδη νά μετακινηθῶσι τά ἀφικνούμενα τμήματα. Τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἐπωφεληθείς, ὁ ὑποστράτηγος Τσαμᾶκος εἶπεν εἰς τόν γράφοντα μεγαλοφώνως: «Τά βλέπεις, πάλι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Γ.Σ. πέφτουν ἔξω». Καί προκάλεσε τόν γέλωτα τῶν παρευρισκομένων. Ἄλλο ζήτημα ἀποτελεῖ τό ἄν οἱ Βρετανοί ἤδη εἶχον ἀποδείξει ἐμπράκτως τό ἄν θά ἐκινοῦντο διά τοῦ βραχέος δρομολογίου τῆς Κάζης, ἤ διά τοῦ μακροῦ τοιούτου τοῦ Μπογιατίου.

Τῆς γενικῆς θυμηδίας ἐπωφεληθείς, ὁ σ. Γ. Σιάντος εἶπεν εἰς τόν γράφοντα: «Ἔχετε [αὐτήν] τήν γνώμην, γιατί δέν ξέρετε τήν κατάστασιν τῶν τμημάτων τῆς Ἀθήνας. Αὐτά εἶναι ἄλλο πράγμα ἀπ' αὐτά πού ξέρετε. Σωστό εἶναι νά πᾶτε νά ἐπιθεωρήσετε τά τμήματα ἀρχίζοντας ἀπ' τήν ΙΙ Μ. καί τελειώνοντας στήν ΧΙΙΙ Μ. Ἅμα θά γυρίσετε, θά ξέρετε καλύτερα τήν κατάσταση».

Εἰς τά ἀνωτέρω ὁ γράφων ἀπήντησεν: «Ἔχεις δίκαιον. Ἐμεῖς δέν ξέρουμε τί ἀκριβῶς ἔγινε στήν Ἀθήνα. Σωστό εἶναι νά πᾶμε νά δοῦμε τά τμήματα». Ὄχι διότι δέν ἠθέλησεν νά ὑποστηρίξη, ὅσο καί ὅπως ἔπρεπε, τήν γνώμην του (κατά τήν ἄποψιν τοῦ Ἄρη)*, ἀλλά διότι ἀντελήφθη ἐκ τῆς μέχρι τότε διαγωγῆς τῶν σ. Ἰωαννίδη καί Σιάντου ὅτι ἡ ἐξ Ἠπείρου πρωτόβουλος μετακίνησίς των καί ἀνεπιθύμητος ἦτο καί ἐνοχλητική διά τήν καθοδήγησιν τοῦ ΚΚΕ.

---

* Είναι σαφής ο υπαινιγμός ότι ο Άρης επέκρινε τον Μακρίδη, γιατί δεν επέμεινε στην άποψή του. Ακριβώς γι' αυτό ο Θ. Μ. προσπαθεί εδώ να δικαιολογηθεί.

Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἐπερατώθη ἡ σύσκεψις καί ὁ Ἄρης μετά τοῦ γράφον μετέβησαν εἰς τήν οἰκίαν τοῦ σ. Ἰωαννίδη, διά νά τοῦ μεταδώσωσι τούς φόβους ἐκ τῆς νέας ἐσφαλμένης ἀποφάσεως τῆς Κ.Ε. (τῆς προωθήσεως πρός Μπογιάτι ὄχι πρός Κάζαν τῶν ἐφεδρειῶν τῆς Κ.Ε.). Ἐκεῖ ὅμως ἤκουσαν τόν τελευταῖον λέ ντα ὅτι ὁπωσδήποτε πρέπει ὁ Ἄρης νά μεταβῇ πρός τά μαχόμενα τμήματα γιά τονώσῃ τό ἠθικόν των.

Ἑτοιμαζόμενοι δι' ἀναχώρησιν καί τρώγοντες ἐν ἑστιατορίῳ, ἐπληροφορή σαν ἀπό τόν φυγάδα Δ/τήν τοῦ πυροβολικοῦ τῆς XIII Μ. σ. λοχαγόν Μπαϊρακ ρην ὅτι ἡ Δ/σις καί μέγα μέρος τῆς XIII Μ., αἰφνιδιασθεῖσα ὑπό βρετανικῶν ἀρ των εἰς Ἀσπρόπυργον, διεσκορπίσθη. Κατά τήν φράσιν του: «δέν ὑπάρχει πιά Χ Μεραρχία».

Ἐκ τοῦ ἑστιατορίου μετέβησαν εἰς τά γραφεῖα τῆς Ο.Μ.Σ., ὅπου ὑπό τῆς Κ ἀπεφασίσθη νά μεταβῇ ὁ καπετάνιος τῆς Ο.Μ.Σ. σ. Τ. Λευτεριᾶς εἰς Κάζαν-Ἀσπρ πυργον, ἵνα ἐξακριβώσῃ τί συμβαίνει καί ἐπιστρέφων κατατοπίσῃ τήν Δ/σιν. Με δίωρον ἀναμονήν ἐπέστρεψεν ὁ σ. Τ. Λευτεριᾶς καί ἀνέφερεν ὅτι συνήντησεν Κριεκούκι φυγάδας τῆς XIII Μ. καί ἐθεώρησεν κατόπιν τούτου σκόπιμον νά ἐπ στρέψῃ εἰς Θήβας χωρίς νά ἐκτελέσῃ τήν ἀποστολήν του*.

Κατόπιν τούτου διετάχθησαν οἱ ἐπιτελάρχαι τῆς Κ.Ε. καί τῆς Ο.Μ.Σ. συ Ἀντ/χαι Λαγγουράνης καί Παπαθανασίου Ἀθ. νά ἐκτελέσωσι τήν ἀποστολήν Λε τεριᾶ καί ἐπί πλέον ὁ Ἀντ/χης Λαγγουράνης, ὡς πυροβολητής, νά καθορίσῃ πο ἔπρεπε νά ταχθῇ τό πυροβολικόν καί ποῦ ἔπρεπε νά βάλῃ, ἐφ' ὅσον ὁ Δ/τής τοῦ πυ ροβολικοῦ τῆς XIII Μ. ἦτο φυγάς.

Μετά δίωρον ἀπό τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἀνωτέρω, ἀνεχώρησεν καί ὁ Ἄρης μ τά τοῦ γράφοντος διά νά ἀρχίσῃ ὁ Ἄρης τήν ἐπιθεώρησιν ἐκ τῆς αἰφνιδιασθείσ XIII Μ.

Ἀφιχθέντες εἰς Κάζαν, εὗρον ἐν αὐτῇ τήν Δ/σιν καί τό ἐπιτελεῖον τῆς XIII Μ. ἐ ἠρεμία. Καί ὑπό τό φῶς λύχνου συντάσσοντας διαταγάς ἐπιχειρήσεων διά τήν ἐπο μένην. Ἐπίσης τούς δύο Ἐπιτελάρχας, περατώσαντας ἤδη τήν ἀποστολήν των κα ἑτοίμους νά ἐπιστρέψωσιν εἰς Θήβας. Εἰς ἐρώτησιν τοῦ γράφοντος πρός τόν ὑπο στράτηγον Ματσούκαν ὅτι «οἱ Ἄγγλοι εἶχαν ἅρματα, τό ξέρατε. Γιατί εἴχατε τ Σ.Δ. σας στόν Κάμπο, ἦταν φυσικό νά σᾶς αἰφνιδιάσουν», οὗτος ἀπήντησεν. «Τ ὅτι δέν ἔπρεπε νά ἔχουμε τό Σ.Δ. στόν κάμπο καί τό ξέραμε καί θελήσαμε νά τό ἀπο φύγομε. Ἀλλά ἡ Κ.Ε. [του ΕΛΑΣ] ρητά καί ἔγγραφα, ἐπέμεινε νά τόν ἔχουμε ἐκεῖ Ἄν φεύγαμε αὐθαίρετα καί πηγαίναμε στήν Κάζα, θά δημιουργοῦνταν ζήτημα. Τ ξέρεις τά μπιλιετάκια».

---

* Ο Τάσος Λευτεριάς αναφέρει στο βιβλίο του κάποιες άλλες λεπτομέρειες. (*Λευτε ριάς*, σελ. 560-562).

Ἐκ Κάζης προωθήθησαν εἰς Ἅγιον Σωτῆρα, ὅπου εὗρον τόν καπετάνιον τῆς XIII Μ. Καλλίνον μετά 40 μόνον ἀνταρτῶν, ἐνῶ θά ἔδει, κατά τήν Δ/σιν τῆς XIII Μ. νά ἔχει 250 τοιούτους. Εἰς σχετικήν ἐρώτησίν μας, ὁ ὑπολοχαγός Καλλίνος ἀπήντησεν: «Τί νά κάνω, ἔφυγαν. Θά φύγω καί γώ μ' αὐτούς πού ἔχω, ἅμα ὡς περάση τό 52ον Σ.Π. πού ἔρχεται».

Ἐπιστρέψαντες ἐξ Ἁγίου Σωτῆρος εἰς Κάζαν ὀλίγον πρό τῆς χαραυγῆς, εὗρον τόν Σ.Δ. τῆς XIII Μ. μετακινούμενον ἐκ Κάζης (κειμένης ἐπί τῆς στενωποῦ καί τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἄρα ἐπί τοῦ πιθανοῦ ἄξονος προωθήσεως τῶν Βρετανικῶν ἁρμάτων) πρός Βίλλια (κείμενα εἰς τό τέρμα διακλαδώσεως καί ἐκτός τοῦ ἄξονος προωθήσεως τῶν ἁρμάτων) καί ἠκολούθησαν τοῦτον, ἵνα τήν ἑπομένην ἐπιθεωρήσωσιν καί ἀντιληφθῶσι τήν κατάστασιν τῶν ἐν Βίλλια ἤδη σταθμευόντων τμημάτων καί τῶν πρός Βίλλια ἤδη κινουμένων (6ου Σ.Π. Πειραιῶς, 52ου Σ.Π., ὑπολείμματα 8ης Ταξιαρχίας).

Κατά τήν διάρκειαν τῆς ἐπιθεωρήσεως, περί τήν 9ην ἤ 10ην ὥραν, ἤρχισε ὁ ἀπό ἀέρος βομβαρδισμός καί, διά τῶν τριῶν καί εἶτα πέντε ἁρμάτων, προσβολή τῶν ἐπί τῆς στενωποῦ τῆς Κάζης τοποθετημένων τμημάτων, ἤτοι τάγματος τοῦ 36ου Σ.Π., τάγματος τοῦ 54ου Σ.Π., τμημάτων τοῦ 52ου Σ.Π., τοῦ πυροβολικοῦ τῆς XIII Μ. κ.τ.λ. Ἀπό τῆς ὥρας ταύτης μέχρι τοῦ ἀπογεύματος, προωθηθέντες μετά τοῦ ὑποστρατήγου Ματσούκα πρός τά δυτικῶς τῆς δημοσίας ὁδοῦ εὑρισκόμενα τμήματα, παρηκολούθησαν τόν ἀγώνα των ἐκ τοῦ σύνεγγυς καί ἀντελήφθησαν πλήρως εἰς ποῖον ἐγκληματικόν σημεῖον εἶχεν ἤδη φθάση ἡ ἐξάντλησις τῶν ἀνδρῶν.

Μετά τήν διάσπασιν τῆς διατάξεως τῶν ἐπί τῆς στενωποῦ τμημάτων, ἀπεφασίσθη ἀπό κοινοῦ μετά τῆς διοικήσεως τῆς XIII Μ. ἡ κατά τήν νύκτα μετακίνησις ἁπάντων διά Βιλλίων πρός Κόχλα, διά τῆς ὀρεινῆς ἡμιονικῆς ἀτραποῦ, πεζῆ. Ὁ σχηματισμός τῆς φάλαγγος καί ἡ κίνησις ἐγένετο λόγω τῶν χιόνων βραδέως καί οὕτως, ἀναχωρήσαντες πρό τῆς ἐπιλεύσεως τῆς νυκτός, ἔφθασαν εἰς Κόχλα μόλις τήν 3ην πρωινήν. Ἐκεῖ ἐζήτησαν μέσω Κριεκουκίου τηλεφωνικήν ἐπικοινωνίαν μέ τούς ἐν Θήβαις καί ἔκπληκτοι ἔμαθον ἀπό τήν τηλεφωνήτριαν τῶν Θηβῶν (εὐτυχῶς ὀργανωμένην εἰς τό ΕΑΜ) ὅτι ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, ἡ Κ.Ε., ἡ Ο.Μ.Σ. κ.τ.λ., πανικόβλητοι, ἔφυγαν ἐκ Θηβῶν τάς πρώτας ἑσπερινάς ὥρας, ὅτι ὁ λαός εἶχεν διασπάσει τάς ἀποθήκας τοῦ ΕΛΑΣ, τοῦ ΕΑΜ καί τοῦ ΚΚΕ καί ὅτι δέν ὑπῆρχε ἐκεῖ τό αὐτοκίνητον τοῦ Ἄρη, ἀναχωρῆσαν. Μετά ὡριαίαν ἀναζήτησιν διά τηλεφώνου εὑρέθη Ἀνθ/γός τις τοῦ Φρουραρχείου Θηβῶν, ὅστις τούς ἐπληροφόρησεν ὅτι εἰς τό γκαράζ ἐγκατελείφθη αὐτοκίνητόν τι, χρῆζον ἐπιδιορθώσεως, καί ὅτι τοῦ αὐτοκινήτου τούτου ἡ ἐπισκευή ἐπερατοῦτο καί ταύτην ἀνέμενεν ὁ ἴδιος διά νά ἀναχωρήση. Τό αὐτοκίνητον τοῦτο μετέφερεν αὐτούς, διά Κόχλων-Θηβῶν-Βαγίων (φερομένης ὡς νέας ἕδρας τῆς Κ.Ε.) – Ἐρημοκάστρου (νέας ἕδρας τῆς Ο.Μ.Σ.) – Λειβαδιᾶς, εἰς Γραβιάν.

Ἐνταῦθα ὁ γράφων θεωρεῖ ὑποχρέωσίν του νά ἀναφέρῃ ὅτι ἡ ὑπό τοῦ σ. Γ. Σι-ντου ἀποστολή των εἰς τήν ΙΙ Μ. καί ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ Θηβῶν τοῦ αὐτοκινήτ-τοῦ Ἄρη ἡρμηνεύθη ὑπό τούτου, ὄχι παραλόγως, ὡς ἔμμεσος προσπάθεια αἰχμ-λωτίσεως του ὑπό τῶν Βρετανῶν*.

Εἰς Ἐρημόκαστρον, ὅπου ἀφίχθησαν περί τήν μεσημβρίαν, ἐπληροφορήθησ-ἀπό τούς Τσαμᾶκον, Λευτεριᾶν καί Παπαθανασίου ὅτι ἡ Κ.Ε. κ.τ.λ., μετεκινήθη ε-Γραβιάν. Ἐπίσης παρέστησαν εἰς τό ἀξιοθρήνητον διά μίαν Δ/σιν θέαμα: Ὁ ὑπ-στράτηγος Τσαμᾶκος καί ὁ Ἀντ/χης Παπαθανασίου νά παραπονοῦνται ὅτι τό μ-νον διαθέσιμον αὐτοκίνητον τῆς Ο.Μ.Σ., ἐκτός τοῦ τοιούτου τοῦ μεταφέροντος τ-μέλη τῆς Δ/σεώς της, τό ὁποῖον εἶχον διατάξῃ νά μεταφέρῃ τόν ἀσύρματον τ-Ο.Μ.Σ. εἰς Ἀράχωβαν (νέον σταθμόν Δ/σεώς της), διετέθη ἐν ἀγνοίᾳ των, ὑπό τ-σ. Τ. Λευτεριᾶ, διά τήν μεταφοράν τῶν προσώπων τῆς προσωπικῆς ἀκολουθί-(μπράβων) τοῦ ὑποστρατήγου Μάντακα.

Ὅταν ἐπενέβησαν διά νά ἀκυρωθῇ ἡ διαταγή αὕτη, διότι μπράβους μέν ἄλλου-μπορεῖ νά βρῇ ὁ Μάντακας ἄν τούς πιάσουν οἱ Ἐγγλέζοι, ἀσύρματον ὅμως -Ο.Μ.Σ., ἄν τόν χάσῃ, δέν μπορεῖ νά βρῇ καί ἑπομένως δέν θά ἐπικοινωνῇ μέ τή-Κ.Ε., τό Γ.Σ., τό Α΄ Σ.Σ., τήν ΙΙ Μ., ἠπειλήθησαν διά τῆς φράσεως: «Ἐγώ σᾶς μετα-βιβάζω διαταγήν τοῦ Μάντακα καί σεῖς πᾶρτε τήν εὐθύνη νά τήν ἀκυρώσετε», ἥτις-ἐξαγριώσασα ἀμφοτέρους, τούς ἠνάγκασε νά φερθῶσι πρός τό σ. Τ. Λευτεριᾶ-σκαιῶς.

Ἀφιχθέντες ὀλίγον πρό τοῦ μεσονυχτίου εἰς Γραβιάν, μετέβησαν εἰς τήν ἕδρα-τῆς Κ.Ε. ὅπου εὗρον τούς σ. Γ. Σιάντον, Ἰωαννίδην, Παρτσαλίδην καί τόν ὑπο-στράτηγον Μάντακαν. Εἰς σύσκεψιν ἐπακολουθήσασαν, εἰς ἥν παρευρίσκετο μέν, δέν μετέσχεν δέ ὁ ὑποστράτηγος Μάντακας ὡς κοιμώμενος, πρίν εἰ οἱ ἐκ Βιλλίων ἀφιχθέντες ἐκθέσωσι τά τῆς ἀποστολῆς των, ὁ σ. Γ. Σιάντος ἀνέπτυξε τά τῆς καταστάσεως μέ συμπεράσματα διά τήν ἀποστολήν ἀντιπροσωπείας πρός σύναψιν ἀνακωχῆς.

Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἐπενέβη ὁ σ. Ἰωαννίδης διά τῆς φράσεως: «θά πάγῃ ὁ Μῆτσος (Παρτσαλίδης) καί σύ (ὁ γράφων). Βέβαια, θά σοῦ φανεῖ πολύ βαρύ πού ἐσένα στέλνουμε στούς φίλους σου τούς Ἄγγλους, ἀλλά πρέπει ὁπωσδήποτε νά πᾶς». Κατόπιν τῆς ὁποίας καί ὁ σ. Γ. Σιάντος εἶπεν: «Βέβαια πρέπει νά πάγει ὁ Ἕκτορας». Καί στραφείς πρός τόν γράφοντα προσέθεσεν: «Μήν ἑτοιμάζεσαι νά φέρεις ἀντιρρήσεις».

---

* Ξεπερνάει πια κάθε προηγούμενο η απαράδεκτη προκατάληψη του Θ. Μ. κατά του Σιάντου. Τον κατηγορεί ότι όχι μόνο συνειδητά υπονόμευε τον ΕΛΑΣ, αλλά και ότι παρέδιδε τους ηγέτες του στον εχθρό.

Κατόπιν τῆς φράσεως τούτης, ὁ γράφων ἐθεώρησεν περιττόν νά φέρῃ ἀντιρρήσεις, ἀντιληφθείς ὅτι πρόκειται περί εἰλημμένης ἤδη ἀποφάσεως πρό τῆς ἀφίξεώς του εἰς Γραβιάν. Φοβούμενος ὅμως ἐπανάληψιν τῶν ἐν Κουτσαίνοις, ἠρώτησεν μόνον ποιοί ὅροι ἀνακωχῆς, ἐκ τῶν προβληθησομένων ὑπό τῶν Βρετανῶν, θά εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες, μή δυνάμενοι νά γίνωσι ἀποδεκτοί, θά προκαλέσωσι διακοπήν τῶν διαπραγματεύσεων καί ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Εἰς τήν ἐρώτησίν του ταύτην ἀπήντησεν ὁ σ. Ἰωαννίδης διά τῆς φράσεως: «Κανένας, ἐκτός τοῦ ὅρου νά παραδωθῶσι τά ὅπλα», ἥτις κατά τόν γράφοντα ὑποδεικνύει τόν ἀδικαιολόγητον πανικόν τῆς καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ, ἥτις ἤδη, καί ἀντιθέτως μέ τάς ἀρχάς Δεκεμβρίου, ὑπετίμα τάς δυνατότητας τοῦ ΕΛΑΣ (ὅπως, ἄλλωστε, ἀπεδείχθη καί ἐκ τῶν ἀρχικῶν ὅρων οὕς προέβαλεν ὁ ἀντιστράτηγος κ. Σκόμπυ καί ἐκ τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς) εἰς πολεμικόν δυναμικόν (ἀντίγραφον τῶν ὅρων ἀνακωχῆς ὑπάρχει εἰς τό ἀποκρυβέν ἀρχεῖον τοῦ ΙΙΙ Γραφείου).

Κατά τό τέλος τῆς συσκέψεως, ἀπεφασίσθη νά κληθῇ ὁ ὑποστράτηγος Σαράφης μετά τοῦ προκεχωρημένου κλιμακίου Δ/σεως τοῦ Γ.Σ. (κατάλογον τῶν προσώπων καί ὑλικῶν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἤδη δώση ὁ γράφων εἰς τόν σ. Ἰωαννίδην ἐν Θήβαις) εἰς τήν ἕδραν τῆς Κ.Ε., ἵνα μετά τοῦ Ἄρη καί τοῦ γράφοντος ἀναλάβῃ τήν συνέχισιν τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρήσεων*.

Περατωθείσης τῆς συσκέψεως περί τήν 2αν πρωινήν τῆς 8-1-45 καί ἀποφασίσαντος τοῦ σ. Παρτσαλίδη νά ἀναχωρήσωσι τήν 4ην πρωινήν, ὁ γράφων μετά τοῦ Ἄρη συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν:

1) Ὁ γράφων νά προσπαθήσῃ νά ἐπιτύχῃ διά τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς καί τόν ἀναγκαῖον δι' ἀνάπαυσιν, ἀνασυγκρότησιν καί ἀναδιάταξιν χρόνον (25-30 ἡμερῶν).

2) Ὁ Ἄρης θά προσπαθήσῃ νά ἐπιτύχῃ τήν ἀνάληψιν τῆς διευθύνσεως τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρήσεων (ἀρχιστρατηγίας) ὑπό τοῦ Γ.Σ.

3) Μετά τήν ἐπίτευξιν τῶν εἰς 1 καί 2, νά παρεμποδίσωσι ὡς φθοροποιόν πᾶσαν ἐπέμβασιν τῶν σ. Γ. Σιάντου καί ὑποστρατήγου Μάντακα εἰς τά τῶν ἐπιχειρήσεων.

α) Τά κατά τάς διαπραγματεύσεις πρός σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς, ὁ γράφων δέν πρόκειται νά ἀναφέρῃ ἐν ἐκτάσει διότι δέν ἔχει τόν χρόνον, ὅμως ἐκ τούτων σημειοῖ:

1) Ὅτι οἱ σ. Παρτσαλίδης καί Ζεῦγος, περί τό τέλος τῶν διαπραγματεύσεων, ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ ξενοδοχείου «Κίγκ Τζώρτζ» ὅπου ἔμενον, τοῦ εἶπον (μεταξύ σοβαρολογίας καί ἀστεϊσμοῦ): «Ἐμεῖς τό μόνο πολιτικό ζήτημα πού συζητήσαμε, τῆς

* Κάποιες επιπλέον λεπτομέρειες, αλλά και με ορισμένες μικροδιαφορές, για τη Σύσκεψη αυτή: *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 445-449.

όμηρίας, τό κερδίσαμε. Τά ἄλλα εἶναι στρατιωτικά ζητήματα καί γι' αὐτά ὑπεύθυνος εἶσαι ἐσύ». Καί ὅτι ὁ γράφων τούς ἀπήντησεν: «Τήν εὐθύνην ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος ἀκεραίαν», πρᾶγμα ὅπερ ἐπαναλαμβάνει καί σήμερον.

2) Εἶχε καί ἔχει τήν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἐπιμονή τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΛΑΣ εἰς τό νά μήν ἀποδοθῶσιν οἱ ὅμηροι, εἶχεν ὡς συνέπειαν νά ἐπιμείνωσι οἱ Βρετανοί ἐπί τῆς ἀποδοχῆς στρατιωτικῶν ὅρων (ὅπως, π.χ., τό τῆς παραχωρήσεως τῆς Β. Πελοποννήσου κ.τ.λ.), οὕς, ἄλλως, θά ἦσαν διατεθειμένοι νά ἐγκαταλείψωσι. Καί ὅτι ἀπορεῖ διά τήν ἐπιμονήν τῶν σ. Παρτσαλίδη καί Ζεύγου διά τήν μή ἀπόδοσιν τῶν ὁμήρων, ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι μετά τρεῖς ἡμέρας ἐν Τρικάλοις, τήν 14-1-45, ὡς μέλη τῆς Γραμματείας τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ, ἐνέκριναν τήν πρωτόβουλον ἀπόφασιν περί ἀποδόσεως τῶν ὁμήρων.

β) Ἐπιστρέψας εἰς Τρίκαλα τήν 13-1-45 καί κατατοπίσας τούς πάσης φύσεως ἁρμοδίους ἐπί τῶν κατά τήν ἀνακωχήν, ὁ γράφων ἠσχολεῖτο μέ τήν σύνταξιν τῶν ἀναγκαίων διαταγῶν διά τήν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς.

Ἐπί πλέον ἔμαθεν:

1) Ἀπό τόν ὑποστράτηγον Σαράφην, ὅτι εἶχε κληθεῖ ὑπό τῆς Κ.Ε. εἰς Λαμίαν μόνος τήν 9-1-45. Ἐκεῖ τοῦ εἶχε προταθεῖ νά ἀναλάβη τήν διεύθυνσιν τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρήσεων καί εἶχεν ἀρνηθεῖ ὡς εὑρισκόμενος μακράν τοῦ ἐπιτελείου του ὡς ἄτομον καί μή δυνάμενος νά ἀναλάβη τοιαύτας εὐθύνας καί ὑπό τοιούτους ὅρους.

2) Ἀπό τόν Ἄρην, ὅτι δέν κατώρθωσεν νά ἐκδοθῇ ἡ διαταγή διευθύνσεως τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπό τοῦ Γ.Σ.

γ) Μετά τινας ἡμέρας, ἐκδοθείσης τῆς διαταγῆς ἀναλήψεως τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπό τοῦ Γ.Σ., τοῦτο ἐξέδωκε τάς ὑπ' ἀριθ. 11 Γενικάς ὁδηγίας του διά τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζοντο:

1) Ἡ νέα ὀργανωτική διάρθρωσις καί διάταξις τῶν μονάδων τοῦ ΕΛΑΣ: Ο.Μ.Μ., 6η, Χ, ΧΙ Μ. κατά προγεφυρώματος Θεσσαλονίκης. Ι Μ., νέον Α' Σ.Σ. (ΙΙ, ΧΙΙΙ Μ) κατά προγεφυρώματος Ἀ. Θεσσαλίας καί Ἀν. Στερεᾶς. ΙΙΙ Μ. Νότιος Πελοπόννησος. 8η Μ. κατοχή Ἀ. Στερεᾶς καί Ἠπείρου. Ἐφεδρεία Γ.Σ., κατά προγεφυρώματος Ἀν. Στερεᾶς καί Ἀν. Θεσσαλίας. ΙΧ Μ. γενική ἐφεδρεία Γ.Σ.

2) Αἱ νέαι ἀποστολαί τῶν ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Γ.Σ. ἐξαρτωμένων Μονάδων: Ο.Μ.Μ. – Ι Μ. – Α' Σ.Σ. – ΙΙΙ Μ. – 8η Μ. – ΙΧ. Μ.

3) Ὁ τρόπος διεξαγωγῆς ἐφεξῆς τοῦ ἀγῶνος: Σ.Δ., ἀποθῆκαι, ἐφεδρεῖαι εἰς τάς ὀρεινάς βάσεις. Κύριος ὄγκος ἐκτός δυνατότητος τροχοῦ καί εἰς τάς ὀρεινάς προσβάσεις. Προφυλακαί ἐπί τῆς γραμμῆς διατάξεως τῶν ὁρίων περιοχῶν ΕΛΑΣ καί Βρετανῶν.

4) Οἱ ἐπιδιωκόμενοι, ἀμέσως μετά τήν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, στρατηγικοί καί τακτικοί σκοποί: Ἀνακατάληψις διά διεισδύσεως τῶν ὀρεινῶν ὄγκων τῶν περιοχῶν, αἵτινες διά τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς παρεχωρήθησαν εἰς τά Βρετανικά στρατεύματα. Διείσδυσις πρός τά ἀστικά κέντρα καί ἰδίως τάς Ἀθήνας καί τήν Θεσσαλονίκην, καταλλήλως ἐπιλεγομένων μικροαποσπασμάτων.

5) Τά τῆς ἐνάρξεως ἐντόνου καί μαζικοῦ ἐπιθετικοῦ ἀγῶνος τριβῆς, ἀπαγορευμένων ἀπολύτως τῶν ἐκ παρατάξεως κρούσεων εἰς πεδινάς, βατάς εἰς τροχούς περιοχάς.

6) Τά τῆς διευκολύνσεως, διά καταλλήλως διεξαγομένου ὑποχωρητικοῦ ἐπιβραδυντικοῦ ἑλιγμοῦ, τῆς προωθήσεως σημαντικῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ πρός τάς ἐκτός βατότητος τροχοῦ περιοχάς καί εἰ δυνατόν πρός τάς ὀρεινάς τοιαύτας, ἵνα, ἀναστρεφομένων τῶν ὑποχωρητικῶς ἑλισσομένων δυνάμεων καί διά τῆς μαζικῆς ἐπεμβάσεως ἐφεδρειῶν προωθησομένων πρός τάς καταλλήλους κατευθύνσεις, ἐπιτευχθῇ ἡ ἐκμηδένισις σημαντικοῦ τμήματος τοῦ ἐχθροῦ καί δι' αὐτῆς ἐξυψωθῇ τό κλονισθέν ἠθικόν τῶν ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῶν Ἀθηνῶν*.

Ὀλίγας ἡμέρας μετά τήν λῆψιν τῆς ραδιοτηλεγραφικῆς περιλήψεως τῶν ὑπ' ἀριθ. 11 Γενικῶν Ὁδηγιῶν, ὁ γράφων ἐπληροφορήθη ἀπό ἀξιωματικούς ὑπηρετοῦντας εἰς τό Ἐπιτελεῖον τῆς Κ.Ε. ὅτι ὁ καπετάνιος τοῦ τέως Α' Σ.Σ. Ἀθηνῶν σ. Κωτσάκης ἔγραψεν ἐπιστολήν πρός τόν σ. Β. Μπαρτζιώταν, δι' ἧς ἐζήτει νά ἀκυρωθῶσι αἱ ὑπ' ἀριθ. 11 Γενικαί Ὁδηγίαι ὡς πρός τό μέρος τό ἀφορῶν τήν διάλυσιν τοῦ τέως Α' Σ.Σ. καί τήν ἔνταξιν τῶν ἀνδρῶν του (5.000 συσσιτοῦντες μετά γυναικῶν, πολιτῶν κ.τ.λ. καί μόλις 3.000 μάχιμοι ἄνδρες, μεταξύ τῶν ὁποίων πολλά ἀλήτικα στοιχεῖα προβαίνοντα ἤδη εἰς τήν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ εἰς διαρπαγάς καί βιοπραγίας, τινά τῶν ὁποίων ἤδη εἶχον τυφεκισθῇ ὑπό τῶν ὀργανωμένων εἰς τό ΕΑΜ κατοίκων τῆς περιοχῆς μή ἐθισμένων νά ὑφίστανται τά τοιαῦτα ἀπό τά τμήματα τοῦ ΕΛΑΣ ὑπαίθρου) εἰς τάς μονάδας, τοῦ νέου Α' Σ.Σ. (τέως Ο.Μ.Σ. καί εἰδικώτερον τῆς ΙΙ Μ.).

Ἐπίσης, ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς καί κατά τόν αὐτόν χρόνον, ἔμαθεν ὅτι τά αὐτά ἐζήτησεν καί ὁ στρατ[ιωτικός] ἀρχηγός τοῦ τέως Α' Σ.Σ. σ. Συν/χης Πυριόχος δι' ἐπιστολῆς του πρός τόν ὑποστράτηγον Μάντακαν.

Ἀμφότεροι ἐδικαιολόγουν τήν αἴτησίν των οὐχί ἐπί τῶν ἀμέσων τακτικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες προφανῶς ἐπέβαλον τήν διάλυσιν τοῦ τέως Α' Σ.Σ. ἀλλά διά τόν ἱστο-

---

* Το κείμενο, σημαντικό καθαυτό, των «Γενικών Οδηγιών» δεν έχει, απ' όσο ξέρω, μέχρι τώρα δημοσιευθεί. Άκαρπες στάθηκαν και οι δικές μου προσπάθειες να το εντοπίσω στα αρχειακά υλικά. (Αν υπάρχει, βρίσκεται, ασφαλώς, κι αυτό θαμμένο στα Αρχεία της ΚΕ του ΚΚΕ). Στο έργο του Σαράφη «Ο ΕΛΑΣ», αναφέρεται μια σύντομη περίληψή του (*Σαράφης*, ό.π., σελ. 608-609). Έτσι, οι σημαντικές και συγκεκριμένες λεπτομέρειες, που δίνονται εδώ από τον Μακρίδη, αποτελούν, νομίζω, πολύτιμη πηγή για την έρευνα.

ρικόν λόγον ὅτι πρέπει νά διατηρηθῇ τό ἔνδοξον Α' Σ.Σ. τῶν 'Αθηνῶν. 'Επί πλέον ὁ Συν/χης Πυριόχος ἐγνώριζεν ὅτι δέν δύναται νά ἀσκήση τά καθήκοντα τοῦ 'Επιτελάρχου τοῦ νέου Α' Σ.Σ. λόγω καρδιακοῦ του νοσήματος. Πῶς τό καρδιακόν νόσημά του θά τοῦ ἐπέτρεπε νά ἀσκήση τά καθήκοντα τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τοῦ διαλυμένου τέως Α' Σ.Σ. ὁ γράφων δέν γνωρίζει*.

Παραδόξως, τρεῖς ἡμέρας μετά τάς πληροφορίας ταύτας, μή γνωστοποιηθείσας εἰς τόν Ἄρην, ὁ γράφων εἶδε τόν τελευταῖον νά προσέρχεται εἰς τό γραφεῖον του καί νά τοῦ λέγη: «ἦλθεν διαταγή τῆς Κ.Ε., διατάσσουσα νά μή διαλυθῇ τό τέως Α' Σ.Σ. ἀλλά νά μείνη διά λόγους ἱστορικούς». Καί εἰς ἀπάντησιν τοῦ γράφοντος «μά δέν εἴπαμε στή Γραβιά νά μήν τούς ἀφήσουμε νά ἀποτελειώσουν τό ἔργον πού ἠρχίσαμε», νά ἀπέρχεται καί νά ἐπιστρέφη μετά δίωρον διά νά τοῦ εἴπη: «πῆγα στό Γιάννη ('Ιωαννίδη). Εἶναι ἀπόφασις τοῦ Π.Γ. τοῦ ΚΚΕ».

Μετά τήν ἀπάντησιν ταύτην, ὁ γράφων ἐπεχείρησε νά φύγη ἐκ τοῦ Γραφείου του, λέγων εἰς τόν Ἄρην: «Βλέπω ὅτι καί σύ πού νόμιζα διαφορετικό (δηλαδή πολεμιστή – τίτλον δι' ὅν ὁ Ἄρης ἐκαυχᾶτο) δέν ἔχεις ὄρεξη γιά πόλεμο. 'Εγώ παραιτοῦμαι ἀπό τόν ΕΛΑΣ καί σεῖς οἱ μεγάλοι καπεταναίοι θάψτε τον. Εἶναι ντροπή σου νά ὑπογράφης διαταγές καί ὕστερα νά ζητᾶς τήν ἀκύρωσή τους. Ἤ ἦταν στραβές καί δέν ἔπρεπε νά τίς ὑπογράψης, ἤ ἦταν σωστές καί πρέπει νά ἐκτελεσθοῦν». Συνεκρατήθη ὅμως ὑπό τούτου μέ διάφορα προσχήματα καί συγκατετέθη νά τόν περιμένη εἰς τό γραφεῖον του.

Μετά πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου, ὁ Ἄρης ἐπέστρεψεν καί τοῦ εἶπεν: «Θά ἐκτελεσθοῦν αἱ ὁδηγίαι τοῦ Γ.Σ. ὅπως εἶναι, ἀλλά πρώτη φορά μέ στρίμωξαν ἔτσι ἄσχημα καί αὐτό χάρις στή στραβοκεφαλιά σου. Πῆγα στό Γιάννη. Τοῦ τά 'πα ἄλλη μιά φορά. Μοῦ 'πε νά σᾶς (καί τόν ὑποστράτηγον Σαράφην ἐπίσης, διά πρώτην φοράν ἐξαγριωθέντα καί ἀπειλοῦντα παραίτησιν) πείσω. Τοῦ ἀπάντησα πῶς νά τούς πείσω ἀφοῦ ἐγώ βρίσκω σωστά αὐτά πού ὑποστηρίζουν. Μοῦ 'πε νά τούς πείσης μέ τά δικά μου ἐπιχειρήματα. Τοῦ ἀπήντησα, ἄν αὐτά δέν ἔχουν πέραση γιατί εἶναι ολοφάνερα στραβά; Καταλαβαίνεις τό τί ἔγινε ἔπειτα»**.

---

* Οι διαφωνίες των Κωτσάκη, Πυριόχου κ.λπ. ως προς την αλλαγή στην κατεύθυνση και την αποστολή του Α' ΣΣ, σημειώνονται και σε άλλες πηγές. (Για παράδειγμα: *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 446. *Κωτσάκης*, Δεκέμβρης, σελ. 300). Ωστόσο, εκεί δεν υπάρχουν τόσες λεπτομέρειες, ενώ είναι φανερές και κάποιες συγχύσεις ως προς τη στιγμή και τον τρόπο που διατυπώθηκαν οι αντιρρήσεις.

** Για το «επεισόδιο» μεταξύ Άρη και Μακρίδη, δες και: *Χατζής*, τ. Γ', σελ. 446. Ο Χατζής σημειώνει και μερικά από τα λόγια (που και εδώ σημειώνονται), τα οποία ο Μακρίδης απηύθυνε στον Άρη. Παραπέμπει, μάλιστα, στην Έκθεση Μακρίδη, την οποία, όπως γράφει, έχει διαβάσει. Το περίεργο είναι ότι, αν και το γενικό νόημα των λόγων δεν διαφέρει, ουσιαστικά, από όσα το πραγματικό κείμενο που εδώ δημοσιεύεται αναφέρει,

δ) Ἡμέρας τινάς μετά τά ἀνωτέρω ἐπεισόδια, ὁ γράφων ἠρωτήθη ἀπό τόν σ. Ἰω-
αννίδην (πιστεύει δέ ὅτι καί ὁ Ἄρης ἠρωτήθη ἀπό τόν σ. Ἰωαννίδην τό ἴδιον, ἰδιαι-
τέρως) πόσον χρόνον ὁ ΕΛΑΣ δύναται νά διεξαγάγῃ ἀγῶνα κατά τῶν Βρετανικῶν
στρατευμάτων, ἵνα γνωρίσῃ τοῦτο εἰς τήν μέλλουσαν νά ἀναχωρήσῃ εἰς Ἀθήνας
ἀντιπροσωπείαν τοῦ ΕΑΜ πρός σύναψιν πολιτικῆς συμφωνίας εἰς ἐκτέλεσιν τῶν
ὅρων τῆς ἀνακωχῆς καί δεδομένου ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τῶν διαπραγμα-
τεύσεων, θά ἐπαναληφθῶσι αἱ ἐχθροπραξίαι.

Ὁ γράφων ἀπήντησεν: «δύο χρόνια καί μέ μεγάλη ἐπιτυχία. Τό ἐγγυῶμαι μέ τό
κεφάλι μου. Ἀρκεῖ νά μήν ἀρχίσουμε πάλι τά ἴδια». Ὁπότε ἔλαβεν τήν ἀπάντησιν
τήν ἐν εἴδει μονολόγου: «Σωστό εἶναι νά διευθύνουν τίς ἐπιχειρήσεις αὐτοί πού πι-
στεύουν στήν ἐπιτυχία».

Ἀναχωρῶν, ὁ γράφων προσέθεσε: «νά πῆτε στά μέλη τῆς ἀντιπροσωπείας νά
σέρνάρουν τίς διαπραγματεύσεις ἕως τῆς 5ης Φεβρουαρίου, τουλάχιστον δηλαδή
ἕως ὅτου τελειώσει ἡ ἀναδιάταξις. Ἀπ' ἐκεῖ καί πέρα εἶναι δική μας δουλειά». Τήν
τελευταίαν φράσιν ἐπανέλαβεν πρωτοβούλως ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Ἀξιωματικῶν τοῦ
Γ.Σ. πρός τόν σ. Παρτσαλίδην, δι' ὅν ἔμαθεν ὅτι θά ἀπετέλει μέλος τῆς ἀντιπροσω-
πείας.

ε) Ὅταν ὁ Ἄρης καί ὁ γράφων ἔμαθον τήν σύναψιν τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκι-
ζας καί τούς ὅρους της (8 ὥρας μετά τήν ἀκρόασιν ραδιοφωνικῆς ἐκπομπῆς τῶν
ὅρων τῆς συμφωνίας τῆς Γιάλτας)*, δυσαρέστως ἐξεπλάγησαν καί τοῦτο ἐγνώρισαν
εἰς τόν σ. Ἰωαννίδην, ἐπισκεφθέντες τοῦτον, ἀμφότεροι ὁμοῦ, κατ' ἰδίαν ἕκαστος.

Κατά τήν διάρκειαν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας καί
πρό τῆς διαλύσεως τοῦ ΕΛΑΣ, ὁ Ἄρης καί ὁ γράφων πολλάκις μετέβησαν παρά τῷ
σ. Ἰωαννίδη καί τοῦ ἐπρότειναν:

1) Νά ἀποσυρθῇ ἕν ἐκ τῶν καλυτέρων τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ συντεταγμένον εἰς
τό γιουγκοσλαβικόν ἔδαφος.

2) Νά διοχετευθῶσι εἰς Γιουγκοσλαβίαν οἱ ἀπαραίτητοι ἀξιωματικοί καί καπε-
τανaίοι (συμπεριλαμβανομένων ὁπωσδήποτε τῶν ἰδίων), ἵνα κατά τήν ἐκεῖ παρα-
μονήν των ἐκπαιδευθῶσι καί ἐκπαιδεύσωσι εἰς τά τοῦ πολέμου (τακτικοῦ καί ἀτά-

---

υπάρχουν αρκετές διαφορές στις διατυπώσεις, που δημιουργούν άλλες εντυπώσεις στον αναγνώστη, ή, τουλάχιστον, αποσιωπούν μερικές που προκαλούνται από το πραγματικό κείμενο. Πιστεύω πως πρόκειται για τις συγκεκριμένες ελλείψεις, από τις οποίες πάσχουν τα αρχειακά υλικά, όταν παρατίθενται αποσπασματικά, από μνήμης και όχι αυτούσια, εξ αντιγραφής.

* Είναι ενδιαφέρον αυτό που εμμέσως εδώ επιβεβαιώνεται. Όταν η ηγεσία του ΚΚΕ προχωρούσε στη Συμφωνία της Βάρκιζας, δεν ήξερε για τη Συνάντηση στη Γιάλτα και, πολύ περισσότερο, για όσα εκεί αποφασίστηκαν. Δες και: *Φαράκος*, Άρης, σελ. 88, υποσημείωση 126.

κτου), συμφώνως μέ τά πορίσματα τῶν διά συγχρόνου ὁπλισμοῦ ἐξοπλισμένω στρατῶν, καί συγχρόνως εἶναι διαθέσιμοι νά δράσωσι, ὅπου-ὅπως-ὅταν ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ θά ὥριζεν*.

Περιττόν νά προστεθῇ ὅτι αἱ προτάσεις των αὗται ἀπερρίφθησαν ἀσυζητητί.

* Τώρα πια, είναι γνωστό, από το «χαμένο αρχείο» του Άρη, που βρέθηκε και δημοσιεύθηκε πρόσφατα, ότι τις προτάσεις του αυτές, μαζί και με άλλες, ο Άρης τις έγραψε και τις έστειλε στο ΠΓ (*Φαράκος*, Άρης, σελ. 90 και 333-337). Είναι όμως ενδιαφέρον και αυτό που αποκαλύπτεται από την Έκθεση: Παρόμοιες απόψεις είχε και ο Μακρίδης, μαζί τις είχαν συζητήσει. Ο Μακρίδης τις είχε, επίσης, προφορικά, αναπτύξει στον Ιωαννίδη, όπως γράφει εδώ.

Ζ) *Ἐρωτηματικά - ἀπορίαι συνθετικαί τοῦ κεφαλαίου XI*

Δυστυχῶς, ὁ γράφων δέν ἔχει τόν χρόνον λόγω ἀνωτέρας βίας νά ἀναπτύξη τό μέρος τοῦτο τοῦ κεφαλαίου XI ἐν ἐκτάσει, ὅσον καί ὅπως ἔπρεπε καί προυτίθετο. Νομίζει ὅμως ὅτι ὁ προσεκτικός ἀναγνώστης τοῦ κειμένου του, δύναται νά προβάλη τά ἴδια ἐρωτήματα-ἐρωτηματικά-ἀπορίας καί διά τῆς ἰδίας αὐτοῦ κρίσεως μόνον.

Ἐνταῦθα θά ἀναγράψη τό συνθετικόν τῆς ὅλης ἐκθέσεως ἐρώτημα:

Ὁ δώσας τήν ἐντολήν εἰς τόν γράφοντα νά συντάξη τήν παροῦσαν ἔκθεσιν ἔκαμεν εἰς τήν 12ην Ὁλομέλειαν τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ τήν κριτικήν διαπίστωσιν ὅτι «*Ἡ καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ ὑπετίμησε τόν βρετανικόν παράγοντα*».

Ἡ διαπίστωσις αὕτη εἶναι *ὀρθή*. Ὅμως, κατά τόν γράφοντα, δέν εἶναι καί ἡ *πλήρης*. Καί πρέπει νά συμπληρωθῆ διά τῆς προσθήκης: «*ἐνῶ συγχρόνως ὑπερετίμα συστηματικῶς τό βρετανικόν πολεμικόν δυναμικόν ξηρᾶς καί εἰδικώτερον τοῦ τοιούτου τοῦ Στρατηγείου Μ.Α. Ἐπίσης ἐταλαντεύετο μεταξύ μιᾶς ὑπερβολικῆς ὑπερτιμήσεως τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ τοῦ ΕΛΑΣ καί μιᾶς ἐπίσης ὑπερβολικῆς ὑποτιμήσεως αὐτοῦ τοῦ δυναμικοῦ.*

Ἐάν ἡ πλήρης διαπίστωσις, ἥν ὁ γράφων ἀνωτέρω ἀναγράφει, εἶναι ἡ ὀρθή (ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης ἐκθέσεως θά τήν ἀποδεχθῆ, θά τήν ἀπορρίψη, ἤ θά τήν τροποποιήση, κατά τήν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν), τότε πρέπει νά προστεθῆ εἰς τήν διαπίστωσιν ἡ ἀπάντησις εἰς τό ἐρώτημα: *Ἐάν αἱ ὑπερτιμήσεις – ὑποτιμήσεις – ταλαντεύσεις αὗται, αἱ ἐπί τόσον μακρόν χρόνον ἐκδηλούμεναι πάντοτε ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναλύσει πρός ὄφελος τῶν βρετανικῶν συμφερόντων καί εἰς βάρος τοῦ ΕΛΑΣ, ἑπομένως τοῦ ΚΚΕ, εἶναι δυνατόν νά ὀφείλωνται εἰς συμπτωματικά αἴτια καί ἄν ὄχι εἰς ποίας φύσεως τοιαῦτα;*

Καί ἄν τά αἴτια ταῦτα δέν εἶναι συμπτωματικά, ἀλλά ἄλλης φύσεως, δικαιολογημένως προβάλλει τό τελικόν ἐρώτημα: «Εἰς τά ἄλλης φύσεως αἴτια συμπεριλαμβάνεται καί ἐκεῖνο τῆς ἠθελημένης κακῆς πίστεως ἐνίων προσώπων τῆς ἀνωτάτης καθοδηγήσεως τοῦ ΚΚΕ;»

Τέλος, ἐάν [εἰς] τό τελικόν τοῦτον ἐρώτημα ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατική, τότε δέν δύναται νά ὑπάρξη ἀμφιβολία ὅτι ἕν τῶν προσώπων τούτων, καί δή τό διαδραματίσαν τόν κυριότερον ρόλον, εἶναι ὁ Γ. Σιάντος, ὅστις, σχεδόν πάντοτε, ὑπῆρξε ὁ φορεύς ἤ ὁ ἄμεσος ἤ ἔμμεσος τῶν ὑπερτιμήσεων – ὑποτιμήσεων – ταλαντεύσεων τούτων, ἐνῶ ἀντιθέτως τά ἄλλα πρόσωπα, σποραδικῶς καί εἰς ἐνίας περιπτώσεις ἤ ἐπί τινα χρόνον μόνον (ὅπως π.χ. ὁ συναγωνιστής ὑποστράτηγος Μάντακας).

Ὁ γράφων, πιεζόμενος ὑπό τοῦ χρόνου, ἀναγκάζεται, μέ τά ἀνωτέρω συνθετικά ἐρωτήματα, νά περατώση τήν ἔκθεσίν του, βέβαιος ὤν ὅτι αἱ ἀπαντήσεις, ἅς θά δώση εἰς ταῦτα καί ἐγκύρως καί ἐγκαίρως ἡ ἀνωτάτη καθοδήγησις τοῦ ΚΚΕ, θά δι–

ευκολύνωσι αὐτήν εἰς τό νά δώση τάς ἀπαιτουμένας – ἀπό τάς τόσας μέχρι τοῦδε θυσίας ὑποστάντα Ἑλληνικόν λαόν, χάριν τῆς ἀπελευθερώσεώς του ἀπό τάς ξένας καπιταλιστικάς-ἰμπεριαλιστικάς ἐξαρτήσεις – ἀπαντήσεις εἰς τά ἐρωτήματα-ἐρωτηματικά-ἀπορίας τά προκύπτοντα ἐκ τῆς δράσεως ἄλλων καθοδηγητικῶν στελεχῶν τοῦ ΚΚΕ – τοῦ ΕΑΜ – τοῦ ΕΛΑΣ κατά τά ἔτη 1941 ἕως 1945.

16 Αὐγούστου 1946

Ξ.Ι.Φ.